

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet İslamî İlimler Perspektifinden Müzakereler

Physical Violence Against Women
Discussions from the Perspective of
Islamic Sciences

Editör
Doç. Dr. Mehmet Salih Kumaş

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet İslamî İlimler Perspektifinden Müzakereler

Çalıştay Kitabı

*Physical Violence Against Women
Discussions from the Perspective of Islamic Sciences*

Workshop Book

Editör
Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

Yayımcı: OKU OKUT YAYINLARI

Adres: Şenyuva Mah. Seyhan Cad. 11-c/17, 06300, Ankara, Türkiye

Web: <https://yayin.okuokut.org>

E-Posta: yayin@okuokut.org

Sertifika No.: 49846

ISNI: <https://isni.org/isni/0000000506276072>

ROR ID: <https://ror.org/03zs8ga83>

Yayın No.: 48

Dizi: Sosyal Bilimler Bildirileri

Dizi No.: 13

Kitap Adı: *Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet*

Alt Başlık: *İslamî İlimler Perspektifinden Müzakereler*

eISBN (E-Kitap): 978-625-95679-9-0

DOI: <https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.84>

Editör: Mehmet Salih Kumaş

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7055-9799>

Kurumu: Bursa Uludağ Üniversitesi

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Hedef Kitle: Akademik/Bilimsel

Konu Kategorileri

BIC: JBFV Aile İçi Şiddet

BISAC: SOC064000 Aile ve İlişkiler / Aile İçi Şiddet

Dewey (DDC): 362.8292 Kadınlara Karşı Şiddet

LC Classification: HV6626 Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

THEMA: JBFV Aile İçi Şiddet

WoS Category: Kadın Çalışmaları

WoS CT Meso: Cinsiyet Çalışmaları

WoS CT Micro: Aile İçi Şiddet

Scopus Subject Area (ASJC): Sosyal Bilimler (Çeşitli)

Kitap Türü: Editörlü Kitap

Yayın Tarihi: 21 Ekim 2025

Yayın Yeri: Ankara, Türkiye

Yayımlandığı Ortam: E-Kitap ePDF (E107)

URL: <https://yayin.okuokut.org/catalog/book/84>

Yayın Dili: Türkçe

Ebat: 160 x 240 mm

Baskı Sayısı: 1

Sayfa Sayısı: 211 (i-xxii)

Fiyatlandırma: Ücretsiz

Sorumluluk Reddi: Görüşler yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Yayınevinin görüşünü yansıtmaz.

Telif Hakkı © 2025, Oku Okut Yayınları. Bazı hakları saklıdır.

Açık Erişim: CC BY-NC 4.0. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>

Çıkar Çatışması: Yazar(lar), bu kitabın yayımlanmasıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder(ler).

Etik Beyan: Bu çalışmada etik kurul onayı gerektiren bir işlem bulunmamaktadır; tüm veriler açık kaynaklardan elde edilmiştir.

Atıf: Kumaş, Mehmet Salih (ed.), Ad. *Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet: İslamî İlimler Perspektifinden Müzakereler*. Ankara: Oku Okut Yayınları, 2025. <https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.84>

Publisher: OKU OKUT PRESS

Address: Senyuva Mah. Seyhan Cad. 11-c/17, 06300, Ankara, Türkiye

Web: <https://yayin.okuokut.org>

E-mail: yayin@okuokut.org

Certificate Number: 49846

ISNI: <https://isni.org/isni/0000000506276072>

ROR ID: <https://ror.org/03zs8ga83>

Publication Number: 48

Series: Social Sciences Proceedings

Series Number: 13

Book Title: *Physical Violence Against Women*

Subtitle: *Discussions from the Perspective of Islamic Sciences*

eISBN (eBook): 978-625-95679-9-0

DOI: <https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.84>

Editor: Mehmet Salih Kumaş

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7055-9799>

Affiliation: Bursa Uludag University

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Audience: Professional/Scholarly

Subject Categories

BIC: JBFV Domestic violence and abuse

BISAC: SOC064000 Family & Relationships / Abuse

Dewey (DDC): 362.8292 Violence Against Women

LC Classification: HV6626 Battered Women

THEMA: JBFV Domestic Violence and Abuse

WoS Category: Women's Studies

WoS CT Meso: Gender Studies

WoS CT Micro: Domestic Violence

Scopus Subject Area (ASJC): Social Sciences (Miscellaneous)

Book Type: Edited Book

Publication Date: 21 October 2025

Place of Publication: Ankara, Türkiye

Document Type: eBook ePDF (E107)

URL: <https://yayin.okuokut.org/catalog/book/84>

Language of Content: Turkish

Dimensions: 160 x 240 mm

Edition Number: 1

Number of Pages: 211 (i-xxii)

Price: Free of Charge

Disclaimer: The views expressed are those of the author(s) and not of the publisher.

Conflict of Interest: The author(s) declare that there are no conflicts of interest regarding the publication of this book.

Ethics Statement: This study does not require ethical approval; all data were obtained from open sources.

Copyright © 2025, Oku Okut Yayınları. Some rights reserved.

E-Pub Licence: CC BY-NC 4.0. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>

Citation: Kumas, Mehmet Salih. *Physical Violence Against Women: Discussions from the Perspective of Islamic Sciences*. Ankara: Oku Okut Yayınları, 2025. <https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.84>

Özet

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet

Bu çalışma, 19-20 Ekim 2024 tarihlerinde Kur'an Araştırmaları Vakfı (KURAV) ile Mudanya Üniversitesinin iş birliği ile yapılan Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet Çalıştayında sunulan tebliğ ve müzakereleri içermektedir. Üç oturumda gerçekleştirilen çalıştayın birinci oturumu, Hukukî ve Psikolojik Boyutuyla Fiziksel Şiddet başlığını taşımaktadır. Bu oturumda Dr. Av. Vildan Sali, "Türk Hukukunda Beden Dokunulmazlığı Açısından Fiziksel Şiddet Kavramı" başlıklı bir tebliğ; Doç. Dr. Hatice Kılınçer ise "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kadın, Eş İlişkisi ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri" başlıklı bir başka tebliğ sunmuştur.

Tarihi ve Toplumsal Açından Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet başlıklı ikinci oturumda yine iki tebliğ sunulmuştur. "İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet" başlıklı birinci tebliğ Doç. Dr. Feyza Betül Köse tarafından; "Osmanlı Dönemi Kadına Yönelik Şiddetin Resmî Belgelere Yansımaları" başlıklı tebliğ ise Prof. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı tarafından sunulmuştur. Dinî/Fikhî Açından Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet başlıklı son oturumda da yine iki tebliğ sunulmuştur. "Nisâ Sûresi 34. Âyetin Hakikati Çerçevesinde Kur'ân'da Darp Kelimesinin Kullanılışı" başlığını taşıyan birinci tebliği Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz sunmuş; "Şiddet Sarmalı ve Şefkat İklimi İkileminde 'Darb' ve 'Nüşûz'" başlıklı son tebliğ de Prof. Dr. Saffet Köse tarafından sunulmuştur.

Çalıştayda özelde Nisâ Sûresi'nin 34. âyeti, genelde İslâmî paradigma çerçevesinde kadına yönelik fiziksel şiddet olgusu üzerine odaklanılmış ve katılımcıların üç temel yaklaşım ortaya koyduğu görülmektedir. Birinci yaklaşım, klasik metinlerde benimsenen yerleşik anlayışı esas alarak âyette geçen idribûhünne ile kastedilenin, hafif şekilde dövme olduğu; bunun da emir değil, bir ruhsat olarak kabul edilmesi gerektiği yönündedir. Buradaki darbı, kocasına tepeden bakan, onu değersizleştiren, ona karşı görevlerini bilinçli bir şekilde ihmal eden kadının uyguladığı psikolojik şiddetle (nüşûz) birlikte değerlendirmek gerekir. İkinci yaklaşıma göre "darb" sözcüğünün birçok anlamı vardır. Bunlardan biri dövmek olsa da bu anlam ne ilgili âyetin amacına ne de İslâm'ın kadına bakış açısına uygun düşmektedir. Bu durumda "darb" fiilinin, dövmek yerine kadının veya erkeğin ortak yaşam alanından uzaklaşması şeklinde anlaşılması daha doğrudur. Üçüncü yaklaşım ise âyette geçen "darb" fiilinin dövmek anlamına geldiğini ancak bu anlamın günümüz açısından artık bir anlamının kalmadığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Kadın, Kadına Yönelik Şiddet, Dinî Perspektif, Nüşûz, Nisa 34

Konu Kategorileri

BIC: JBFV Aile İçi Şiddet

BISAC: SOC064000 Aile ve İlişkiler / Aile İçi Şiddet

Dewey (DDC): 362.8292 Kadınlara Karşı Şiddet

LC Classification: HV6626 Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

THEMA: JBFV Aile İçi Şiddet

WoS Category: Kadın Çalışmaları

WoS CT Meso: 5.2 Cinsiyet Çalışmaları

WoS CT Micro: 5.2.12 Aile İçi Şiddet

Scopus Subject Area (ASJC): 3301 Sosyal Bilimler (Çeşitli)

Abstract

Physical Violence Against Women

This research stems from the Physical Violence Against Women workshop conducted in partnership with KURAV and Mudanya University on October 19-20, 2024. The inaugural session of the three-part program was entitled "Physical Violence in Legal and Psychological Contexts." During this session, Dr. Lwy. Vildan Sali delivered a paper entitled "The Concept of Physical Violence in Terms of Bodily Inviolability in Turkish Law," while Assoc. Prof. Hatice Kılınçer presented a separate paper titled "The Effects of Domestic Violence Against Women on Women, Spousal Relations, and Children."

Two further papers were presented in the second session, titled "Physical Violence Against Women from a Historical and Societal Perspective." The initial paper, titled "Physical Violence Against Women in Early Islamic Society," was delivered by Assoc. Prof. Feyza Betül Köse. The paper entitled "Reflection of Violence Against Women in Official Documents During the Ottoman Period" was delivered by Prof. Zübeyde Güneş Yağcı. During the concluding session, entitled "Physical Violence Against Women from a Religious/Jurisprudential Perspective," two further papers were delivered. The initial paper, entitled "The Use of the Word 'Battery' in the Quran Within the Context of the Truth of Verse 34 of Surah An-Nisa," was delivered by Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz, while the concluding paper, titled "'Battery' and 'Nushuz' in the Dilemma of the Spiral of Violence and the Climate of Compassion," was presented by Prof. Saffet Köse.

The session concentrated on verse 34 of Surah An-Nisa and broadly addressed physical violence against women within the Islamic context, with participants proposing three primary approaches. The initial interpretation, grounded in the conventional understanding found in classical literature, posits that the term "ıdribühunna" in the verse signifies a gentle striking, and that this constitutes a permission rather than an imperative. Comprehending the "darb" necessitates an assessment alongside the psychological violence (nushuz) perpetrated by the woman who disparages her husband, undermines his worth, and willfully neglects her responsibilities towards him. The second approach posits that the term "darb" encompasses multiple connotations, one of which is beating; however, this interpretation is inconsistent with the intent of the verse in question and the Islamic viewpoint on women. In this context, it is more precise to interpret the act of "darb" as the expulsion of the woman or man from the home, rather than as physical assault. The third approach contends that the verb "darb" in the passage signifies beating, however this interpretation is obsolete in contemporary context.

Keywords: Islamic Law, Woman, Violence Against Women, Religious Perspective, Nushuz, Nisa 34

Subject Categories

BIC: JBFV Domestic Violence and Abuse

BISAC: SOC064000 Family & Relationships / Abuse

Dewey (DDC): 362.8292 Violence Against Women

LC Classification: HV6626 Battered Women

THEMA: JBFV Domestic Violence and Abuse

WoS Category: Women's Studies

WoS CT Meso: Gender Studies

WoS CT Micro: Domestic Violence

Scopus Subject Area (ASJC): Social Sciences (Miscellaneous)

Editör Hakkında

1977’de Kars’ta dünyaya geldi. 1994 yılında Kocaeli İmam Hatip Lisesinden, 1999 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2000 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuk Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladı. 2001 yılında yüksek lisansını, 2008’de doktora tezini tamamladı. 2010 yılında YÖK bursuyla akademik dil geliştirmek için Suriye-Şam’da bulundu. 2011 yılında yardımcı doçent, 2021 yılında ise doçent unvanı aldı ve halen aynı kurumda İslam Hukuku Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak dersler vermeye devam etmektedir. Evli ve beş çocuk babasıdır.

Editör: Doç. Dr. Mehmet Salih Kumaş

ORCID: 0000-0001-7055-9799

Kurum: Bursa Uludağ Üniversitesi

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

E-posta: msalikhkumas@uludag.edu.tr

Web: <https://avesis.uludag.edu.tr/msalikhkumas>

About the Editor

He was born in Kars in 1977. He graduated from Kocaeli Imam Hatip High School in 1994 and from Bursa Uludag University's Faculty of Theology in 1999. He began his academic career as a research assistant in the Department of Islamic Law at Uludag University's Faculty of Theology in 2000. He completed his master's degree in 2001 and his doctoral dissertation in 2008. In 2010, he spent the summer in Damascus, Syria, on a YÖK scholarship to develop his academic language skills. He became an assistant professor in 2011 and an associate professor in 2021, and continues to teach courses in the Department of Islamic Law at the same institution. He is married with five children.

Editor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Salih Kumaş

ORCID: 0000-0001-7055-9799

Affiliation: Bursa Uludag University

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

E-posta: msalikhkumas@uludag.edu.tr

Web: <https://avesis.uludag.edu.tr/msalikhkumas>

Ön Söz

Şiddet, insanlık tarihi boyunca var olmuş bir olgu olarak çağımızda giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Dünyanın dört bir yanında yapılan bilimsel çalışmalara, farkındalık oluşturuıcı eğitimlere ve engelleyici politikalara rağmen şiddet gerçeği, çeşitlenerek varlığını devam ettirmektedir. Şiddetin nedenleri; sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel pek çok faktörü içerirken, bazı çalışmalar birtakım dinî anlayışların da bu konuda önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir.

İslâm, ilk inen âyetlerle birlikte kadınlar başta olmak üzere, köleler, yetimler, azınlıklar gibi dezavantajlı durumda olanların temel haklarının korunması üzerinde durmuştur. Zira Câhiliye döneminde kadınların sosyal, ekonomik ve ailevî birçok hususta kötü muameleye tabi tutuldukları ve bazı temel haklarının ihlâl edildiği bilinmektedir. Bu meyanda kadınların baba veya kocaları tarafından dövülmesi oldukça yaygın bir durumdur. Nitekim bu durum İslâm'dan sonra azalsa da sahâbe arasında devam etmiş ve buna karşılık âyetlerle kadınlara iyi muamelede bulunulması emredilmiş; eşlerini döven, onlara kötü muamelede bulunan sahâbeleri Hz. Peygamber (s.a.s.) sık sık uyarmıştır. Kendisi de bazı eşleriyle zaman zaman ileri derecede sorunlar yaşamış olmasına rağmen hiçbir kadına kötü muamelede bulunmamıştır. Nitekim konunun ehemmiyetini gösterecek şekilde Vedâ Hutbesi'nde kadın haklarına özel yer vermiştir. Kur'an ve sünnette mesele bu şekilde vazedilmiş olmasına rağmen Müslüman toplumlarda kadına yönelik fiziksel şiddet farklı düzeylerde varlığını devam ettirmiştir.

Kadınlara yönelik şiddetin özü itibarıyla İslâm'ın ruhuna aykırı olduğu ifade edilse de bu olguyu en azından mâzur gösteren bazı âyet ve hadislerin olup olmadığı tartışma konusu olmaktadır. Kezâ özellikle eşten kaynaklı fiziksel şiddet bağlamında Nisâ Sûresi 34. âyet Batı'da ve ülkemizde birçok akademik çalışmaya konu edilmiş ve İslâm'ın genelde şiddet olgusuna, özelde de eşten kaynaklı fiziksel şiddete yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak kadına yönelik fiziksel şiddet konusu ilahiyat ilimleri açısından ülkemizde sempozyum veya çalıştay gibi ilmi bir toplantıya konu edilmemiştir. Çok boyutlu bu konuyu, birçok disiplinden ilim insanının bir araya gelerek çeşitli boyutlarıyla ele alması, şiddet olgusunun anlaşılması ve mâkul çözümler üretilmesi açısından daha verimli olacaktır.

İşte elinizdeki bu kitap, 19-20 Ekim 2024 yılında KURAV ve Mudanya Üniversitesinin iş birliği ile yapılan bir çalışmaya aittir. *Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet* başlığını taşıyan bu ilmi faaliyete 13 farklı üniversiteden 40'ı aşkın ilim insanı iştirak etmiş, 4'ü kadın akademisyenler tarafından sunulan 6 tebliğ çerçevesinde konu ele alınmıştır.

Hukukî ve Psikolojik Boyutuyla Fiziksel Şiddet başlıklı birinci oturumda Dr. Av. Vildan Sali, "Türk Hukukunda Beden Dokunulmazlığı Açısından Fiziksel Şiddet Kavramı" başlıklı bir tebliğ; Doç. Dr. Hatice Kılınçer ise "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kadın, Eş İlişkisi ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri" başlıklı bir başka tebliğ sunmuştur.

Tarihi ve Toplumsal Açidan Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet başlıklı ikinci oturumda yine iki tebliğ sunulmuştur. "İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet" başlıklı birinci tebliğ Doç. Dr. Feyza Betül Köse tarafından; "Osmanlı Dönemi Kadına Yönelik Şiddetin Resmî Belgelere Yansıması" başlıklı tebliğ ise Prof. Dr. Zübeyde Güneş

Yağcı tarafından sunulmuştur. *Dinî/Fikhî Açidan Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet* başlıklı son oturumda da yine iki tebliğ sunulmuştur. “Nisâ Sûresi 34. Âyetin Hakikati Çerçevesinde Kur’ân’da Darp Kelimesinin Kullanılışı” başlığını taşıyan birinci tebliği Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz sunmuş; “Şiddet Sarmalı ve Şefkat İklimi İkileminde ‘Darb’ ve ‘Nüşûz’” başlıklı son tebliğ de Prof. Dr. Saffet Köse tarafından sunulmuştur. Özel ve genel müzakerelerle değerlendirilen bu tebliğler çerçevesinde, kadına yönelik fiziksel şiddet çok boyutlu olarak tahlil edilmiş ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Çalıştayda kadına yönelik fiziksel şiddet olgusu, özelde Nisâ Sûresi’nin ilgili âyeti, genelde İslâmî paradigma çerçevesinde ele alınmış ve bu bağlamda üç temel yaklaşım öne çıkmıştır.

Birinci yaklaşım, klasik metinlerde benimsenen yerleşik anlayışı esas almaktadır. Buna göre âyette geçen *idribûhünne* (اضربوهن) ile kastedilen, hafif yollu dövme olup emir değil, bir ruhsat olarak kabul edilmelidir. Bu ruhsat, kocasına tepeden bakan, onu değersizleştiren, ona karşı görevlerini bilinçli bir şekilde ihmal eden kadının uyguladığı psikolojik şiddete (*nüşûz*) karşı, aile birliğini korumaya çalışan erkeğe sunulan muhtemel bir çözüm yoludur.

İkinci yaklaşıma göre “darb” sözcüğünün birçok anlamı olduğu, bunlardan biri dövme anlamına gelse de bu, ne Nisâ 34. âyetin amacına ne de İslâm’ın kadına bakış açısına uygun düşmektedir. Bu durumda darp fiilinin, dövme yerine kadının veya erkeğin ortak yaşam alanından uzaklaşması şeklinde anlaşılması daha doğrudur.

Üçüncü yaklaşım ise birinci yaklaşım gibi âyette geçen “darb” fiilinin dövme anlamına geldiğini ancak bu anlamın artık günümüz açısından bir anlamının kalmadığını savunur. Zira âyetin indiği dönemde aileyi kurtarmak için bir çözüm olma imkânı veren dövmenin, bugün bu amaca hizmet etmediği, aksine aile birliğini sarsacak nitelikte olduğu açıktır. Buna göre âyetin lafzî (literal) anlamı ile amacı arasında bir çatışma (*teâruz*) olduğunda lafız yerine gayenin esas alınması daha isabetlidir.

Üçüncü yaklaşım, tarihselci bir okuma olduğu, bu anlayışın birçok fikhî hükmün aynı gerekçeyle günümüz açısından geçersiz hale geleceği gerekçesiyle diğer yaklaşımı savunanlar tarafından eleştirilmiştir. İkinci yaklaşım; nasların anlaşılmasında, sahâbe başta olmak üzere ilk nesillerin dikkate alınmaması ve naslara modern dünyanın zihin kodlarıyla yaklaşmanın metodolojik bir hata olacağı gerekçesiyle diğer yaklaşım sahipleri tarafından isabetli bulunmamıştır. Birinci yaklaşım ise dolaylı da olsa kadına yönelik fiziksel şiddeti meşrulaştırmanın aracı haline gelebileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, nasların anlaşılmasında asırlardır takip edilen yerleşik anlayış ve usûlün terkedilmemesi üzerinde dururken, bir kısmının ise sevgi ve merhamet dini olan İslâm aleyhtarı söylemlere gerektiği kadar karşı konulmadığına odaklandıkları görülmektedir.

Son olarak bu eserin, her türlü şiddetle mücadeleye katkı sunmasını temenni eder, çalıştaya iştirak eden ilim insanlarına, düzenleme ekibine, KURAV’a ve Mudanya Üniversitesine şükranlarımızı sunarız. Ayrıca elinizdeki kitabın daha az hata ile okura ulaşması için son okumayı yapan Dr. Av. Vildan Sali Hanımefendi’ye teşekkür ederiz.

Doç. Dr. M. Salih Kumaş
Editör

İçindekiler | Contents

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	i
<i>Physical Violence Against Women</i>	i
Özet	iv
Abstract	v
Editör Hakkında	vi
About The Editor	vii
Ön Söz	viii
Açış Konuşması	xv
Birinci Oturum	
Hukukî ve Psikolojik Açıdan Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	1
Türk Hukukunda Beden Dokunulmazlığı Açısından Fiziksel Şiddet Kavramı	3
Dr. Av. Vildan Sali	
1. Şiddetin Tanımı	3
2. Kadına Yönelik Şiddetin Sebepleri	5
3. Şiddet Türleri	6
3.1. Fiziksel Şiddet	7
3.2. Duygusal-Psikolojik Şiddet	8
3.3. Ekonomik Şiddet	8
3.4. Cinsel Şiddet	8
3.5. Siber Şiddet	9
3.6. Erken Yaşta ve/veya Zorla Yapılan Evlilikler	9
3.7. Tek Taraflı Israrlı Takip	9
3.8. Flört Şiddeti	10
4. Şiddet Mağduru	10
5. Beden Dokunulmazlığı Bağlamında Şiddet	11
6. Şiddetin Kişilik Hakkı İhlâli Olarak Değerlendirilmesi	11
7. Dünyada Ve Türk Hukukunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet ile İlgili Mevzuat	12
7.1. Uluslararası Mevzuat	13
7.2. Ulusal Mevzuat	13
7.2.1. Anayasa	14
7.2.2. Türk Medeni Kanunu	14
7.2.3. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	15
7.2.4. Türk Borçlar Kanunu	16
7.2.5. Türk Ceza Kanunu	16
7.2.6. Diğer Mevzuat	19
Sonuç	20

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kadın, Eş İlişkisi ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri	25
Doç. Dr. Hatice Kılınçer	
1. Aile İçi Şiddet Türleri	26
2. Aile İçi Şiddeti Ortaya Çıkaran-Şiddetle İlişkili Bulunan Faktörler	27
3. Aile İçi Şiddetle Başa Çıkma	29
4. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Etkileri	29
4.1. Aile İçi Şiddetin Kadın Üzerindeki Etkisi	29
4.2. Aile İçi Şiddetin Eş İlişkisi Üzerindeki Etkisi	30
4.3. Aile İçi Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkisi	31
Sonuç	32
Genel Müzakere	37
 İkinci Oturum	
Tarihî ve Toplumsal Açından Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	53
İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	55
Doç. Dr. Feyza Betül Köse	
1. Giriş	55
2. Şiddete Zemin Hazırlayan Sosyo-Kültürel Ortam	56
3. Gündelik Yaşamda Şiddet	57
4. Aile İçi Şiddet	57
5. Aile Dışı Şiddet	59
6. Şiddetin Sonuçları	61
7. Şiddete Tepkiler	62
8. Hz. Peygamber'in Şiddet Karşısındaki Tutumu	63
9. Sonuç	65
Tebliğ'in Müzakeresi	69
Prof. Dr. Adnan Demircan	
 Osmanlı Dönemi Kadına Yönelik Şiddetin Resmî Belgelere Yansıması	73
Prof. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı	
Tebliğ'in Müzakeresi	93
Prof. Dr. Abdurrahman Kurt	
Genel Müzakere	97
 Üçüncü Oturum	
Dinî/Fıkıhî Açından Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	111
Nisa 34. Âyetin Hakikati Çerçevesinde Kur'ân'da Darp Kelimesinin Kullanılışı	112
Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz	112
1. Zevceye Karşı Şiddet	112
2. Kur'ân'daki Kullanımı Açısından	113
3. Sünnet Mantığı Açısından	115
4. Hukuk Mantığı Açısından	116
5. Ceza Hukuku Mantığı Açısından	117
6. Devletin Yetki Alanı Olması Açısından	118
7. Eşitlik Açısından	118

8. Geçimsizliğin Erkek Tarafında Olması Durumu	118
9. İnsanı Dövmenin Kur'ân'da Celde (جلد) Kavramı ile İfade Edilmesi	119
Tebliğ Müzakeresi	121
Bitmeyen/Bitmeyecek Olan İki Tartışmalı Mesele: Kader ve Kadın	121
Prof. Dr. Ali Akpınar	
 Şiddet Sarmalı ve Şefkat İklimi İkileminde “Darb” ve “Nüşûz”	131
Prof. Dr. Saffet Köse	
Giriş: Modernitenin Müslümanca Düşünmeyi Dönüştürücü Etkisi	131
1. Dil Açısından “D.R.B.”	135
1.1. Kelime Mânâ-yı Müfred için Vazolunur	135
1.2. “D.R.B.” Kelimesinin “Bi” Harf-i Cerri ile Kullanımı	136
1.3. Nisâ 4/34 Âyetindeki “D.R.B.” Kelimesinin Anlamı	137
1.4. Aile İçi Uyuşmazlıklar Aile İçinde Çözülür	139
2. Şer'î Açından	141
2.1. Âyetin İniş Sebebi	141
2.2. Hz. Peygamber'in Âyeti Açıklayan Hadisi	141
2.3. Ulemânın Yorumu	142
3. Metodolojik Açından	145
3.1. Beyan-İhtiyaç İlişkisi Açısından “Uzaklaştırma” Anlamının İmkânsızlığı	145
3.2. “D.R.B.”nin Şiddet ile İlgisi Yoktur	145
3.3. Erkek Kendisini Güçlü Hissetmek Kadın da Kocasının Güçlü ve Güvenilir Olmasını İster	147
3.4. Parçacı Yaklaşım Problemi	149
3.4.1. İslâm'ın Ana Dinamiği Merhamettir	149
3.4.2. Ailenin Ana Dinamiği: Merhamet-Meveddet-Sekînet	150
3.4.3. Kadın Allah'ın Emanetidir	150
3.3.4. Diri Diri Toprağa Gömülmekten Cennetin Garantisi Olan Nimete Kadın	153
3.5. Modernite Etkisi	153
4. Sonuç Yerine	154
Tebliğ Müzakeresi	163
“Şiddet Sarmalı ve Şefkat İkileminde Darp ve Nüşûz” Bildirisi Üzerine Bazı Notlar	163
Prof. Dr. H. Mehmet Günay	
Genel Müzakere	173
 Dördüncü Oturum	
Genel Müzakere	195

AÇIŞ KONUŞMASI

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ (KURAV Yönetim Kurulu Başkanı): Ülkemizin değerli âlim ve âlimeleri, Türkiye'nin en eski bilim havzası, Osmanlı'nın ilk başkenti Bursa'mıza hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Bir yıldır heyecanla beklediğimiz bugüne kavuşturan yüce Rabbime şükürler olsun. Karşımda defalarca Bursa'yı şerefletirmiş gayret ehli bilim insanlarını görüyorum. İlk defa katılanlarınız var, davetimizi kabul ederek uzaktan ve yakından zahmet buyurarak gelen siz değerli ilim adamları bizleri memnun ettiniz.

Bursa, tarihte olduğu gibi, günümüzde de bir ilim ve medeniyet şehri olma çabasıdadır. Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan şehrimizi ihya etmek, ilim ve irfan hayatını, medeniyet şehri olmasını yeniden canlandırmaya bir katkı sağlama azmindeyiz. Bu vesileyle siz değerli hocalarıma vereceğiniz katkılardan dolayı çok teşekkür ediyorum. Bugün İslâm dünyasında bilime, düşünceye lâyık olduğu kadar değer verilmiyor. Türkiye'mizde de ilim ve âlimlere yeterince değer verilmiyor. İşte kaybolan bu değerın ortaya çıkarılması için karınca kararınca çaba harcayacağız.

Bu vesile ile burada çok değerli arkadaşım, meslektaşım, aynı zamanda da başarılı iş adamı, ilim ve kültür hâdimi kardeşim Gıyasettin Bingöl'e çok teşekkür ediyorum. Ülkemizde, özellikle Bursa'mızda ilim müesseseleri kurdu. Bunların zirvesine Mudanya Üniversitesini yerleştirdi. Bizi bu çalıştay vesilesiyle iki gün boyunca üniversitesinde misafir etti. Öğrenci iken beraber olduğumuz gibi, kendisiyle ilimde, ilme hizmette birleşmiş olduk. Bundan sonraki ilme hizmet yolculuğumuzda da inşallah beraber devam edeceğiz diye düşünüyorum.

Yine bu vesile ile vakıf üyelerinden, vakıfta dinleyici olarak bulunup da âhirete intikal edenlerden Allah razı olsun diyorum. Ölenlere Cenâb-ı Hak gani gani rahmet eylesin. Onlara ve sizlere dua ediyorum. Allah hepinizden razı olsun, ne muradınız varsa versin. Karşımda çalıştayın organizasyonunda büyük emekleri geçen bilim adamı arkadaşlarıma dua ediyor, teşekkür ediyorum. Onların ibadet aşkıyla çabaları olmasaydı bu toplantı gerçekleşmezdi.

Bu arada Kur'ân Araştırmaları Vakfına kendilerini vakfeden Muhlis Bilgin ve Osman Şeker kardeşime özellikle teşekkür ediyor, hizmetlerinin devamını yüce Rabbinden niyaz ediyorum. Sözlerimi tamamlarken hepinizi hürmetle selâmlıyorum efendim.

Osman ŞEKER: Kur'ân Araştırmaları Vakfı Başkanı değerli Hocam Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz'a çok teşekkür ediyorum. Değerli hocalarım, bu çalıştayın ete kemiğe bürünüp bugün sunulabilir hale gelmesinde birçok kimsenin emeği var. Bir düzenleme komitemiz var ve bu komitede birçok akademisyen hocamız görev aldı. Onlara çok teşekkür ediyoruz. Bunun yanında biraz önce Başkan Hocamız ifade ettiler. Bu çalıştayın gerçekleştirilmesinde hem ortaklaşa iş birliği yapma konusunda hem de ev sahipliğinden dolayı Mudanya Üniversitemizin değerli mütevelli heyeti başkanı Gıyasettin Bingöl'e ve üniversite çalışanlarına gerçekten çok teşekkür ediyoruz. İki gün bizi burada misafir edecekler. Düzenleme heyeti başkanını davet edeceğim ama davet etmeden önce hakkında şunları ifade etmek isterim. Prof. Dr. Adem Apak Hocam, bizim KURAV yönetim

kurulu üyemizdir. Aynı zamanda uzun yıllardır vakfımızda seminerler ve programlar yapmaktadır. Kendisine gerçekten çok teşekkür ediyoruz. Üç gün önce de değerli Prof. Dr. Ali Kaya Hocamızın emekli olmasıyla boşalan Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına. Adem Apak Hocam atandı. Kendisiyle iftihar ediyoruz, kendisini tebrik ediyor ve başarılar diliyoruz. Hem dekan olarak ilk konuşmasını hem de düzenleme komitesi adına konuşmalarını yapmak üzere değerli Prof. Dr. Adem Hocamı davet ediyorum. Buyurun Sayın Dekanım.

Prof. Dr. Adem APAK (Bursa Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dekanı):

Kıymetli mütevelli heyeti başkanı, kıymetli rektörlerim, değerli dinleyiciler.

Hepinizi hürmetle ve muhabbetle selâmlıyorum.

1993 yılında şu anda otopark olarak kullanılan KURAV'ın binası tarihi Tahir Sütmen İşhanı'nda cuma akşamları KURAV programları olurdu. Biz de öğrenciliğimizde akşamları oraya giderek istifade ederdik. Çalıştay programında ismi var ama sanıyorum şu anda aramızda bulunmayan Kemal Ataman Hoca ile biz o yıl aralık ayında asistan olduk. Sanıyorum salı veya çarşamba günü göreve başladık. Cuma akşamı Kur'ân oturumlarına gittiğimizde oturumun yöneticisi Hayati Hökelekli Hocam idi. O akşam konuşmacı kimdi hatırlayamıyorum. Konuşmanın başında dedi ki: "Bizim Adem asistan oldu. Şimdi ondan Kur'ân-ı Kerîm dinleyeceğiz." Az önce Muhammed kardeşim Kur'ân okurken, otuz yıl öncesi KURAV'a Kur'ân okuyarak başladığımı hatırladım. Tabiri yerindeyse biz KURAV'da büyüdük. Sanıyorum yirmi yıl kadar oldu. KURAV'da yönetim kurulunda görev yapıyorum. Ben hâlâ KURAV'ın sekreterliğini yürütüyorum. KURAV bir okul, bizler KURAV'da yetiştik ve bundan sonraki nesillere kılavuzluk yapmaya devam ediyoruz.

KURAV'da genelde İstanbul'da İSAV'ın faaliyetlerini karşılar mahiyette çalıştılar, akademik toplantılar ve sempozyumlar düzenliyor. Ama İstanbul kadar bu hizmetlere katkı sağlayan kurumlarımız olmadığı için İSAR gibi başka İstanbul vakıflarının vazifelerini de yürütmeye çalışıyoruz. Bu bahiste aklıma İSAV ve İSAR geldiği için bunları söylüyorum, başka vakıflar da vardır. Bunlar ne yapıyorsa biz de KURAV olarak başta Kur'ân seminerleri olmak üzere akademik seminerler düzenliyoruz. Yunus Hocam az önce teferruatlarıyla bahsetti. Bendeniz 2008 yılından itibaren Siyer-i Nebî, İslâm Tarihi, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Ashâb-ı Kirâm başlıklarında sunumlar yaptım. Bunlar yayımlandı. Özellikle -ani olarak yakalandığımız- pandemi döneminde, öğrencilerimizin kitaplarını yurtlarından evlerine alamadıkları dönemde bizim KURAV'daki seminerlerimiz, öğrencilerimiz için ders materyali oldu. İslâm tarihi seminerlerini amatörce kaydetmiştik. İmkân oldukça da videoları internete verdik. Şu anda da KURAV hâlihazırda ilâhiyat ilimlerine meraklı olan kardeşlerimizin ve ilim ehlinin müracaat kaynağıdır.

KURAV, Bursa Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi hocaları ve bir kısım hamiyetperver Bursalı varlıklı kardeşlerimiz tarafından kurulmuş; hocalar tarafından yönetilen, finanse edilen ve pür hocaların faaliyetleri olan bir vakıftır. İlahiyat fakültesinde okuyan bir öğrenciye çok rahatlıkla KURAV'a gidin, gidebilirsiniz diye söylüyoruz çünkü herhangi bir cemaatin, tarikatin veya siyasî bir grubun etkisinde olmadan hepsinin üzerinde hizmetler yapıyor. Hocam da ifade etti, otuz yılı aşkındır bu faaliyet yürütülüyor ve geçen hafta bu yılın Kur'ân oturumuyla sanıyorum bu oturumlar

yirmi yılı buldu. Bunun örneği de şimdiye kadar yok. Bugüne kadar panel şeklinde sesli Kur'ân tefsiri faaliyeti diyebileceğimiz sunum örneği görmedim. Patenti KURAV'a ait olan bu seminerler Cağfer Karadaş Hocam, İsmail Güler Hocam, Vejdi Bilgin ve Muhammet Tarakçı Hocam ile zaman zaman değişiklikler olsa da adı geçen isimlerle başladı. İnşallah Abdullah Karahan Hocam Tirmizî dersleri yapacak. Bendeniz Kur'ân Temelli Siyer-i Nebî başlıklı bir kitap hazırlamıştım. Âyetler üzerinden, biraz KURAV'ın da felsefesine uygun olması açısından onbeş günde bir seminerler yapacağım. Yunus Hocam bir kısmından bahsettiler. Dolayısıyla bu faaliyetlerin en avantajlı tarafı İlâhiyat Fakültesinin hemen dibinde binamızın olmasıdır. Bizim asıl kitlemiz tabii ki İlâhiyat Fakültesi öğrencilerimizdir. İnşallah ilgilerini bekliyoruz. Aynı bir okul ve ekol olarak devam ediyor. Bu vesileyle bu vakfın kurulmasında öncülük eden, maddî-manevî destek veren ve öbür âleme irtihal eden hocalarımızı, büyüklerimizi rahmet ve minnetle anıyorum. Hayatta kalan destekçilerimize, hocalarımıza ve gönüllülerimize sağlık, sıhhat ve afiyet diliyorum. İki yıl önce Liderlik Çalıştay, ondan sonra Aile Çalıştay, bu yıl da daha özel dar çerçeveli biraz da netameli diyebileceğimiz bir konuyu ancak KURAV çatısı altında gerçekleştirebildik.

Düzenleme Kurulu Heyeti Başkanı olarak ben takdim edildim ancak bu faaliyetin fikir, düşünce tarafı Yunus Vehbi Hocam'a aittir. Onun hakkını teslim etmem gerekir. Düzenleme Kurulu olarak da en büyük sorumluluğu Salih Kumaş kardeşimiz üstlendiler. Hocam siz de bulunun dediler. Ben biraz işin resmî tarafıyla ilgilendim. Kendileri hocalarımızla görüştüler. Hocalarımızın neredeyse tamamı tekliflerimizi kabul ettiler. Kendilerine çok teşekkür ediyorum. Gerek tebliğ hazırlama gerek resmî müzakereci olarak gerekse genel müzakereci olarak katılan hocalarımı hürmetle muhabbetle selâmlıyorum. Ayrıca siz katılımcılara saygılarımı, hürmetlerimi arz ediyorum. İnşallah bundan sonraki süreçte Kur'ân-ı Kerîm'e hizmet adına hem İlâhiyat Fakültesinin hem de KURAV'ın hizmetleri devam edecek. Yani ben İlâhiyat Fakültesinin dekanıyım ama KURAV'da sekreterliğim daha eski daha kadimdir. İnşallah el birliğiyle bu güzel faaliyetleri gerçekleştireceğiz diye ümit ediyorum. Bu vesileyle başta şehir dışından gelip toplantımızı şerefliendiren hocalarımıza, tebliğcilerimize, müzakerecilerimize ve dinleyicilerimize teşekkür ediyorum. Mekânlarını bize açan, bu güzel mekânı bizimle paylaşan, vakfımıza maddî- manevî her türlü katkılarını her daim yaptığına şahit olduğum, öğrenciliğimden itibaren kendilerini tanıdığım Gıyasettin Bingöl ağabeyimize hassaten teşekkür ediyorum. Toplantımızın verimli, bereketli geçmesi ümit ve temennisiyle hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlıyorum. Allah'a emanet olun.

Osman ŞEKER: Evet, çiçeği burnunda dekanımıza ve düzenleme komitesi başkanımıza konuşmaları için çok teşekkür ediyoruz. Tabii bu çalıştayın düzenlenmesinde bizimle iş birliği yapan bir değerli hocam var. Mudanya Üniversitemizin Danışma Kurulu Başkanı, aynı zamanda benim de çok değerli hocam olan Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz'u konuşmalarını yapmak üzere huzurunza davet etmek istiyorum, buyurun Hocam.

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ: Sayın Vekilim, Sayın Rektörüm, Saygıdeğer Mütevelli Heyeti Başkanım, Saygıdeğer hocalarım ve beyefendiler; hepiniz hoş safâ geldiniz. Şahsen ben de şu anda temsil ettiğim kurum adına Bursa'ya teşekkürlerinizden dolayı hepinize hoş geldiniz diyorum. Bilen arkadaşlar beni biliyor ama bilmeyen

arkadaşlar için ben Bursa İlahiyat Fakültesi'nin emekli hocası, Uludağ Üniversitesi'nin rektör iken emekli olan rektörü, şimdi de geçen Ekim ayından itibaren takriben bir yıldır Mudanya Üniversitesi'nin hem mütevelli heyeti üyesi hem de danışma kurulu başkanı olarak görev ifa ediyorum. Kısaca üniversitemizden söz edeyim. Hâlâ sosyal medyada benim Uludağ Üniversitesi- Mudanya Üniversitesi şeklinde iki kimliğim var. Biri, ilk yetiştirdiğimiz üniversitemiz diğeriye şu anda hizmet verdiğimiz üniversitemizdir. Mudanya Üniversitesi Eğitim ve Kültür Vakfı diye bilinen bir vakıf tarafından kurulan bir üniversitedir. Zihinlerde hep devlet üniversitesi ve özel üniversite diye bir ayrım var. Sevgili dostlar, halbuki Türkiye'de mevzuata göre özel üniversite diye bir şey yok. Vakıf üniversiteleri var ve bunların büyük çoğunluğu da aile vakıfları tarafından kurulmuş üniversitelerdir. Bu üniversitenin Mütevelli Heyeti Başkanı Gıyasettin Bingöl Beyefendi, 1987 Bursa İlahiyat mezunudur. Yani çoğu hocamız gibi abd-i âcizin rahle-i tedrisinden geçmiş bir kardeşimizdir. Ama eğitimci, öğrenciliğinden beri derslerde bazen protest, itirazcı tavırlarıyla özgüveni yüksek bir arkadaşımızdı. Bu itirazı niye önemsiyorum? Çünkü itiraz, ihtilâfı gösterir. İhtilâfın olması da iyi bir şeydir. Hele Kelâm hocası olursanız ihtilâftan son derece mutlu ve memnun kalırsınız. O açıdan bunu önemsiyorum. Gıyasettin Bingöl Bey, yıllar sonra kitapçılık, dershanecilik yapmıştır. Daha sonra da Bursa Sınav Okulları'nı kurmak ve ihdas etmek suretiyle aşağı yukarı otuz yıldır eğitim-öğretim hayatının içerisinde. Şimdi altmış yaşını geçti ve kendisinde bir karar oluştu.

Belki 15-20 yıldır bir üniversite kurma hayali vardı. Cenab-ı Hak üç yıl önce Bursa'da kendisine bir üniversite kurmayı nasip etti. Arkadaşlar, üniversite kurmak zor bir hadise, kolay bir şey değildir. Böyle zora talip oldu ve şu an itibarıyla işte bu gördüğünüz binayı tamamen kendi imkânlarıyla vakfa bağış yaparak, vakıf marifetiyle bugüne kadar getirdi, Bugünkü fiyatlarla iki-üç milyara çıkmayacak bir şeydir bu. O açıdan "Hocam gelin, bize destek olun. Hem fizikî hem fiilî dualarınızla hem de kavli dualarınızla bize yardımcı olun" dendiğinde inanın ben bunun bir görev olduğunu ve reddedilmesi durumunda da bir vebal ortaya çıkacağı anlayışıyla bu görevi üstlendim. Güzel de gidiyor. Kısaca üniversite hakkında bilgi vereyim. Burası, Türkiye'nin en son kurulan, en genç 208. üniversitesidir. Böyle olmasına rağmen biz, bir yıldır dahil olduğumuz memnuniyet anketlerinde 128. sıraya kadar yükseldik. 74 vakıf üniversitesi içinde yapılan değerlendirmede ise 51. sıradayız. Bu, önemli bir hadisedir. Bu ivme devam ettiği takdirde, inşallah üniversite önümüzdeki beş yılda daha ileri noktalara gelecektir. Ben, bu üniversitenin 10-20 yıl aralığında da Türkiye'nin en başarılı beş-altı üniversitesi arasına girebileceği kanaatindeyim. Yani rektörlük döneminde bir üniversite nereden nereye gelebilir konularına kafa yormuş, imal-ı fikir etmiş bir kardeşiniz olarak oralara gelebileceği tahminindeyim. Şu an itibarıyla üç fakültemiz vardır. Bunlardan birisi sağlık, ikincisi sanat ve sosyal bilimler üçüncüsü mühendislik fakültesidir. 2000 öğrencimiz, her bir fakültemizde dörder beşer programımız vardır. Şöyle hatırlayabildiğim kadarıyla Sağlık Bilimlerinde: Beslenme-Diyetetik, Hemşirelik, Fizyoterapi, Çocuk Gelişimi; Sanat ve Sosyal Bilimler'de Psikoloji Türkçe ve İngilizce Programları, Ekonomi- Finans, Görsel Medya ve İletişim, İşletme, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümleri açıldı. Mühendislik Fakültesinde ise Türkçe ve İngilizce Endüstri mühendisliği, Türkçe ve İngilizce Bilgisayar Mühendisliği, Türkçe Elektik-Elektronik Mühendisliği bölümleri açıldı. Dokuz tane de

meslek yüksek okulu programımız var. Doluluk oranımız, vakıf üniversitelerinde görülmeyen bir orana sahiptir. Aşağı yukarı %99,5 diye ifade edebiliriz. Endüstri mühendisliğini hariç tutacak olursak, diğer bölümler %100 doluluk oranına sahiptir. İnşallah önümüzdeki yıllarda daha ileri noktalarda Mudanya Üniversitesi hem Bursa'ya yakışan hem de câmiamızı temsil eden bir üniversite olması hasebiyle, önemli gördüğümüz bir üniversitedir. Gıyasettin Bey bu üniversite kurulmadan önce de canla başla KURAV'a ciddi destek olan bir arkadaşımızdı. Şimdi böyle bir teklif gelince iş birliği halinde götürüyoruz. Saffet Hocam da bilirler ki üniversitelerin mevzuatında üç temel görevi vardır. Bunlardan birisi eğitim-öğretim faaliyeti yürüterek ülkenin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını oluşturmak; ikincisi, bu insan kaynağı aracılığıyla bilimsel ve teknolojik araştırmalar ve geliştirmeler yapmak ve ürettiği sonuçlarla insana ve topluma hizmet sunmak. İlk ikincinin tabii neticesi olan üçüncüsü de toplumla, halkla ilişkiler kurarak yine topluma hizmet etmek. Üniversiteler, içinde bulundukları toplumun ortak aklı olmaları hasebiyle de toplumun her kesimiyle iş birliği halindedir. Merkezî- yerel yönetimlerle, sivil toplum örgütleriyle, dernekler ve vakıflarla burada da gördüğünüz gibi ilme hâdim, ilme katkı sunan KURAV vakfımızla üniversitemizin ortak bir faaliyeti olarak bugün karşınıza gelmiş oluyoruz. Çeşitli şehirlerden geldiniz, ihtiyâr-ı zahmet eylediniz. Hepinize şükranlarımızı sunuyoruz. Osman Bey kardeşimiz evliyâlar şehri dedi ama bugün ilmî toplantı yaptığımız Bursa, aynı zamanda sultanlar şehri, şehir-i selâtin, şehir-i ulemâdır. Meselâ Osmanlının şeyhülislâmlık makamının birinci temsilcisi Molla Fenârî, tasavvuf, felsefe, kelâm ve temel dinî bilimlerin tamamını haiz olan 'zü'l ecniha' olarak bilinir. Onun için Bursa, 'câmi-i ulûm' olarak bilinen bir şehirdir. İnşallah bu şehrin feyzi ve bereketiyle bu programın sonuçlanmasını niyaz ediyorum. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Osman ŞEKER: Değerli Hocam'a konuşmaları için çok teşekkür ediyorum. Hocamı 80'li yıllarda Erzurum'dan tanırım. Daha sonra da zaman zaman beraber olduk ve kendisiyle iftihar ediyoruz. Erzurum'da bir kitapçı dükkânı açmıştı. Bu, buraya kadar devam eden bir hikâyedir. Bursa, Türkiye'nin en önemli dördüncü büyük şehri olmasına rağmen maalesef üniversiteleşme olarak çok fakir bir il olarak kaldı. Belki burada iftihar vesilesi en önemli hususlardan bir tanesi Gıyasettin Bingöl Bey'in Mudanya Üniversitesini kurarak bu ayıbı temizlemiş olmasıdır.

Aynı zamanda kendisi KURAV mütevelli heyetinde de bulunuyor. KURAV'ın her anında ve her zamanında maddî-manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Mudanya Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı dostumuz kardeşimiz değerli Gıyasettin Bingöl'ü davet etmek istiyorum, buyurunuz.

Gıyasettin BİNGÖL: Sayın Vekilim, Kıymetli Rektörüm, Değerli Dekanım, çok kıymetli hocalarım Süleyman Hocam'ı, Hüseyin Hocam'ı, Hamdi Hocam'ı burada görmekten çok mutluyum. Sayın Hocam ve başkanımız Yunus Bey'i burada görmekten çok mutluyum. Gerçekten benim için de üniversiteden daha çok beslendiğim yerin, bânilerin burada olmasını Allah bana nasip etti. Bu yüzden şükrediyorum. Dışarıdan gelen hocalarım, hepinize saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Hoş geldiniz. Bursa çok güzel bir şehir, ben de Bursa âşığıyım. Hakikaten muhteşem bir şehir. Mudanya Üniversitesi olarak ilk etkinliğimize Kur'ân ile başlamamız mükemmel bir olay. Biz diyoruz ki Kur'ân gibi bir mucize varken, başka burhan aramak zaten akla zâid görülür. Üstâd-ı hakikî

Kur'ân'dır. Şimdi bu KURAV vakfı yeni kurulmuş, ben de böyle birazcık isminden dolayı ilgi duyuyorum. Bir iş adamı var, Allah rahmet eylesin. Vefat etti. Dine yeni giriyor, dini öğreniyor. Yunus Hocam da yakalamış, vakfa koymuş. Bana geldi "Sizin dininiz yanlış, bizim dinimiz doğru. Bizimki Kur'ân, sizinki ne olduğu belli değil" dedi. "Sen hangi dindensin?" dedim. "Ben KURAV Vakfı'na girdim, seni de bir sempozyum var oraya götüreceğim." dedi. Oraya götürdü. Gerçekten muhteşem bir toplantı oldu, izledik, seyrettik. Hocalar birbirini eleştiriyorlar, güzel güzel şeyler konuşuluyor. Benim de genç, dinamik, enerjik zamanım. Çok heyecanlanmıştım, geldim dedim ki "Zeki, bak senin dediğin şeyin yarısı doğru, yarısı yanlış. Yarısını da biraz düşün." Kur'ân'ın en güzel şeyi, onu anlamaktır. Yıllarca tartıştık, konuştuk. Çok iyi bir insandı. Genç yaşında vefat etti, Allah rahmet eylesin. Çok hizmeti olduğunu da biliyorum. Şimdi tabii ben üniversite olarak geçen bir konuşma yaptım. Vallahi düşünmedim, böyle tasarlayarak da konuşmadım. Nasıl kitapçı olduk? İşte Adalet Bakanı da karşımızda oturuyor. Her şey yasaktı. Kur'ân-ı Kerîm'in bile Diyanet mühürlüsü hariç hepsi yasaktı. Dinî, sosyal, sol, kültür kitapları yasaktı. Tam böyle işi düzeltiyorduk, bir baktık ihtilâl oldu. İhtilâlden sonra şu oldu, bu oldu. Hakikaten ta oralardan geliyoruz. Bir de ben on yıl Türkiye'ye kitap sattım. Bu yönümü de pek kimse bilmez. Türkiye'de nerede kitapçı varsa bilirim. Hangi köşede hangi kitapçı var? Kim hangi kitabı satıyor? Onu da bilirim. Özellikle 1980-1990 arası, hatta Kayseri-Konya arası yolun neresi çukur neresi düz bilirdim. Çünkü on ay devamlı kitap satardım. Bir milyonuncu Kur'ân-ı Kerîm'i Van'da verdiğimde çok mutlu olmuştum. Kur'ân-ı Kerîm'i, kitapları çok dağıttık, muhteşemdi. Şimdi ben İlahiyat Fakültesine gelince Âsım Köksal'ın İslâm Tarihi kitabını okumuştum. Efendim, Müslim ve Buhârî'yi okumuştum. Kur'ân'ı ve meallerini okumuştum. Efendime söyleyeyim, o gün elde kaç tane tercüme edilmiş kitap varsa okudum. Hekimoğlu İsmail'in, Şule Yüksel Şenler Hanım'ın kitaplarını okumuştum. İlahiyat Fakültesine birçok kitabı okuyarak gelmiştim. Ben lise mezunuyum, isteyerek arzu ederek bu fakülteye geldim. Bizim zamanımızda liseler ilâhiyatlara giremiyordu, ben gittim dışarıdan İmam Hatip Lisesi diploması alayım dedim. Sekiz ders kaldı. Sonra serbest oldu. Liseliler ilâhiyata girebiliyor dediler. Ben ilâhiyat fakültesine böyle girdim. Şunu söylemek istiyorum. Okumuş olarak gelmiştim fakat geldim baktım ki bende bir şey eksik. Okumuş gibi olmuşum. Fıkıh okumadan önce fıkıh usulünü, hadis öğrenmeden önce hadis usulünü öğrendik. Bu muhteşem bir şey yani bu eğitim zamanında bunları muhteşem bir şekilde gördük gerçekten. İlahiyat Fakültesinde önce usulü öğrendik ve çok değerli hocalara denk geldim. Mehmet Yalar Hoca da benim sıra arkadaşımdı. Hakkınızı helâl edin, zaman zaman ufak ufak kopya da çektik. Oldu böyle şeyler. Ama gerçekten ondan da çok istifade ettim. Felsefe hocamız bize soru sormuş, cevaplandıramıyoruz. Kitaba bakıyoruz, cevaplandıramıyoruz. Hocamız geldi, ben kitaba bakıyorum. Kitabı ters çevirdi. "Hocam bakarak anlayamıyoruz. Bir de ters çeviriyorsunuz. Böyle hiç anlamayız dedim." Böyle güzel günlerimiz oldu ama neticede aykırılıklarımız oldu ama hiçbir zaman hocalarımın önünde ceketimi iliklemeden dolaşmadım. En çok Süleyman Hocam'ı sıkıştırıyordum. Odasına kadar gidiyordum ama iliğim hep kapalıydı, edebimi hiç bozmadım. Saim Hocam'la hâlâ tartışıyoruz, bize kitaplarda Kelâm öğrettiler. Ben şimdi Hocam bunu böyle öğrettiniz diye sormayayım mı? Yani böyle günler oldu. Ben İlahiyat Fakültesinde müthiş bir pedagojik formasyon öğrendim. Dört yıl boyunca eğitim psikolojisi, eğitim

sosyolojisi, eğitim teknolojileri ve ölçme değerlendirme derslerini gördük. Bu pedagojik formasyonun hayatta bize ne kadar lazım olduğunu bütün eğitim hayatımda öğrenmiş oldum. Şu cümleyle bitirmek istiyorum. Bir öğrenciniz olarak söylüyorum sizinle gurur ve onur duyuyorum. Kur'ân'ın bizim üniversitemizde konuşulması, tartışılması -Kur'ân tartışılmıyor tabii ki- içindekilerin gündem edilmesi bizi ciddi bir şekilde onurlandırıyor. Eşim de ilâhiyatçıdır, hocalarımın öğrencisidir. Hatta bugün bayanların geldiğini bilseydim, o da gelmek istiyordu. Beraber izlerdik, çok da güzel olurdu. Ben tekrar çok teşekkür ediyorum, çok toplantılara katıldık. Aslında konuşuyorum ama bugün benim için çok bambaşka bir şey. Hepinize saygılar sunuyorum, üniversitemizde görmekten gerçekten onur duyuyorum. Sağ olun, var olun.

Osman ŞEKER: Evet, Gıyasettin Bey'e bu güzel konuşmalarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Değerli hocalarım, şimdi de konuşmalarını yapmak üzere Bursa Milletvekilimiz Emine Yavuz Gözgeç Hanımefendi'yi davet etmek istiyorum. Buyurun Sayın Vekilim.

Emine YAVUZ GÖZGEÇ: Sayın hocalarım, Sayın Yönetim Kurulu Başkanımız, çok değerli misafir hocalarımız, değerli katılımcılar her birinizi saygı ve muhabbetle selâmlıyorum. Bu üniversitenin kurulmasında önceki dönem başbakan yardımcımız Hakan Çavuşoğlu ile Bursa milletvekili olarak imzamızın bulunması bizim için de onur vericidir. Tabii öncelikle böyle zor bir işe kalkışmış olmak ayrıca önemlidir. Bugünkü konu, Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet Çalıştayı. Kadına yönelik şiddet, çocuk istismarı hassas ve maalesef kullanılan da konulardır. Kadınlar ve çocuklar üzerinden kendilerine yol açmak isteyenler var. Gerçekten de konuyu dert edinmek var. Tabii ortada da bir vâkıa var. 2015 yılında Avrupa ülkelerinde kadına karşı şiddetle ilgili yayımlanan bir rapora göre Danimarka'da on beş yaş üzeri kadınlarda şiddet oranı %47, İsveç'te %57. Yani bunu niye söylüyorum? Çünkü kadına yönelik şiddet, tüm dünyanın sorunu. Mücadele etmek ile ilgili de farklı yöntemler bulunmaktadır. Bizim de Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Ak Parti olarak ilk seçim beyannâmemizde vurguladığımız konu bununla kararlı bir mücadele ortaya koyacağımızdır. Özellikle önceki kanunî düzenlemede namus ve töre cinâyetleri diye geçiyordu, onunla ilgili ağırlaştırılmış sebepleri biz getirdik. Ondan sonra da bu konuyla ilgili neler yapabiliriz diyerek araştırma komisyonları kuruldu, adımlar atıldı. Tabii şunu özellikle söylemek istiyorum. Bir suç sadece yasalarla önlemek mümkün değil. Cezaların artırılması bir caydırıcılık unsuru ama tek başına suç ortadan kaldırmıyor. Önemli olan iki husus var; biri suç işlenmeden önce ne yapılabilir? Diğeryse bir suç işlendikten sonra ne yapılabilir? Bana göre üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, siyasetçilerin öncelikle üzerinde durması gereken husus, suçun işlenmesini önlemek için ne yapılabilir? Bu suç ortaya çıkaran sebepler nelerdir? Tabii ki suç ortaya çıktıktan sonra burada sosyal medya, basın ve farklı unsurların varlığı da önemli. Çünkü haberlerde, medyada maalesef bu şiddet olayları çok ayrıntısına varıncaya kadar veriliyor. Fail suç işledikten sonra hangi cezayı aldığı haber konusu olmuyor. Hani deniyor ya köpek insanı ısırınca haber olmaz ama insan köpeği ısırınca haber olur. Haber değeri üzerinden gidiliyor ve maalesef medyada o şiddetin ayrıntıları da gösteriliyor. Şiddet aynı zamanda öğrenilen de bir davranıştır. Bununla da mücadele etmemiz bence önemli. Ben Mecliste yaptığım çoğu konuşmada şunu söylüyorum. Aslolan bizim merhamet medeniyetimiz,

kendi kadim medeniyetimizle yeniden bağları güçlendirmek, yeniden o bağı kuvvetlendirmektir. Özellikle sağlıklı bir ailenin oluşması için neler yapabiliriz? sorusunun mücadelesini vermektir. Çünkü sağlıklı, huzurlu, sevgi dolu bir ailede yetişen bir çocuk şiddet göstermez. Şiddet de öğrenilen bir davranış. Dolayısıyla bizim önleyici tedbirler üzerinde daha fazla durmamız gerektiğini düşünüyorum.

KURAV Vakfı benim hayatımda da önemli bir yere sahiptir. Ben 1990 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunuyum. 1990 yılında başörtümü taktım ve 1992 yılında ruhsatımı aldım. Bursa'da ne yapsam da benim gibi düşünen ya da farklı şeyleri öğrenmemi sağlayacak nerelere gidebilirim diye düşündüm ve o zaman telefon rehberleri vardı. Bursa'daki vakıflar neler diyerek defteri açtım. İlk Osmangazi Vakfı'nı aradım. Sonra da KURAV'ın sohbetlerine gittim ve arka sıralarında dinledim. Yani gerçekten oradaki konuşulanların, sohbetlerin zihin dünyamızda önemli bir yeri vardır. Yine Rasim Özdenören'in Kafa Karıştıran Kelimeler'i aslında belki de kafamızdaki birçok kavramın yerine oturmasına vesile oldu. Bugün buradaki çalıştayı ben gerçekten önemsiyorum. Mecliste de şimdi yeni bir karar aldık. Kadına şiddetle ilgili bir araştırma komisyonu kurulacak. Bu komisyonda bütün partilerin temsilcileri olacak. Yine komisyon STK, alanında uzmanları, hakimleri, yargı mensuplarını, emniyet kısmını dinleyerek bir rapor ortaya çıkartacak. Bundan önce de böyle bir çalışma yapmıştık ve bir rapor ortaya çıkmıştı. O rapor doğrultusunda yasal düzenlemeleri hayata geçirmiştik. Ben bu raporun da sizin yapacağınız çalıştayın da etkili olacağını düşünüyorum. Eğer arzu ederseniz de daha önce yapılan çalışmaları hocalarımıza ulaştırabiliriz. Mecliste daha önceden bu konuda çalışmalar yapılmıştı, yeniden yapılacak. Ben bugünkü çalıştayda emeği geçecek hocalarımızı, tebliğ sunacak arkadaşlarımızı tebrik ediyorum. Çok değerli buluyorum. Teşekkür ediyorum.

Osman ŞEKER: Sayın Milletvekilimize çok teşekkür ediyoruz. Çok değerli hocalarımız, iki gün devam edecek bu çalıştayımızın açılış bölümünü böylece bitirmiş olduk. Çalıştayımız üçüncü katta devam edecek. Üçüncü katta bir on dakika çay ve kahve molası veriyoruz. Hepinize çok teşekkür ediyorum ve sizleri üçüncü kata davet etmek istiyorum.

BİRİNCİ OTURUM

HUKUKÎ ve PSİKOLOJİK AÇIDAN KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Bismillâhirrahmânirrahîm

Değerli hâzırûn, hanımefendiler, beyefendiler toplantımıza hoş geldiniz. Bu oturumda iki bildirimiz bulunuyor. Kadına karşı fiziksel şiddetle ilgili olarak biri mer'î hukuk açısından, diğeri de aile danışmanlığı açısından konuyu ele alacak. Ben konuya kısa bir giriş yapmak istiyorum. Hz. Ömer döneminde bildiğiniz gibi Mısır, Suriye, Filistin, İran fethediliyor. Sahâbe Güney Anadolu'ya kadar aldıktan sonra Hz. Ömer bu bölgelere valiler tayin ediyor. Valilere genelgelerde birer cümlelik çok güzel tâlimatlar veriyor. Bunlardan bir tanesi konumuzu ilgilendirdiği için aktarıyorum. “Valilere kendi bölgenizdeki meslek sahiplerini toplayın. Herkes kendi mesleğindeki Kur’ân ve Sünnet’teki fikhî hükümleri öğrenmeden çarşıda alışveriş yapmasın, kendi meslekleri ile ilgili hükümleri öğrensinler ondan sonra işlerine devam etsin” demiştir. Bugün de hanımlara yönelik şiddette Kur’ân ve Sünnet’te ne var? Hangi fikhî hükümler var? Bunlar müzakere edilecek ve tartışılacak. Dolayısıyla buna Kur’ân ve Sünnet açısından ne gibi çözümler bulunabilir? Bu iki gün boyunca bunlar ortaya konmaya çalışılacak. Dolayısıyla Hz. Ömer, Abdullah b. Mes’ud’u Medine’de çok ihtiyacı olmasına rağmen Kûfe’ye gönderiyor. Hz. Ömer o bölgenin ihtiyacı sebebiyle, o bölgeye gönderdik diyor. Abdullah b. Mes’ud ve diğer bölgelerdeki fakihler toplantılar yaparak İslâm’ı anlatıyor. Gerçekten dinin anlaşılmasını sağlıyorlar. İnşallah bugün de bu konuyla ilgili neler var, neler yapılabilir, ele alınacak. Yine bir cümleyle şunu ifade edelim. Bildiğiniz üzere İslâm; mal, can, ırz, din, nesil konularını koruma altına almıştır. Malın, canın, ırzın, korunmasıyla ilgili neler yapılması gerekiyorsa bunlar Kur’ân ve Sünnet’te net bir şekilde yer almış. Özellikle aklı korumayla ilgili içki, uyuşturucu vs. yasaklanma yoluyla akıl güvence altına alınmış. Dini korumayla ilgili “Dinde zorlama yoktur.” âyeti vârid olmuştur. Zorla, silah zoruyla bir kimseye şuna inanacaksın, şu ibadeti yapacaksın denemeyeceği ifade edilmiş ve inanç özgürlüğü ile alâkalı Kur’ân ve Sünnet’te net bilgiler yerini almıştır. İnşallah bu konuyla ilgili konular tartışılacak, müzakere edilecek ve güzel sonuçlara ulaşılacağımızı ümit ediyorum. Şimdi iki tane önemli bildirimiz var. Birinci bildirimiz Dr. Av. Vildan Sali Hanımefendi tarafından sunulacak. Türk Hukuku’nda Beden Dokunulmazlığı Açısından Fiziksel Şiddet Kavramı ele alınacak.

Kendisi aynı zamanda avukatlık mesleğine devam eden bir kardeşimiz. Sunumunu yapmak üzere kendilerine sözü bırakıyorum, buyurunuz.

BİRİNCİ TEBLİĞ

TÜRK HUKUKUNDA BEDEN DOKUNULMAZLIĞI AÇISINDAN FİZİKSEL ŞİDDET KAVRAMI

Dr. Av. Vildan SALİ*

Günümüzde şiddetin hızla yayılması gerek iç hukukumuzda gerekse uluslararası hukuk sisteminde meselenin ayrıntılı olarak ele alınmasını gerektirmiş, sivil toplum kuruluşları da meselenin önemli bir ayağını teşkil etmiştir. Şiddetin yaygınlaşması ve artarak devam etmesi, bilhassa kadına karşı şiddetin insan hakları ihlâli ve ayrımcılık olarak görülmesini etkilemiştir. Sebepleri ve sonuçları itibarıyla kadına yönelik şiddet çok yönlü ve kompleks bir konudur.¹ Kadına karşı şiddet, pek çok istismarı kapsayan, kadını kadın yapan benlik algısını ve özgüvenlerini zedeleyen, beden ve ruh sağlığını olumsuz etkileyen sosyokültürel bir mesele haline gelmiş ve şiddetin uygulanma yer ve tesiri aile birliği sınırlarını aşmış bulunmaktadır.

Kadına yönelik şiddet olgusu dünyada 60'lı yıllarda, Türkiye'de ise 80'li yıllarda gündem konusu haline gelmeye başlamıştır. Ülkemizde şiddet konusu hukuk mevzuatında önemli bir yer teşkil etmiş, yeterli bulunmasa da de çözüm yolları sunulmuştur.

1. Şiddetin Tanımı

Karmaşık bir yapıya sahip olan ve farklı boyutlarda ele alınan “şiddet” ve şiddetin özel bir türü olan “kadına yönelik şiddet” dünyada ve Türkiye’de farkındalığın oluşması ile küresel bir problem olarak görülmüş ve yapılan düzenleme ve uygulamalar ile kavramsallaşmıştır. Zamana ve topluma göre değişkenlik gösteren şiddet kavramı Arapça kökenli olup “Kuvvet, sertlik, katılık, gerilim, stres, afet”² anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu ise şiddeti “*Bir hareketin, bir gücün derecesi, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu veya davranışta aşırılık*”³ olarak tanımlamaktadır. Sözlükte “*Aşırılık, sıklık, müsaadesizlik*”⁴ tanımı da yapılmıştır.

Şiddet kavramının saldırganlık kavramının bir üst aşaması olduğu düşünüldüğü için, ilk olarak saldırganlığın tanımının yapılması gerekmektedir. Buna göre saldırganlık kavramı psikoloji alanında “*Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan*

* Bursa Barosu, Uludağ Üniversitesi, İslam Hukuku ABD.

¹ Süleyman Gümrükçüoğlu, *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*, ed. M. Fatih Genç (Ankara: Nobel Yayınları, 2021), 291.

² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012), 474.

³ Türk Dil Kurumu (TDK), “Şiddet” (Erişim 16 Ağustos 2024).

⁴ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Rehber Yayınları, 1990), 1038.

kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, kıskırtmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış” olarak tanımlanmaktadır. Şiddet ise “Düşmanlık ve öfke duygularının kişilere veya nesnelere yönelik fiilî, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesidir.”⁵ Bu tanımlamalara göre, saldırganlığın şiddete göre daha genel olduğu, şiddetin ise saldırganlığın fiziksel olarak dışavurumu şeklinde ortaya çıkan özel bir durum olduğu söylenebilir.⁶ Saldırganlık ve şiddet bütün canlılarda içgüdü ve dürtü olarak ortaya çıksa da “İhtiyaç ve tehlike olmadığı halde kendi türüne saldıran tek canlı insandır.”⁷

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti “Bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma” olarak tanımlamaktadır.⁸

Şiddet, bireyin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik yönden zarar görmesiyle ya da acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır. Şiddet, özel veya kamusal alanda (evde, aile bireyleri arasında, sokakta, iş yerinde) meydana gelebilir.⁹ Şiddet, karşılıklı ilişkilerin olduğu bir ortamda taraflardan birinin yahut birkaçının doğrudan veya dolaylı bir şekilde, toplu veya dağınık olarak bedensel bütünlük veya ahlâkî-manevî bütünlüğe, mal, simgesel ve kültürel değerlere, ölçüsü ne olursa olsun az veya çok zarar verilecek şekilde davranış sergilenmesidir.¹⁰ Günlük kullanımda vurma ve kötü davranma şiddet olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Şiddette güç dengesizliği bulunmaktadır.

Şiddetin günlük kullanımdaki anlamları çok çeşitli olmasına rağmen hukukî tanımları oldukça nettir. Örneğin ceza hukukuna göre insana yönelik vurma eylemleri şiddet olarak tanımlanmamaktadır.¹² Şiddet genel olarak cebir¹³ ile kullanılmakta¹⁴ ve Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler, Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti, Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar, Kamu Barışına Karşı Suçlar, Genel Ahlakı Karşı Suçlar, Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar başlıkları altında düzenlenmektedir. Türk Medeni Kanunu’nda ise boşanma sebeplerinden “Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış” başlığı altında “Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000), 653.

⁶ Halil Apaydın, “Psikolojik Açıdan Şiddet ve Din”, *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu -Bildiriler-* (Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 127, 2006), 47.

⁷ Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1996), 28.

⁸ Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “Şiddet” (Erişim 17 Ağustos 2024).

⁹ https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.

¹⁰ Yves Michaud, *Şiddet*, çev. Cem Muhtaroglu (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 11.

¹¹ Michaud, *Şiddet*, 8.

¹² Michaud, *Şiddet*, 8.

¹³ Bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için kişiye yapılan zorlama. (TCK. m. 108)

¹⁴ TCK. m. 28, 80, 102/4, 103/5, 220/8, 309/1, 311/1, 312/1.

*davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.”*¹⁵ maddesi ile şiddet adı zikredilmeden bahis konusu edilmiştir.

2. Kadına Yönelik Şiddetin Sebepleri

Kadına yönelik şiddetin sebepleri biyolojik, psikolojik, ekonomik ve toplumsal pek çok etkene bağlı olarak değişebilmektedir. Genetik etki, karakter, yaradılış, huy, hormonların etkisi, beynin yapısı ve kimyasal ileticilerin etkisi, sadistik kişilik özelliklerinin meydana gelmesi: Doğuştan gelen içgüdü, davranış ve öğrenme gibi biyolojik etkenler; tetikleyici baskı, kişinin içten ve dıştan engellere karşı dayanabilme gücü, kişinin kendini gerçekleştirme ve saygınlık kazanma çabası, antisosyal, sosyopat ve narsistik kişilik bozuklukları, ruh hastalıkları, cinsel kimlik bozuklukları gibi psikolojik etkenler; yüksek ses ve gürültü gibi çevresel etkenler, toplumsal ve hukuksal engellemeler, gruplaşmalar, erkeğin güçlü, kadının zayıf bir varlık olarak görülmesi, aile içinde ve toplumda kötü örneklerin olması, eğitimsiz ve ekonomik açıdan zayıf olan kesimin kötü örnekleri kolay benimsenmesi, ataerkil cinsiyet rolleri,¹⁶ yaşanan toplumda şiddetin kültürel ve toplumsal bir olgu, bir realite olarak görülmesi,¹⁷ sosyal medyanın etkisi ve kitle iletişim araçlarının kadının nesne gibi görmesi neticesinde değersizleştirilmesi¹⁸ gibi sosyal etkenler; alkol ve bağımlılığa sebep olan maddeler ve ekonomik seviye kadına yönelik şiddetin sebepleri arasında sayılabilir.

Başka bir kaynakta şiddetin tepkisel olarak, engellemeler neticesinde oluşan gerginlikle ortaya çıkan, özenme ve hased etmeden doğan, öç alma niyetiyle, inancın (anne-babaya, değerlere, yaratıcıya vs.) kaybedilmesiyle, ödünleme yani engellenen ve doyurulmayan dilek, istek ve davranışların yarattığı tedirginliği, onların yerine geçebilecek başka dilek, istek ve davranışlarla giderme¹⁹ yoluyla (sadizm gibi) veya kana susamışlık sebebiyle doğabileceği²⁰ belirtilmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin aile içinde kadına yönelik şiddeti tetiklediği ve aile içi şiddet vakalarını artırdığı ifade edilmektedir.²¹

Eskiden beri, şiddet davranışlarının kabul görüp sürmesi ve artmasında gelenek ve görenekler önemli rol oynamakta ve “sıradan bir durum” olarak görülebilmektedir. El, yumruk veya sopa vasıtasıyla can acıtma davranışı olan dayak, baskı kurmak, denetlemek ve eğitmek amacıyla kullanılan bir nitelik kazanmıştır.²² “Kızını dövmeden dizini döver”, “Dayak cennetten çıkmadır”, “Kocam değil mi döver de sever de”, “Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin”, “Gelinlikle girilen evden kefenle çıkılır” “Dövmeyen kadın, tımarsız ata benzer”, “Pişmiş aştan, dövülmüş karıdan zarar gelmez”, “Karı koca arasına girilmez”, “Nush (söz) ile yola gelmeyi etmeli tekdir, tekdir

¹⁵ Türk Medeni Kanunu, *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001), Kanun Numarası: 4721, m. 162.

¹⁶ Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, 29-54.

¹⁷ Ünver Günay, “Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din”, *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu - Bildiriler* (Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 127, 2006), 11.

¹⁸ Gümrükçüoğlu, *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*, 304.

¹⁹ Türk Dil Kurumu (TDK), “Ödünleme” (Erişim 16 Ağustos 2024).

²⁰ Sezer Ayan, *Aile ve Şiddet* (Ankara: Ütopya Yayınları, 2010), 37-41.

²¹ Abdurrahman Remzi Akpınar, *Türk Medeni Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadının ve Çocuğun Korunması* (İstanbul: T.C. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 10.

²² Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, 147.

ile uslanmayanın hakkı kötüdür” gibi bazı atasözlerimiz günlük yaşantımızda etkili olup, şiddeti teşvik eder ve normalleştirir mahiyettedir.²³

Erkeklerin kadına şiddet gösterme gerekçeleri ile ilgili yapılan bir araştırmada²⁴ namus, egemenlik kurma, kıskançlık, boşanmak istememe temel sebepleri teşkil ederken asıl sorunun erkeğin kadın üzerinde hakimiyetini kaybetmesi olduğu düşünülmektedir. Giddens’a göre kadının kamu alanında görünürlüğüne ve haklarının farkındalığına varması ile erkek, aile içinde kadın üzerindeki hakimiyetini ve denetimini kaybetmeye başlamış ve bu durum bir erkeklik krizinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁵ Bununla birlikte Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda kadınların şiddeti hak edebileceği düşüncesine sahip olan kadınların bulunması da ilginç görülmektedir. Bilhassa yemeği yakma, çocukların bakımına gereken özeni göstermemek, parayı israf etmesi, cinsel birlikteliğe yanaşmaması gibi durumlarda İstanbul çevresindeki kadınların %28’inin kocaları tarafından dövülmeyi hak ettiğini düşündüğü saptanmıştır.²⁶

3. Şiddet Türleri

Özel bir şiddet türü olarak kabul edilen kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı olduğu, kadının bu şiddete mâruz kalmasının sebebinin “kadın” olmasından kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Başka bir ifade ile münferit şiddet olaylarında şiddete sebep olan kapıyı geç açmak, yemeği güzel yapmamak, kocaya veya onun ailesine saygısız ifadeler kullanmak, eve geç kalmak, kıyafet seçimi, kocanın uygun görmediği bir işte çalışmakta ısrarcı olmak, para harcarken sorumsuz davranmak gibi davranışlar erkek tarafından yapıldığında şiddetin ortaya çıkma ihtimali ortadan kalkıyorsa, söz konusu şiddetin kadına yönelik şiddet olduğu ifade edilmektedir.²⁷

Şiddet, dolaylı veya dolaysız olabileceği gibi, görünür veya üstü örtük, fiziksel veya psikolojik, kişisel veya toplu, bir defa veya sürekli, yasal olan veya yasal olmayan kötü

²³ Elif Yüksel Oktay, “Türkiye’nin ve Dünyanın Ortak Sorunu: Kadına Şiddet”, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 64 (2015), 59.

²⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Sıra Sayısı: 315 (Ankara: TBMM Yayınevi, 2021), 228-dipnot 125-; “Çalışma, 15 Nisan ve 31 Aralık 2013 tarihleri arasında T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevfik Evleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı Ankara’da bulunan Sincan Açık Ceza İnfaz Kurumu, Şaşmaz Açık Ceza İnfaz Kurumu, 1 No’lu L Tipi Ceza İnfaz Kurumu ve 2 No’lu L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda kadına şiddet nedeniyle bulunmakta olan erkek tutuklu/hükümlü ve hüküm özlülerden (Yargıtay aşaması tamamlanmamış) gönüllü olanlar çalışmaya alınmıştır. Vak’a grubuna alınmak için gönüllü olma ve kadına şiddet uygulamış olma dışında kriter kullanılmamıştır. Çalışmada yer alan 41 vak’a ve 20 kontrol olmak üzere toplam 61 katılımcının demografik bilgilerine, şiddet tarihçelerine ve toplumsal cinsiyet algılarına, çocukluk çağı travma öykülerine, BEM, TAT, Rorschach testleri verilene ilişkin bulgulara yer verilmiştir.”

²⁵ Alev Özkazanç ve Erman Örsan Yetiş, “Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel bir Literatür Değerlendirmesi” *Fe Dergi* 8, no. 2 (2016), 19.; Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014).

²⁶ T. Harcar, Ö. Çakır, O. Sürgevil, G.Budak, “Kadına Yönelik iddet ve Türkiye’de Kadına Yönelik iddetin Durumu”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), (Eylül Aralık, 2008), 59.

²⁷ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 195.

davranış biçimidir. Bu sebeple her zaman iz bırakmaktadır. Şiddet özünde kendiliğinden, isteyerek yapılan ve arka planda kötü niyet bilinci taşıyan bir harekettir.²⁸

Kadına karşı şiddet Birleşmiş Milletler tarafından şöyle tanımlanmaktadır. “Kadınlara fiziksel, cinsel veya ruhsal zarar veya acı veren veya verme olasılığı bulunan, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma dahil olmak üzere ister kamusal ister özel hayatta meydana gelen, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemidir.”²⁹ Buna göre kadına yönelik şiddet türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Fiziksel Şiddet

Tokat atmak, iteklemek, tekmelemek, saç çekmek, bir şey fırlatmak, yumrukla veya bir nesneyle vurmak, ısırarak, boğazını sıkmak veya bir yerini yakmak, zehirlemek, silah veya bunun gibi bir nesneyle zarar vermek ya da tehdit etmek, yaralamak ve öldürmek, sağlık hizmetlerinden yararlanmasına engel olmak gibi kişinin bedenine zarar verecek her türlü davranıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün raporlarına göre dünyada her üç kadından biri fiziksel şiddete mâruz kalmaktadır.³⁰ Avrupa ve OECD ülkeleri³¹ arasında erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet gören kadın oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye’dir. İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı’nın (OECD) 2019 yılı raporlarına göre Türkiye’de kadına şiddet oranı %38’dir.³² Bu, yaklaşık olarak on kadından dördünün yaşamında erkek şiddetine mâruz kaldığını göstermektedir. Fiziksel şiddet oranı kadının öğrenim düzeyine göre değişkenlik göstermektedir. Okuma yazması olmayan kadınlar kadınların %43’ü hayatlarında en az bir defa dayak yediğini söylerken, bu oran yüksek öğrenim gören kadınlar arasında %12’dir.³³

Cinâyet fiziksel şiddetin en ağır görünümüdür.³⁴ DSO raporlarına göre dünyada 1,4 milyon insanın şiddet sebebiyle öldüğü tespit edilmiştir. Dünyada her gün 137 kadının yakın ilişkide olduğu erkek partneri veya aile bireyi tarafından kasıtlı bir şekilde öldürüldüğü bildirilmektedir.³⁵ Türkiye’de “6284 sayılı Kanun kapsamındaki kadın cinâyetleri ile ilgili veriler 2014’te kayda alınmaya başlanmış olup; 2014 yılında 307, 2015 yılında 360, 2016 yılında 303, 2017 yılında 353, 2018 yılında 279, 2019 yılında 336, 2020 yılında 268 ve 2021 yılında 307 kadın hayatını kaybetmiştir.”³⁶

²⁸ Seçil Bükler-Ayşe Eziler Kıran, *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet* (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1999), 23.

²⁹ Birleşmiş Milletler, *Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge* (New York: BM, 1993), m.1

³⁰ <https://www.who.int> (Erişim 17.08.2024), Ayşe Gül Altınay-Yeşim Arat, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet* (İstanbul, 2007), 110.

³¹ Türkiye, ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Federal Almanya, İtalya, Portekiz, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İsviçre, Avusturya, İsveç, İzlanda, Norveç, İspanya.

³² <https://www.oecd.org/en/data/indicators/violence-against-women.html>;

<https://turkiyeraporu.com/arastirma/kadina-yonelik-siddette-dunya-liderligi-11275/>. (Erişim 26 Ağustos 2024).

³³ Altınay-Arat, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*, 112.

³⁴ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 214.

³⁵ KSGM, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) Ulusal Eylem Planı*, 21.

³⁶ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 219.

3.2. Duygusal-Psikolojik Şiddet

Duygusal/Psikolojik şiddet hakaret etmek, aşağılayıcı söz söylemek, küçük düşürmek, aşırı kıskançlık yapmak, tehdit etmek, kişiye kendisini yetersiz hissettirecek söz veya davranışta bulunmak, ihmal etmek, küfretmek, kişinin kendisini ifade etmesine engel olmak, kişinin hareket özgürlüğünü kısıtlamak, kişinin aile üyeleri ve arkadaşlarıyla görüşmesini engellemek, kişinin istediği gibi giyinme özgürlüğüne engel olmak gibi fiziksel bir baskı olmaksızın uygulanan ve ruh sağlığını etkileyen her türlü söz ve davranıştır. TDK tarafından 'bezdiri'³⁷ olarak tanımlanan kişiyi savunmasız ve çaresiz bir şekilde bırakan, sistemli bir şekilde düşmanca uygulanan ve etik olmayan davranışlar, sert bir bakışla ve sessiz kalmak yoluyla şiddet -sessizliği ile dövmek- de psikolojik şiddete dahil edilebilir. KSGM'ye göre duygusal şiddet gören gören kadınların oranı %44'tür.³⁸

3.3. Ekonomik Şiddet

Çalışmaya veya çalışmamaya zorlamak, kişinin gelirini kontrol altına almak, kişinin parasına veya banka kartlarına el koymak, kişiyi borçlanmaya zorlamak, kredi kartını kullanırmamak, kişiye hiç para vermemek veya çok az miktarda para vermek, kişinin çalışmasını zorlaştıracak hareketlerde bulunmak, kişiyle ailenin gelir ve giderleri hakkındaki bilgileri paylaşmamak gibi ekonomik baskı içeren her türlü tutum ve davranıştır. KSGM ye göre ekonomik şiddete uğrayan kadınların oranı %30'dur.³⁹

3.4. Cinsel Şiddet

Kadını istemediği yerde, şekilde veya zamanda cinsel ilişkiye zorlamak, kişiye cinsel içerikli sözler söylemek veya kişiyi cinsel içerikli sözler söylemeye zorlamak, kadını çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlamak, fuhuşa zorlamak, cinsel organlara zarar vermek, kişiyi cinsel yönden aşağılamak gibi davranışlarla kişinin cinselliğini kontrol altında tutup baskı uygulayan her türlü davranıştır.⁴⁰ Cinsel şiddet, cinsel taciz, cinsel istismar ve cinsel saldırı şeklinde gerçekleşebilmektedir.⁴¹ Son zamanlarda Türkiye'de bilhassa kadınlara yönelik cinsel taciz ve saldırıda bulunulmakta, aile içi ensest ilişkiler, sapkın ve şiddet meyilli cinsel birliktelikler güncellik kazanmış durumdadır. Kadına laf atma, el-kol hareketi yapma, ırza geçme gibi eylemler cinsel taciz olarak değerlendirilmektedir. Kadının evli dahi olsa istemediği bir şekilde, zamanda ve yerde cinsel ilişkiye zorlanması da cinsel şiddet olarak görülmektedir.⁴² İstatistiklere göre (2014) Türkiye'de yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddete mâruz kalan kadınların oranı %38'dir.⁴³

³⁷ Türk Dil Kurumu, "Mobbing", <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim 24 Ağustos 2024).

³⁸ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Kadın* (Ankara, 2023), 78. <https://www.aile.gov.tr/media/142379/tu-rkiye-de-kadin-temmuz-23.pdf> (Erişim 17.08.2024).

³⁹ KSGM, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) Ulusal Eylem Planı*, 13.

⁴⁰ https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.

⁴¹ KSGM, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) Ulusal Eylem Planı*, 15.

⁴² TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 203; evlilik içi tecavüz için bk. Neriman Ersin, *Görünmeyen Şiddet: Evlilik İçi Tecavüz* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁴³ KSGM, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) Ulusal Eylem Planı*, 24.

3.5. Siber Şiddet

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte şiddet kavramına yeni bir uzantı daha eklenmiş ve dijital-siber şiddet kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal medya vasıtasıyla psikolojik, ekonomik ve cinsel zarar vermeyi amaçlayan saldırılar yapılmaktadır. Siber şiddet, tanıdığımız kişilerden kaynaklı olabileceği gibi tanımadığımız kişilerden de kaynaklanabilir. Siber şiddette kişinin dijital ortamda ısrarlı-sürekli olarak rahatsız edilmesi ve takip edilmesi, istenmeyen kişilerden içeriği belli olmayan e-postalar alınması, ahlâka uygun olamayan cinsel içerikli mesajlar alınması, küfür içerikli iftira atılması, intihara ve şiddete özendirme ve sevk etme söz konusu olmaktadır. Yine siber şiddette, karşı tarafı sürekli arayarak hemen dönüş beklenmekte; dönüş olmaması halinde gerginlik yaşanabilmektedir. Hatta kontrol etme amaçlı konumunun paylaşılması istenebilmektedir. En sık rastlanan siber şiddet ise partnerin rızası olmasa da cinsel içerikli fotoğraf ve video göndermeye zorlanması ve bu görselleri yayınlamakla tehdit edilmesidir. Türkiye’de siber şiddetle karşı karşıya kalan kadınların oranı %59,8 olup, daha çok istenmeyen, rahatsız edici cinsel içerikli mesajlara ve profil takibine mâruz kalmaktadırlar.⁴⁴

3.6. Erken Yaşta ve/veya Zorla Yapılan Evlilikler

Uluslararası literatürde 18 yaşın altındaki bireylerin evlenmesi çocuk yaşta evlilik olarak kabul edilmektedir. Kişinin rızası ile tam ve özgür iradesi ile gerçekleştirmediği evlilikler ise zorla yapılan evlilik kapsamındadır. Zorla yapılan evliliklerde doğrudan veya dolaylı bir şekilde şiddet ve tehdit bulunmaktadır. Şiddet kapsamında değerlendirilen erken yaşta ve/veya zorla yapılan evlilikler fiziksel, psikolojik ve toplumsal bağlamda kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Erken yaşta evlilikte hamilelik riskli olabilmekte ve düşükle sonuçlanabilmektedir. Cinsel vasıtalarla bulaşan hastalıklarda artış ve anne ve bebek ölümlerinin gerçekleşmesi gibi fizyolojik neticeler görülebilmektedir. Psiko-sosyal bağlamda kişisel ve bedensel gelişim tamamlanmadan evlenildiği için sorumlulukların altında çaresiz kalma, depresyon, uyuşturucu kullanımı ve intihar eğiliminde artış, eğitime devam edememe, sosyal aktivitelere katılmada engellenme nedeniyle sosyal yalnızlık, iş hayatına katılımda azalma ve boşanma gibi sonuçları da bulunmaktadır.⁴⁵

3.7. Tek Taraflı Israrlı Takip

Psikolojik şiddet olarak da görülen ısrarlı takip, kadını ev-aile dışındaki kişiler⁴⁶ tarafından istememesine rağmen kendisine veya bir yakınına yönelik olarak, ısrarla ve sürekli bir şekilde devam ettirilen, üçüncü bir kişi yahut teknolojik vasıtalar yoluyla veya doğrudan takip edip gözetlemek, mesaj, çiçek, kart gönderme ve dijital ortamda fotoğraf ve bilgilerinin paylaşılması gibi çeşitli vasıtalarla iletişim kurmaya çalışmak, kamusal bir alanda yahut internet ortamında mağdur hakkında iftira söylemleri yaymak, kişisel bilgi

⁴⁴ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 208.

⁴⁵ Hilal Özcebe - Burcu Küçük Biçer, “Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler”. *Türk Pediatri Arşivi* 48/2 (Haziran 2013), 88.

⁴⁶ “İsrarlı takip failleri genellikle mağduru tanıyan, uzun ya da kısa geçmişe dayalı ilişkisi bulunan, mağdurun nişanlısı, eski eşi, sevgilisi, iş veya okul arkadaşı, komşusu vb. olmaktadır.”

ve resim gibi verileri paylaşmak gibi eylemler olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle aralarında aile bağı veya ilişki bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, şiddet uygulayanın, şiddet mağduruna yönelik olarak, güvenliğinden endişe edecek şekilde fiziki veya psikolojik açıdan korku ve çaresizlik duygularına sebep olacak biçimde, içeriği ne olursa olsun fiili, sözlü, yazılı olarak ya da her türlü iletişim aracını kullanarak ve baskı altında tutacak, istenmeyen ve korkuya sebep olan ısrarlı arkadaşlık teklifleri gibi her türlü tutum ve davranışı ifade etmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte yaygın olarak kullanılması, ısrarlı takip kavramının daha bir önem kazanmasına sebep olmuştur. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) sonuçlarına göre, Türkiye’de kadınların %27’si hayatları boyunca en az bir kez ısrarlı takip eylemine, %46’sı da ısrarlı takip yaşadıklarında fiziksel şiddete de mâruz bırakılmıştır.⁴⁷

3.8. Flört Şiddeti

Bütün bu şiddet türlerinin içinde ‘flört şiddeti’ yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. 12-13 yaşlarında başlayan romantik ilişkileri ifade eden flört günümüzde “Kadınla erkek arasındaki duygusal ilişki”⁴⁸ şeklinde daha geniş mânâda kullanılmaktadır. Bilhassa fiziksel, psikolojik, siber zorbalık, ısrarlı takip gibi kadını rahatsız eden ve yaşam kalitesini düşüren davranışlar olarak görülmektedir. Bazı sivil toplum örgütleri ve üniversiteler tarafından hazırlanan programlarda özellikle üniversite gençliği hedef alınarak, flörtözleri tarafından yaşadıkları ve yaşayabilecekleri şiddet türlerine karşı korkmamaları, kendilerini güvende hissetmeleri için gerekli paylaşım ve önerilerde bulunmaktadır.

Şiddet türlerini intihar ve bedene zarar veren davranışlar gibi kendine yönelik şiddet; aile içi şiddet en fazla kadına, çocuğa, yaşlıya; nadiren erkeğe uygulanan şiddet gibi kişiler arasında gelişen şiddet; siyasi-Politik şiddet, uluslararası şiddet, terör, savaş ve ekolojik şiddet gibi organize şiddet olarak sınıflandırmak da mümkündür.

Diğer şiddet çeşitleri kan davaları, mahalle kavgaları, kadın ve organ ticareti, azınlıklara uygulanan şiddet, okulda ve spor müsabakalarında şiddet, medyada, işyerinde şiddet⁴⁹ ve dinsel motifli şiddet olarak sayılabilir.

Şiddet karşımıza çeşitli şekillerde çıkan çok yönlü bir olgudur. Kadının beden dokunulmazlığı bağlamında şiddet genel olarak, fiziksel ve cinsel şiddet olarak ele alınmaktadır. Fakat beden gücü gerektirmeyen psikolojik ve ekonomik şiddetin kadında bırakacağı tahribatın, hastalıklarla ve bedensel sakatlıklarla sonuçlanması da dolaylı olarak kadının beden dokunulmazlığının ihlâli olarak değerlendirilebilir.

4. Şiddet Mağduru

Şiddet içeren tutum ve davranışlara mâruz kalan, şiddet içeren tutum ve davranışlara mâruz kalma tehlikesi bulunan ve şiddetten etkilenen etkilenen kişiler şiddet mağduru olarak kabul edilmektedir.

⁴⁷ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 213, 214.

⁴⁸ Türk Dil Kurumu (TDK), “Flört” (Erişim 28 Ağustos 2024).

⁴⁹ Nüket Subaşı-Ayşe Akın, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf (Erişim, 07.08.2024)

Örneğin şiddetten etkilenme tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri, tek taraflı sırarlı takip mağdurları şiddet mağdurlarıdır. Şiddeti uygulayanların %95'ten fazlasının erkek, şiddet mağdurlarının %90'dan fazlasının kadın ve çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir.⁵⁰

5. Beden Dokunulmazlığı Bağlamında Şiddet

Beden dokunulmazlığı, kişinin rızası ve onayı olmaksızın, bedenini kontrol etme özgürlüğünün ihlâl edilerek yapılan-yapılacak müdahalelere karşı korunma hakkıdır. Beden dokunulmazlığı kişinin fiziksel, psikolojik ve sosyal yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirmesini sağlar. Cinsel şiddet, beden dokunulmazlığının ihlâl edildiği en temel suçtur. Şiddet genel olarak, fiziksel ve cinsel şiddet olarak ele alınmasına rağmen beden gücü gerektirmeyen psikolojik ve ekonomik şiddetin kadında bırakacağı tahribatın, hastalıklarla ve bedensel sakatlıklarla sonuçlanması da dolaylı olarak kadının beden dokunulmazlığının ihlâli olarak değerlendirilebilir.

Dünyada ve ülkemizde gün geçtikçe artan şiddet olayları sebebiyle yasal olarak da düzenlemelere tabi tutulan beden dokunulmazlığı, ulusal ve uluslararası hukuk literatüründe yerini almıştır. Kişi kendi sınırlarını belirleyebilmesi, özdenetim gücüne sahip olması, beden dokunulmazlığı ile ilgili farkındalık oluşturan çalışmalar yapıp bilgilendirme sağlanması ve kanunî haklardan haberdar olunması beden bütünlüğünün korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte feminist söylemde yer alan “Benim bedenim benim kararım” tarzı ifadelerin beden bütünlüğünün korunması ile ilgili uygulamalara engel olan, ypratıcı ve kışkırtıcı bir söylem olduğu kanaatindeyiz.

6. Şiddetin Kişilik Hakkı İhlâli Olarak Değerlendirilmesi

‘Kişi’ hukuk literatüründe “*Hak ve borçlara ehil olmada eşit olan varlık*”⁵¹ olarak tanımlanmakta ve insan hakları hukuku alanında özne olarak görülmektedir. İnsan hakları hukuku kişiyi “İnsanın salt insan olması” yönüyle ele almakta, dolayısıyla fiziksel, ruhsal ve sosyal değerlerini korumayı hedeflemektedir. Bu bağlamda beden bütünlüğünün korunması kişilik değerlerinden biridir. Kişilik hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı olan, başkasına devri mümkün olmayan, haczedilemeyen, maddi değer ile ölçülemeyen beden bütünlüğü, onur ve haysiyetin korunması, ismin muhafazası ve sağlık hakkı gibi kişiye bağlı mutlak haklardandır. Kişilik hakkı, Türk Medeni Kanunu⁵² ve Borçlar Kanunu’nda⁵³ yer almakla birlikte, kesin bir şekilde tanımlanmamıştır. Yargıtay ise kişilik hakkını “*Kişinin doğumla kazandığı, bağımsız varlığını ve bütünlüğünü oluşturan, hayat, beden ve ruh tamlığı, vicdan, din, düşünce ve çalışma özgürlüğü, onuru, ismi, resmi, sırları ile aile bütünlüğü ve duygusal değerlerinin tümü kişilik hakkını oluşturur.*”⁵⁴ şeklinde ifade etmektedir.

Dünya çapında kişilik hakkı ihlâli olarak görülen beden bütünlüğünün korunmasına dair pek çok düzenleme yapılmıştır. BM tarafından 10 Aralık 1948’de kabul edilen İnsan

⁵⁰ Ayan, *Aile ve Şiddet*, 99.

⁵¹ TMK, m. 8.

⁵² TMK, m. 24.25.

⁵³ Türk Borçlar Kanunu, *Resmî Gazete* 27836 (4 Şubat 2011), Kanun Numarası: 6098, m. 58.

⁵⁴ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E.2008/9966, K.2008/5096 (10 Nisan 2008).

Hakları Evrensel Bildirisi'nin “Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.”⁵⁵ “Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.”⁵⁶ maddeleri beden bütünlüğünün korunmasına yöneliktir. 23 Mart 1976' da yürürlüğe giren Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 2000 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. “Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırmaya mâruz bırakılamaz.”⁵⁷ “Herkes, her yerde, kanun önünde kişi olarak tanınma hakkına sahip olacaktır.”⁵⁸ maddeleri ile kişilik değeri olan beden bütünlüğünü koruyucu hükümler kabul edilmiştir. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiş, 1988 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır. 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”⁵⁹ hükmü de düzenlemenin bir parçasını teşkil etmektedir.

Anayasa'nın 17. maddesinde “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.” kişinin beden bütünlüğü koruma altına alınmıştır.

7. Dünyada ve Türk Hukukunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet İle İlgili Mevzuat

Kadına yönelik şiddet, fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik yönden zarar veren veya acı çekmesine sebep olan veya olabilecek her türlü davranıştır. Kadınlar gerek ev-aile içinde⁶⁰ gerekse ev dışında yer alan mahalle, iş yeri, kafe gibi kamusal mekanlarda şiddete mâruz kalabilmektedir.

Şiddete karşı hukuksal bir mücadele vermenin en önemli şartı, mâruz bırakılan olayın şiddet olduğunun farkındalığının sağlanmasıdır. Bazen kişi şiddete uğradığını fark etmeyebilmektedir. Şiddet, genelde bir döngü halinde gerçekleşmektedir. Bu durum, kadının şiddete uğradıktan sonra gerekli önlemleri almak için harekete geçmesinde de bir engel oluşturmaktadır. Şiddetin tekrarlanabileceğini bilmek, erken önlem almak açısından önemlidir.⁶¹ Bunun için ulusal ve uluslararası mevzuatta kadına yönelik şiddetin önüne geçmek ve şiddete uğrayan kadını korumak için önlemler alınmıştır⁶² ve yasal haklar belirlenmiştir.

⁵⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 3.

⁵⁶ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 5.

⁵⁷ Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m.7

⁵⁸ Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m.16.

⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m.3.

⁶⁰ Kadına yönelik şiddetin sık rastlanan biçimidir. Kadına yönelik şiddet kamusal alanda değil de evde gerçekleşirse “ev içi şiddet” . mevzuu bahis olur. Kadının yaşadığı konutta ortak bir yaşam sürülmesine de ailesindeki kişilerden, eski veya şimdiki eşinden, nişanlısından, partnerinden kadına karşı psikolojik, fiziksel, ekonomik, cinsel vb. şiddet uygulanması “ev içi şiddet” olarak değerlendirilir.

⁶¹ https://evicisiddet.adalet.gov.tr/Siddet_Nedir.

⁶² Türkiye'de alınan tedbirler için bk.

https://evicisiddet.adalet.gov.tr/Siddet_Karsısında_Hangi_Tedbirler_Alinir.

7.1. Uluslararası Mevzuat

Aile içi ve bilhassa kadına yönelik şiddet 70'li yıllara kadar devletlerin gündemini teşkil etmediği için bu konuda herhangi bir uluslararası sözleşme de bulunmamaktadır. BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 1948'de kabul edilmesiyle kadın-erkek eşitliği hukukî zeminde yer alsa da kadına yönelik şiddetin uluslararası belgelerde yer alması daha geç dönemlere rastlamaktadır. 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde aile içi ve kadına yönelik şiddet ile ilgili doğrudan bir madde bulunmasa da şiddet, insan hakları ihlâli ve ayrımcılık⁶³ bağlamında ele alınmıştır. 1979 yılında BM tarafından kabul edilen ve 1981'de 20 ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW),⁶⁴ 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. 2022 yılı itibariyle Türkiye'nin de dahil olduğu 189 ülkenin iç hukukunda uygulanmasını kabul ettiği bu sözleşme ile kadına yönelik her türlü ayrımcılık ve şiddetin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kadına yönelik şiddet ilk defa 1993'te kabul edilen altı maddelik "BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi"nin 1. maddesinde⁶⁵ yer almıştır. 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda,⁶⁶ kadınlara yönelik şiddet "*Kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan, bu tip hareketlerin tehdidini, baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren ister toplum önünde ister özel hayatta meydana gelmiş olsun, cinsiyete dayalı her türden şiddet anlamına gelmektedir.*" şeklinde tanımlanmıştır. 25 Aralık 2012'de Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (İstanbul Sözleşmesi) parlamentosunda onaylayan ilk ülke Türkiye olmuştur. Ancak tartışmalı olan bu sözleşme 20 Mart 2021'de Cumhurbaşkanı Kararı ile feshedilmiştir.⁶⁷

7.2. Ulusal Mevzuat

Ülkemizde şiddet, aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi, tedbirlerin alınması ve suçluların cezalandırılması ile ilgili düzenlemeler son yıllarda artış göstermiş ve farkındalık oluşmuştur. Gelişmeler çözüm yolu olarak yeterli görülmesine de önem arz etmektedir. Aslında yetersizlik mevzuattan değil, uygulamalardan kaynaklanmaktadır.⁶⁸ Başta T.C. Anayasası olmak üzere, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda şiddeti önlemeye yönelik düzenlemeler bulunmaktadır.

⁶³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), m. 2,3 ve 14.

⁶⁴ CEDAW, BM Genel Kurulu tarafından 1979'da kabul edilmiş, 1981'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye CEDAW'ı 1985'te imzalamıştır.

⁶⁵ "*İster özel ister kamusal alanda olsun, "kadına yönelik şiddet" terimi, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya ızdırapla sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan her türlü cinsiyete dayalı şiddet eylemi anlamına gelmektedir. Bu eylemlerin tehditleri de şiddet kapsamına dahildir.*"

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/733>

⁶⁷ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Resmî Gazete 31429 (20 Mart 2021), Karar Sayısı: 3718.

⁶⁸ Ahmet Gökçen- M. Emin Alşahin- Kerim Çakır, "Türk Ceza Kanunu'nda Şiddeti, Suç İşlenmesini Önlemek İçin Getirilmiş Hükümler", *Güven Toplumunun İnşası Şiddetin Anatomisi ve Çözüm Yolları*, haz. Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) (İstanbul: Kadem Yayınları, 2023), 79.

7.2.1. Anayasa

Kadın-erkek ayrımına gitmeksizin toplum düzenini genel hükümlerle⁶⁹ koruyan Anayasa'nın 10. maddesine göre “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” Yine ‘Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları’ başlıklı 41. maddesine göre “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması... için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” Bu madde ile Türk aile yapısının önemi, eşlerin eşitliği ve devletin aileyi muhafazası esas alınmıştır.

7.2.2. Türk Medeni Kanunu

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda özellikle evlenme ve boşanma süreçlerinde şiddete engel olunması ve şiddet mağdurlarının korunması ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin ‘Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış’ başlığı altında “Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.”⁷⁰ maddesi ile genel anlamda şiddetten bahsedilerek boşanma sebepleri arasında şiddete yer verilmiştir. Yine ‘Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme’ başlığı altında “Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğer eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir.”⁷¹ hükmünde yaşanan durumun diğer eş için katlanılamaz hale gelmesi ve katlanmasının beklenemezliği esas alınmaktadır.⁷² Bu sebeple burada gizli şiddetten bahsetmek mümkün gözükmektedir.

Boşanma davalarında aile içi şiddetin fazlasıyla etkili olduğu ve çoğunlukla da fiziksel şiddet olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Eşin eve kilitlenerek dışarı çıkmasının engellenmesi veya ortak yaşanan konuta alınmayarak dışarıda yaşamaya mecbur bırakılması durumu da dolaylı yoldan kişinin beden dokunulmazlığını ihlâl olduğu için fiziksel şiddet olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.⁷³ Yargıtay bu gibi durumlarda eşlerin beraber yaşamaya zorlanamayacağını, bu sebeple boşanmaya karar verilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir.⁷⁴ Şiddete uğrayan kadınların çoğu boşanmayı düşünse de sosyal statü, maddi zorluklar, korku, çevre baskısı, utanma, tehdit, çaresizlik, suçluluk duygusu, çelişkili emin olunamayan duygular, bağımlılık ve baba evine dönme endişesi ile geri adım atmaktadır.⁷⁵

Evlilik birliğinin devamı eşlerin ekonomik ihtiyaçları karşılmasına da bağlıdır. Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Türkiye’de ailenin ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesi çoğunlukla erkeğin görevi olarak görüldüğünden, aksi eylemler ekonomik

⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982), Kanun Numarası: 2709, m. 5, 12, 17, 19.

⁷⁰ TMK, m. 162.

⁷¹ TMK, m. 163.

⁷² Hüseyin Hatemi-Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku* (İstanbul: Vedât Kitapçılık, 2014), 116.

⁷³ Akpınar, *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet*, 67.

⁷⁴ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2005/15434, K. 2005/ 18137 (26 Aralık 2005).

⁷⁵ Akpınar, *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet*, 65.

şiddeti doğurmaktadır. Kumar oynamayı ve aşırı borçlanmayı alışkanlık haline getirmek, evin borçlarını ödemeyerek kadını alacaklılarla muhatap etmek veya evdeki eşyaların satılmasına sebep olmak, kadının çalışmasına izin vermeyerek engellemek, kadını dilendirmek de ekonomik şiddete örnek olarak verilmektedir.⁷⁶

Aile içi şiddetin diğer bir çeşidi, gizli veya dolaylı şiddet diyebileceğimiz psikolojik ve duygusal şiddettir. Boşanma sebeplerinin önemli bir kısmını teşkil eden psikolojik şiddet de çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Eşiyle evlendiğine pişman olmanın söylenmesi, eşiyle beraber olmaktan imtina edilmesi, eşi sevmediğinin söylenmesi, eşini eski eşle kıyas edilmesi ve aşağılanması, eşin hastalığı ile ilgilenmeme veya hastayken terkedilmesi, eşin doktora götürülmemesi, eşe veya ailesine hakaret edilmesi, Yargıtay tarafından psikolojik şiddet olarak kabul edilmekte ve boşanma sebebi sayılmaktadır.⁷⁷ Bununla birlikte terk nedeniyle boşanma⁷⁸ da psikolojik şiddet olarak kabul edilebilir.

Cinsel şiddet ise genellikle kadının beden bütünlüğüne doğrudan zarar verebilecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak eşiyle bilerek cinsel ilişkiye girmemek, yatakları ayırıp odaya almamak, eşi ahlaksızlıkla suçlamak gibi örnekler kadının beden bütünlüğüne doğrudan zarar vermese de dolaylı bir şekilde cinsel şiddet olarak ele alınmakta ve boşanma davasının konusunu oluşturabilmektedir.⁷⁹

7.2.3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Hâkime geniş bir yetki alanı tanıyan TMK. m. 195 vd. ile aile birliğinin korunmasına dair pek çok düzenleme getirilmiş ve bu vesileyle şiddeti önlemek hedeflenmiştir. TMK'nın uygulanması neticesinde sonuç elde edilmesi Türkiye'deki aile mahkemelerinin yoğunluğu sebebiyle uzun zaman alabilmekte, madden ve mânen tarafları zor duruma sokabilmektedir. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun⁸⁰ bu mağduriyetlerin önüne geçmek, işlemlerin daha hızlı ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için TMK'nın tamamlayıcısı olarak düzenlenmiştir. 'Kadına yönelik şiddet' Türkiye'de ilk defa 6284 sayılı kanunla tanımlanmıştır: "*Kadına yönelik şiddet: Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlâline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder.*"⁸¹ Kanun, şiddeti ise "*Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya*

⁷⁶ Akpınar, *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet*, 69; bk. Yargıtay Kararları: Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/17417, K. 2011/17715 (31 Ekim 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/15293, K. 2011/16627 (24 Ekim 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/7812, K. 2011/8568 (17 Mayıs 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/8663, K. 2011/9308 (26 Mayıs 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12428, K. 2011/14309 (28 Eylül 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/13672, K. 2011/14888 (05 Ekim 2011)

⁷⁷ bk. Yargıtay Kararları: Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/17024, K. 2012/376 (17 Ocak 2012), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12626, K. 2011/14418 (29 Eylül 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/8852, K. 2011/9402 (30 Mayıs 2011), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12945, K. 2011/14051 (26 Eylül 2011)

⁷⁸ TMK, m. 164.

⁷⁹ Akpınar, *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet*, 70; bk. Yargıtay Kararları, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi E. 2009/6356, K. 2010/8434 (28 Nisan 2010), Yargıtay 2. Hukuk Dairesi E. 2011/2614, K. 2012/191 (16 Ocak 2012)

⁸⁰ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, TBMM tarafından 8 Mart 2012'de kabul edilmiş ve 20 Mart 2012'de Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlük kazanmıştır.

⁸¹ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, m.2/ç.

ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı”⁸² olarak ifade etmektedir.

7.2.4. Türk Borçlar Kanunu

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda şiddetin gerçekleşmesi halinde mağdura karşı zararı gidermekle yükümlü olan kişi, zararın tespiti ve uğranılan zararı tazmin edebilme ile ilgili hükümler belirlenmiştir. “Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de bu zararı gidermekle yükümlüdür.”⁸³ maddesiyle sorumlu olan kişi belirlenmiştir. Maddî tazminat talebinde bulunabilmek için “Tedavi giderleri, kazanç kaybı, çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar, ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar”⁸⁴ sayılarak bedensel zarar tespit edilmiştir. Manevî tazminat için de “Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.”⁸⁵ hükmü konmuştur.

7.2.5. Türk Ceza Kanunu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda uluslararası suçlar, kişilere, topluma, millete ve devlete karşı suçlar ve cezaları, alınacak tedbirler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Genel olarak şiddet ve kadına yönelik şiddet ile ilgili suçlar ve yaptırımları:

- Kasten öldürme,⁸⁶ intihara yönlendirme⁸⁷ ve taksirli öldürme⁸⁸ hayata karşı suçlar,
- Kasten yaralama,⁸⁹ kasten yaralamanın netice sebebiyle ağırlaşmış hâlleri,⁹⁰ kasten yaralamanın ihmali davranışla işlenmesi,⁹¹ taksirle yaralama,⁹² insan üzerinde deney yapma,⁹³ organ ve doku ticareti,⁹⁴ işkence ve eziyet⁹⁵ vücut dokunulmazlığına karşı işlenmiş suçlar,

⁸² Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, m.2/d.

⁸³ TBK, m. 49.

⁸⁴ TBK, m. 54.

⁸⁵ TBK, m. 56.

⁸⁶ TCK, m.81.

⁸⁷ TCK, m. 84.

⁸⁸ TCK, m. 85.

⁸⁹ TCK, m. 86.

⁹⁰ TCK, m. 87.

⁹¹ TCK, m. 88.

⁹² TCK, m. 89.

⁹³ TCK, m. 90.

⁹⁴ TCK, m. 91.

⁹⁵ TCK, m. 94-96; İşkence suçu ile kişilerin vücut bütünlüğü, onuru, saygınlığı ve sağlığı korunmak istenmiştir. İşkence suçu ile eziyet suçları birbirine benzese de farklı olup farklı maddelerde düzenlenmiştir. İşkence ve eziyet suçları arasındaki en önemli fark işkence suçunda fail kamu görevlisi iken eziyet suçunda fail herkes olabilmektedir.

- Cinsel saldırı,⁹⁶ çocukların cinsel istismarı,⁹⁷ reşit olmayanla cinsel ilişki⁹⁸ ve cinsel taciz⁹⁹ cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar,¹⁰⁰

- Tehdit,¹⁰¹ şantaj,¹⁰² cebir¹⁰³ ve kişinin hürriyetinin engellenmesi¹⁰⁴ ise hürriyete karşı suçlar olarak kategorize edilmiştir.

TCK'da düzenlenen “*Kasten öldürme, kasten yaralama, işkence, eziyet veya köleleştirme, kişi hürriyetinden yoksun kılma, bilimsel deneylere tabi kılma, cinsel saldırıda bulunma, zorla hamile bırakma, zorla fuhşa sevk etme*”¹⁰⁵ suçları insanlığa karşı işlenen suçlardan sayılmıştır. Yine kanunda rızası olmaksızın kadına çocuk düşürtme,¹⁰⁶ kısırlaştırma¹⁰⁷ ve zorla yapılan genital muayene suçu¹⁰⁸ da ceza uygulanmasını gerektirmektedir. Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi,¹⁰⁹ kamu hizmetlerinden (sağlık) yararlanma hakkının engellenmesi,¹¹⁰ siyasî hakların kullanılmasının (oy kullanma) engellenmesi,¹¹¹ inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme,¹¹² konut dokunulmazlığının ihlâli,¹¹³ iş ve çalışma hürriyetinin ihlâli,¹¹⁴ hukuka aykırı olarak bir kimsenin üstünün veya eşyasının aranması,¹¹⁵ nefret ve ayrımcılık,¹¹⁶ kişilerin huzur ve sükûnunu bozma,¹¹⁷

⁹⁶ TCK, m. 102; Cinsel saldırıda bulunan kişilerin hukuken bu suçu taammüden işlediği kabul edilmektedir. Cinsel saldırıda bulunan erkeklerin güç gösterme veya kadınlara karşı öfke ve nefret duymalarından kaynaklandığı, genel olarak 20-25 yaş diliminde bulunan, eğitim ve ekonomik düzeyi düşük kimseler olduğu söylenmektedir. Bk. Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, 204.

⁹⁷ TCK, m. 103.

⁹⁸ TCK, m. 104.

⁹⁹ TCK, m. 105.

¹⁰⁰ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. ve 253/3 maddesine göre “...cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez.” ve kasıtlı olarak vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar da tutuklama nedenlerinden sayılmaktadır.

¹⁰¹ TCK, m. 106.

¹⁰² TCK, m. 107.

¹⁰³ TCK, m. 108.

¹⁰⁴ TCK, m. 109.

¹⁰⁵ Türk Ceza Kanunu, *Resmî Gazete* 25611 (12 Ekim 2004), Kanun Numarası: 5237, m. 77.

¹⁰⁶ TCK, m. 99.

¹⁰⁷ TCK, m. 101.

¹⁰⁸ TCK, m. 287.

¹⁰⁹ TCK, m. 112.

¹¹⁰ TCK, m. 113.

¹¹¹ TCK, m. 114.

¹¹² TCK, m. 115.

¹¹³ TCK, m. 116.

¹¹⁴ TCK, m. 117.

¹¹⁵ TCK, m. 120.

¹¹⁶ TCK, m. 122.

¹¹⁷ TCK, m. 123.

ısrarlı takip,¹¹⁸ şerefe karşı suçlar -hakaret, kişinin hatırasına hakaret-,¹¹⁹ özel hayatın gizliliğini ihlâl¹²⁰ suçları da kadına karşı şiddetin farklı boyutlarda ele alınmasını gerektiren kanun başlıklarıdır.

Kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçu, psikolojik şiddete örnek gösterilebilecek suçlardan biridir. Kişinin dışarı çıkmasını engelleme, kişiyi bir oda veya eve kilitleme, karanlığa terketme gibi hareketler suç olarak kabul edilmiş ve bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Burada hürriyet sadece beden hapsi olarak ele alınmış olsa da eğitim hakkının engellenmesi, kamu hizmetlerinden yararlanma hakkının engellenmesi,¹²¹ siyasî haklarının engellenmesi gibi kişi hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakmak da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Türk Ceza Kanunu sekizinci bölüm ‘Aile Düzenine Karşı Suçlar’ başlığını taşımaktadır. Burada şiddet ‘kötü muamele’¹²² olarak ifade edilmiş ve “*Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” şeklinde yaptırıma tabi tutulmuştur. Devamında çok eşlilik, hileli evlilik, çocuğun soybağının değiştirilmesi, kaçırılması veya alıkonulması¹²³ gibi suçlar da kadına yönelik şiddetin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. “Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali” başlıklı 233/1-2. maddede ise “*Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikâyet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*”

Hamile olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk eden kimseye, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.” hükmüyle aile içinde kadının şiddete uğraması halinde failin cezası belirlenmiştir. Verilen cezaların caydırıcı olmadığı görülmektedir.

Kanunda açıkça düzenlenmiş suçlar dışında kalan davranışlar da bulunmaktadır. “*Kişiyi yarı aç ya da susuz bırakmak, uyutmamak, zor koşullarda çalışmaya mecbur etmek, çıplak gezdirmek, sürekli alay etmek, korkutmak*” gibi davranışlar kötü muamele olarak değerlendirilmektedir.¹²⁴ Bir Yargıtay kararında eziyetle kötü muamele arasındaki fark eziyetin sürekli oluşuna bağlı olarak şu şekilde dile getirilmiştir: “*...Bu suçlarda temel özellik, kötü davranmadır. Bu kötü davranma, mağdurun onur ve şerefiyle bağdaşmayan muameleye tabi tutulması, ona acı veren ve insan olarak hak etmediği bir işlem uygulanması olabilir. Bu eylemler çoğunlukla, yaralama, tehdit, sövme gibi yasanın başka maddelerinde açıkça düzenlenmiş suçlar dışında kalan eylemleri kapsar. Bu eylemler, çıplak gezdirmeye, aç bırakma, sürekli alay etme, korkutma gibi olabilirler. Bu eylemler aynı zamanda bu bölümde incelenen eziyet*”

¹¹⁸ TCK. m. 124. “İsrarlı bir şekilde; fiziken takip etmek ya da haberleşme ve iletişim araçlarını, bilişim sistemlerini veya üçüncü kişileri kullanarak temas kurmaya çalışmak suretiyle bir kimse üzerinde ciddi bir huzursuzluk oluşmasına ya da kendisinin veya yakınlarından birinin güvenliğinden endişe duymasına neden olma”

¹¹⁹ TCK. m. 125,130.

¹²⁰ TCK. m. 134.

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. KSGM, *Türkiye’de Kadın*, 4-21.

¹²² TCK, m. 232.

¹²³ TCK, m. 230, 231, 234.

¹²⁴ Akpınar, *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet*, 25 (dipnot 60).

suçunu da oluşturan eylemlerdir. Eziyet suçu ile bu suçları ayırt etmek açısından, eziyet suçu bakımından sistematik olma ve süreklilik unsurunun aranacak olup ve kastın bu unsurları da kapsamı gerekmektedir. Öte yandan eziyet genel bir suç tipi iken, diğer suçlar için faille mağdur arasında özel bir ilişki olması gerekir.”¹²⁵

7.2.6. Diğer Mevzuat

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun¹²⁶ şiddete dair düzenlemelerin yapıldığı kanunlarımızdan biridir. 4857 sayılı İş Kanunu ile de kadınlara yönelik ekonomik şiddeti önleyebilmek için eşitlik ilkesi gereği eşit davranma ilkesi,¹²⁷ analık halinde çalışma ve süt izni,¹²⁸ gibi hükümler getirilmiş; gece çalışma ile ilgili düzenlemeler,¹²⁹ kadının işveren veya iş yerinde herhangi bir kişi tarafından cinsel tacize uğraması halinde iş akdinin feshine haklı neden sayılması¹³⁰ gibi hükümlerle cinsel şiddet önlenmeye çalışılmıştır. “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilatı ve Görevlerine İlişkin Yönerge” ile “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” da kadına yönelik şiddeti önlemek ve azaltmak amacıyla hazırlanmış düzenlemelerdir.

Bunun yanı sıra “Şiddet ile mücadelede koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik güçlendirici ve destekleyici danışmanlık, rehberlik, yönlendirme ve izleme hizmetlerinin verildiği kurum”¹³¹ olan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) yoluyla şiddete karşı tedbirler alınmaktadır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın hazırladığı 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) da aile içi ve dışında kadına yönelik şiddetin önlenmesi için alınacak tedbirler ve uygulamalara yer verilmiştir.¹³² 15.02.2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 3. Bölümü olan “Yayın Hizmeti İlkeleri”nde cinsiyet nedeniyle ayırım yapılmayacağı, şiddetin özendirici veya kanıksatıcı olamayacağı gibi hükümler bulunmaktadır. Yine ticarî iletişim faaliyetlerinin de kadınların istismarına yönelik olmayacağı ve cinsiyet nedeniyle ayırım yapılmayan ve bireylerin aşağılanmadığı yayınlar yapılacağı hükme bağlanmıştır.¹³³ TBMM bünyesinde 2015 yılında kurulan “Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu” 08 Mart

¹²⁵ Yargıtay 8. Ceza Dairesi (Yargıtay), E. 2014/439, K. 2014/14662 (13 Haziran 2014).

¹²⁶ 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, TBMM tarafından 9 Ocak 2003’te kabul edilmiş ve 18 Ocak 2003’te Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlük kazanmıştır.

¹²⁷ İş Kanunu, Resmî Gazete 25134 ((10 Haziran 2003), Kanun Numarası: 4857, m. 5.

¹²⁸ İş Kanunu, m. 74.; 657 sayılı Devlet memurları kanunu 101 ve 104. maddesine göre kadın memurun hamilelik, doğum, emzirme ve süt izni ile ilgili durumları m. 101 ve 104’te düzenlenmiştir. Memur erkek olursa m. 104/b ile “Memurun eşinin doğum yapması halinde, isteği üzerine on gün babalık izni verilir.” hükmü getirilmiştir.

¹²⁹ İş Kanunu, m. 69.

¹³⁰ İş Kanunu, m. 24.

¹³¹ <https://kacuv.org/koruyucu-ve-onleyici-bir-tedbir-siddet-onleme-ve-izleme-merkezi-sonim> (Erişim 29 Ağustos 2024).

¹³² T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019-2023 11. Kalkınma Planı (18.07.2019), Karar No: 1225, m. 597, 597/1, 602, 602/1, 602/2, 602/3.

¹³³ Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Resmî Gazete 27863 (03 Mart 2011), Kanun Numarası : 6112, m. 8, 9.

2022' de raporunu TBMM'ye sunmuştur. Ayrıntılı bir şekilde ele alınan raporda söz konusu yıllar içinde yapılan faaliyetler ve kadına yönelik şiddet ile ilgili tüm meselelere değinilmiş, kadına karşı şiddetle etkin bir şekilde mücadele için tespit ve öneriler sunulmuştur.¹³⁴ Yönetmelikler,¹³⁵ genelgeler,¹³⁶ politika belgeleri¹³⁷ şiddet ve özelde kadına yönelik şiddetin önlenmesi, tedbirlerin alınması için uygulamada yol gösterici metinlerdir.

Sonuç

Toplumların, ekonominin ve teknolojinin değişip gelişmesiyle şiddet ve kadına yönelik şiddetin azalması beklense de eskiden beri devam edegelen ilkel yöntemlerle uygulanmaya devam etmesinin yanı sıra teknolojinin gelişmesiyle evrim geçirerek farklı yöntemlerle halen varlığını sürdürmektedir. Günümüzde mahkemelere taşınan şiddet vakaları gerçekte olanın az bir kısmını teşkil etmektedir. Özellikle aile içi şiddet türleri, yine aile içinde kalmakta tabiri caizse “*Kan kustum kızılık şerbeti içtim.*” denmektedir.

Vurma-dayak eyleminin şiddet olması dışında cinâyet, soyut ve somut işkence, baskı kurma, yıldırma, ısrarlı takip, rencide etme vs. de şiddet eylemi içinde sayılmaktadır. Şiddet, farklı şekillerde ve seviyelerde yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin kaynağı ne olursa olsun, yöneltildiği her canlı mukaddestir. Kadına karşı uygulanan şiddet, dünyada ve Türkiye’de, kadının yaşam kalitesini negatif yönde etkileyen ve sosyal hayatın içinde kadının pasifize eden kişisel ve toplumsal bir meseledir. İnsan hakkı ihlâli olarak değerlendirilen kadına yönelik şiddet, ulusal ve uluslararası kanunlarla düzenlenerek önü alınmaya çalışılmış ve bu şekilde sadece aile içi bir mesele olmaktan çıkarak, kamusal bir sorun olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Çalışmamızın kadına yönelik şiddet olması hasebiyle aşağıda sunacağımız çözüm önerileri önem arz etmektedir:

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/cd5f3c1f-64fd-4163-935b-6725ff0a0165>.

¹³⁵ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri Yönetmeliği, Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği, 6284 Sayılı Kanun Kapsamında Teknik Yöntemlerle Takip Sistemlerinin Kullanılmasına Dair Yönetmelik.

¹³⁶ Başbakanlık 2006/17 Sayılı Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinâyetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Genelgesi, Başbakanlık 2010/14 Sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Genelgesi, Adalet Bakanlığı 17.12.2019 Tarihli ve 154/1 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulama Genelgesi, İçişleri Bakanlığı 11.01.2007 Tarihli ve 2007/6 Sayılı Töre ve Namus Cinâyetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu Genelgesi, İçişleri Bakanlığı 19.02.2010 Tarihli ve 2010/10 Sayılı Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları Genelgesi, İçişleri Bakanlığı 01.01.2020 Tarihli ve 1 Sayılı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 16.06.2021 Tarihli ve 2021/5 Sayılı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi.

¹³⁷ On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları (2007-2025), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planı (2022-2025), Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023), Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planları (2022-2025), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı (2021-2025), İnsan Hakları Eylem Planı (2021-2023).

Kadına yönelik şiddetin engellenebilmesi için dinî, ahlâkî ve toplumsal farkındalıkların yanında öncelikle halen yürürlükte olan yasaların eksiksiz bir şekilde uygulanması ve caydırıcı cezaların verilmesi, kanunlarda boşluklara yer verilmemesi, konu ile ilgili mevzuat değişikliklerinin ivedilikle görülmesi; bilhassa erkekleri kadınlara karşı ötekileyen kararların verilmesi halinde sosyal medyanın bunu kışkırtma aracı olarak kullanmasının engellenmesi, iletişim vasıtaları ile şiddet sahnelerinin yayınlanmasının önlenmesi, silah ruhsatı almanın zorlaştırılması; aile içinde yaşanan krizlerde hak arayışına giren kadının ortamın gerilmesine sebep olduğunun düşünen bir kesim için kadınları bilinçlendirme adına yapılan faaliyetlerin azaltılması veya seviyeye göre kadınların aydınlatılması noktasında çalışmalar yapılması, zihniyetin dönüşümü, aileye sahip çıkılarak güçlendirilmesi, sığınma evlerinin sayısını artırmak yerine insanî bilince sahip erkek ve kadın sayısının artırılması, kadının güvenlik ve mahremiyetinin sağlanarak korunması; kadın ve erkek doğru bir şekilde tanımlanarak toplum ve aile içindeki konum-rollerinin tespit edilmesi, kadın-erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet, pozitif ayrımcılık gibi kavramların arkasına sığınarak kadının erkeğe, erkeğin de kadına düşman edilmemesi; şiddet karşısında erkeğin geri plana itilmesi, verilen uzaklaştırma kararı vb. kararların erkeğin fitrî yapısına ters düşmesi ve nikâhlı eşinin başka güçler tarafından korunması erkeğin şiddet eğilimini artırdığından erkeği tetikleyecek şekilde davranılmaması, kadına kadınlık erkeğe kavvâmlık hakkının geri verilmesi vb.

Türkiye’de kadına yönelik şiddet ile ilgili literatürün yeterli olmadığı düşünülmektedir. Feminist ve kadın-erkek eşitliği söylemleri esas alınarak yapılan çalışmalarda genel olarak failin erkek(!) olması irdelenmeksizin “kadın hakları”, “kadına yönelik şiddet” gibi öznesi kadın olan çalışmalarda erkeğin yaradılışı gözardı edilmektedir. Bir bakıma ‘erkeği görmezden gelme’ söz konusu olmaktadır. Yapılan, yapılması planlanan çalışmalar ve alınan tedbirler ile gerçek çözümler üretilmesi ve erkeği de duymak gerektiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- AIHS, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Erişim 22 Ağustos 2024.
<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151411aihs.pdf>
- Akpınar, Abdurrahman Remzi. *Türk Medenî Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadının ve Çocuğun Korunması*. İstanbul: T.C. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Altınay, Ayşe Gül – Arat, Yeşim. *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul, 2007.
- Apaydın, Halil. “Psikolojik Açıdan Şiddet ve Din”. *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu*. Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 127, 2006.
- Ayan, Sezer. *Aile ve Şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2010.
- Birleşmiş Milletler. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge. New York: BM, 1993.
- Büker, Seçil - Eziler Kıran, Ayşe. *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1999.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları, 7. Basım, 1990.
- Dünya Sağlık Örgütü. <https://www.who.int> (Erişim 17.08.2024)
- Ersin, Neriman. *Görünmeyen Şiddet: Evlilik İçi Tecavüz*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Gökçen, Ahmet – Alşahin, M. Emin - Çakır, Kerim. “Türk Ceza Kanunu’nda Şiddeti, Suç İşlenmesini Önlemek İçin Getirilmiş Hükümler”. *Güven Toplumunun İnşası Şiddetin Anatomisi ve Çözüm Yolları*. haz. Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM). İstanbul: Kadem Yayınları, 2. Basım, 2023.
- Gümrükçioğlu, Süleyman. *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*, ed. M. Fatih Genç. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.
- Günay, Ünver. “Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din”. *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu*. Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 127, 2006.
- Harcar, T.-Çakır, Ö.-Sürgevil, O.-Budak, G., “Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), (Eylül-Aralık, 2008), 51-70.
- Hatemi, Hüseyin - Kalkan Oğuztürk, Burcu. *Aile Hukuku*. İstanbul: Vedât Kitapçılık, 4. Basım, 2014.
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin -İstanbul Sözleşmesi- T.C. Bakımından Feshedilmesi Hakkında Karar (Karar No: 3718). *Resmî Gazete* 31429 (20 Mart 2021). Erişim 23 Ağustos 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- Köknel, Özcan. *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1996.
- Michaud, Yves. *Şiddet*. çev. Cem Muhtaroğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.
- Özcebe, Hilal - Biçer, Burcu Küçük. “Önemli Bir kız çocuk ve kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler”. *Türk Pediatri Arşivi* 48/2 (Haziran 2013), 86-93.
<https://doi.org/10.4274/tpa.1907>.

- Özkazanç, Alev - Yetiş, Erman Örsan. “Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel bir Literatür Değerlendirmesi”. *Fe Dergi* 8, no. 2 (2016). 13-26.
http://cins.ankara.edu.tr/16_2.pdf
- Sarı, Canan. “Güven Toplumunun İnşası-Hukukî Boyut”. *Youtube*. 18 Ocak 2023. Erişim 26 Ağustos 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=XOLVYlXBseg&t=196s>
- Subaşı, Nüket - Akın, Ayşe. “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”. https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf (07.08.2024)
- Yüksel Oktay, Elif. “Türkiye’nin ve Dünyanın Ortak Sorunu: Kadına Şiddet”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 64 (2015). 57-118.
- TDK, Türk Dil Kurumu. “Şiddet”. Erişim 16 Ağustos 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. “Mobbing”. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, 78. <https://www.aile.gov.tr/media/142379/tu-rkiye-de-kadin-temmuz-23.pdf> (Erişim 17.08.2024)
- KSGM, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) Ulusal Eylem Planı*. (Erişim 17.08.2024). <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-planı-2021-2025>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982). Kanun Numarası: 2709. Erişim 23 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- 4857 sayılı İş Kanunu. *Resmî Gazete* 25134 (10 Haziran 2003). Erişim 23 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Türk Medeni Kanunu. *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001). Kanun Numarası: 4721. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Türk Ceza Kanunu. *Resmî Gazete* 25611 (12 Ekim 2004). Kanun Numarası: 5237. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Türk Borçlar Kanunu. *Resmî Gazete* 27836 (4 Şubat 2011). Kanun Numarası: 6098, Erişim 24 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. *Resmî Gazete* 28239 (20 Mart 2012). Kanun Numarası: 6284. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Ceza Muhakemesi Kanunu. *Resmî Gazete* 25673 (17 Aralık 2004). Kanun Numarası : 5271. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. *Resmî Gazete* 27863 (03 Mart 2011). Kanun Numarası : 6112. Erişim 25 Ağustos 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2019-2023 11. *Kalkınma Planı* (18.07.2019). Karar No: 1225. Erişim 24 Ağustos 2024. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Sıra Sayısı: 315. Ankara: TBMM Yayınevi, 2021. Erişim 24 Ağustos 2024. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/cd5f3c1f-64fd-4163-935b-6725ff0a0165>
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2005/15434, K. 2005/18137 (26 Aralık 2005).

Yargıtay, Yargıtay 4. Hukuk Dairesi. E. 2008/9966, K. 2008/5096 (10 Nisan 2008).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi E. 2009/6356, K. 2010/8434 (28 Nisan 2010).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/7812, K. 2011/8568 (17 Mayıs 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/8663, K. 2011/9308 (26 Mayıs 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/8852, K. 2011/9402 (30 Mayıs 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12626, K. 2011/14418 (29 Eylül 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12945, K. 2011/14051 (26 Eylül 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/12428, K. 2011/14309 (28 Eylül 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/13672, K. 2011/14888 (05 Ekim 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/15293, K. 2011/16627 (24 Ekim 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/17417, K. 2011/17715 (31 Ekim 2011).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi E. 2011/2614, K. 2012/191 (16 Ocak 2012).
Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E. 2010/17024, K. 2012/376 (17 Ocak 2012).
Yargıtay, Yargıtay 8. Ceza Dairesi. E. 2014/439, K. 2014/14662 (13 Haziran 2014).
<https://www.hukukturk.com> (Erişim 15 Eylül 2024).

İKİNCİ TEBLİĞ

KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETİN KADIN, EŞ İLİŞKİSİ VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Hatice KILINÇER*

Şiddet, genel itibariyle bir kişiye ya da gruba yapılan, psiko-sosyal zarar, yaralanma veya ölümlle sonuçlanabilen her türlü davranış olarak tanımlanmıştır. Bireylerin bedensel ve ruhsal açıdan yaralanma, zarar görme ve sakat kalmasına neden olan davranışların tamamını kapsamaktadır (Güleç Öyekçin vd., 2001). Aile içi şiddet ise söz konusu eylemlerin aile içerisinde gerçekleşmesini ifade etmektedir. Aile içerisinde zorlanma, cezalandırılma, aşağılanma, öfke, gerginlik ya da güç gösterme amacıyla eşlerden birine ya da çocuklara yönlendirilen her türlü davranış aile içi şiddet kapsamında değerlendirilmektedir.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da ev içi şiddet: *“Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi Paylaşmasa da aile veya hanede aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet”* kadına yönelik şiddet ise *“Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlâline yol açan ve bu kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış”* olarak tanımlanmıştır (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012).

Aile içi şiddet, aile yaşantısını son derece olumsuz etkileyen, aile üyelerini ve aile sistemini sağlıksız ve işlevsiz hale getiren, evlilikten beklenen verimi ve doyumunu düşüren, boşanma riskini artıran yaygın bir sorundur. Aile içi şiddet olgusunun anlaşılması açısından cinsiyet farklılığı temel bir ayrımdır. Genellikle şiddeti uygulayan erkek, kurban ise kadındır (Ferah, 2019a). Esasında kadına yönelik şiddet dünya genelinde çözülmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 yılında yaptığı araştırmada dünya genelinde kadınların %35'inin eşi ya da birlikte yaşadığı partneri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete mâruz kaldığı ortaya konmuştur. Yine farklı ülkeleri içine alan bir çalışmada kadınların %70'nin hayatından en az bir kez eşi ya da birlikte yaşadığı kişi tarafından şiddete mâruz kaldığı görülmüştür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

ABD'de her yıl 2 ila 4 milyon kadının aile içi şiddet mağduru olduğu tahmin edilmektedir. Şiddet olgusunun vuku bulduğu evlerde ve evliliklerde kaçınılmaz olarak

* İstanbul Üniversitesi, Din Psikolojisi ABD.

çocuklarda şiddete tanıklık etmektedir. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasında (2015) yaşamının herhangi bir döneminde şiddete mâruz kaldığını belirten kadınların oranı %36’dır. Buna göre evli her on kadından neredeyse dördü eş tarafından şiddet görmektedir. Diğer taraftan araştırmalar aile içi şiddete ilişkin istatistiklerin emniyet ve tıbbi kayıtlara dayandığından ve birçok vak’a bildirilmediğinden bu konudaki bilgilerin yetersiz olduğu ve gerçeği yansıtmadığı ifade edilmektedir (Sütçü & Duyan, 2022, ss. 25-26).

Kadına yönelik şiddet, kültüre, sınıfa, gelire göre bazı değişiklikler göstermekle birlikte kadınların sosyal, politik, ekonomik ve yasal eşitliğini sağlanmasını engellemektedir. Kadının en fazla aile içinde -özellikle eş tarafından- şiddete mâruz kalması üzerinde dikkatle durulması gereken konuların başında yer almaktadır. Çalışma, özellikle eş tarafından kadına yönlendirilen şiddetin kadının kendisi, eş ilişkisi ve çocuklar üzerindeki etkilerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda alan yazındaki araştırmalar taranmış ve eş tarafından kadına yönelik şiddetin olumsuz etkileri; “*kadının bireysel yaşantısına etkisi*”, “*eş ilişkisine etkisi*” ve “*çocuklar üzerindeki etkisi*” olmak üzere üç başlık halinde incelenmiştir.

Aile içi şiddeti ortaya çıkaran, pek çok faktör vardır ancak bunlara değinmeden önce aile içinde ortaya çıkan şiddet türlerinin bilinmesi faydalı olacaktır. Çünkü şiddetin aile içerisinde ve aileye özgü hale gelmesi şiddet ve kadın olgularını farklı bir noktaya taşımaktadır. Şiddet bir olgu olmakla birlikte kanunen suç teşkil eden davranışları deruhte eder ve aileye yönelik suç eylemlerinin cezaî yaptırımını, oranları ve türleri farklılık arz etmektedir. Ayrıca mahrem ilişkilerle örülü bir sitemi ifade eden ailede şiddet vakalarının araştırılması ve ortaya çıkarılması daha kırılğan ve daha zorlu bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Aile İçi Şiddet Türleri

Şiddet denildiğinde ilk olarak akla gelen fiziksel şiddet olsa da şiddetin farklı türleri olduğu bilinmektedir. Bunları kısaca özetleyecek olursak:

Fiziksel Şiddet: Kadına zorla bir şeyi yaptırmaya çalışma ya da bir şeyi yapmaktan alıkoymak amacıyla kadına yönelik uygulanan zarar verici fiziksel eylemlerin bütünüdür. Şiddetin en yaygın hali olan fiziksel şiddet hafif yaralanmalardan kadın cinâyetlerine kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Tokat atma, tekmeleme, hırpalama, kolunu bükme, boğazını sıkma, bağlama, saçını çekme, vurucu ve kesici aletlerle yaralama eylemlerini içeren şiddet türünü ifade etmektedir. Yine yüze kezzap atma, vücutta sigara söndürme, el-ayak ezme, sakat bırakma, sağlıksız koşullarda yaşamaya mahkûm etme, kaynar su dökme ve bireyin beden bütünlüğüne zarar veren her tür davranış fiziksel şiddet içinde değerlendirilmektedir (KSGM, 2008).

Cinsel Şiddet: Kadını hem başkası hem de kendisi ile cinsel ilişkiye zorlama, cinsel organlarına zarar verme, çocuk sahibi olmaya ya da olmamaya zorlama, kürtaja zorlama, sözlü ya da yazılı olarak cinsel içerikli rahatsızlık verici davranışlarda bulunmak, fahişe olmakla suçlama, töre ve namus nedeni ile baskı uygulamak, öldürmek, tecavüz cinsel şiddet içinde yer almaktadır. Cinsel şiddet genellikle fiziksel şiddetle birlikte görülmektedir. Cinsel şiddet, toplum tarafından bir tabu olarak görüldüğünden gizlenen ve bu nedenle tespit edilmesi oldukça zor olan şiddet türleri arasındadır. Cinsel şiddete

mâruz kalan kadının bu tarz bir şiddete mârüz kaldığı beyan etmesi ve yardım talebinde bulunması oldukça zordur (Adak, 2000).

Sözel Şiddet: Kadına yönelik sözlerin sindirme, korkutma, cezalandırma ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır. Zaafları ile alay etme, aşağılayıcı sözler söyleme, aşırı genellemeler yapma, küfür etme, hakaret etme, başkalarının önünde küçük düşürme, bağırma, eşinin öz güvenini yitirmesi sağlama sözel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir (Köse & Beşer, 2007).

Psikolojik Şiddet: Korkutma, bağırma, küfür-tehdit etme, hakaret etme, ailesi, akrabaları ya da üçüncü kişilerle görüştürmeme, eve kapatma, küçük düşürme, çocuklardan uzaklaştırma, kıskançlık nedeniyle sürekli kontrol altında tutma, kadının ne giyeceği, kimlerle görüşeceği, nereye gideceği konusunda baskı yapma, kadının gelişimini, yardım ve bilgiye erişimini engelleme psikolojik şiddet kapsamında değerlendirilmektedir (KSGM, 2008).

Ekonomik Şiddet: Para vermemek ya da kısıtlı para vermek, ailenin tasarrufu, gelir giderleri konusunda bilgi vermemek, kadının mal ve gelirlerini elinden almak, istemediği işte çalıştırma, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda fikrini almamak kadının uğradığı ekonomik şiddet olarak tanımlanmaktadır.

2. Aile İçi Şiddeti Ortaya Çıkaran-Şiddetle İlişkili Bulunan Faktörler

Kadına uygulanan şiddetin pek çok çeşidi olduğu gibi şiddeti ortaya çıkaran pek çok faktörden söz etmek mümkündür. Alan yazında kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasına neden olan faktörler arasında en çok vurgulanan nokta toplumun erkek egemen bir yapıya sahip olmasıdır. Erkek egemen toplumda siyasal, hukuksal, geleneksel, ekonomik ve toplumsal yapının eş tarafından kadına yöneltilen şiddeti beslediği belirtilmiştir. Tarih boyunca ayrımcılığa uğrayan kadınlar daha fazla şiddete mârüz kalmışlardır. Bununla birlikte kadınlardan erkek egemen yapıya boyun eğmesi yönünde bir beklentiye girilmesi şiddetin nesiller boyunca aktarılmasına, kültürel normlar ile güçlenmesine ve âdetâ şiddetin meşrûlaştırılmasına neden olmuştur (Somunoğlu İkinci, 2014).

Kadına yönelik olarak ortaya çıkan şiddet ailelerde çözüme kavuşturulması gereken en önemli ve büyük problemlerden biridir. Eşler, anlaşamadıklarını düşündükleri kendilerini ifade edemedikleri, eşleri üzerinde iktidar ve güç sağlamak, eşi yıldırma, manipüle etmek amacıyla zaman zaman şiddete başvurmaktadır (Kılınçer, 2022; Nichols, 2013).

Kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması, toplumda ikincil konumu, kültürel olarak şiddetin bir iktidar aracı olarak görülmesi, kamusal alanda kadına yönelik şiddetin görmezden gelinmesi, geleneksel kadın ve erkek rollerinin yeniden şekillenmesi, şiddetin sorun çözme yollarında biri olarak kabul edilmesi kadına yönelik aile içi şiddetin artması, sıklığı ve sürekliliğinde etkili olan diğer faktörlerdir (Ersöz, 2011).

Kültürel yapının şiddeti hoş görmesi, erkeğin toplumda daha egemen konumda olması kadınların şiddet mağduru olma riskini arttırmaktadır. Kadının düşük sosyoekonomik seviyeye sahip olması, psikiyatrik hastalıklar, stres, madde bağımlılığı, iki ya da daha fazla çocuğa sahip olma, sosyal destek yoksunluğu şiddete uğramada yüksek risk faktörlerindendir (Köse & Beşer, 2007).

Dünya Sağlık Örgütünün birçok ülkede yaptığı araştırmaya göre kadınların ev işi yapmaması, cinsel ilişkiyi reddetmesi, eşe itaat etmemesi ve güvenilmez olması erkek

tarafından şiddete mâruz kalmasının temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Benzer şekilde Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında benzer sonuçlara ulaşılmıştır: Yemeği yakma, çocukları ihmal etme, eşe karşılık verme, cinsel ilişkiyi reddetme, eşe haber vermeden dışarı çıkma kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Somunoğlu İkinci, 2014).

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasına göre 15-24 yaş aralığında olan kadınlar, boşanan veya ayrı yaşayanlar, 18 yaşından önce evlenmiş olanlar, herhangi bir işte çalışmayanlar, ilkokul veya altında eğitim alanlar, düşük refah düzeyine sahip olan kadınların olmayanlara göre son 12 ay içerisinde mâruz kaldığı şiddet oranı daha yüksektir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2021). Yine, Mardin il merkezinde 1111 kadınla yapılan bir araştırmada kadınlar mâruz kaldıkları şiddetin nedenlerini %59.6’sı eşin bir anlık öfkesi, %57.1’i maddî sorunlar, %46.62’sı ailevî sorunlar, %39.6’sı ise kıskançlık olarak ifade etmiştir (Çifçi & Açık, 2022).

İletişim problemleri aile içi şiddeti ortaya çıkaran faktörlerin en başında gelmektedir. Sağlıklı problem çözme becerileri geliştirmeyen çiftler ufak ve önemsiz görülebilecek meseleleri çözemedikleri için şiddete başvurmaktadır (Yıldırım, 2021). Duygusal açıdan katı bir aile yapısında yetişen kadınlar mâruz kaldıkları şiddetin bütün evliliklerde olacağı düşüncesine sahip oldukları için pasif durumda kalmaları, mâruz kaldıkları şiddetten dolayı kendilerini suçlamaları ve sorumlu tutmaları, eşlerinin düzeleceği inancı ve itaatkâr olmayı devam ettirmeleri var olan şiddetin de devam etmesine neden olmaktadır (Somunoğlu İkinci, 2014)

Aile içinde mâruz kalınan fiziksel şiddet ve eğitim düzeyi arasında ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır. Altınay ve Arat’ın yaptığı, 1800 kadınla yürüttüğü çalışmada okuma-yazma bilmeyen kadınlardan -hayatı boyunca en az bir kez- fiziksel şiddet gördüğünü söyleyenlerin oranı %43 iken, yükseköğrenim gören kadınlarda bu oranın %12 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte eşi okuryazar olmayan kadınların yarısı eşlerinden en az bir kez fiziksel şiddete gördüğünü söylerken, bu oran yükseköğretim almış olan erkeklerde %18’dir (Altınay vd., 2007). Bu veriler ışığında eğitimin, şiddet uygulama ve şiddete mâruz kalma üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Şiddetin ortaya çıkması ve bununla birlikte nesiller boyu aktarılmasında önemli etmenlerden biri de şiddetin sosyal öğrenme yoluyla çocuk tarafından ebeveynlerinden görerek öğrenmesi ve bunu içselleştirmesidir. Aile içerisinde şiddete direk olarak mâruz kalan ya da anne-babanın birbirleri ya da diğer aile fertlerine şiddet uyguladığına şahitlik eden çocuklar gördükleri şiddeti modellemektedir. Başka bir ifadeyle çocuklar sosyal öğrenme yoluyla ailede var olan veya mâruz kaldıkları şiddeti benimseyerek şiddeti kendi ailelerinde de devam ettirmektedir (Dişsiz & Hotun Şahin, 2008).

Şiddetin nedenlerini açıklayan çalışmalar, Freud’un insanın iki temel dürtüye sahip olduğu söylemine de yer vermişlerdir. Freud’a göre insan cinsellik ve saldırganlık dürtülerine sahiptir. İnsanın temelinde var olan bu içgüdüleri nasıl yönlendirdiği, nitelik ve biçimi bireyin aldığı eğitime göre farklılık göstermektedir. Birey kendisini sözlü ifade edemediği durumlarda şiddet ortaya çıkar. Kadınlar düşünce ve duygularını ifade etmeye daha da yatkındır. Bu görüşe göre erkeklerin kendilerini ifade etmekte zorlanmaları erkekleri şiddete daha yatkın hale getirmektedir (Akkaş & Uyanık, 2016; Yaşar, 2017).

3. Aile İçi Şiddetle Başa Çıkma

Kadınlar çoğu zaman aile içinde şiddete mâruz kalsalar da aile ortamında yaşamaya devam etmektedir. Çocuklarını kaybetme korkusu, tek başına kalamama, toplum tarafından boşanmış kadınların hoş karşılanmaması, çocuklarına bakamayacağı, sokakta kalacağı endişesi, kadının ailesinin çocuklara bakmayı reddetmesi, gidecek yerinin olmaması, eşin ekonomik desteğine ihtiyaç duyma, eşin bir gün değişerek kendisine şiddet uygulamayacağı inancı, eşe olan duygusal bağ, öğrenilmiş çaresizlik ve evliliği her şeye rağmen sürdürme isteği bu nedenler arasındadır (Çifçi & Açık, 2022).

Kadınlar aile içi şiddete mâruz kaldıklarında şiddetle baş edebilmek için farklı başa çıkma yöntemleri kullanmaktadır: Eşle iletişim kurmaya çalışma, olayları tartışma, hakkını savunma, sessiz kalma, sakinleşmeyi bekleme, profesyonel yardım alma, kök aileden yardım alma, boşanmayı düşünme, evden gitme, bir süre ayrı kalma kararı alma, ortamı terk etme, mâruz kalınan şiddet hakkında düşünmeme, sosyal izolasyon, gizlenme, kimseyle paylaşmayıp kendi içinde yaşama, Allah'a sığınma, çocuğun varlığı nedeniyle sessiz kalma, davranışlarını gözden geçirme ve değiştirmeye çalışma, yapıcı olmak için alttan alma, orta yol bulmaya çalışma, tartışmayı uzatmama, karşılıklı özür dileme, başka şeylerle meşgul olma, susarak eşi cezalandırma, madde kullanımı, ağlama, kaderine razı olma, kızma, bağırma vb. çok farklı tepkiler verdikleri görülmektedir. Eşi ya da partneri tarafından şiddete mâruz kalan kadınlardan çok az bir kısmı resmî makamlara veya polise başvurma yoluna gitmektedir (Çifçi & Açık, 2022; Kılıçarslan & Parmaksız, 2020).

Kadınların şiddetle başa çıkma şekilleri bütün olarak değerlendirildiğinde duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkiler gösterdikleri; aile, sosyal çevre ve profesyonellerden yardım almaya çalıştıkları, zaman zaman da dinî başa çıkma mekanizmalarını kullandıkları görülmektedir (Ferah, 2019b; İmamoğlu & Ferah, 2019). Bu durum şiddeti ortaya çıkışını ve önlenmesini ele alan çalışmaların her ailenin kendisine has bir dinamiği olduğu ve aileye özel bir müdahale sistemi geliştirilmesi gerektiğinin önemini göstermesi açısından önemlidir.

4. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Etkileri

Aile içinde yaşanan fiziksel şiddetin pek çok olumsuz sonucu olduğu araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Kadının aile içinde uğradığı şiddet öncelikle kadının fiziksel ve ruhsal sağlığını, eş ilişkisini ve şiddetin olduğu ailelerde büyüyen çocukları olumsuz yönde etkilemektedir:

4.1. Aile İçi Şiddetin Kadın Üzerindeki Etkisi

Fiziksel Sağlık ve Şiddet: Aile içi fiziksel şiddete uğrayan kadınlarda fiziksel olarak kesi, yaralanma, kırık, istenmeyen gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar başta olmak üzere pek çok sağlık problemi görülmektedir. Sağlık kuruluşuna başvuran kadınlardan bazıları uğradığı şiddeti gizleme eğiliminde oldukları görülmektedir. Şiddetin ortaya çıkmaması için kadınlar sağlık kuruluşları ve emniyet başta olmak üzere yardım alabilecekleri kurum ve kuruluşlara başvurmayı reddedebilmekte ya da başvuruları engellenmektedir.

Ruh Sağlığı ve Şiddet: Eşi tarafından fiziksel şiddete mâruz kalan kadınların fiziksel sağlığı gibi ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemekte ve çeşitli ruh sağlığı problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Eş tarafından şiddete mâruz kalan

kadınlarda distimi kaygı bozukluğu, depresyon, fobi, intihar riski, psikoaktif ilaç bağımlılığı ve TSSB gibi psikolojik problemler görülmektedir. Şiddete mâruz kalan ya da sadece tanık olan çocuklarda bile şiddetin ciddi olumsuz etkileri görülmektedir (Kılınçer, 2022).

Psikiyatri kliniğine başvuran 300 kadınla yapılan çalışma sonucunda fiziksel ve sözel şiddet gören kadınların görmeyenlere oranla psikiyatrik belirti düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksek olduğu bulunmuştur. İlgili çalışmada kadınların %11,4'ü mâruz kaldıkları fiziksel şiddeti hak ettiklerini, %12,9'u ise başkalarına uygulanan fiziksel şiddetin hak edildiğini düşünmektedir (Kurt vd., 2018).

Sivas'ta 591 kadınla yapılan araştırmada aile içi şiddete mâruz kalan kadınların şiddete mâruz kalmayanlara göre ruhsal sağlık açısından daha fazla risk taşıdıkları ortaya konmuştur. Diğer bir çalışmada son 1 yıl içerisinde şiddete mâruz kalan kadınların %59'unda ciddi psikolojik sorunlar ortaya çıktığı belirlenmiştir. Yapılan bir meta analizde ise aile içi şiddete uğrayan kadınların %47.6'sında depresyon, %17.9'u ise intihar düşüncesi olduğu görülmüştür (Kelleci vd., 2009).

Kolbaşı ve arkadaşlarının 411 kadınla yaptığı çalışmada ise şiddet gören kadınların psikolojik dayanıklılığının şiddet görmeyen kadınlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışmada şiddet gören kadınların görmeyenlere oranla daha yüksek oranda kendilerini ve diğerlerini suçladıkları, düşünceye odaklanma ve yıkılmış hissetme oranlarının da daha yüksek olduğu görülmüştür (Gök vd., 2023).

Yapılan çalışmalar şiddetin kadınların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ve psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırladığını göstermektedir. Şiddet kadının ruh sağlığı ile birlikte aile ve eş ile olan ilişkilerinin de daha da bozulmasına neden olmakta ve bu da maalesef ki mâruz kalınan şiddetin daha da artması ve devamlı olmasına neden olmaktadır. Şiddete uğrayan kadın daha çok ruh sağlığı problemleri yaşamakta ruh sağlığı problemleri yaşayan kadın şiddete uğramaya daha açık hale gelmektedir.

4.2. Aile İçi Şiddetin Eş İlişkisi Üzerindeki Etkisi

Eşi tarafından şiddete mâruz kalan kadınların eş ilişkisi de farklılaşmakta ve bu durum şiddetin daha da artarak devam etmesine neden olmaktadır. Bu kısır döngü içerisinde eş ilişkisi, cinsel hayat yara almakta süreç boşanma ile sonuçlanabilmektedir.

Evlilik Doyumu-Uyumu ve Şiddet: Eş tarafından kadına yöneltilen şiddetin evlilik doyumu ve uyumuyla olan ilişkisinin ele alındığı çalışmalarda şiddetin kadınların evlilik doyumu ve uyumunu olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Tav ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada aile içi fiziksel şiddete mâruz kalmayan kadınların kalanlara oranla evlilik doyumu ve çiftler arası uyumlarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Tav vd., 2018).

Bir başka araştırmada aile içi şiddet, evlilik doyumu ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye bakılmıştır. 100 evli kadınla yürütülen çalışmada kadınların evlilik doyum düzeylerinin eğitim durumu, yaş, evlilikten önceki tanışma süresi, evlenme biçimine göre farklılık göstermediği yaşanan yer, çocuk sahibi olma ve evlilik süresine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte aile içi şiddetin yaş, yaşanan yer, evlilikten önceki tanışma süresi, evlenme tarzına göre farklılık göstermediği; evlilik

süresi, eğitim durumu ve çocuk sahibi olmaya göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Yiğit, 2018).

Evlilik doyumu ve eşler arası şiddeti ele alan diğer bir çalışma ise en az 3,5 yıldır evli olan 66 çift ile yapılmıştır. Eşinden şiddet gören kadınların evlilik doyumlarının erkeklere göre daha düşük olduğu ortaya konmuştur. Evlilik doyumu ve evlilikte yaşanan şiddet olaylarının ilişkili olduğu ayrıca eşe fiziksel şiddet uygulamanın evlilik doyumunun düşük olması üzerinde doğrudan ilişkili olduğu belirlenmiştir (Byrne & Arias, 1997).

Bozyel (2019), Mersin’de yaşayan 194 evli kadınla yaptığı çalışmada, eş tarafından mâruz kalınan şiddet, evlilik doyumu ve psikolojik dayanıklılık düzeylerini karşılaştırmıştır. Çalışmada eşi tarafından şiddet gören kadınların evlilik doyumunun bir alt boyutu olan cinsellik ve aile alt boyutu üzerinde anlamlı düzeyde olumsuz yönde etkisi olduğu ortaya konmuştur. Yine aynı şekilde psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutlarından; kendini adama ve kontrol üzerinde benzer bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Bozyel, 2019).

Cinsel Hayat ve Şiddet: Yapılan çalışmalar mâruz kalınan şiddetin eşlerin cinsel hayatını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Şiddete mâruz kalan kadınların cinsel yaşam kalitesinin mâruz kalmayanlara oranla istatistiksel açıdan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Tav ve arkadaşlarının yaptığı araştırma sonuçlarına göre aile içi fiziksel şiddete mâruz kalan kadınlarda çift uyumu ve cinsel yaşam kalitesinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir (Tav vd., 2018).

Boşanma ve Şiddet: Aile içinde kadına yönelik şiddet ve kötü muamele boşanmalara neden olmaktadır. Medeni kanunda şiddet özel ve mutlak boşanma sebebi olarak kabul edilmektedir. Medeni hukukta şiddete uğrayan eşlerin hayata kast, onur kırıcı davranış veya pek kötü muamele sebebiyle boşanma davası açabilecekleri ve bu madde çerçevesinde açılan davalarda eşlerin evlilik temelinin sarsıldığını dahi ispata gerek olmadığı yer almaktadır. Eşlerden birinin diğerinin hayatına kastetmesi kesin boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir (İmamoğlu & Ferah, 2019; Kerman, 2018; Kılınçer, 2022).

Eşe karşı yapılan kasıtlı işkence ve zulüm, namus, şeref ve onura yönelik davranış ve hakaret pek kötü davranış olarak değerlendirilmekte ve boşanma sebebi sayılmaktadır. Beceriksiz, elinden hiçbir şey gelmez, sen kadın/erkek misin vb. sözler, dövmek, kasıtlı bir şekilde bulaşıcı hastalık aşılama, gıdasız bırakmak, elektrik şoku uygulamak, hapsedmek, ailesi veya üçüncü kişilerle görüşmesini engellemek, aç bırakmak, zorla cinsel ilişkide bulunmak bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yine onur kırıcı davranışlar boşanma sebepleri arasında yer almaktadır. Aile bütünlüğüne saldırı, bâkire olmadığı hususunda söylemler, hakaret, eşi evden kovma, hırsızlık ya da dolandırıcılık isnadı, onur kırıcı hakaretler arasında sayılmış ve boşanma nedeni kabul edilmiştir (İmamoğlu & Ferah, 2019; Kerman, 2018).

4.3. Aile İçi Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Davranış bozukluklarının sağlıklı aile ortamında yetişen bireylerde daha sık görüldüğü bilinmektedir. Aile içinde şiddetin varlığı, çocuğun direkt kendisi ya da aile bireylerinden birine şiddet uygulandığına tanık olması, anne-baba arasındaki ilişkilerde yaşanan kopukluk, annenin baba tarafından şiddete mâruz kalması ileride yetişkin olacak çocukları fiziksel ve ruhsal sağlık açısından olumsuz yönde etkilemekte, psikososyal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Kılınçer, 2022).

Araştırmalar aile içinde şiddete tanık olan çocukların fiziksel şiddet veya istismara uğrayan çocuklarla büyük oranda aynı travmatik süreçleri deneyimlediklerini hatta aile içinde yaşanan şiddete tanık olan çocukların çok daha uzun süreli ve ciddi şekilde etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Çocukların aile içinde tanık oldukları şiddetten etkilenmeleri çocuğun yaşı, cinsiyeti, baş etme becerisi, tanık oldukları şiddetin süre ve derecesi, herhangi bir destek sistemine sahip olup olmadıklarına göre değişmektedir (Sütçü & Duyan, 2022).

Alanyazında yapılan araştırmalara bakıldığında şiddete uğrayan ya da aile içerisinde uygulanan şiddete tanık olan çocuklarda sosyal uyum azlığı, anti sosyal davranışlar, dikkat dağınıklığı, akademik başarıda gerileme, başkalarına şiddet gösterme, güvensizlik, düşük benlik saygısı, okula gitmeye korkma, okuldan kaçma/devamlılığın azalması, yeme bozuklukları, madde bağımlılığı, depresyon, intihar girişimi, kendine zarar verme, hatalı cinsel ilişki kurma, suç işleme ve ölüm ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca şiddetin olduğu bir evde büyüyen çocuklarda intihar, madde kullanımı ve evden kaçma riski olmayanlara oranla daha yüksektir. Yine çocukluğunda şiddet öyküsü ile kendi çocuğuna şiddet uygulama ve çocuğunu kötüye kullanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Lök vd., 2016).

Aile içinde yaşanan şiddetin çocuklar üzerindeki en olumsuz etkilerinden biri işlerin böyle yürüdüğüne inanmalarıdır. Çocuklar başkalarıyla nasıl bir bağ kuracağını, nasıl davranması gerektiğini, nasıl sosyalleşeceğini ilk olarak aile içinde deneyimler (Ercan, 2019). Aile içinde şiddet gören ya da yaşanan şiddete tanık olan çocukların gelecekte şiddet uygulama olasılığı yüksektir. Babası tarafından annesine şiddet uygulandığına tanıklık eden bir çocuğun kadına uygulanan şiddetin normal bir davranış olduğunu düşünmesi, kendi hayatında çıkan problemleri şiddet uygulayarak çözmeye çalışması olağandır. Çocukların birebir uğradığı ya da tanık olduğu şiddet aynı zamanda gelecekte uygulanacak şiddetin öngörücüsüdür. Aile içi şiddete mâruz kalan çocuklar şiddeti sorunları çözme ve ilişki kurma biçimi olarak görebilmektedir. Aile içinde öğrenmiş olduğu davranış kalıplarının gelecek nesillere aktarılması şiddetin devamlılığını etkilediği düşünülebilir (Kızmaz & Gür, 2018).

Aile içerisinde şiddete mâruz kalan çocukların ileri yaşamlarında eşine şiddet uygulama riski yüksektir. Yapılan bir araştırma şiddete mâruz kalan çocukların kalmayanlara oranla yetişkinlik yaşantılarında %70 daha fazla saldırgan eylem gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur. Başka bir araştırmada yine çocukluk çağında şiddet öyküsü olma ile kendi çocuğuna kötü muamele de bulunma arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (Ayan, 2010).

Sonuç

Kadınlar tarih boyunca fiziksel şiddet başta olmak üzere psikolojik, ekonomik, sözel, cinsel ve ekonomik pek çok şiddete mâruz kalmakta ya da şahit olmaktadır. Aile içi şiddetin farklı türleri olmakla birlikte, eş olarak kadına yönelik şiddet başlı başına bir sorundur ve pek çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilir. Buna göre şiddeti ortaya çıkaran nedenler, şiddetin sıklığı ve oranı değişkenlik gösterir. Kadına yönelik aile içi şiddet çözülmesi gereken köklü bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok kadının hayatında en az bir kez şiddete mâruz kaldığı düşünüldüğünde şiddet

probleminin ivedi bir şekilde çözüme kavuşturulması gerektiği açıktır. Son yıllarda hem dünya genelinde hem de ülkemizde kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir.

Eş tarafından mâruz kalınan şiddetin, kadınları hem fiziksel hem de ruhsal sağlık açısından olumsuz etkilemektedir. Şiddetin yaralanmadan ölüme varana kadar fiziksel sonuçlarının yanı sıra kadınlarda aynı zamanda depresyon, kaygı, intihar düşüncesi, düşüş öz saygı vb. pek çok ruh sağlığı probleminin ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte eş olarak kadına yönelik şiddet karı-koca ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte ve eşler arasındaki evlilik doyumunu ve evlilik uyumunu azaltmaktadır. Bu bağlamda şiddetin eşler arasında etkilediği bir diğer boyut ise cinsel yaşamdır. Eşi tarafından şiddete mâruz kalan kadınların cinsel hayat kalitesinin oldukça düştüğü, bu sorunların beraberinde cinsel ve fiziksel şiddete sebep olduğu görülmektedir. Eş tarafından kadını hizaya getirme, gücünü ispat etme, problem çözme gibi sebeplerle başvuru şiddet, çözümün değil problemlerin ortaya çıkması ve evliliğin birliğinin dağılmasına yol açmaktadır. Eş tarafından kadına uygulanan şiddet aile bütünlüğüne kalıcı zararlar verdiği için önemli boşanma sebepleri arasında yer almaktadır.

Kadının bireysel yaşamına ve eş ilişkisine zarar veren şiddet, aynı zamanda çocukların gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Şiddetin olduğu ailede büyüyen çocuklar, fiziksel, sosyal, psikolojik yönden pek çok yara almakta ve bu çocuklarda telafisi güç davranış bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Şiddet nedeniyle gelişimleri olumsuz etkilendiği gibi çocuklar, ebeveynlerini rol model aldıkları için ev içinde mâruz kaldıkları ya da şahit oldukları şiddeti normalleştirmekte yetişkin hayatlarında ebeveynlerinden devraldıkları bu mirası gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar. Bu tarz ailelerde büyüyen çocuklar şiddeti bir çözüm aracı ya da gücünü ispat etmek olarak görüp normalleştirmektedir.

Kadına yönelik şiddetin yalnızca kadının bireysel hayatını etkilememesi, şiddetin yoğunluğu, türü ve ortaya çıkma nedenlerinin farklı olması, şiddetin çok boyutlu ve karmaşık bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Şiddetin önlenmesi konusunda faaliyet gösteren mahkeme, sağlık kuruluşu, siyasiler, sivil toplum kuruluşları, araştırmacı ve emniyet mensuplarının çözüm önerilerinin daha bütüncül olmasını gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada şiddetin aslında temel insan hakları ihlâli ve insan onuruna karşı yapılan bir saldırı olduğu düşünüldüğünde toplumun bilinçlendirilmesi önem kazanmaktadır. Şiddete mâruz kalan kadının kendisini korumak için neler yapabileceği, şiddeti ortaya çıkaran nedenleri tespiti ve ortadan kaldırılması için neler yapılabileceği, şiddete mâruz kalan ya da şahit olan çocukların korunma ve iyileştirilmesi için gerekli düzenleme ve çalışmaların yapılması; şiddeti nesilden nesile aktarılan bir miras, kadınların alın yazısı olarak görmekten çıkarıp şiddet döngüsünün kırılması için gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda şiddetin kendisi ve etkilerinin çok boyutlu olduğu unutulmamalı, şiddetle ilgili çalışma yapan bütün yapı ve disiplinlerin ortak çalışma yürütmesi gerektiği, şiddetin ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları itibarıyla pek çok ortak noktası olmakla birlikte aile içinde ortaya çıkan şiddetin sebepleri, türü, yoğunluğu, sonuçları itibarıyla biricik olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Ulusal Eylem Planı (2016-2020). Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayıncılık 2016.
- Adak, N. (2000). Şiddetin Aile İçi Görünümleri. İçinde N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* (ss. 177-198). Siyasal Kitabevi.
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 6284 § 52 (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 32-42.
- Altınay, A., Altınay, A., Arat, Y., & Arat, Y. (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet* (2. Baskı). Punto Baskı Çözümleri.
- Bozyel, P. (2019). *Şiddet görüp görmeme durumuna göre evli kadınların evlilik doyumu ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin karşılaştırılması* [Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Byrne, C. A., & Arias, I. (1997). Marital satisfaction and marital violence: Moderating effects of attributional processes. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 188.
- Çifçi, S., & Açıık, Y. (2022). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri. *Artuklu International Journal of Health Sciences*, 2(2), 1-7. <https://doi.org/10.29228/aijhs.15>
- Dişsiz, M., & Hotun Şahin. (2008). Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1(1), 50-58.
- Ercan, T. (2019). Sosyalleşme Sürecinin Hayatı Etkileyen Evresi: İlk Sosyalleşme. İçinde S. Taşkın & S. Yılmaz (Ed.), *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı* (ss. 379-391). Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ersöz, A. G. (2011). Türkiyede Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 1(1), 249-264.
- Ferah, N. (2019a). *Boşanma Psikolojisi* (1. Baskı). Marmara Akademi Yayınları.
- Ferah, N. (2019b). Boşanma Sürecindeki Bireylerde Depresyon Anksiyete Stres ve Dini Başa Çıkma Arasındaki İlişki. *Bilimname*, 2019(37), 383-405.
- Gök, D., Kolbaşı, N., & Söyler, H. (2023). Impact of Violence Exposure on Resilience, Emotional Regulation, and Life Satisfaction in Women. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 15(1), 236-251. <https://doi.org/10.18863/pgy.1260948>
- Güleç Öyekçin, D., Yetim, D., & Sahin, E. (2001). Kadına yönelik farklı eş şiddeti tiplerini etkileyen psikososyal faktörler. *Türk Psikiyatri Derg.*, 23, 75-81.
- İmamoğlu, A., & Ferah, N. (2019). Boşanma Sürecinde Ruh Sağlığı ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), Article 2.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2021). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025)*. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Kelleci, M., Gölbaşı, Z., Erbaş, N., & Turgut, N. (2009). Eş şiddetinin kadınların ruh sağlığına etkileri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 29(6), 1587-1593.
- Kerman, N. (2018). Şiddet Nedeniyle Boşanma. İçinde M. Gür, M. Ş. Güneş, & Ö. Bilen (Ed.), *Aile Eksenli Şiddetten Sosyal Travmalara* (ss. 148-158). HEGEM Yayınları.

- Kılıçarslan, S., & Parmaksız, İ. (2020). Çift İlişkilerinde Şiddet: İlişkisel Faktörler, Köken Aile Deneyimleri ve Baş Etme Stratejileri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 920-949.
- Kılınçer, H. (2022). *Aileye Tutunmak* (1. Baskı). Çamlıca Yayınları.
- Kızmaz, Z., & Gür, M. (2018). Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi: Aile İçinde Şiddete Mâruz Kalma Ve Şiddet. İçinde M. Ş. Güneş (Ed.), *Aile Eksenli Şiddetten Sosyal Travmalara* (ss. 386-407). HEGEM Yayınları.
- Köse, A., & Beşer, A. (2007). KADININ DEĞİŞTİRİLEBİLİR YAZGISI “ŞİDDET”. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 114-121.
- KSGM. (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet*. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kurt, E., Yorguner Küpeli, N., Sönmez, E., Bulut, N. S., & Akvardar, Y. (2018). Psikiyatri polikliniğine başvuran kadınlarda aile içi şiddet yaşantısı. *Arch Neuropsychiatry*, 55, 22-28.
- Lök, N., Başoğlu, C., & Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155-161.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Somunoğlu İkinci, S. (2014). Toplumun Kanayan Yarası: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Kavramı ve Yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(2), 21-28. https://doi.org/10.1501/Ashd_0000000101
- Sütçü, S., & Duyan, V. (2022). *Aile İçi Şiddet ve Boşanma Davalarının Görünmeyen Mağdurları: Çocuk Tanıklar*. Efe Akademi Yayınları.
- Tav, A., Gültekin, B. K., & Arpacıoğlu, B. S. (2018). Clinical characteristics, adjustment between the couples and the quality of sexual life of married women who are exposed to physical domestic violence. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 21, 254-260. <https://doi.org/10.5505/kpd.2018.66375>
- Yaşar, M. R. (2017). İki Şiddet Arasında Kadın. *Akademik MATBUAT*, 1(1), 1-20.
- Yıldırım, İ. (2021). Türkiye’de Aile İçi Şiddet Sarmalı ve Bir Çözüm Önerisi: Evlilik Kursu. *HAFIZA*, 3(1), 28-52.
- Yiğit, E. (2018). *Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddet ile Evlilik doyumu ve Psikolojik İyi Oluş arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GENEL MÜZAKERE

Oturum Başkanı (Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN): Bu güzel sunumundan dolayı bir din psikoloğu olarak hanımefendiye çok teşekkür ediyorum. Gerçekten güzel konulara değindiler. Şimdi genel müzakereler konusuna geçiyoruz. Müzakereye katılacak kardeşlerimiz 3-5 dk. arası değerlendirmeler yaparlarsa konu daha da netleşir. Özellikle hem İslâmî açıdan hem de günümüzün değerlendirmeleri bakımından muhakeme gücümüzle konuyu açmış oluruz. Şimdi genel değerlendirme yapacak arkadaşlarımıza söz veriyorum. Yunus Bey, 3-5 dk. arası buyurunuz.

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ: Önce Dr. Av. Vildan Sali Hanımefendi ile ilgili birkaç şey söyleyeceğim. Kendisinin ilk yüksek lisans dersini beraber yaptığımızı hatırlıyorum. Tebliğini dinlemekten mutlu olduğumu ifade etmek istiyorum, tebrik ediyorum. Çok güzel bir sunum yaptı. Partner kavramından bahsetti. Müteşâbihâtтан bir kelime midir? Bununla ne kastediliyor ne demek istiyor? Bunun aile içi şiddette etkisi olan bir kavram olması açısından değerlendirmek istiyorum. Bir de benim bildiğim kadarıyla Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre zina, suç olmaktan çıkarılmış. Zinanın serbest bırakılmasının aile içi şiddette etkisi var mıdır? Bunu sormak isterim. Böyle bir çalışma var mıdır? Bir de Doç. Dr. Hatice Kılınçer Hanım ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Çok güzel bir tebliğ sundu. Tebrik ve teşekkür ediyorum. Şimdi Türkiye’den ve erkek egemen toplumdan söz ettik. Ben de Malezya’da bulundum, orada da kadın egemen bir toplum var. Acaba bu açıdan bir inceleme yapılırsa o toplumda ne gibi sonuçlar alınır? Onu hatırlatmak istedim. Bir de dikkatli olması için söylüyorum, bir devlet büyüğümüzün televizyondan bir röportajını izledim. İsmi veririm alerji yapabilir. Bundan elli sene önce çok mutlu bir zat idi. O zamanlar daha seksen yaşındaydı. Ona bu mutluluğun sırrı nedir diye soruldu. Verdiği cevabı çok iyi hatırlıyorum. “Ben kızınca hanımefendi sustu, hanımefendi kızınca ben sustum. Böyle yürüttük.” Yani burada bir kanun yok. Sizin çalışmalarınıza da ışık tutması ihtimaliyle şiddeti önlemeye tedbir olarak şu husus düşünülemez mi? İki gencin birbirini sevip evlenmesi, ailenin de onlara uyması oluyor. Ama velilik konusunda hiçbir bilgisi olmayan, tecrübesiz iki insanın evliliğinin ertesi gününde kavgalar başlıyor. Acaba devlet eliyle evlenecek gençlerin evlilikten önce 15-45 gün arası evlilik yapıp yapamayacağı hususunda bir sertifika verilmesi, bu teklifin gündeme gelmesi nasıl olur? Bu uygulamanın aile içi şiddeti önleyeceği kanaatindeyim. Bir de ben toplumda kadına karşı şiddet değil, erkeklerin hanımlarına karşı uyguladıkları şiddetin varlığını görüyorum. Başka bir şey değil. Bir adam gidip yabancı bir kadına şiddet uygulamıyor, eğer varsa da çok azdır. Onu da vurgulamak istiyorum ve teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Saffet KÖSE: Böyle bir çalışmayı düzenlediği için Yunus Vehbi Hocam’a, sunumları için de hocalarımıza teşekkür ederiz. Tebliğlere baktığımızda fotoğrafı çekilen mevcut duruma göre ne kadar değiştiğimizi görüyorum. Kadına şiddet üzerinden kullanılan şu dil, bize ait bir dil değil. Şiddetin ekonomik, fiziksel, psikolojik, cinsel vs. gibi çeşitlerinin olduğu ifade ediliyor. Bu tür metinlerde de genelde dile getirilen konular bunlar ve sürekli de tekrarlanıyor. Ben bu tür ortamlardaki bu dil ile karşılaştıktan sonra

genç olsaydım, muhtemelen evlenmekten korkardım. Şuna vurgu yapmak istiyorum, biz Müslümanız ve bizim kendi değerlerimiz kendimize özgü bir dilimiz var. Değerlere bağlı bu dil, ilişkiler zincirimizi oluşturuyor. Şu anda konuştuğumuz konuda kullandığımız dil ise tam anlamıyla Batı jargonunu yansıtıyor. Bu dile baktığımda, bir erkeğin elinde sopayla şiddet uygulayan bir figür olarak ortaya çıktığını anlıyorum. Ve burada bir şeye özellikle dikkat çekmek istiyorum. Bu bize sosyolojik olarak şunu gösteriyor, aile kurumu içinde birbirine bağlı olan fertler birey olma üzerinden bir kopuş içindeler ve biz de şu anda bunun ortaya çıkardığı sancıyı yaşıyoruz. Meselâ kadına bir iş toplantısına gitmek istediğinde kocasının engel çıkarması ekonomik şiddet olarak görülüyor. Kezâ cinsel hayatta karı-koca arasında kocanın bir talebine karşı çıkan kadın, kocaya şiddet uygulamıyor ama kocanın kadından bir şey talep etmesi halinde kadının istememesi halinde kocanın ısrarı, cinsel şiddet oluyor. Yani bu kavram üzerinden mahrem alanlar bile artık dışarıdan hukuk üzerinden düzenlenmek isteniyor. Böyle bir ortamda aile ne kadar ayakta kalabilir, esasen bunu tartışmak gerekir. Toplumda şiddet elbette var ama bu bizim bir anlamda Batılılaşma projesi çerçevesinde geldiğimiz noktayı da gösteriyor. Batı tarihine baktığınızda sınıfsal yapılar ve bunlar arasında ezen-ezilen ilişkisi söz konusu. Bunun getirdiği alışkanlıkla Batılı bir insan -hatta bunu toplum ve devletler düzeyinde de ifade etmek mümkün- birlikte yaşama ve beraberce kazanmayı düşünemeyecek kadar bencil ve vahşi. Bulundukları yerde mutlaka bir ötekisini üretiyorlar. Bu tarihte kadını bugün ise erkek. Bu çatışmadan bir aile oluşturmak mümkün değildir. Dolayısıyla birlikte yaşamayı bir türlü becerememiş bu insanlar zihniyetlerini aileye de taşımış durumdalar. Oysa bizim inanç değerlerimizde birlikte yaşama esastır, paylaşım ve dayanışma vardır hatta îsâr ahlakı söz konusudur. İlişkiler muhabbet üzerine kuruludur, uyumsuzlukların hukuktan önce kendi içinde sulh yoluyla çözüleceği mekanizmalar vardır, hepsinden önemlisi bencillik değil diğerkâmlık vardır, hakperestlik değil hakşinaslık vardır. Bunlar bizi biz yapan değerlerdir ve batı bunların tamamına yabancıdır. Ben şimdi biraz da bu tür konulara kendi değerlerimiz üzerinden eğilmemiz gerektiğini söylemek isterim.

Burada şu hususa da dikkat çekmek isterim, şiddetin kadın ve aile üzerinden tartışılması aileye büyük zarar veriyor ve gençleri evlenmekten soğutuyor. Her gün şiddete uğramış kadın görüntüleri, bu konudaki yayınlar evlilik kurumuna zarar veriyor. Bence şiddet konusunu bir bütün halinde ele alıp bu toplumsal sorunun psikososyal dinamiklerine inerek bütüncül ve kalıcı çözümlere odaklanmalıyız. Zira şiddet sadece ailede yok, toplumun her kesiminde var. Bunun sosyolojik zeminini tespit edip eğitim-öğretim süreçlerinde ve bütün toplum kesimleri ile yapılacak etkinliklerle sonuç alıcı çalışmalara ağırlık vermeliyiz diye düşünüyorum. O yüzden konunun sadece kadına yönelik tarafını ele almamız, konunun sadece bir tarafını konuşmamız anlamına geliyor ve bu durum şiddeti önlemede yetersiz kalıyor. Biraz önce söylediğim gibi gençler artık evlenmekten de korkuyor. Belki bu konuları yeri geldiğinde konuşacağız ama ben bununla ilgili bütünlüğü korumamız gerektiğini ifade etmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ali AKPINAR: Ben de sunum yapan kardeşlerimize ayrıyeten teşekkür ediyorum. Bir iki cümle de ben paylaşmak isterim. Aslında Saffet Hocam'a katılıyorum. Hocamızın son cümlesinde kadına kadınlık, erkeğe kavvâmlık hakkının geri verilmesi

konusu açıklanması gereken bir konu. Yani kavvâmlık kavramı Nisâ/35. âyet bağlamında bundan sonraki tebliğlerde de tartışılacak ama bu konunun net bir şekilde ortaya konması gerektiğini düşünüyorum.

Konya’da İl Müftülüğü yaparken Aile Bürosunda bir hoca hanım kardeşimiz “Hocam bu problemleri dinledikçe evlenmekten korkuyorum, evliliği hep erteliyorum.” demişti. Onu hatırladım. Yunus Hocamızın söylediği aslında çok önemli; Türkiye’de bizim sağdıçlık kurumunun evlilik öncesi evlilik okullarının işlerlik hale gelecek şekilde düzenlenmesinin çok faydalı olacağı kanaatindeyim. Yine bunun tekliflerimiz arasında yer alması gerektiğini düşünüyorum. Bir cümle de bu çalıştayın kararları arasında yer alsın diye özellikle söylüyorum. Şimdi kadına yönelik şiddeti çözme noktasında bu sorun erkeğe yönelik şiddete evrilerek çözme ya da bir rövanş alma şeklinde olmalıdır. Özellikle son dönemdeki dizilerde, filmlerde, komedilerde erkek arkadaşına, eşine tokat atan hanım figürlerinin çokça kullanıldığını görmekteyiz. Bu nokta üzerinde durulmalı, belki bir yönlendirici teklif olarak sunulmalıdır. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL: Vildan ve Hatice Hanımlara çok yararlı bir muhteva sundukları için teşekkür ediyorum. Hatice Hanım’ın konuşmasına başlarken dediği gibi keşke bu konuyu değil başka bir konuyu konuşuyor olsaydık. Bu sözüne aynen katılıyorum. Böyle problemler yaşanmamış olsaydı da bunlar nasıl çözülür konusu üzerinde durmasaydık. Buna ihtiyaç olmasaydı. Saffet Hocam da sözlerinde biraz buna işaret eder gibi oldu. Şiddetin yaşanmaması temennimiz tabii ki. Bu hususu buralarda konuşacağız ki şiddet ortamını nasıl yok edebileceğimizi tartışalım. Hocam söyledi, siz de tekrar ettiniz. Zarûrât-ı hamse denilen malın, canın, aklın, ırzın, neslin korunması hususu en temel husus iken nasıl oluyor da şiddet olayları her geçen gün artıyor? Hakikaten üzerinde durulması gereken bir husus. Hatice Hanım bu şiddet uygulamalarının çeşitlenerek artmasından bahsetti. Bu, beni şahsen kadın ile erkeğin şiddeti bir midir, sorusuna sevk etti. Size gelen örnekler ve yaşanmışlıklardan yola çıkarak bunun çeşitlerinin üzerinde durulmalıdır. Hatta çok sayıda örneğiniz varsa bir risâle haline getirebilir misiniz? Bir de tebliğde bir şey daha dikkatimi çekti. Altını çizmek istiyorum. Problemi yerinde çözmek yani deşifre olduğu zaman, kadın geri döndüğünde, kendisini topluma deşifre eden unsur olması sebebiyle insanlar yeniden şiddet uygulayabiliyor. Bu da yeni bakış açılarını, yeni tedbirleri, yeni prensipleri uygulamayı gerektiriyor. Son olarak her ikinizde de geçti. Atasözleri, özdeyişler var. Bunlar gerçekten şiddeti meşrûlaştırır mahiyette mi söylenmiştir yoksa âdil ve edebiyat açısından bakıldığında bağlamlarında farklılıklar var mıdır? Meselâ “Kızını dövme-yen, dizini döver” denmiştir. Bu gerçek dövme midir yoksa kızının olumsuz duruma düşmesini önlemek amacıyla ciddî tedbirler almak amacıyla söylenmiş bir söz müdür? Bu tip konularda dil ve edebiyat kendi aidiyeti içerisinde bakmak gerekebilir diye düşünüyorum. Son olarak ”Hoşça bak zâtına, kim zübde-i âlemsin sen, merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.” Yani insan böyle kerem kılınan, eşref-i mahlûkat olan bir varlık. İslâm’ın kültürel ve medeniyet değerlerini, aile değerlerini buralarda konuşarak sadece güçlendirmek değil güncellemek de lazımdır. Aktarmak ve paylaşmak gerekiyor. Önce Kur’ân ve Sünnet değerleri ailede, mahallelerimizde, toplumumuzda, şehrimizde... İşin kalbine inmek gerek diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali KAYA: Vildan ve Hatice hocalara sunumlarından dolayı teşekkür ediyorum. Saffet Hoca'nın da ifade ettiği gibi meselenin fotoğrafını çekti ve olguyu dile getirdi. Bu, bir vakıa. Son yıllarda maalesef çokça yaygınlaşmaya başlayan, gündeme gelen bir olgu. Vildan Hanım hukukî boyutunu dile getirdi. Alanından, sahadan gözlemleri oldu. Hatice Hanım akademik yapısını ve bilgilerini birleştirerek dile getirdi. Şiddetin sebeplerinden, türlerinden bahsedildi. Peki bu istemediğimiz kadına yönelik, aile içi şiddeti önlemeye yönelik tedbirler neler olmalı? Hukuk mevzuatı bunu önleyecek tedbirleri almış mıdır? Bunlar ifade edildi. Bu meselenin çözümü sadece cezaî tedbirlerle mümkün değildir. Bunun yanında değerlerimizi, geleneklerimizi, kurallarımızı devreye sokarak birtakım tedbirler almak icab ediyor. Esasen son zamanlarda ailede kadına yönelik şiddetin yaygınlaşmasının sebeplerinden birisi acaba değerlerimizden kopmamız, uzaklaşmamız mıdır? Aile yapımızdaki gelenekleri ihmal etmemizden midir? Veya yuva kurulurken yuvanın sağlıklı işlemlerini sağlayacak birtakım tedbirleri almamaktan mı ileri geliyor? Ben çok iyi hatırlıyorum. Bizim toplumumuzda, en azından benim bölgemde düşün öncesi -sağdıçlıktan bahsedildi- erkeğin sağdıçı, amcası, abisi yakını kim varsa, kızın ise yengesi onları son bir defa bir köşeye çeker ve onları karşılaşılabilecekleri sıkıntıları anlatır. Ve bu sıkıntıları aşmanın yolu dile getirilir. Mor cepken diye bir giysi var. Bu eskiden kadınların çeyizinde bulunurdu. Gelin zaman zaman aile içinde bir sıkıntıya girerse onu giyer ve giydiği görüldüğünde bu gelinin bir sıkıntısı, bir geçimsizliği var denilerek büyükler müdahale ederlerdi. Dolayısıyla böyle önleyici tedbirlerimiz vardı. Bunların birçoğunu son zamanlarda ihmal ettik diye düşünüyorum. Bir de bu kavvâm kelimesinden bahsedildi. Bu da daha iyi anlaşılması gereken bazı gerçeklerin kabul edilmesine varan bir anlayışı gerektirdiğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ: Sunumu yapan hocalarıma teşekkür ederim. Gerçekten istifade ettim. Fakat dikkatimi çeken bir şey oldu. Şiddetin sebepleri sayılırken dinî sebepler, dinî inanç, dinî zihniyet hiç zikredilmedi. Ben İslâm'da şiddetin olduğunu söylemiyorum ama dindar insanlar arasındaki şiddetin, dinden gelen bir inançtan dolayı bir şiddetin varlığını kabul etmemiz gerekiyor. Diğer bir husus ise, Saffet Hoca'nın dil endişesini de söylemek isterim. Biz modern zamanda yaşıyoruz. Modern çocuklarla, modern gençlerle muhatap oluyoruz. Bu yüzden dilin gelişmesi ve değişmesi de çok doğaldır. Bu değişim karşısında endişe duymanın da gereksiz olduğunu burada belirtmek istiyorum. Çünkü başka bir şekilde iletişim kuramazsınız. Biliyorsunuz, bizim din dilimiz artık toplumda bir muhatap görmüyor. Sadece camilerde vaazlarda muhatap görüyor. Bunun dışında da bir dünya var ve burada İslâm'ı anlatan kişilerin de modern dili kullanıyor olması gerekir ve bundan kaçırımız, başka çaremiz yoktur. İbn Haldun'un dediği gibi her kişi zamanının çocuğudur. Biz de zamanımızın çocuğuyuz. Dili kanıksamamız lazım. Diğer bir husus ise ben Hatice hocaya sormak isterim. Danışmanlık yaptığını söyledi. Başarılarını görmek için soruyorum. Şiddet olan ailelerin yüzde kaçında başarılı olunuyor, acaba?

Prof. Dr. Abdullah KARAHAN: Öncelikle sunum yapan hocalarıma teşekkür ediyorum, konuyu bütün yönleriyle ortaya koydular. Tabii konu çok kompleks, iç içe geçmiş unsurlardan meydana geliyor. Yani söylenecek şey var ama ben sadece şu hususla yetineyim. Konuşacak başka hocalar da var. Kadına yönelik şiddeti konuşuyorken, genel

anlamda dünyamızda her türlü şiddetin arttığı gerçeğini de göz önüne almamız gerekiyor diye düşünüyorum. İşte trafikte, sokakta, okullarda yani en ufak bir hadisede insanlar hemen birbirlerine giriyorlar. Bir bakıyorsunuz, hiç karşılıklı anlaşmaya, diyaloga girmeden bir şiddete yönelim var. Bu aşırı şiddete yönelimin de kadın erkek ilişkilerinde etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu kadarla yetineyim. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Zeynel Abidin AYDIN: Sunum yapan arkadaşlara teşekkür ediyorum. Tabii şiddeti ortaya çıkaran faktörler oldukça fazla. Benim aklıma demografik yapı, nüfus konusu, örfe-kültürel yapı, dinî algılar geliyor. Hocamız bahsetti şiddet dinden nasıl besleniyor? Hangi yanlış algılar onu tetikliyor? Meselâ sekiz-on tane çocuk yapan bir çifti düşünelim, demografik yapıyı, toplumsal yapıyı düşünelim. Bunlar bu çocukları yaparken nasıl, hangi saiklerle yapıyorlar? Ve bu çocukların psikolojik, ruhsal, fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması boyutunu ne kadar düşünüyorlar? Şayet düşünmüyorsa, bunun ileride şiddete katkı noktasında etkisi nedir? Bunlar, görülmesi gereken noktalar. Tabii biz burada ilâhiyatçılar olarak şiddetin daha çok dinî boyutunu konuşmamız lazım. Belki toplumdan önce kendimizi aydınlatmamız lazım. Bütün hocalarım bu kavvâmlık konusunu irdelememiz lazım diyor. Ben de aynı düşüncedeyim. Dolayısıyla Kur’ân, İslâm, din algısının düzeltilmesi ve tartışılması lazım. Şimdi detayına girmeyeceğim. Bu kadarla iktifa edeyim, teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Abdurrahman KURT: Sunumlar için teşekkür ediyorum. Abdullah Karahan Bey’e katılıyorum. Genel olarak toplumumuzda ve dünyada şiddet özendiriliyor. Böyle bir eğilim var. Yapılan araştırmalarda bir kadının evde şiddete uğrama ihtimali, dışarıda şiddete uğrama ihtimalinden daha fazla olduğu yönündedir. Bir diğer araştırma sonucu ise, dışarıda saldırgan olanların evde de saldırganlığını devam ettirme ihtimalinin fazla olduğu yönündedir. Alkol önemli bir neden. Hatice Hanım’ın yazısında vardı. Erkek yapabilir ve din buna izin vermektedir şeklinde cevaplar gelmiş. Bir kadın sığınma evinde yapılan bir doktora tezinde görmüştüm. Oraya sığınan kadınlarla yapılan görüşmede kendilerine şiddet uygulayan insanların dindarlık düzeylerinin daha çok düşük olduğu yönündeydi. Tabii tartışılabilir. Daha fazla uzatmak istemiyorum. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Nimet FERAH: Sunum yapan hocalarıma teşekkür ediyorum. Uzun yıllar adliyede Aile Mahkemesinde bilirkişi olarak çalıştım. Birinde şiddet davasında eşine şiddet uygulayan erkek eş ile görüşürken niye diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: “Kadın benim, sana ne seni ne ilgilendirir?” Tabii eşini sahiplenmesi hoşuma gitti ama ailesine, eşine, kendine zulmettiğinin farkında değildi. Kavram kargaşası olmasın, şiddet demeyelim de zulüm diyelim. Cinsel, ekonomik, fiziksel zulüm. Özellikle kavramsal kargaşaya girdiğimiz zaman gerçekten işin içinden çıkamıyoruz. Bir de dikkat çekmek istediğim mesele, kavvâm meselesi. Erkek olmak sadece kavvâm olmaya yeterli midir? Hangi erkekten bahsediyoruz? Burada tefsir alanında hocalarımız var, bunu çalışmalarıyla açıklarsalar çok sevinirim. Şimdilik bununla iktifa edeyim, teşekkür ediyorum.

Dr. Esra KESKİN: Ben biraz da tarihçi olarak başka bir açıdan bakayım. Şiddet günümüzde arttı mı yoksa belirginleşti mi? Biraz da bunu tartışmalıyız. Eskiden sağdıçlık olayı olduğu gibi rivayet olarak ağaçlara bağlanarak dövülen kadınlardan da bahsedilir. Birçok şiddet hikayesi vardır, bunu da tartışmak gerek diye düşünüyorum. Hocamız da ifade etti. İkinci olarak da Hüseyin Hocamız problemi yerinde çözmek dedi. Gerçekten de

problemi yerinde çözmek gerekir. Şiddet gören kadınlara psikolojik destek, kadın sığınma evlerinde mi yoksa erkek daha ilk şiddet uyguladığında mı verilmeli? Bu da tartışılmalıdır. Bir öneri olarak hem kadına hem de erkeğe psikolojik destek verilmeli diye düşünüyorum. Hatta bu bence yargılama süreci gibi bir zorunluluk olmalı. Sosyal medyada şöyle bir anekdot geçiyor: Yeğenim her yaramazlık yaptığında ablam onunla o kadar uzun uzun konuşuyor ki, yeğenim artık “Anne n’olur uzun konuşma, bir daha yaramazlık yapmayacağım.” Erkeğe de her defasında destek, eğitim verilmeli ki erkek de bu destekten sıkılmalı diye düşünüyorum. İyileşene, bu davranıştan vazgeçene kadar devam etmeli. Bir öneri olarak sunmak istiyorum.

Ar. Gör. Gülizar ARTUÇ: Çok uzatmamak adına ben de sadece Hatice Hocam’a çalışmaları hakkında bir soru sormak istiyorum. Özellikle eğitim verilmesi üzerinde duruyoruz ama en çok kafama takılan soru şiddet arttığına göre, eskiden eğitim bu kadar olmadığı için mi şiddet yoktu? Bu, kafamda bir soru işaretidir. Sizin tebliğinizde vardı ama sanırım burada zikretmediniz. Yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi arttıkça şiddetin azaldığına dair çalışmalar vardı. Biz de Kadın ve Araştırma Merkezi’nde baktığımızda şöyle çalışmalarla da karşılaştık. Erkeklerde özellikle vak’a çalışmalarında eğitim arttıkça şiddetin de arttığı görülüyor. Buna dair öneriniz eğitimdi. Ali Hocam ve Saffet Hocam da değindi. Ben eğitim verdiğimizde düzelmeyeceğini en azından beklentilerimizi karşılamayacağını düşünüyorum. Bu durumda ne yapacağız? Şiddet arttı, eğitim verelim diyoruz. Ama bunun aksini gösteren olaylar/çalışmalar da var. Ahlâk temelli yaklaşım diyoruz ama ahlâkın eğitim yoluyla geçebileceği hususunda da şüphelerimiz var. Bu konuda çalışmalar varsa, aktarırsanız sevinirim. Teşekkürler tekrardan.

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE: Vildan Hanım’ın tebliğinden ben açıkça şunu gördüm. Özellikle cinsel içerikli şiddetin her türlüşünü kadınlar şiddet olarak algılamıyor. Bu tür bir şiddete uğramış ama bunun farkında olamıyor. Gördüğüm kadarıyla yaşanan farkındalık daha çok bedenlerine yönelik fiziksel şiddet bağlamında oluyor. Ben biraz daha olumsuz bir gelecek görüyorum. Tabii bizim beklentilerimiz ve temennilerimiz var. İnşallah şiddet azalır hatta yok olur ama bir de gerçekler var. Gülizar Hocam eğitimden bahsetmişti. Çok kısa ve çarpıcı bir örnek vereyim. Bir çift var ve adliye lojmanlarında yaşıyorlar. Kadın hâkim, erkekse savcı. Kadın sanki bir ayın gibi her gün düzenli şiddet görüyor. Bütün adliye lojmanındakiler olayın şahidi. Niye şikâyetçi olmadın diye soruyorum. Kimi kime şikâyet edecek? Edeceği kişi kocası. O yerleşim biriminin savcısı zaten kocası. Eğitim bir yana bunlar hukukçu. Bir de kadının utanma gibi geleneksel kaygılar taşıdığını ve bu yüzden şikâyetçi olmadığını düşünüyorum. Eğitim bile bir noktaya kadar. Bizim bu kültürel miras aktarımı olduğu sürece maalesef şiddetin de devam edeceği ve sıfırlanamayacağı şeklinde bir düşünce var. Zaten bugün de kültürel mirasın aktarımı sadece bizim değil dünyanın da bir gerçeği. Sanki âdeta bizim toplumsal hafızamız silinecek ve bununla beraber pek çok sorununuz yok olacak. Şiddetin azalmasının, çok yavaş ve uzun bir süreç olabileceği düşüncesindeyim. Bunun alınan tedbirlerle ideal aileye giden yolun daha çok yukarıdan müdahaleler yerine daha yumuşak geçişlerle daha örnekliklerinin sunulmasıyla bunun da reyting odaklı sosyal sorumluluk bilinciyle geleneksel veya sosyal medyayla yürütülmesidir. Bunun bir ayağı budur. Kadın dövmeyi maalesef yeni bir normal hatta yeni bir trend olarak görenler, kadın dövmeyi tarif edenler ve onların kanaat önderi olarak sosyal medyada boy

gösterenlerin böyle bir sorumlulukla önüne geçmek gerekiyor. Bunun azalması uzun ve zor bir süreç ama ilâhiyat fakültelerinin değersizleştirilmesinin bırakılması ve bu fakültelerde edinilen bilginin daha çok topluma hissettirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Öncelikle sunum yapan hocalara teşekkür ediyorum. Burada en büyük problem, şiddet kavramına yüklenen anlamlardır. Şiddet tanımlamalarıdır. Cinsel şiddet: “Kadını istemediği yerde, şekilde veya zamanda cinsel ilişkiye zorlamak, kişiye cinsel içerikli sözler söylemek veya kişiyi cinsel içerikli sözler söylemeye zorlamak, kadını çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlamak, fuhuşa zorlamak, cinsel organlara zarar vermek” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şekildeki bir tanım son derece esnek ve ucu da açıktır. Erkeğin hanımını kendisi ile ilişkiye zorlaması ile yabancı erkekler ile ilişkiye zorlaması bir tutuluyor ve ikisi de cinsel şiddet olarak isimlendiriliyor. Böylesi bir tanım baştan aşağı problemler içermektedir. Kişinin hanımı ile cinsel birliktelik yaşamak istemesi ile hanımının başkaları ile aynı birlikteliği yaşamasını istemesi nasıl birlikte değerlendirilebilir? İkiyi aynı şey mi? Veya toplumda bunların karşılığı nasıl? İkinin yansıması aynı mı?

Kişinin hanımı ile ilişkiye girmek istemesi ve bu konuda hanımı isteksiz olsa da bir şekilde onunla ilişkiye girmesi neden cinsel şiddet olarak algılanıyor? İnsan anatomisi bunun şiddet olmadığını söylüyor. Kadının fiziksel ve duygusal anlamda erkektekinden çok açıdan farklı yaratılmıştır. Kadın ve erkek ayrı fıtratta yaratılmıştır. Kadının yaratılış özellikleri ile erkeğinki farklıdır. Erkekteki cinsel duyguların hareket etmesi ile kadınlardakinin hareket etmesi birbirinden farklıdır. Erkekteki cinsel duygular kendiliğinden ve daha kolay hareket edebilirken kadınlarda bu durum daha farklıdır. Kadındaki cinsel duyguların harekete geçmesi için daha ziyade erkeğin ilk adımı atması gerekmektedir. Kadın ilk başlarda isteksiz olabilse de daha sonradan duyguları değişebilmektedir.

Cinsel şiddete yönelik yapılan tanım, kadın ve erkeğin anatomik yapısı göz ardı edilerek yapılmış bir tanımdır. Yine sahip olduğumuz inanç ve değerler hiçe sayılarak yapılmış bir tanımlamadır. Kişinin istemeyerek de olsa eşi ile birlikte olmayı istemesi ile hanımını yabancı erkeklerle birlikte olmaya zorlamasını bir tutmakla en büyük yanlışın içerisine düşülmüştür. Peki, şiddet rızaya dayalı olursa şiddet olmaktan çıkar mı? Cinsel birliktelik mi şiddet, yoksa birlikte olma şekli mi şiddet? Tanıma göre şekil bakımından şiddet kabul ediliyor. Kişinin yabancı biri ile cinsel birlikteliğin cezası olmaz iken kendi hanımı ile birlikteliğin (rızasız olması dolayısıyla) bir cezası oluyor. Şiddet yapılan eylemle mi alâkalı? Yoksa karşıdaki kişi üzerindeki oluşturacağı etki ile mi alâkalı? Ya da karşıdaki kişinin hâlet-i rûhiyesi ile mi alâkalı? Meselâ kadın kocası tarafından kendisine yapılan zorla birlikte olma isteğini ilk gün kabul etse, diğer gün (ruh hali iyi olmadığı için) reddetse nasıl olacak? Bunların hangisi şiddet olarak kabul edilecek? Böyle bir hadise mahkemelik olduğunda hâkimler neye göre karar verebilecekler?

Kadına cinsel içerikli sözler söylemek cinsel şiddet sayılırken burada da kadının kocası ile yabancı erkek ayrımına gidilmemiştir. Kadına kocasının cinsel içerikli sözler söylemesi ile yabancı birinin söylemesini nasıl bir tutacağız? Bu da kendi içerisinde çelişkiler içeren bir tanımlamadır. Benzer çelişkileri diğer şiddet tanımlamaları için de söyleyebiliriz. Fiziksel şiddette kadını sakat bırakmak ile saçını çekmek aynı şekilde

tanımlanmaktadır? Bu ikisinin cezası aynı mı olacak? Kadının giyeceği elbiselere müdahale etmek psikolojik şiddet olarak kabul ediliyor. Bir erkeğin hanımının üzerindeki elbiselere müdahale etmesi, hoşlandığı elbiseleri üzerinde görmek istemesi neden şiddet olarak kabul ediliyor? Veya bundaki ölçü ne? Müdahale etmekte sınır olabileceği gibi müdahale etmemekte de bir sınır olması gerekmektedir. Ama bu sınırların nerede başlayıp nerede biteceği belirtilmemiştir.

Yapılması gereken en önemli şey şiddet tanımlarının tekrar gözden geçirilerek yeniden tanımlanmasıdır. Efrâdını câmi ağyârını mâni şeklinde yapılmalıdır. Ucu açık ifadeler kullanılmamalıdır. Hukukta ucu açık ifadeler olmaz. Suçun şekli de ona verilecek cezalar da net olmalıdır. Aksi takdirde bütün mahkemeler sadece şiddet davalarına baksalar da işin içinden çıkamazlar. Meselâ cinsel şiddet bir başlık altında değil içeriğine göre farklı başlıklar altında gruplandırılmalıdır. Cezalar da bu gruplara göre verilmelidir.

Yapılan yanlışlardan birisi de konunun “Kadına Şiddet” şeklinde belirlenmiş olmasıdır. Bunun yerine “Ailede Şiddet” şeklinde belirlenmesi daha isabetli olurdu. Kadın merkezli bir şiddet tanımlaması yapıldığında isteyerek veya istemeyerek kadınlar şiddetin merkezine oturtulmaktadırlar. “Hırsızın aklına taş düşürmek” kabilinden kadınların şiddet görmesinin doğal olduğu ileri sürülmüş olmaktadır. Şiddet sadece kadın merkezli ele alındığı için şiddet tanımlarında da bu yanlış bakış açısını görebilmek mümkündür. Bu tanımları okuyan kimsenin zihninde “Erkek sürekli şiddet uygulayan, kadın ise sürekli şiddete mâruz kalan” imajı oluşmaktadır. Oysaki aile içerisinde herkes şiddete uğrayabilmektedir. Çoğu zaman kadın olsa da bazen erkekler veya çocuklar da şiddete mâruz kalabilmektedirler.

Şiddet çeşitlerinin tanımı yapılırken yapılması gereken en önemli şeylerden birisi de “Dini Referanslar”ı göz önünde bulundurmadır. Bir fiilin suç olup olmadığını belirlerken dinî değerleri esas almak zorundayız. Çevrenin baskısıyla yanlışlara düşmemeliyiz. Maalesef geline nokta mahalle baskısının etkilerini çok açık şekilde görebilmek mümkündür. Mevcut kanunlara göre zinanın bir cezası olmazken (dolaylı yoldan da olsa) nikâhın bir cezası vardır. Zina suç olmaktan çıkarılmış iken evliliğinden dolayı içeride yatan binlerce kimse var. 18 yaşına gelmeden önce evlenen veya evlendirilen binlerce kişi hâlâ cezaevlerinde yatmaktadır. Binlerce kişi 18 yaşını doldurmamış kızlarla evlenmiş, yıllar geçmiş ve çocukları da olmuş ama durum bir şekilde mahkemeye intikal ettiği için ceza evlerinde yatmaya devam etmektedirler. Ne kadın ne de çocuklar babalarının içeriye gitmemesini istemelerine rağmen yine de cezaevlerinde yatmaktadırlar. Âdeta mevcut kanunlar kadını kocasından korumaya çalışmaktadır. Kocasını cezaevine atarak kadını kocasından uzaklaştırırken dışarıdaki art niyetli kimselerin kötülüklerine karşı onu korumasız halde bırakmaktadır.

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ: Bismillâhirrahmânirrahîm. Öncelikle sunum yapan bildiri sahiplerine teşekkür ediyorum.

Modern zamanlarda kadınlarla ilgili garip kategoriler yapılıyor. Yapılan tasnife göre kadınlar ikiye ayrılır: Şiddet gördüğünün farkında olanlar ve şiddet gördüğünün farkında olmayanlar. Bunun anlamı bütün erkekler şiddet uyguluyor, bütün kadınlar şiddet görüyor demektir. Bu tam bir *kutuplaştırıcı ve olumsuz algı oluşturunca dildir*. Bu kutuplaştırıcı ve bozguncu dilin ne kadınlara ne de erkeklere bir faydası olabilir. Bunun yerine sevgi, merhamet veya en azından uzlaştırıcı bir dile ihtiyaç olduğu âşikârdır.

Öte yandan kadın sorunu veya kadınlarla ilgili herhangi bir konuda konuşurken bütün aidiyetlerinden ve nispetlerinden koparılmış bir kadın konuşuyoruz sanki. Kadın dediğimiz bir ailenin annesi ya da kızıdır. Buna mukabil erkek de bir ailenin babası veya oğludur. Geniş aile düşünürsek kadın da erkek de bir ailenin ferdidir. Öte yandan toplum içinde bulunan bütün erkekler ve bütün kadınlar bir kadının ve bir erkeğin çocuğu olarak dünyaya gelmişlerdir. Kadınla erkeği kesin hatlarla ayırmak ve bu ayrım üzerinden kutuplaştırıcı bir söylem geliştirmek, bütün insanlığa zarar verecek bir ortamın oluşmasına zemin hazırlar.

Maalesef modern zamanların bu kutuplaştırıcı diliyle aile kurumunu kadın erkek olarak parçaladık ve ardından ailelerin yok olmasından, boşanmaların artmasından ve daha ötesi aile içi şiddetin çoğalmasından söz ediyoruz. Bu kadar kutuplaştırıcı söylemin toplumu getireceği yerin burası olması çok da yadırganmamalı. Kadını ve erkeği birbirine kıskırtan kutuplaştırıcı kesimler, aynı zamanda aile içinde zayıf olan tarafın ezilmesini de kendi kutuplaştırıcı dillerine gerekçe olarak sunmaktadırlar. Böylece kıskırttıkça şiddet artmakta, şiddet artıkça kıskırtmanın dozajı çoğalmakta ve bir fasit daire içine sokulmuş toplum ortaya çıkmaktadır. Yapılacak iş süratle bu ifsat edici dilden uzaklaşmak ve kurtulmaktır.

Bu noktada en önemli ve kalıcı çözüm “Aile içinde kadın” ve “Aile içinde erkek” şeklinde bir dildir. Yani aile mensubiyetini ve aidiyetini öne çıkartan, güçlendiren ve sağlam bir yapı haline gelmesini sağlayan bir söylem ve hitap olmalıdır.

Bugün bazı kadın hakları savunucuları sanki kadın-erkek tarihini âdeta masalsı bir söyleme dönüştürmüş durumdalar: Masal bu ya. Bir varmış bir yokmuş. Bir dünya varmış, dünyada da iki dağ bulunmaktaymış. Gökten dağların birine erkekler, diğerine kadınlar düşmüşler. Sonra kadınlar ve erkekler bulundukları dağlardan ovaya inmişler, karşı karşıya gelmişler ve birbirleriyle savaşımlar. Savaşta erkekler galip gelmişler, kadınları köleleştirmişler ve onlara her türlü baskı ve şiddeti uygulamışlar. Sonra kadınlar buna itiraz etmişler ve yeniden bir mücadele başlamış.

Böyle bir dünya yok dostlar. Bunlar ancak hayalde, masalda ve ütopyada olabilir. Yüce Allah, Hz. Âdem'i ve Hz. Havva'yı yarattığında onları birbirinden bağımsız bir kadın ve bir erkek olarak değil, bir aile olarak yaratmıştır. Nitekim Hucurât sûresi 13. âyetinde “Biz sizi bir erkek ve kadın olarak yarattık” buyurduktan sonra ardından “Sizleri kabileler ve milletler kıldık” buyurulması o bir erkek ve kadının aile olarak yaratıldığına işaret eder. Çünkü kabilelerin ve milletlerin en küçük yapı taşları ailelerdir. Nitekim aileler fertlerden, kabileler ve milletler de ailelerden oluşur. Bunun anlamı insanlar bir aileye, bir kabileye, bir millete mensup olarak dünyaya gelirler demektir. Bunlar doğal insanî yapılarıdır ve bunlara saygı gösterilmesi gerekir. Ama bu yapılar üzerinden de ırkçılık gibi üstünlük iddiası üretilemez.

Sonuç olarak Yüce Allah kadın ve erkeği ayrı ve bağımsız kalsınlar diye değil aralarında bir bağ bir nispet kurulsun diye yaratmıştır. Bu nispetin adı ya doğal aile bağıdır ya da hukukî nikâh bağıdır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın birlikte yaratılmasının hikmeti de bu olsa gerektir. Şâyet aile bağı güçlendirilmez ve sürdürülmezse sadece aile bağlarımız değil toplumsal bağlarımız da çözülebilir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN: Hocalarıma tebliğleri için teşekkür ediyorum. Daha önce yapılmış başka çalışmalara da bakmıştım. Dikkatimi çeken hususlardan biri şiddetin

zamanla çeşitlendirilmesi ve alt tanımlarının yapıldığıdır. Tanım genişledikçe şiddetin kapsamı ve şiddete muhatap olan insanların sayısı da haliyle artıyor. Örneğin kadın kocasına soru sorduğunda cevap alamadığı zaman bu şiddet olarak mütalaa edilebiliyor. Aynı yatarsa bu da şiddet olarak mütalaa ediliyor. Tanımı bu şekilde genişlettiğimizde insanın vücut bütünlüğünü, psikolojisini bozan ve daha farklı tesirler bırakan başta fizikî şiddet olmak üzere şiddete gösterilmesi gereken kurumsal tepkinin etkisinin azalacağını düşünüyorum. Hukuki yönüyle baktığımızda Vildan Hoca'nın bahsettiği kanunlar ile bu şiddetin tamamını kapsayacak caydırıcı bir ceza oluşturmak mümkün mü? Oldukça, subjektif, öznel durumlar söz konusudur. Sanki konu biraz aileyi tahrip edici noktaya da geliyor gibi. Burada şiddet sadece aile içerisinde olmuyor. Toplumda şiddetin yaşandığına dair bir gerçeklik de var.

Hukukî olarak aile olmayan ancak aile gibi yaşayan insanlar da var. Bunlara işaret ettiğiniz üzere orada da şiddet söz konusu. Ama genel olarak ortaya çıkan durum, bir bilinç oluşturmak, varsa hatadan dönülmesini sağlamak ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini hedeflemekten ziyade aileyi yıkmaya ve yok etmeye yönelik bir anlayışın beslenmesi şeklinde tezahür ediyor. Çünkü şiddetin görünür olması teşvik ediliyor. Nitekim bir kadın şiddet görmüşse ve bunu gizliyorsa, bu bir problem olarak görülüyor. Kadınlara mâruz kaldıkları herhangi bir olumsuz durumda şiddetli tepki göstermeleri yönünde telkinler yapılıyor. Öte yandan aile içi ilişkilere baktığımızda şiddet, esasen daha fazla olmak üzere çocuklara yönelik olarak ortaya çıkıyor.

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN: Müzakereci sıfatıyla ben de birkaç şey söylemek istiyorum. Bütün bunların temelinde Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen gayz, öfke var. Birincisi bununla ilgili âyet ve hadis çözüm olabilir. Öfkesine sahip çıkabilenler ve affedici olanlar âyette zikredilmiş. Bununla ilgili uygulama da Hz. Ebû Bekir ile ilgilidir. Bir gün biri Hz. Ebû Bekir'e hakaret etmiş, o da sükût edip cevap vermemiş. Karşı taraf hakaretini daha da artırmış. Yine sabredip susmuş. Muhatabı üçüncü defa hakareti daha da artırınca Hz. Ebû Bekir cevap vermiş. Peygamberimiz de yakındaymış ve bu hakareti iştmiş. Allah Resûlü oradan uzaklaşmış. Biraz sonra Hz. Ebû Bekir, yâ Resûlullah siz de gördünüz. Bana hakaret etti, şahit oldunuz ve uzaklaştınız. Sizi de üzdüm deyip özür dileyince Allah Resûlü şunu diyor: *“Herkesin üzerinde bir melek ve şeytan vardır. Sen muhatabına karşı sustukça senin adına bir melek cevap veriyordu. Sen cevap vermeye başlayınca melek sustu ve kızdırmak için şeytan devreye girdi. Ben şeytanın hâkim olduğu yerlerde duramazdım.”* Yani şiddet dendiğinde öfkeyi kontrol hususunda bu örnek karşımıza çözüm olarak çıkıyor. Teşekkür ediyorum. Şimdi sunumcu kardeşlerimiz sorulara kısa kısa cevap verecekler.

Dr. Av. Vildan SALİ: Öncelikle bir hatıramı paylaşmak istiyorum. 2011-12 yıllarında özel öğrenci olarak yüksek lisansa başladım ve İslâm hukukuna dair hiçbir şey bilmiyordum. Ders seçimi yaptığımda iki hocam vardı. Birisi Prof. Dr. Ali Kaya Hocam, diğeri de Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz Hocamdı. İkisinin de derslerinin ismi Türkçeydi. O yüzden özellikle onları tercih etmiştim. Çünkü Arapçam İmam Hatip Lisesinde öğrendiğim kadardı. Ve ilk dersim Yunus Vehbi Hocamla oldu. Kendisinin bana söylediği şey şu oldu: *“Kızım sen bu yola başladın ama lütfen acele etme. Yavaş yavaş tadını çıkartarak yani beşikten mezara kadar ilim dediğimiz mottoya bağlı kalarak hayat felsefen haline getirerek yürü, acele etme. Hemen doktor olacağım, doçent olacağım, profesör olacağım gibi bir uğraş içine girme.”* demişti. Ben de Hocamın sözünü dinliyorum ve yavaş yavaş, adım adım

gidiyorum dualarınıza talibim. Ali Kaya Hocam da benim hem yüksek lisans hem de doktora danışmanlığımı yapmıştır. Allah razı olsun, bütün hocalarımın hakları ödenmez.

Yöneltilen sorulara sırasıyla cevap vermeye çalışacağım: Şiddetin Türk aile hukukunda ve özellikle uluslararası hukukta aile birliği sınırlarını aşmış olması kadına karşı şiddeti bu bağlamda değerlendirmemize sebep olmaktadır. Kadına karşı şiddet genel anlamda toplumsal ve özel alanda söz konusu olduğu ve biraz önce hocamın da dediği gibi artık evlilik dışı yaşamlar da çok meşrû hale geldiği için partner kelimesini istemeyerek de olsa kullanmak durumunda kaldım. Aslında söylediğiniz gibi bunu kullanmayı ben de tercih etmiyorum ama bu tebliği hazırlarken hukukçu kimliğimle İslâm hukukçusu kimliğim arasında kaldığım çok zaman oldu. Yine flört şiddeti, ısrarlı takip ve siber şiddet suçları da aslında eşler arasında gerçekleşmiyor. Eşler dışında, aile birliği-evlilik birliği sınırları dışında gerçekleşiyor. Bu sebeple hukuksal olarak buna değinmek istedim.

Şiddette caydırıcı cezaların olmaması ve zinanın serbest bırakılmasının şiddeti nasıl şekillendirdiği sorusuna gelince, zina gibi çok büyük bir suçun bu kadar meşrûlaştırılmış olması ile şiddete karşı caydırıcı cezaların olmaması şiddetin daha da şiddetli hale gelmesine sebep oluyor diyebiliriz. Bir de zinayı sadece zina olarak değil de tecavüz, taciz vs. olarak da ele aldığımızda, yaptırımların caydırıcı mahiyette olmadığı ve hatta kadınların bu davranışları ispat edemediği de görüldüğü için bu bağlamda zinanın şiddeti teşvik ettiği söylenebilir.

Üçüncü sorumuz Hüseyin Çelik Hocamdan, kadına kadınlık, erkeğe kavvâmlık hakkının verilmesi ile ilgiliydi. Hocam ben bu konuda erkeğin kavvâmlığını yitirmesiyle alâkalı bir makale yazmıştım. İslâm hukuku ve Türk hukuku arasında mukayeseli bir çalışma yapmaya çalıştım. Biliyorsunuz ki özellikle 2001’de Türk Medeni Kanunu’nda kadın-erkek eşitliği var. Zaten Anayasamızda da kadın-erkek eşitliği var. Türk Medeni Kanunu’na kadın-erkek eşitliğinin gelmesiyle beraber, erkek gerçek anlamda erkeklik haklarını yitirdiği gibi kadın erkeğe eşitlenmeye çalışıldı. Ve bu sebeple erkek ile kadın eşitlenirken, erkeğin aile reisliği elinden alınarak borçta eşitlenme, sorumluluklarda eşitlenme, izinlerde eşitlenme, aile içinde kimin başkan olacağı konusunun belli olmaması hususları ortaya çıktı. Evin içinde bir başkan seçiliyor, evin iâşesi erkeğin sorumluluğundan kaldırılıyor. Erkeğe kavvâmlığının geri verilmesi benim çok önem verdiğim bir konu çünkü Türk Hukuku’nun insan fıtratına uygun olmadığını ve fıtrata aykırı olan her şeyin şiddete meyillenmeye sebep olduğunu düşünüyorum.

Kutbettin Hocam şiddete sebep olan etkenler arasında dini neden saymadığımı sormuştu. Sadece öneriler kısmında küçük bir ifadeye yer vermiştim. Dediğiniz gibi sebeplerden biri olarak sayabilirdim ama hukuk formatında yazmam gerektiği için dinî konulara, İslâm hukuku konularına girmeden o çerçevede yazmaya çalıştım. Ve diğer tebliğcilerin işine karışıyor gibi olmak istemedim açıkçası.

SümeYra Hocamın uzaklaştırma cezasından başka ceza verilebilir mi gibi soruları vardı. Dediğim gibi ben şiddetin erkeğin hakkı olduğunu söylemiyorum. Ancak fıtrat olarak erkek güçlüdür ve güçlü olan şiddet uygulamaya yatkındır. Yani kadın ne kadar şiddet uygulasa, on kere vursa da erkeğin bir vuruşuyla aynı dereceye gelmez. Benim meyillilikten kastettiğim şey aslında bu. Uzaklaştırma kararı veya başka yaptırımların uygulanmasının, erkekteki o koruyuculuk hissiyle, işte az önce Nimet Hocamın dediği

gibi benim karım demesi vb. ifadelerden dolayı yani fitrî olarak erkeğin tabiatına ters olduğunu ve bunun şiddeti daha da artırdığını düşünüyorum.

Erkek fitratına uygun ceza öneriniz var mı sorusuna gelince, aile arabuluculuğu eşlerin arasını bulma noktasında devreye girerse şiddeti önleyici ve tarafları uzlaştırıcı bir yol olacağı için sorunların daha temelden çözüleceğini düşünüyorum. Şu anda Türkiye’de arabuluculuk, maddi anlaşmazlık söz konusu olan durumlarda devreye girmektedir. Aslında şöyle bir şey de var. Avukatlık Kanunu’na göre avukatların arabuluculuk hakkı var. Bize bir dava geldiği zaman, hemen o davayı mahkemeye sevk edebileceğimiz öğretildi. Aslında bizim arabuluculuğu kendiliğinden yapma hakkımız ve görevimiz var ama ben bunu arabuluculuk eğitimi aldığım zaman öğrendim. Çünkü sistem o şekilde işlemesini, bir sorun geldiğinde mahkemeye intikal etmesini istiyor. Ama sorunların sadece dava yoluyla çözülmesinin mümkün olmadığı, mahkeme aşamasına geçmeden tarafların uzlaşmasının sağlanmasının önemi fark edildi. O yüzden önce iş mahkemeleri, parasal maddi-manevi tazminat vs. gibi davalarda arabuluculuk artık söz konusu oluyor. Aile arabuluculuğu uygulanırsa Allah’ın izniyle şiddet olaylarının oranlarında da düşme olacağını düşünüyorum.

İstanbul sözleşmesine gelince, bu sözleşmenin yürürlükte olduğu sürede şiddet oranlarının arttığı bilinmektedir. İstanbul sözleşmesi aile birliğini yıkmak üzerine kurulu bir sözleşmedir. Aynı zamanda kişiyi yalnızlaştıran, bireyselleştiren, yine eşcinselliğin yayılmasını sağlayan bir sözleşmedir. Biraz önce bahsettiğim halen yürürlükte olan 6284 sayılı kanunla aslında aynı zamanlarda yürürlüğe girmiştir. 6284 sayılı kanun, meselelere çözüm üretme amaçlı olan bir kanundur. İstanbul sözleşmesi ise saydığım sebeplerden dolayı ve yabancı kaynaklı olduğu için Cumhurbaşkanı tarafından feshedilmiştir.

Yine aile içi tecavüzle alâkalı soruda ise, Hocam ben aile içi tecavüzü savunmuyorum. Ancak kadının cinsel ihtiyaçlarının kocası tarafından ötelendiğini düşünüyorum. Pek çok kadın ayıplanma ve değersizleşme korkusu ile kocasına cinsel isteklerini veya istemediklerini söyleyemediği için zorunda hissederek ilişkiye girmektedir. Bu söylemin amacı aslında budur.

Kadın ve erkeğin ayrıştırılmış olması hâline gelince, Çağfer Hocam kadın-erkek eşitliği dediğimiz şey kadınla erkeği zaten böyle çizgi ile ayırdığımızda hukuken gerçekten ayırtırmış oluyoruz.

Müzakereci: Hocam tebliğde geçtiği için söylüyoruz. Yani biz biliyoruz ki zinanın suç olmaktan çıkarılması eskiden beri affedersiniz Türkiye’de genel evler serbest. Burada aile bireylerinin zina etmesi mi suç olmaktan çıkarıldı yoksa bu yasak önce yasaktı da sonra mı serbest bırakıldı?

Dr. Av. Vildan SALİ: Hocam, Türk Ceza Kanunu’nda zina 2004 yılında kadın-erkek eşitliği esas alınarak suç olmaktan çıkarılmış, kanunda yer almamıştır. Bu sebeple suç teşkil etmemektedir. Ancak Türk Medeni Kanunu’na göre boşanma sebeplerinden biridir.

Doç. Dr. Hatice KILINÇER: Kıymetli hocalarım, bana gelen soruları hızlı bir şekilde cevaplamaya çalışayım. Öncelikle Malezya ile alâkalı soruda kadın egemenliğini erkek egemenliği ile karşılaştırabilir miyiz? diye soruldu. Her toplumu kendi kültürü içerisinde, kendi zamanı, kendi çağının getirdiği problemler içerisinde değerlendirmek gerektiğini belirtiyim. Mutlaka orada neler oluyor diye bakmak lazım. Türkiye özelinde şöyle bir şey

var: Saffet Hocama katılıyorum. Bana gelen ya da gördüğüm ailelerde kavvâm kavramı, erkek egemen toplumda biraz feminizme kaçan bir kavram. O yüzden aslında bunu dikkatli kullanmak gerekiyor. Erkek egemen toplumla, kavvâm olmak farklı şeylerdir bence. Çünkü kavvâm olmak, bir sorumluluk getirmeyi içerir. Aynı zamanda zordur. Yerli krallık falan değildir, elinize bir sopa falan verilmez. Kavvâm olmak büyük bir şeydir ve dolayısıyla bu kavramı gerçekten ayağa kaldırmamız lazım ve bu kavram üzerinden konuşmalarımızı devam ettiriyor olmamız lazım.

Din neden gerekçeler arasında sayılmadı sorusuna gelince, benim karşılaştığım şöyle bir şey var. Şundan dolayı kıymetli hocam: Bu bir gerekçe değil, cevaz. Özellikle dindar kesim tarafından din bana dövme cevazını veriyor, yani hani dövüyorsam haklıyım diye zaten bir de “darabe fiili var” fikrine sığınarak bu eylem gerçekleştiriyor. Kıymetli hocam. Aile danışmanlığı yaparken şöyle söylemleri çok duyuyorum. Hanımlar, hocam diyor. Benim 4 çocuğum var en büyüğü de bu diyerek eşini işaret ediyor. Bu hanımlar, yorgun hanımlar. Diyolar ki hocam biz artık yorulduk. Okul veli toplantısına da ben giderim, market alışverişini de ben yaparım, dışarıda da ben çalışırım. Ondan sonra bakın şu cümleler geliyor: “O zaman sen ne biçim erkeksin, senin bu ailede hiçbir yaptırımın, aileye hiçbir katkın yok, sen hiçbir işe yaramıyorsun.” Peki bu neye sebep oluyor? Bakın bu aldatmalarla ve şiddetin artmasına sebep oluyor. O nedenle kavvâmlık önemlidir yani erkeğin derleyen toplayan olması, aile reisi olması. Dediğim gibi bu, al sana bir sopa, bir krallık değil de aslında bir sorumluluk ve bu sorumluluğun da üstlenilmesi lazım. Çünkü “Ben kendime yeterim, sen kendine yet, erkeğe muhtaç değilsin” söylemlerinin yetiştirdiği nesil, şu an yorgun bir nesil olarak karşımızda. Ve dediğim gibi bir hanım şunu ifade etmişti: “Hocam dört çocuğum var en büyüğü bu, diğerlerini yediriyorum, içiriyorum yatırıyorum ama bu bir de gece boyu tepemde” diye eşini şikâyet etmişti ve boşanma şeklinde karşıma gelmişlerdi. Erkeği bu pozisyonundan yani düştüğü pozisyondan alıp gerçekten dinin ona verdiği sorumlulukları ve o kavvâmlık makamına yeniden taşımamız gerektiğini düşünüyorum, bu çok önemli.

Bir diğer husus; yerinde çözmek dedik. Bakın kanunları konuşuyoruz doğru ama size anlattığım şey şuydu: Şiddete uğrayan bu hanımların %80'i aile içerisinde kalmayı tercih ediyor. Kalkıp kolluk kuvvetlerine, aile merkezlerine, kadın sığınma evlerine gitmiyorlar. %10'luk bir kesim oralara gidiyor. Dolayısıyla bizim %80'lik kısma odaklanmamız gerekiyor. Yani her şeye rağmen ben bu ailedeyim diyen, aile bütünlüğünü korumaya çalışan kişiler bunlar. O yüzden bir şeyleri yerinde çözmekten kastım oydu. Kanunla, kadın sığınma evleriyle, şiddeti önleme merkezleriyle değil aile bütünlüğünü aile arasındaki ilişkileri daha sağlamlaştırarak bir adım atmamız gerekiyor.

Bir hocamızın sorusu vardı, eğitimlerden umutsuzum. Eğitim tek başına yeter mi? Tek başına yetmez ona da değinmiştim aslında, tekrar altını çizeyim. Her bir aileye özel bir çözüm yolu üretmemiz gerekiyor. Bir ailenin elinden eğitim ile tutacağız, öbür aileyi aile büyükleri derneği toparlayacak. Belki de işte kadın sığınma evine gelip en azından ben çözdüm o problemi diyecek. Belki anne eğitimi vereceğiz, anneler bunun ne anlama geldiğini bilip öyle çocuk yetiştiriyor olacak. Yani tek bir çözüm yoluyla bu kadar çok boyutlu bir şeyi çözmemiz imkânsız, bunun farkında olmamız gerekiyor. Ne kadar çok ve farklı çözüm yolu üretir, bunlar arasındaki ilişkiyi ne kadar sağlam kurarsak bu problemi daha iyi ve sağlıklı bir şekilde çözebiliriz.

Birkaç hocam değindiler. Ne oranda şiddeti tanımlıyoruz? Aslında belki sürem kısıtlıydı, arada kaynadı ama ona da değinmişim ben. Hani “Eşim kaşını çattı ve sesini yükseltti, ben şiddete uğradım. Hadi al çantayı, git sığınma evine”, “Benim karım değil mi? Döverim” dediğimiz bir ifratla tefrit arasındayız. Orta, itidal bir tavrın bulunması gerekiyor burada.

Özellikle meselâ cinsel şiddet konusuna bir hocam değindi aslında. Eşi tarafından şu gerekçelerle şiddet uygulanmış: “Ben seninle cinsel birliktelik istiyorum, sen bunu reddediyorsun. Ben senin yüzünden zinaya düşeceğim” deyip eşini döven bir koca var. Kadın, “Hocam şu an bacaklarım mosmor. Yani her gün bu nedenle dayak yiyorum ve ben onun ihtiyaçlarına bir yere kadar cevap verebiliyorum.” Burada aile danışmanlığında şöyle bir yol izleniyor: Her ikisinin de istek ve beklentilerinin konuşulması, orta bir yol bulunması gerekiyor. Bazen erkekte ya da kadında bir dürtü kontrol bozukluğu olabiliyor, bunun tedavi edilmesi gerekiyor. Ya bir tıbbî müdahale ya da terapi gerekiyor. Bunların çözülmesi lazım yani bu konu ben teklif ettim, o reddetti değil. Daha uç noktalara taşınabiliyor ya da yine aile rehberliklerinde çalıştığım için bunu çok iyi biliyorum. DİB’e çok fazla gelen sorulardan biri de *“Dinen caiz olmayan birliktelik şekilleriyle birlikte olmak isteyen koca sebebiyle Diyaneti arayıp bunun fetvası nedir? Eşimden bu nedenle dayak yiyorum, bu nedenle işte boşanmakla tehdit ediliyorum, ikinci eş alınmasıyla tehdit ediliyorum. Yani yuvamı kurtarmak mı işte dinin aslında haram kıldığı böyle bir birliktelik şeklini kabul etmek mi gerekir?”* diye Alo Fetva hattını arayan ya da Aile Bürolarına gelen çok fazla sayıda kişi var ve bunları da değerlendirmek gerekiyor. Yani bu çok da istisnaî bir durum olmaktan çıkmış durumda. Son olarak şunu söyleyeyim. Evet, belki sosyal medya, eğitim, aileden beklentilerin konuşulması ve görüşülmesi, problemin aile çerisinde çözülmeye çalışılması bizlerin birinci hedefisi olmalı diye düşünüyorum.

Erkeklerin meyilli olması konusuna bir de hızlıca cevap vereyim. Psikolojik olarak şöyle bir açıklama getiriyoruz: Kadınlar, konuşmayı erkeklerden daha erken yapıyorlar ve bizlerin kelime hazinesi erkeklere göre daha fazla. Erkeklerin fiziksel gelişimi ise kadınlardan daha fazla. Türler arasında kıyaslamaya baktığımızda erkekler fiziksel olarak daha önce gelişiyorlar, kadınlar dil becerileri olarak daha önde gelişiyorlar. Erkekler kendilerini kadınlar kadar ifade etmeyi beceremedikleri için bir iletişim şekli, güç göstergesi, kendini ifade etme aracı olarak şiddeti kullanabiliyorlar ve buna daha yatkın olmuş oluyorlar. Bu gelişimsel sebeplerden ve kültürel öğretilerden dolayı daha yatkın olduklarına dair araştırmalar var. Teşekkür ediyorum, ben şunu söyleyerek bitireyim. Sığınma evlerini bir kenara bırakıp yuvaları sığınılacak, korunulacak bir yer haline getirirsek problemi sanırım kökünden çözeriz, hallederiz gibi geliyor.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz. Bizlere güzel cevap verdiniz. Bir âyet-i kerîme ile konuyu kapatmak istiyorum. Âyette hanımların bütün geçim masrafları erkeğin üzerine havale edilmiş, kız çocuğu evleninceye kadar, erkek çocuğu ise meslek sahibi oluncaya kadar bütün malî sorumluluğun babanın üzerinde olduğu kesin. Kur’ân ve sünnet çizgisinde ittifak var. Yalnız şu da var: Erkek işini kaybederse ve hanımın geliri olsa ya da hanım ben de gelirim, maaşımı eve harcayacağım derse o konuda da deliller var. Abdullah bin Mes’ûd’un hanımı Peygamberimize geliyor ve son zamanlar da kocalarımızın geliri azaldı, gelirini kaybettiler, eve maişet sağlamakta zorlanıyorlar. Bizim anne-babadan miras olarak gelen imkânlarımız var, eve harcasak bize ecir olur mu

diye soruyor. Allah Resûlü elbette alırsınız diyor. Siz böyle bir ihtiyaç zamanında harcarsanız, kocanızın bir sadakası varsa siz iki kat sadaka sevabı alırsınız. Birincisi normal sadaka sevabı, ikincisi ise mecbur olmadığımız halde kendi rızanızla eve harcarsanız iki kat sadaka sevabı alırsınız. Yani hanımların lehine buna benzer konular da var. Yani erkek-kadın konusunda bütün konularda eşittir demek yerine buna benzer kadınları koruyan çok sayıda âyet ve hadisler de var bildiğimiz gibi. Cenâb-ı Allah bu konunun Kur'ân ve sünnet çizgisinde çözülmesini nasip eylesin diyelim, teşekkür ederiz.

İKİNCİ OTURUM

TARİHÎ ve TOPLUMSAL AÇIDAN KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Bismillâhirrahmânirrahîm

Cenâb-ı Allah’a hamd-ü senâlar, Resûlü’ne, âline, ashâbına salât-ü selâmlar olsun. Değerli kardeşler çalıştayımızın öğleden sonraki oturumunu başlatıyoruz. Feyizli ve bereketli bir toplantı nasip olur inşallah. Bu oturumda iki tebliğimiz var. Birincisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Feyza Betül Köse Hoca’nın “İlk Dönem Toplumunda Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet” isimli tebliğidir. İkinci tebliğimiz ise Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden Prof. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı’nın “Osmanlı Dönemi Kadına Yönelik Şiddetin Resmî Belgelere Yansıması” başlığını taşımaktadır. Zaman kaybetmeden ilk tebliğimizi başlatmak istiyorum, buyurunuz Hocam.

BİRİNCİ TEBLİĞ

İLK DÖNEM İSLÂM TOPLUMUNDA KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE*

1. Giriş

İslâm'ın kadına yönelik şiddeti meşrû saydığı düşüncesi, bazı müslüman kesimleri kadınlara şiddet uygulanması konusunda dinî bir çekince taşımamaya yöneltirken; müslüman olmayan çevrelerde de İslâm'ı şiddet dini şeklinde görmenin dayanaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu düşüncenin tam aksine İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in kadına yönelik şiddetle mücadele ettikleri ancak sonraki nesillerin bunu göz ardı ettikleri, dinin şiddeti meşrûlaştıran herhangi bir nas ve uygulama barındırmamasının mümkün olmadığı şeklinde bir düşünce de zaman içerisinde gelişmiştir. İslâm'ın ilk uygulayıcıları olan Hz. Peygamber ve sahâbe dönemlerinde bu husustaki kabul ve uygulamaları tarihî bakımdan ortaya koymak, meseleyi açığa kavuşturmaya yardımcı olacaktır. Bununla birlikte toplumların sosyal hayatları yatay bir çizgi takip etmekte olup bu alanda birbirinden kopuk dönemler söz konusu değildir. İlk müslüman Arap toplumunun da sosyal düzlemde İslâm öncesi dönemden kesin bir şekilde ayrılması değil; kolektif hafızanın ve kültürel mirasın aktarımından bahsedebiliriz. Bu bakımdan esas olarak Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemlerini incelediğimiz çalışmamıza Câhiliye olarak adlandırılan İslâm öncesi döneme ait rivayetleri de dahil ettik. İncelememizin coğraf sınırını ise Hicaz bölgesi olarak belirledik.

Günümüzde kadına yönelik şiddet, 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'nde, “İster kamusal isterse özel hayatta meydana gelsin, cinsiyete dayalı olarak gerçekleşen ve kadınlarda, fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve ıstırapla sonuçlanan veya bu sonucu doğurmaya yönelik olarak yapılan her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi olarak engellenmesidir” şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Kadınların cinsiyete dayalı olarak yaşadıkları şiddet olarak da ifade edilebilecek bu şiddet, kadınların sırf kadın oldukları için mâruz kaldıkları ve kadınların erkeklere nazaran çok daha fazla oranda yaşadıkları şiddet anlamına

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi ABD.

¹ United Nation General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence against Women, 1993.

gelmektedir.² Ele aldığımız dönemde kadınların şiddet olarak algıladıkları ve mağduriyetlerini dile getirdikleri tutum ve fiiller bu tanımlara uymaktadır.

Tarihçi olarak tespitlerde bulunmamıza imkân verecek malzeme, mevcut rivayetlerle sınırlıdır. Rivayetlere yansıyan hadiselerin büyük çoğunluğu bir şekilde Resûlullah'a ulaştırılan şikâyetler veya onun yakınında bulunan insanların gördüğü veya uyguladığı şiddetle alâkalıdır. Geniş halk kitlesine dair haberlerin kâhir ekseriyeti diğer tüm olgu ve olaylarda olduğu gibi merviyatta yer bulmamıştır. Dolayısıyla başkalarına ifade edilmemiş, edilse de aktarılmamış veya kaynaklarda yer bulmayan şiddet hadiselerinin merviyattakinden daha fazla bulunabileceği de bir gerçektir. Bu durumda tespit ve yorumlarımız ancak elimizde bulunan rivayetler üzerinden olacaktır.

2. Şiddete Zemin Hazırlayan Sosyo-Kültürel Ortam

Kadına yönelik şiddetin uygulayıcıları arasında nâdiren kadınlar da olmakla birlikte erkekte yönelen şiddet, oran itibarıyla tüm şiddet hadiselerinin tamamına yakınına oluşturmaktadır. Kadın ve erkeklerin sosyal hayatta ve birbirleriyle ilişkilerinde konumlanışları, bu durumu etkileyen en önemli unsurdur.

Arapların yaşadıkları coğrafyanın çetin şartlar içerisinde bulunması ve geçim vasıtalarının büyük çoğunluğunun bedensel kuvvete dayalı işlerden oluşması, sosyal konumlanmaya en fazla etki eden unsurlardan biri olan ekonomik gücün erkeğin elinde olmasını netice vermiştir. Bunun dışında savaş ve çatışmaların sosyal hayatın ayrılmaz parçası olduğu Hicaz toplumunda düşmanla mücadeleyi erkekler üstlenmişlerdir. Kadınların ise bu alanda varlık gösterememeleri bir tarafa, kabilenin yenilmesi durumunda düşmanın eline esir olarak geçmeleri, zafiyet noktası olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. Sosyal şartların getirdiği bu durumlar, dönemin Hicaz toplumunda erkeklerin kadınlar üzerinde baskın unsur olmalarına neden olmuş ve Hz. Ömer tarafından, “Biz Kureyşliler kadınlarımıza baskındık”³ şeklinde dillendirilmiştir. Hz. Ömer’in şikâyeti, Kureyşli kadınların Medinelilerden etkilenerek huylarının değiştiği ve kocalarına karşı gelmeye başladıkları şeklindedir. Bu şikâyet, Medineli kadınların Mekkelilere nazaran daha üst bir seviyede olduğunu ihsas ettirmektedir. Medine ekonomisinin temeli olan tarımsal faaliyetlerin kadınların da yer almasına imkân vermesi, Medineli kadınların aile hayatında Mekke hemcinslerinden daha iyi bir konumda olduğunu düşündürse de onların da esasen erkekler karşısındaki konumlarının ve algılanma biçimlerinin erkeklerin üstünlüğü üzerine kurulu bir zeminde şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla bölgenin tamamında görülen erkek egemen toplum yapısında kadınlar ikincil unsur olarak görülmüş ve bu konum onların çeşitli türlerdeki şiddete mâruz kalmalarına yol açmıştır.

² Sargın, Ayşe, *Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları*, CFCU-ECORYS-GAP, yer yok 2010-2012, 5; Başar, Fatma-Demirci, Nurdan, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Şiddet”, *KASHED*, 2015 2(1), 41, 41-52.

³ Müslim, “Talâk”, 34; Tirmîzî, “Tefsîr”, 65; Nesâî, “Sıyâm” 14.

3. Gündelik Yaşamda Şiddet

Günümüzde kadına yönelik şiddetin en çok kabul gören tasnifi; fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet⁴ şeklindedir. Dönemin Arap toplumunda bu tasnifin her bir unsurunun yaşandığına dair rivayetler mevcuttur. Ayrıca bu türleri kendi aralarında alt gruplara ayırmak da gerekmektedir. Rivayetlerden edindiğimiz genel kanı, türü hangisi olursa olsun şiddetin yaygın olarak uygulandığıdır.

Farklı şiddet türleri içerisinde dönem kadınlarının kendilerini en çok mağdur hissettikleri ve şikâyetle bulundukları şiddet, bedenlerine yönelik olanlardır. Mağdurun vücut bütünlüğünün ihlâli anlamına gelen⁵ bu şiddet türü dövme, tokat atma, yaralama, tekmeleme, yakma gibi eylemleri içermektedir.⁶ Dönemin Arap toplumunda kadınların eş veya diğer yakınlarından gördükleri başta dayak olmak üzere fiziksel şiddete dair rivayetler, o toplumda bu şiddetin yaygınlığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yaygınlığı ve âdetâ aile hayatının rutin bir uygulaması oluşu, kimi kadınların bunu kanıksamasına neden olmamış, onlar bunu mağduriyet olarak değerlendirmişler, dillendirmişler ve/veya şikâyet etmişlerdir.

Kadınlara şiddet uygulayanlar, büyük çoğunlukla onların birinci derece yakınlarıdır. İlk sırada eşler, daha sonra babalar gelmektedir. Üvey oğul ve kayınpederlerden de şiddet uygulayanlar mevcuttur. Özellikle hür kadınlar söz konusu olduğunda yabancıların uyguladıkları şiddet daha istisnâî bir durumdur.

Rivayetlere yansıyan olayların her birinde şiddete gerekçe gösterilen davranışlar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Günlük hayatın akışı içerisinde sıradan eylemlerin yanı sıra namazda bir yerine iki sûre okumak, cinsel birliktelikten kaçınmak, eşe itiraz etmek, eşe telkinde bulunmak, verilen görevi ifada kusurlu sayılmak, din değiştirmek, fuhşu reddetmek kadına yönelik şiddetin nedeni/gerekçesi olabilmıştır.

4. Aile İçi Şiddet

Aile üyelerinden birinin bir diğerine uyguladığı şiddet olarak tanımlanan⁷ aile içi şiddetin incelediğimiz dönemlerde, pek çok kadının mâruz kaldığı bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. İslâm öncesinde yaşanan şiddet hadiselerinin, rivayetlerden yola çıkarak Hz. Peygamber döneminde arttığını veya azaldığını düşünmek için herhangi bir veri bulunmamaktadır.

“Kafanı kırar, saçını yolar veya her ikisini de yapar”⁸ diyerek kocasının kendisine uyguladığı şiddeti dile getiren sahabî kadın, benzer durumdaki pek çok kadına bir örnektir.

Resûlullah hayatta iken eşlerine şiddet uygulayanlar sahabîlerden rivayetlerde adı geçenler arasında Hz. Ömer, Zübeyr b. el-Avvâm, Sâbit b. Kays, Velîd b. Ukbe, Ebû Râfî,

⁴ Polat, Oğuz, “Şiddet”, Marmara Üniv. Hukuk Fak. Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2016, XXII (1), 18.

⁵ Polat, “Şiddet”, 18.

⁶ Ünal, Gülseren, “Aile İçi Şiddet”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2007, VIII (8), 2.

⁷ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’da, “Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet” olarak tanımlanmıştır. 20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmî Gazete

⁸ Buhârî, “Nikâh” 82; Müslim, “Fedâil” 92.

Ebû Cehm, Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî ve Ebû Talha bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde kocanın adı bazılarında ise hem kadın hem de kocanın adı geçmemekte, şahıslar “kadın”, “kocası” olarak yer almaktadır. Erkeklerin yaşlanmalarının, uyguladıkları şiddeti azaltan bir unsur olmadığı, yaşlı erkeklerden de kadınlara şiddet uygulayanların olduğu anlaşılmaktadır.⁹

Zübeyr b. el-Avvâm’ın hanımlarını ağır şekilde dövdüğü, üzerlerinde çamaşır asılan çubukları kırdığı rivayet edilir ki,¹⁰ bu şiddetin muhataplarından biri de Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ’dır.¹¹ Hz. Ömer’in eşlerine uyguladığı şiddet,¹² Resûlullah’ın vefatından sonra evlendiği Âtike bnt.. Zeyd isimli eşinin evlilik öncesinde “kendisini dövmemesini” evlenme şartı koşmasına neden olmuştur. Âtike, Hz. Ömer’in vefatından sonra evlendiği Zübeyr b. el-Avvâm’a da aynı şartı ileri sürmüştü.¹³

Resûlullah’ın yakınları olan kadınların da zaman zaman şiddet mağduru olabildikleri mervîdir. Bu kadınlardan biri, Hz. Âişe’dir. Âişe, “Biz Medine’ye giderken Beydâ’da gerdanlığım düştü. Resûlullah, devesini çökerterek indi, başımı kucağıma koyarak uyudu. Ebû Bekir gelip beni kuvvetli bir şekilde tekmeledi ve ‘Bir gerdanlık için insanları yolundan ettin’ dedi. Tekme canımı yakmasına rağmen Resûlullah dizimde uyuduğu için ölü gibi hareketsiz durdum”¹⁴ ifadeleriyle, babasından gördüğü bir şiddeti anlatmıştı. Bir başka hadisede Hz. Peygamber, eşi Hz. Âişe ile aralarında geçen bir tartışmayı Hz. Ebû Bekir’e anlattığında, babası elini kaldırıp Âişe’nin göğsüne vurmuş, yaşanan hadise Resûlullah’ın ağrına gitmiş ve Ebû Bekir’e, “Ben böyle yapman için sana şikâyet etmedim” demişti.¹⁵

Hz. Peygamber’in azatlısı ve oğlu İbrahim’in sütannesi Selmâ da Resûlullah’ın yakını olup şiddet gören bir isimdir. Kendisi, eşi Ebû Râfi’den gördüğü şiddeti, Resûlullah’a şikâyet ettiğinde Resûlullah, Ebû Râfi’yi çağırarak eşini neden dövdüğünü sormuş, “Karım bana eziyet ediyor” cevabını alınca da Selmâ’ya, eşine nasıl eziyet ettiği sorusunu yöneltmişti. Selmâ’nın verdiği cevap kadınların ne kadar basit meseleler yüzünden dayak yiyebildiklerine bir örnektir. Selmâ, eşi namaz kılarken abdestini yenilemesi gerektiğini söylemiş ve bu nedenle dayak yemişti. Olayı duyan Hz. Peygamber de Selmâ’nın iyi bir şey yaptığını, onu dövmemesini kocasına ifade etmişti.¹⁶

Bu rivayetlerde şiddetin nedeni/gerekçesi açıkça ifade edilmiştir. Bu şekildeki rivayetlerin sayısı azdır. Gerekçenin açık zikredildiği bir başka örnek, namazını iki sûre

⁹ Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî (211/827), *el-Musannef*, I-XII, thk: Habîburrahman el-‘Azamî, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1970, IX, 447.

¹⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 442; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-XVI, thk: Hamed b. Abdillâh-Muhammed b. İbrahim, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2004, VIII, 401.

¹¹ İbn Asâkir, Ebû’l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibbetillâh b. Abdillâh (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk: Ebû Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amrâvî, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1995-1999, LXIX, 16.

¹² Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 441; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 401.

¹³ İbn Abdilber, *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, I-IV, thk, tlk: Ali Muhammed Muavviz - Âdil Hamîd Abdilmevcûd, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1995, IV, 1878; İbnu’l-Esîr, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1996, VIII, 182-183.

¹⁴ Buhârî, *Tefsîr*: Mâide 3.

¹⁵ Abdurrezzâk, *Musannef*, XI, 431.

¹⁶ İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, VII, 148-149.

okuyarak uzatması nedeniyle kocasından şiddet gören kadınla ilgili rivayettir. Resûlullah'ın kocaya yönelttiği neden şiddet uyguladığı sorusuna aldığı cevap, “Ben ondan tek sûre okumasını istiyorum, o ise iki sûre okuyor” şeklindeydi.¹⁷

Bir diğer nedeni zikredilen şiddet olayında ise cinsel birlikteliği reddetmek, aile içi şiddetin gerekçesi olmuştur. Temîme bnt. Vehb isimli bir kadının durumu buna örnektir. Rifâa adlı eşinden boşandıktan sonra Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî ile evlenen Temîme, bir gün Hz. Âişe'ye gidip bedenindeki morlukları göstererek eşini şikâyet etmişti. Bu sırada orada bulunan kadınlar birbirlerine destek verici sözler söylerken Resûlullah gelmiş, Hz. Âişe ona, “Mümin kadınların çektiğinin benzerini hiç görmedim. Şu kadının vücudundaki morluk elbisesinin renginden daha koyu” diyerek kadını göstermişti. Bu arada karısının Resûlullah'ın yanına geldiğini duyan Abdurrahman da başka bir hanımından olan iki oğluyla beraber oraya gelmiş, Hz. Peygamber'in olayı sorması üzerine O, karısının kendisiyle birlikte olmak istemediğini ve bu nedenle ona vurduğunu söyleyerek kendisini savunmuştu. Kadının eşiyle beraber olmayı reddetmesinin nedeninin ise eski kocasını sevip ona dönmek istemesi olduğu ortaya çıkmıştı.¹⁸

Babasından şiddet gören Hz. Âişe'nin dışında kayınpeder, üvey oğul gibi eşi olmayan aile üyelerinin şiddetine mâruz kalan kadınlar da mevcuttur. Abdullah b. Ömer'in eşi Safiyye, kayınpederi Hz. Ömer'in kendisini dövdüğünü, “Ömer bazen beni öyle döverdi ki gerdanlığım birbirine girerdi. Bir kez de beni elbise askısıyla dövmüştü” diyerek dile getirmiştir.¹⁹ Osman b. Maz'ûn'un vefatından sonra ümmü veledinin, üvey oğlundan şiddet görmüş olması da üvey oğul şiddetine bir örnek teşkil etmektedir.²⁰

5. Aile Dışı Şiddet

Aile üyesi olmayan birinden görülen şiddet vak'aları da ele aldığımız dönem ve coğrafyada nâdir olmayan durumlardır. Hür kadınların bu tür şiddete oldukça az mâruz kaldıkları, rivayetlerde yer alma durumlarından anlaşılmaktadır. Esasen aile ve kabile üyesinden olmayan birine zarar verilmesine ağır yaptırım uygulamayı öngören Arap örfü buna izin vermemekteydi. İstisnâ örneklerden biri Mekke'de Ebû Cehil'in Esmâ bnt. Ebû Bekir'i darp etmesiyle ilgilidir. Ebû Cehil, Hz. Peygamber ile birlikte hicret eden Ebû Bekir'in evine geldiğinde kendisine kapıyı açan Esmâ'ya babasının nerede olduğunu sormuş, Esmâ bilmediğini söyleyince de Ebû Cehil'den tokat yemiş ve küpesi düşmüştür.²¹

Câriyeler ise fiziksel şiddete en fazla muhatap olan sınıftı. İnsanlar, hürriyeti elinde olmayan, başkasının malı sayılan bu kadınlara şiddet uygulamada herhangi bir çekince

¹⁷ Rudânî, Muhammed b. Süleymân (1094/1683), *Cemu'l-Fevâid min Câmi'l-Usûl ve'l-Fevâid*, trc: Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2011, IV, 103.

¹⁸ Buhârî, Libâs: 23.

¹⁹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' (230/845), *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2001, X, 438.

²⁰ İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer en-Numeyrî el-Basrî (262/845), *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I-IV, thk: Fehîm Muhammed Şeltut, Cidde 1399, I, 386.

²¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafız Şiblî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1426/2005, 419; İbnu'l-Esîr, I, 697; *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-X, thk: Halîl Me'mûn Şiha, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2011, II, 93; İbn Asâkir, LXIX, 12.

taşıyorlardı. Şiddetin kaynağı ise büyük çoğunlukla efendileri olmakla birlikte, mülkiyetinde olmadıkları şahıslardan da şiddete uğramaları söz konusu olabiliyordu. Onlara karşı şiddetin yoğunluğunun sebebi, birey değil mal olarak kabul edilmeleri idi. Bu doğrultuda kişi, sahibi olduğu mala istediği gibi davranıyor ve kimse buna müdahale etme ihtiyacı duymuyor, örf de müdahaleye izin vermiyordu.²²

İslâm'ın Mekke yıllarında, Müslüman olmalarından dolayı efendilerinden işkence gören câriyeler burada ilk yer vermemiz gereken kadınlardır. Bilindiği üzere o dönemde pek çok câriye İslâm'ı kabul etmiş ve bu nedenle efendilerinin işkencelerine mâruz kalmışlardı. Zinnîre isimli câriyenin gördüğü işkence sebebiyle gözlerini kaybetmesinde olduğu gibi bu işkencelerin, bedenlerinde kalıcı iz ve engel bıraktığı câriyeler de bulunmaktaydı. O günlerde henüz Müslüman olmayan Ömer b. el-Hattâb da kabilesinin Lübeyne isimli câriyesine işkence ediyor ve işkenceye ara verdiğinde ona, “Seni sadece usandığım için bıraktım, başka bir sebepten dolayı değil” diyordu. Câriye ise Ömer’e, “Allah da sana böyle yapsın” karşılığını veriyordu.²³

Müslüman olmalarından dolayı işkence gören câriyelerin tamamına bu işkenceyi erkek efendiler uygulamıyordu. Kadın olan efendilerin de câriyelerini inançlarından vazgeçirmek için bu yola başvurdıkları görülmektedir. Örneğin, Nehdiyye isimli câriyenin sahibi olan kadın, ona ağır bir şekilde işkence etmekteydi.²⁴

Câriyeler sadece müşrik efendilerinden şiddet görmemişlerdir. İslâm toplumunda da onlara yönelik şiddet, boyut değiştirmekle birlikte devam etmiştir. Hz. Peygamber’in “Câriyelerinizi dövdüğünüz gibi hanımlarınızı dövmeyin”²⁵ şeklindeki uyarısı câriyelerin dövülmelerinin toplumda yaygınlığını ortaya koymaktadır.

Câriyelere tokat atmak vak’a-i âdiyedendi. Efendisinin beğenmediği bir şey yapmış veya söylemiş olması, tokat yemesi için bir vesile oluyordu.²⁶ Efendilerinden tokat yiyen câriyelere dair verilecek çok sayıdaki örnekten biri sahiplerinin koyunlarını otlatan bir câriyenin koyunlardan birisi kaybolduğunda yediği tokatla ilgilidir.²⁷ Bu konudaki bir diğer örneği ise bir başka câriyenin, sürüye saldıran kurdun bir koyunu yaralaması nedeniyle şiddet görmesi oluşturmaktadır.²⁸ Hz. Ömer’in de hizmetçilerini dövdüğü aktarılmaktadır.²⁹ Câhiliye döneminde ise sadece tokat veya dayak değil el veya vücudunun diğer organlarını kesme, öldürme de efendilerin uyguladıkları şiddete dahil

²² Câriye sınıfı, hukukî statüler ve toplumsal konumları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, Feyza Betül, *Hz. Peygamber Döneminde Câriye*, Selenge Yay., İstanbul 2022.

²³ İbn Hişâm, I, 284; Belâzurî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-Esrâf*, I-VIII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, I, 167; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî (774/1372), *el-Bidâye ve'n- Nihâye*, I-XIV thk: Ali Şîrî, Daru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1408/1988, III, 75.

²⁴ Belâzurî, *Ensâb*, I, 167.

²⁵ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 442; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 401. Ayrıca bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 194.

²⁶ Örnek olarak bkz., Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 176.

²⁷ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 64; İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (852/1449), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, I-IX, Dâru'l-Kütüb, Mısır tz., IV, 441.

²⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 175-176.

²⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 441; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 401.

olabiliyor ve efendiler bu hususta müeyyide veya ceza ile karşılaşmıyorlardı.³⁰ İslâmî dönemde kalıcı iz bırakacak bu gibi fiiller yasaklanmış olmakla birlikte efendiler dövme konusunda da uyarılmıştır. Tokat atmak ve dayağın yaygın olmasına mukabil, dinî ve vicdanî hassasiyet taşıyan kişilerin yaptıklarından pişman oldukları ve telafi etmek için çeşitli yollar aradıkları da görülmektedir. Nitekim Bakara sûresi 221. âyetin,³¹ sahip olduğu zenci bir câriyeye kızarak vuran ve sonra korkup Hz. Peygamber'e gelerek durumu anlatan Abdullah b. Revâha hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir.³²

Fuhşa zorlanan câriyelerin itiraz etmeleri de efendileri tarafından darp edilmeleri için bir sebepti. Aslında câriyelerin efendilerine itiraz hakkı olmamakla birlikte İslâm'ı kabul eden câriyeler fuhşu reddediyorlardı. Buna dair bir örnek Abdullah b. Übey'in, müslüman olan Muâze adlı câriyesini böylesi bir durum nedeniyle dövmesidir.³³

6. Şiddetin Sonuçları

Şiddetin, buna mâruz kalan kadınlarda psikolojik olumsuzluklara neden olduğu müsellemdir. Bu olumsuz etki her ne kadar rivayetlerde açıkça yer almasa da bazı kadınların şikâyetçi olmalarından, eşlerinden ayrılmayı istemelerinden de ortaya çıkmaktadır. Psikolojik etkinin dışında, kimi vak'alarda kadınların vücutlarında bırakılan izler ve vücut bütünlüklerinin bozulması, yaralanmalar fiziksel şiddetin maddî etkileri olarak belirmektedir.

Pek çok kadın vücudunda şiddet kaynaklı morluklar taşıırken sahâbeden Cemîle bnt. Abdullah'ın eli, eşinin şiddeti sonucunda kırılmıştı.³⁴ Fizikî etkiler bunlarla sınırlı değildi. Şiddetin etkisiyle hamileliği düşükle sonuçlanan kadınlar da vardı. Bu bağlamda örnek verilebilecek hadiselerle ilişkin bir rivayet, hamile bir kadının yediği dayak sonucunda

³⁰ Bkz., Günaltay, Şemseddin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yay., Ankara 2016, 117-118.

³¹ "İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir."

³² İlgili rivayete göre Hz. Peygamber'in câriyenin durumunu sorması üzerine İbn Revâha, câriyesinin oruç tutup namaz kıldığı, güzel bir şekilde abdest aldığı, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Peygamber'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ettiği şeklinde cevap vermiş, Resûlullah'ın câriyenin mümin olduğunu söylemesiyle de onu azat edip nikâhına alacağını söylemiştir. Abdullah b. Revâha, söylediklerini yapınca da Müslümanlar tarafından eleştirilmiş ve bir câriyeye nikâh kıydığı için ayıplanmıştı. Taberî, Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîru't-Taberî Câmî'u'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'an*, I-XXV, thk: Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Beyrut 1994, III, 717; İbn Ebî Hâtim, Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (327/938), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm Müsne'den an Resûlillah ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, I-X, thk: Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, 398; Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Neyşâbü'rî (468/1075), *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an*, thk: Kemal Besyûnî Zeğlul, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1991, 75; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir (671/1272), *el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'an*, I-XXIV, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, III, 458-459.

³³ Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/827), *Tefsîru'l-Kur'an*, I-III, thk: Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1979, II, 59; Taberî, *Tefsîr*, VII, 292; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, 2589-2590; Vâhidî, *Esbâbu Nüzûl*, 338.

³⁴ Nesâî, "Talâk", 53.

karnındaki bebeği kaybettiğini ve bebek için Resûlullah'ın diyet ödenmesine hükmetmiş olduğunu içermektedir.³⁵

O dönemde bazı kadınlar ise, gördükleri fiziksel şiddet sonucunda hayatını kaybetmişlerdir. Medine'de, üzerindeki takıları almak isteyen bir Yahudi tarafından başı taşla ezilerek öldürülen bir câriyeyi³⁶ bu bağlamda örnek vermek mümkündür. Bu hadisede Hz. Peygamber, kâtile kısas uygulanmasına hükmetmişti.³⁷ Yine Medine'de birden fazla hamile kadının öldürüldüğü rivayet edilmiştir. Bunlardan birine dayak,³⁸ birine düşürülmek,³⁹ bir diğerine ise bir başka kadınla kavga sebep olmuştu. Bu son olayda taraflar, Hüzeyl kabilesinden bir adamın iki eşiydi. Kadınlar arasında çıkan kavgada biri sırkla diğerinin karnına vurup kadının ve karnındaki bebeğin ölümüne sebep olmuştu.⁴⁰

7. Şiddete Tepkiler

Bazı kadınların mâruz kaldıkları şiddeti başka kadınların yanında dile getirdikleri görülmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in doğrudan kendisine veya eşlerine giderek şiddetten şikâyetçi olduklarına dair de rivayetler mevcuttur. Ayrıca babalarına ve diğer yakınlarına durumu anlatan ve yardım isteyen kadınlar da vardır.⁴¹ Bu da en azından bu kadınlar özelinde günümüzde sıkça yaşanan, kadınların kendilerine uygulanan şiddeti gizlemelerinin⁴² söz konusu olmadığını, kadınların yaşadıklarını dillendirdiklerini göstermektedir.

Şiddete tepki gösterenler sadece mağdur kadınlar olmayıp bu kadınların oğul, kardeş gibi yakınları da şiddet uygulayanlara tepki göstermiş ve engel olmaya çalışmışlardır: Enes b. Mâlik, annesi Ümmü Süleym'in, üvey babası Ebû Talhâ ile birlikte yaşadığı eve gittiğinde Ebû Talhâ'nın, annesinin üzerine kapıyı kapatıp onu dövdüğünü görmüş, "Bu ihtiyardan ne istiyorsun?" diyerek tepki göstermişti.⁴³ Eşinden dayak yiyen Cemîle bnt. Abdullah'ın kardeşi de eniştesini Resûlullah'a şikâyet etmişti.⁴⁴ Zübeyr b. el-Avvâm, eşi Esmâ bnt. Ebû Bekir'i dövdüğü bir seferde Esmâ bağırarak, annesinin sesini duyan Abdullah b. Zübeyr ise, onu babasının elinden almaya yeltenmişti. Zübeyr, Abdullah'a, annesini elinden almaya çalışırsa onu boşayacağını söylemişse de babasının tehdidine rağmen Abdullah annesini kurtarmış, Zübeyr ise tehdidini uygulayarak hanımını boşamıştır.⁴⁵

³⁵ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 56-57; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 107; Ebû Dâvud, *Diyât*: 19; Tirmizî, *Diyât*: 15; Nesâî, *Kasâme*: 39, 40.

³⁶ Buhârî, *Talâk*: 24; Ferâiz: 19; Ebû Dâvud, *Talâk*: 20; Nesâî, *Kasâme*: 11.

³⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX.

³⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 56-57.

³⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 504.

⁴⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 278-279; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 107; Ebû Dâvud, *Diyât*: 19; Tirmizî, *Diyât*: 15; Nesâî, *Kasâme*: 39, 40.

⁴¹ İbn Asâkir, *Medîneti Dimeşk*, LXIX, 16.

⁴² Günümüzde fiziksel şiddete mâruz kalan kadınların çoğu, çözümsüzlük, utanmak, fiziksel ve duygusal olarak yıpranmak, suçluluk duygusu, öç alınacağı korkusu, ayrılma kaygısı gibi etkenlerden dolayı kendilerine uygulanan şiddeti gizlemektedirler. Bkz., Ünal, "Aile İçi Şiddet", 5.

⁴³ Rudânî, *Cemu'l-Fevâid*, IV, 113.

⁴⁴ Nesâî, "Talâk", 53.

⁴⁵ İbn Asâkir, *Medîneti Dimeşk*, LXIX, 17.

Şiddet gören yakınlarının bu mağduriyetlerini gidermek için herhangi bir çaba göstermeyen yakınlar da bir örnek, eşinin ağır şiddetine sıklıkla mâruz kalan Esmâ bnt. Ebî Bekir'in durumunu babasına şikâyet etmesine rağmen, babası Hz. Ebû Bekir'in sabır tavsiyesi ile yetinmesidir.⁴⁶ İlgili rivayette bu yetinmeye dair herhangi bir açıklama yer almamakla birlikte şiddetin olağan bir olgu olarak görülmesinin yanı sıra Esmâ'nın eşi Zübeyr b. el-Avvâm'ın, kendisinin yakın arkadaşı oluşunun da etkili olması muhtemeldir.

8. Hz. Peygamber'in Şiddet Karşısındaki Tutumu

Hz. Peygamber'in hayatta iken şahit olduğu fiziksel şiddet hadiselerine sessiz kalmadığı, onay vermediği, tepkisini dile getirdiği ve bazı durumlarda cezaî müeyyide uyguladığı görülmektedir. Resûlullah'ın, Hz. Ömer'in kadınların kendilerine karşı çıkmada ileri gittikleri yönündeki şikâyeti üzerine onların dövülmelerini tavsiye ettiği şeklindeki rivayet, Nisâ sûresi 34. âyetinde belirtilen seçeneği hatırlatma şeklinde anlaşılmalıdır. Rivayetin devamına göre, kadınların şikâyetlerinin artması üzerine Hz. Peygamber, “*Sizin en hayırlınız kadınlara vurmayanınızdır*” uyarısı gelmiştir.⁴⁷

Allah Resulü, kendi örnekliği ile şiddet karşısındaki tutumunu yaşayarak göstermiştir. Hz. Âişe'nin ifadesiyle O ne bir eşine ne bir hizmetçisine el kaldırmış, hakaret etmiş ve onları incitmiştir.⁴⁸

- Şiddete başvurmamaları konusunda, “*Allah'ın kadın kullarını dövmeyiniz*”,⁴⁹ “*Bilin ki kadınları dövenler hayırlılarınız değildir*”⁵⁰ gibi uyarılarıyla toplumu sürekli ikaz etmiştir. “*Sizden biriniz hanımını, câriyesini döver gibi dövüp sonra günün sonunda onunla beraber olmasın*”⁵¹ ifadesi aynı zamanda bir hayret ve kınama içermektedir.⁵² Resûlullah, kadın-erkek ilişkilerinde vefaya da dikkat çekmiş ve yaşını almış hasta ihtiyarın, yanında durup bakımını yapan kadını dövmesinin yanlışlığını dile getirmiştir.⁵³
- Kadınların erkekler üzerindeki haklarından birinin de erkeğin şiddete başvurmaması olduğunu çeşitli vesilelerle vurgulamıştır. Örneğin, “*Hanımlarımızın üzerlerimizdeki hakkı nedir?*” diye sorulduğunda Resûlullah, “*Yediğin zaman ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, onu aşışılaman ve evinin dışında onu terk etmemendir*” şeklinde cevap vermiştir.⁵⁴

⁴⁶ İbn Asâkir, *Medîneti Dimeşk*, LXIX, 16.

⁴⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 51; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 43.

⁴⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 442; İbn Sa'd, *Tabakat*, X, 193; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 401; İbn Mâce, *Nikâh*: 51.

⁴⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 51; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 43.

⁵⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 51; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 43.

⁵¹ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 442; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 401; Rivayetin bir diğer varyantı “*Sizden biriniz kölesini kırbaçlar gibi hanımını kırbaçlayıp gecenin sonunda onunla beraber olmasın*” şeklindedir. Buhârî, “Nikâh”, 94; “Tefsîr: Şems ve Duhâ”, 1; Müslim, “Cennet”, 6; İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁵² Kanaatimizce burada câriye dövmenin meşrûluğu değil yaygınlığı nedeniyle örnek getirilmesi söz konusudur.

⁵³ Abdurrezzâk, *Musannef*, IX, 447.

⁵⁴ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 42.

- Kendisine danışılan evlilik taleplerinde kadınlara şiddet uyguladığı bilinen erkeklerle evlenilmemesini tavsiye etmiştir. Sahâbeden Fatma bnt. Kays'ın, “İddetim bittiğinde Muâviye b. Ebû Süfyan ile Ebû Cehm'in beni istediklerini Resûlullah'a söyledim. O da 'Ebû Cehm, sopasını elinden bırakmayan biridir' dedi” ifadesi bu durumu göstermektedir.⁵⁵
- Şiddet gören kadınlardan bazılarını himayesine almıştır. Örneğin, Velîd b. Ukbe'nin hanımı Hz. Peygamber'e gelip, “Velîd beni dövüyor” diye şikâyetle bulunmuş, Resûlullah da ona, “Git, seni himayeme aldığımı ona söyle” demişti. Kısa bir süre sonra kadın yine gelerek kocasının onu eskisinden daha fazla dövmeye başladığını söyleyince Resûlullah, elbisesinin kenarından bir ip demeti alıp kadına verdi, “Bunu ona göster ve Resûlullah beni himayesine aldı de” dedi. Yine kısa bir süre sonra kadın tekrar gelip, “Beni daha fazla dövdü” diye şikâyetini yineleyince Resûlullah, ellerini kaldırarak, “Allahım! Velîd'i sana havale ediyorum, bana iki kez karşı geldi” demişti.⁵⁶
- Bazı kadınları şiddet ortamından kurtarmak için onlara şiddet uygulayan eşlerinden hanımlarını boşamalarını istemiştir. Sâbit b. Kays, hanımı Cemîle bnt. Abdillâh'ı dövdü elini kırdığında olayı duyan Resûlullah, Sâbit'i çağırarak ona, “Hanımının sana olan borcunu al ve onu bırak”; Cemîle'ye ise, “Bir âdet dönemi iddet bekledikten sonra ailene dön” demiştir.⁵⁷ Bu borcun, Cemîle'nin mehir olarak aldığı bir bahçe olduğu ise Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde yer alan bir rivayette geçmektedir.⁵⁸
- Şâyet hanımlarından şikâyetçi olan erkekleri haklı gördüyse eşlerini dövmek yerine ayrılmayı tavsiye etmiştir. Hanımının çok çirkin sözler söylediğinden şikâyet eden adama onu boşamasını öneren Resûlullah, adam çocukları olduğundan dolayı boşayamadığını söylediğinde ise hanımına nasihat etmesi ve onu dövmemesi uyarısında bulunmuştu.⁵⁹
- Hamileliğin sonlanması veya ölümün gerçekleşmesi gibi ağır sonuçları olan şiddet için cezaî müeyyide uygulamıştır. Düşükle sonuçlanan bir hadise için diyete,⁶⁰ kadının ölümüne sebep olan vak'ada ise kısasa hükmetmiştir.⁶¹
- Uygulanan şiddette hür-câriye ayrımı yapmamış, böylelikle İslâm öncesi dönemde câriyelere karşı işlenen ancak suç sayılmayan şiddet fiillerinden caydırma yoluna gitmiştir. Enes b. Mâlik'in halasının, bir câriyesine tokat atıp dişini kırması üzerine Hz. Peygamber, kısas uygulanmasına karar vermiştir. Bir câriyeye karşı yapılan fiilden dolayı kızının ceza almasını hazmedemeyen annesi Ümmü Rebî', “Ya Resûlullah, bu câriye yüzünden mi kısas veriyorsun! Hayır, Allah'a

⁵⁵ Mâlik b. Enes, “Talâk”, 67; Müslim, “Talâk”, 45; Nesâî, “Nikâh”, 22.

⁵⁶ Rudânî, *Cemu'l-Fevâid*, IV, 114.

⁵⁷ Nesâî, “Talâk”, 53.

⁵⁸ Buradaki rivayet, bahçeyi iade ederek boşanma talebinin Cemîle'den geldiğini içermektedir. Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 482.

⁵⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 27.

⁶⁰ Ebû Dâvud, “Diyât”, 19; Tirmîzî, “Diyât”, 15.

⁶¹ İbn Mâce, “Diyât”, 24.

yemin olsun ki ona tokat attığı için kısas yapılmaz” şeklinde tepkide bulunmuşsa da Hz. Peygamber de kısasın Allah’ın bir hükmü olduğu ve değiştirilmeyeceğini belirtmişti.⁶² Efendisinden tokat yiyen bir başka câriye için Resûlullah’ın verdiği hüküm ise onun azat edilmesi şeklindedir.⁶³

9. Sonuç

İlk dönem İslâm toplumunda birçok kadının şiddete mâruz kaldığını ve bunun, köklerini İslâm öncesi dönemden alan yaygın diyebileceğimiz bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Şiddetin her iki dönemdeki varlığı ve yaygınlığı bunun örfi bir olgu olduğuna işaret etmektedir.

Hz. Peygamber’in, “*Câriyelerinizi dövdüğünüz gibi hanımlarınızı dövmeyin*” şeklindeki uyarısı efendilerinin dayacağı, câriyeleri cezalandırmada yaygın olarak kullandıklarını göstermektedir. Bu hususu iz bırakıcı, yaralayıcı şiddete tolerans gösterilmediğine dair rivayetler ile birlikte düşündüğümüzde bu nitelikteki şiddetin dışında kalan fiziksel şiddetin uygulanmasında herhangi bir cezaî müeyyidenin söz konusu olmadığı ve yaygın bir şekilde uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Aynı durum hür kadınlar içinde geçerli olup aile üyesi veya câriyesine yaralayıcı/öldürücü olamayan şiddet uyguladığı için cezalandırılan bir kimseye dair rivayete rastlayamadık.

Toplumsal en alt tabakasındaki câriyelerin sıklıkla şiddet mağduru oldukları ve Hz. Peygamber’in yakını olan insanlardan da şiddeti uygulayan veya şiddete mâruz kalanların bulundukları göz önüne alındığında şiddetin belirli toplumsal sınıf veya tabakalara özgü olmayan, neredeyse tüm toplumsal kesimlere sirâyet etmiş bir olgu olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınlara yönelik şiddet karşısında Hz. Peygamber’in tavrı oldukça nettir. Hayatı boyunca hiçbir hanımına hakaret etmeyen ve el kaldırmayan Resûlullah, kendi yaşantısıyla müslümanlara bu konuda örnek olmuştur. Ailesiyle arasında problem olduğunda şiddete başvurmamış aynı evde uzak kalmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla kadınları dövmek, İslâm’ın ve Hz. Peygamber’in emrettiği bir uygulama olmayıp Resûlullah bunu tavsiye de etmemiştir. Bugün bazı çevrelerin kadın dövmeyi dinî meşrûiyete sahip bir olgu olarak göstermeleri, onu tarif etmeleri ve hatta haz alınacak bir durum gibi anlatmalarının Hz. Peygamber’in hayatında ve sünnetinde bir karşılığı bulunmamaktadır. Kadına yönelik her türlü şiddetin yaygınlaştığı günümüzde, bu şiddetin meşrûiyet kaynağını din olarak göstermek, Hz. Peygamber’in uygulamaları esas alındığında kabul edilebilecek bir husus değildir.

Dayak, Resûlullah’ın sünnetinde son çare değildir. Hz. Peygamber, dayak yerine boşanma; mümkün değilse de nasihat ve iyi davranmayı tavsiye etmiştir. Şiddet gören kadınları himayesine almış ve kocalarını bu tutumlarından vazgeçmeye çağırmıştır. Rivayetler Hz. Peygamber’in eşlerini döven erkeklere ceza vermediğini göstermektedir. Kanaatimizce bunun nedeni, dövmenin o toplumda örfi ve yaygın bir vâkıa olmasıdır.

⁶² İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb (754/1350), *Zâdü’l-Meâd fî Hedyi Hayri’l-İbâd*, I-V, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1415/1994, V, 19.

⁶³ Müslim, “Eymân”, 31; İbn Abdilber, *İstîâb*, II, 680.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/827), *el-Musannef*, I-XII, thk: Habîburrahman el-'Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1970.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/827), *Tefsîru'l-Kur'ân*, I-III, thk: Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1979.
- Başar, Fatma-Demirci, Nurdan, "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ve Şiddet", *KASHED*, 2015 2(1), 41-52.
- Belâzurî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-VIII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2011.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîh*, I-V, thk: Abdulazîz b. Abdullah, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşas b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî (275/888), *Sünen*, I-VII, thk: Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kâmil Karabelli, Dâru'l-Müessesetü'l-Âlemiyye, Beyrut 2009.
- Günaltay, Şemseddin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yay., Ankara 2016
- İbn Abdilber, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, thk, tlk: Ali Muhammed Muavvız - Âdil Hamîd Abdilmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibbetillah b. Abdullah (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk: Ebû Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amrâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995-1999.
- İbn Ebî Hâtîm, Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (327/938), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm Müsneden an Resûlillah ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, I-X, thk: Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-XVI, thk: Hamed b. Abdullah-Muhammed b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (852/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-IX, Dâru'l-Kütüb, Mısır tz.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafîz Şiblî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1426/2005.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb (754/1350), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1415/1994.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV thk: Ali Şîrî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1408/1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (275/888), *Sünen*, I-II, şrh: Şihâbuddîn Ahmed b. Ebî Bekir el-Busayrî, thk: Cemîl el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' (230/845), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2001.
- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavvız-Âdil Ahmed Abdilmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.

- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fî't-Târîh*, I-X, thk: Halîl Me'mûn Şiha, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2011.
- Köse, Feyza Betül, "Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, 18 (1), 73-94.
- Köse, Feyza Betül, *Hiz. Peygamber Döneminde Cârîye*, Selenge Yay., İstanbul 2022.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir (671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk: Abdullah b. Abdulmuhsîn et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el- Haccâc (261/874), *Sahîh*, I-III, thk, tsh, tlk: M. Fuâd Abdulbâkî, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (303/916), *Sünen*, I-V, şrh: Suyûtî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1994.
- Polat, Oğuz, "Şiddet", *Marmara Üniv. Hukuk Fak. Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, XXII (1), 15-34.
- Rudânî, Muhammed b. Süleymân (1094/1683), *Cemu'l-Fevâid min Câmi'l-Usûl ve'l-Fevâid*, I-IX, trc: Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2011.
- Sargın, Ayşe, *Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları*, CFCU-ECORYS-GAP, yer yok 2010-2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'ân*, I-XXV, thk: Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Beyrut 1994.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk (279/892), *Sünen*, I-VI, thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- United Nation General Assembly, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, 1993.
- Ünal, Gülseren, "Aile İçi Şiddet", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2007, VIII (8), 1-8.
- Vâhîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Neysâbûrî (468/1075), *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, thk: Kemal Besyûnî Zeğlul, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.

Oturum Başkanı: Feyza Betül hocamıza teşekkür ediyoruz. Tartışılmaya açık yönleri olan muhtevalı bir tebliğ sundu. Esasında sempozyumların bir amacı da konuya çeşitli cihetlerden bakmayı sağlamak ve tartışarak sonuca gitmektir. Şimdi arkadaşımız Adnan Demircan Bey'in söz konusu tebliğle ilgili müzakeresini dinleyeceğiz ve sonra diğerine geçeceğiz. Hocam 20 dk. süreniz var.

TEBLİĞİN MÜZAKERESİ

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN*

Saygıdeğer hocalarım, değerli hâzırûn, sizleri hürmet ve muhabbetle selâmlıyorum. “Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet” çalıştayına davetleri sebebiyle düzenleme kuruluna teşekkür eder, çalıştayın hayırlara vesile olmasını niyaz ederim.

Değerli meslektaşım Doç. Dr. Feyza Betül Köse Hocamızın daha önce “Câhiliye’den İslâm’a Kadına Yönelik Şiddet” başlığıyla yayımladığı makalenin bir bölümü, çalıştay konusu çerçevesinde sınırlandırılarak ve yeniden gözden geçirilerek “İlk Dönem İslâm Toplumunda Fiziksel Şiddet” başlığıyla tebliğ olarak sunulmuştur. Tebliğin çalıştay konusuna tarihçi perspektifi getirmesiyle tartışmalara zenginlik kattığını düşünüyorum.

Feyza Betül Hoca tebliğinde önemli noktalara özellikle vurgu yaptı. Şiddet olgusuna, İslâm üzerinden şiddeti meşrûlaştıran, İslâm’ı şiddet dini gören ve İslâm’ın şiddetle mücadele ettiğini savunan üç farklı yaklaşıma işaret edilmiştir. Esasen bu üç yaklaşım da kendi tarihsel koşullarının ürünüdür. Tartışmaların ve değerlendirmelerin bir kısmı ise asrımızın gündeminin yansımalarıdır.

Tebliğe göre İslâm toplumundaki şiddeti anlamak için Câhiliye döneminden başlayarak bir çerçeve çizmek gerekir. Çünkü toplumların tarih, kültür ve geleneklerinde süreklilik söz konusudur. Bu sebeple Câhiliyeyi anlamadan İslâm’ın getirdiği mesajı ve sosyal değişimi hakkıyla değerlendirmek mümkün değildir.

Öte yandan tebliğde çizilen çerçeveye göre Câhiliye döneminde olduğu gibi Hz. Peygamber’in yaşadığı toplumda da şiddet yaygındır. Ancak rivayetlerden hareketle kesin bir sayı ya da oran vermek mümkün değildir. Allah Elçisi’nin yakınında bulunan bazı insanların da zaman zaman şiddete başvurdıkları görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber, tavsiye ve telkinleriyle şiddete karşı çıktığı gibi tatbikatiyle de buna karşı olduğunu göstermiştir.

Tarihî tecrübemiz dikkate alındığında İslâm medeniyetinde şiddeti engelleyici hukuki bir çerçeve oluşmadığı ifade edilebilir. Ancak şiddetin meşrûlaştırılmadığı da bir gerçektir.

Hoca’nın yukarıda bir kısmına değinmeye çalıştığımız görüşlerine katılmakla birlikte bazı konulara ayrıca vurgu yapmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Esasen şiddet olgusunun hukuki bir çerçeveye oturması ve buna ilişkin toplumsal duyarlılık oluşması oldukça yenidir. Şiddet bireysel olarak uygulandığında eleştiri konusu olmuşsa da devlet eliyle uygulanması sıklıkla görülen bir durumdur.

Tebliğin konusu fiziksel şiddet olmakla birlikte günümüzde şiddetin türleri arasında sayılan psikolojik, ekonomik şiddet gibi boyutlarının İslâm tarihinin ilk dönemlerinde aranması halinde tablonun daha da genişleyerek değişeceği muhakkaktır. Ancak tebliğin

* İstanbul Üniversitesi, İslam Tarihi ABD.

konusu fiziksel şiddetle sınırlı tutulduğu için şiddetin tanımında yer alan diğer şiddet boyutları burada ele alınmamıştır.

Kadına yönelik fiziksel şiddetle ilgili çağdaş tanımlar üzerinden geçmişi okumanın ihtiyatla karşılanması gerektiği ifade edilmelidir. Geçmişin günümüz anlayış ve yargılarıyla değerlendirilmesinin sorunlu sonuçlar doğurabileceği unutulmamalıdır. Örneğin yakın geçmişe kadar devlet ve din ricâli dâhil olmak üzere birçok insanın kapalı alanlarda kalabalıkların arasında ve çocukların yanında sigara içtiklerini biliyoruz. Oysa bugün böyle bir davranış hem suçtur hem de ayıplanmaktadır. Günümüzde ayıplanan bir olgu olmasına ve eğitim başta olmak üzere bu konuda belirli bir farkındalık oluşturulmasına rağmen istatistiklere ve araştırmalara bakılırsa kadına yönelik fiziksel şiddet hala korkunç düzeyde varlığını korumaktadır. Bugün insanların yaşadıklarını sosyal medya platformlarında paylaşımları sorunun daha sık gündeme gelmesine vesile olmaktadır.

Şiddeti gücün kullanımı olarak ele aldığımızda kendisini güçlü gören erkeğin zayıf addettiği erkeklere, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetten kaçınmadığı bir gerçektir. Bu boyutuyla şiddet, insanın şiddet yapma potansiyelini ve bu potansiyeli kullanma ortamı bulmasıyla ilişkili gibi görünmektedir. 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen *Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi*'nde yer alan “*Cinsiyete dayalı olarak gerçekleşen ve kadınlarda*” ifadesi yerine şiddetin “İster kamusal isterse özel hayatta meydana gelsin, fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve ıstırapla sonuçlanan veya bu sonucu doğurmaya yönelik olarak yapılan her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi olarak engellenmesidir” şeklinde ifadesi dünyada yaşadığımız süreci tanımlamakta, şiddetin insanlığın önünde büyük bir sorun olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Elbette kadınlar ve çocuklar bu şiddetin en büyük mağdurlardır. Çocuklara yönelik şiddetin, şiddet mağduru kadınlar tarafından da yapılabildiği gerçeği, sorunun gücün kontrolüyle ilgili boyutuna işaret edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kadınların savaşlarda esir edilmeleri bir gerçek olmakla birlikte onların aynı zamanda kadın olmalarından kaynaklanan farklı bir muameleye tâbi tutulabildikleri de bir gerçektir. Bir kabileye mensubiyet kadının korunması imkânı verir. Câriyeler de ancak kendi sahipleri tarafından şiddete mâruz kalabilirler.

Rivayetlerden hareketle Hz. Peygamber döneminde şiddetin azaldığına ilişkin veri bulunmadığı ifade edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in tatbikat ve söyleminin etkisiz olduğunu düşünmek de isabetli olmaz. Bir peygamber olarak sözlerinin ve yaptıklarının bir karşılığı olduğunu düşünebiliriz. Ancak bunun oranını tespit edemeyebiliriz. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in telkin, nasihat ve emirlerinin hukukî ve ahlakî bir zemin oluşturduğu muhakkaktır.

Rivayetleri bağlamından koparmadan değerlendirmek gerekir. Aksi takdirde isabetli olmayan değerlendirmeler kaçınılmaz olur. Abdullah b. Ubey'in câriyesini fuhşa zorlamasının müslüman olmasından önce meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Medineli kadınların durumlarının Mekkelilere nispetle iyi olmasının ekonomik hayatla ilişkilendirildiği tebliğde, kabile mensubiyetinin de gelenekler üzerinde etkili olduğu kaydını düşmek gerekir. Yesrib ve çevresinde Yemen kökenli kabileler otururken

Mekke’de oturan Kureyş kabilesi ise farklı bir kökene nispet edilmektedir. Kökenin kültürün şekillenmesi üzerinde etkili olduğu muhakkaktır.

Hayatın doğal akışıyla ilgili ayrıntıların genellikle rivayetlere yansımadağı dikkate alındığında şiddetle ilgili şikâyetlerin bir dönemi ve durumu ihatalı bir şekilde tasvir ettiğini söylemek zordur. Mevcut rivayetler bir sorunu göstermektedir, ancak sorunun büyüklüğü ve kapsamı hakkında net fikir vermemektedir. Örneğin Zübeyr b. Avvâm’ın eşini dövdüğüne dair rivayetten hareketle bunun herkesçe uygulandığı sonucuna ulaşamayız. Rivayetlere yansımayan birçok şiddet olayının olması kaçınılmaz olduğu gibi zıddı davranışların da rivayetlere yansımamış olduğunu kabul etmek gerekir.

Câriyelere ve kölelere şiddet uygulandığına ilişkin anlatıların yanı sıra onlara kötü muamele ile yaklaşılmasa yönünde de telkin ve tavsiyeler olduğunu biliyoruz. Şiddet neticesinde vücuda zarar verilmesi halinde bunun müslâ olarak değerlendirilmesi ve zarar gören kölenin azat edilmesi fıkıh literatürüne girmiştir. Bir hadis şöyledir: *“Kendisine müslâ yapılan ya da ateşle yakılan köle hürdür; o, Allah’ın ve Resûlü’nün mevlasıdır.”* (Ahmed b. Hanbel, II, 225). Başka bir rivayete göre Hz. Peygamber’e hadım edilmiş bir köle getirilince onu azad ettirmiştir (Ahmed b. Hanbel, II, 225). Suç işleseler dahi köleleri müslâ yapmak suretiyle cezalandırmak tasvip edilmemiştir. Rivayete göre bir adam, sahabî İmrân b. Husayn’a kaçan bir kölesi olduğunu, onu ele geçirmesi halinde elini keseceğine dair yemin ettiğini, daha sonra da köleyi yakaladığını söyledi. İmrân ona, elini kesmemesini, yemininin kefâretini vermesini, zira Resûlullah’ın sadaka vermeyi emrettiğini ve müslâ yapmayı yasakladığını ifade etti. Adam, sonra oğlunu Semûre b. Cündeb’e gönderdi. O da benzer bir yol gösterdi (Ahmed b. Hanbel, IV, 428).

Kadınların şiddetle ilgili şikâyetleri, Hz. Peygamber döneminde de buna ilişkin bir rahatsızlık ve hatta bilinç olduğunu göstermektedir. Ayrıca rivayetlere yansıyan boyutuyla kabilelere göre farklı tutumlar olduğunu da söylemek gerekir. Kureyşli erkeklerin Medinelilerle erkeklerle nispetle şiddete daha meyilli bir tutuma sahip olduklarını ihsas ettirecek bir anlatım mevcuttur.

İleri yaşlardaki kadınların şiddete daha az mâruz kaldığı, bunun hem Câhiliye hem de Hz. Peygamber dönemi için söylenebileceği ifade edilmelidir. Geleneksel Arap kültüründe yaşını almış kadının aile içindeki konumunun güçlendiğini söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber’in telkin ve tavsiyelerinin bir hukuki zemine kavuşması, sürece bağlı bir durumdur. İslâm medeniyetinde bunun kurumsallaşmasının ne kadar gerçekleştiği hususu ise tartışmalıdır.

Ele aldığımız şiddet olgusuyla ilgili algının oluşmasında gelenekler, ekonomik durum, sosyal konum, din anlayışı etkili olabildiği gibi kişisel psikolojik durum da ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Bazı insanların şiddete meyyal olabildiklerini, bazılarının ise ciddi psikolojik sorunlar yaşıyor olabileceklerini düşündüğümüzde şiddeti ortaya çıkaran etkenlerin çok boyutlu olduğunu görürüz. Tarih çalışmalarında en çok ihmal ettiğimiz konulardan biri kişilerin öznel durumudur.

Hicaz özelinde ve Hz. Peygamber dönemiyle ilk Halifeler dönemlerinde ele alınan şiddetin dönemin diğer bölge ve kültürlerinde de sorun teşkil ettiğini ifade etmek gerekir. Sorunun günümüzdeki varlığı ise dünyanın her tarafında tezahürlerini gördüğümüz bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Değerli Hocamız İstanbul Üniversitesi İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Adnan Demircan'ın bu tebliğe yaptığı çok güzel katkıları dinledik. Kendisine teşekkür ediyoruz. Hocalarımızın söylediklerine göre ben de bazı şeyler aktaracağım, ama programın akış süreci devam ediyor. Şimdi bu oturumumuzda ikinci sırada Prof. Dr. Zübeyde Yağcı Güneş Hanımefendi'den “Osmanlı Dönemi'nde Kadına Yönelik Şirketin Resmî Belgelere Yansıması” adlı tebliğini dinleyeceğiz. Kendisi şu anda aramızda bulunamıyorlar ve online olarak katılacaklar. Sözü kendisine bırakıyoruz. Hocam sizi dinlemeye başlıyoruz, buyurunuz.

İKİNCİ TEBLİĞ

OSMANLI DÖNEMİ KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN RESMÎ BELGELERE YANSIMASI

Prof. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI*

Kadına şiddet günümüzde de devam eden, çok tartışılan ve önlenmeye çalışılan bir olaylar silsilesidir denilebilir. Kimi araştırmacılar günümüzde yaşanan kadına şiddet olaylarını modernitenin bir sonucu olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre modern dünya kadına haklar verirken erkek bu hakları kaldıramamakta ve sonuçta şiddete başvurmaktadır. Yani şiddetin temel nedeni olarak erkeğin yeni dünyanın getirdiği durumu hazmedemediğine bağlamaktadırlar. Araştırmacılar bunun sebebini yeni dünyada erkeğin hala ataerkil aile yapısı ve buna bağlı olarak erkeğin hegemonik düşünce tarzında yetiştirilmesinden kaynaklandığına bağlamaktadırlar. Tabii olarak sadece kadına değil şiddetin temel amacı şiddeti uygulayanın şiddete mâruz bıraktığı kişiyi kontrol etme isteğidir. Ona göre karşısındaki kişi baş eğmesi gereken bir varlıktır. Bu açıdan bakıldığında kadına şiddette toplumda kadının rolü de tartışılmaktadır. Toplumda kadın ve erkeğin yerinin ne olduğunun biyolojik ve sosyal açıdan tartışılması olayın bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Biyolojik olarak zayıf kabul edilen kadın korunmaya muhtaçtır. Korunmaya muhtaç olması erkeği kadını koruyan bir varlık konumuna getirmektedir. Dolayısı ile bu düşünce tarzı her hâlükârda erkeği kadından bir üst konuma koymaktadır. Kimi erkekler için bu bakış açısı kadının hak ettiğinde şiddet ile yola getirilmesi gerektiği düşüncesinin yolunu açmaktadır.

¹ Kadına şiddeti bu nedene dayandıran düşünce yapısı tarih boyunca var olmuştur. Nitekim buradan hareketle erkek egemen toplumlarda kadının kendi düşüncesinde de kendini zayıf hissetme duygusu ağır basmaktadır. Bugün de var olan bu düşünce biçimi değişik şekillerde tezahür etmekle birlikte gittikçe azalmaktadır. Çünkü tek başına hayatını idame ettirme imkânlarının artması kadınların yaşamlarını kendilerinin yönlendirmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu durum kimi erkekler için kabul edilebilir bir olgu gibi görünmemektedir. Kadınlar ise karşılaştıkları şiddete karşı bazen toplumsal kabul edilebilirlik –ki koca sever de döver de düşüncesi ile– bazen ise utandıkları için sessiz kalmaktadırlar. Sessizlik kadına şiddetin boyutunun tam olarak ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Bugün geçerli olan sessizlik, kabullenme geçmişte daha fazla vardı denilebilir. Bu nedenle kadına uygulanan şiddetin boyutunu geçmişte de ortaya

* Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Bakınız: Ahmet Burak Kahraman, “Kadına Şiddet Olgusunun Sosyolojik Analizi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, (Nisan 2021), s. 1-18.

koymamızda zorluk yaşanması anlamına gelmektedir. Ancak tamamen elimizin kolumuzun bağlandığı anlamına gelmemelidir. Kimi kadınlar mahkemeye başvurarak diğer bütün konularda olduğu gibi şiddet karşısında durmayı bilmişler ve kocalarına karşı haklarını aramayı başarmışlardır. Tamda bu nokta-i nazardan hareketle çalışma kadına karşı kocaların uyguladığı şiddetin belgelere nasıl yansıdığını ele almaktadır. Makalenin temel sorunsalı şiddetin sebepleri, şiddetin boyutu, kadınların mahkeme sürecindeki davranış biçimleri, mahkemelerin olayları ele alış biçimleri olacaktır. Ayrıca üzerinde duracağım davalar kadının fiziksel şiddete mâruz kaldığı davalar olmakla birlikte Hatice,², Fatı³, Hatice'nin⁴ başına gelenlerde olduğu gibi tehdit boyutunda kaldığı olaylar üzerinde de durulacaktır. Konunun doğası itibariyle başvuracağım kaynakların başında mahkeme kayıtları, yani şer'iyye sicilleri gelmektedir. İstanbul'dan Trabzon'a, Bursa'dan Antep'e yayınlanmış ve tez olarak çalışılmış şer'iyye sicilleri taranmıştır.

Kadına şiddet hususunda mahkemeye başvuranlar genellikle kadınların kendisidir. Mesela Zahide,⁵ Kıpti Gülfidar,⁶ bir başka Kıpti Hatice,⁷ Ümmügülsüm,⁸ Rukiyye,⁹

² Üsküdar'da yaşayan Hatice hulu kabul etmesi için kocası Mehmet tarafından tehdit edilmiştir. Mehmet, Hatice'ye "eğer Muhâlaa-i sahih ile muhâlaa eylemezsen seni darb-ı şedid ile darb iderim." diyerek boşanmaya zorlanmıştı. Okan G. Doğrayan, *Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Kadın ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2019, s. 43.

³ Bu defa mahkemeye başvuran Fatı Ankara'da Hısnı'da yaşamaktaydı. Kocası Mustafa ile dört sene önce muhâlaa yoluyla boşandığı için 100 kuruş mihrinden vazgeçtiği gibi üste bir çift altın endişe ve bir sim dolu kuşak ve iki kaftanını vermek durumunda kaldığını mahkemede ifade etmişti. Mahkemeden vazgeçtiği her şeyi talep etmekteydi. Bütün bunlardan vazgeçmesinin nedeni ise Mustafa'nın kılıç ile üzerine yürüyüp "seni darp ve seni katledirim" demesiydi. Fatı, iddiasını ispatlayamadığı için mahkeme eski kocası Mustafa ile kavgadan uzak durması yönünde karar vermişti. Şeyma Yapıcı, *H.1133-1134 (M.1721-1722) Tarihli 97 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 251.

⁴ Galata'da Ekmekçi başı Mahallesi'nde mukim diğer Hatice de aynı şekilde kocası tarafından tehdit edilmek suretiyle hul ile boşanmayı kabul etmişti. Hatice'nin mahkemedeki ifadesi şu şekildedir: "mezbur es-Seyyid Mehmet tarih-i kitabdan üç sene mukaddem zevciyet beynimizde kaim iken mahalle-i mezburede menzilde sakin olduğumuz halde, eğer zimmetinde mütekarrir olan bin akçe mihr i müeccelinden geçub ve nafaka ve adet-i ve mü'ennes sakinenin kendi üzerine almak üzere benim ile muhalla sahih ile muhalla eylemezsen seni darb-ı şedid ile darb iderim deyu...". Buradan anlaşılacağı üzere Hatice hulu kabul ederek 1000 akça mihr i ile nafakasından vazgeçmişti. Boşandıktan üç yıl sonra kocasından mihrini ve iddet nafakasını istemekteydi. Mustafa Akbel, *Lâle Devrinde Galata Kadınları*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2015, 126; Aynı yazar, *Osmanlı'da Kadına Karşı Şiddet-Galata Örneği*, *Tarih Okulu Dergisi*, 26, (2016), s. 213.

⁵ İstanbul Kadı Sicilleri 84 Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil (H. 1221-1222 / M. 1806-1808), Ed. Coşkun Yılmaz; İstanbul 2019, s. 110.

⁶ İstanbul Kadı Sicilleri *İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı sicil* (H. 1027 / M. 1618), Ed. Coşkun Yılmaz; İstanbul 2010, s. 296.

⁷ İstanbul Kadı Sicilleri 74 Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172 / M. 1758), Ed. Coşkun Yılmaz, , İstanbul 2019, s. 382.

⁸ *İstanbul kadı Sicilleri 73 Bâb Mahkemesi 197 Numaralı sicil* (H. 1162-1163 / M. 1749-1750), Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019, s. 315-316.

⁹ Mine Kartal, M., 18. *Yüzyılda Osmanlı'da kadın (Diyarbakir ve Ayıntab Karşılaştırmalı Örneği)*, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2022, s. 180.

Kumru,¹⁰ Fatma,¹¹ Şerife¹² gibi kadınlar mahkemeye kendileri başvurmuşlardır. Fiziki ve psikolojik şiddete mâruz kalan kadınların büyük çoğunluğu kendileri mahkemeye başvurarak kadının sorunlarını çözmelerini talep etmişlerdir. 234 kadının 131'i kendisi bizzat mahkemeye gelmiştir. Bu ise %56'lık bir orana tekabül etmektedir. Vekil aracılığı başvuran kadınların oranı ise %9 gibi oldukça düşük bir orana sahiptir.¹³ Sayısal olarak ise 21'dir. Hatta %2,9'u, ki 7 kadının vekili anne-babadır. Dördünün vekili anneleri, üçünün vekili babaları olup Kayseri'de yaşayan Sakine Hatun'un vekili oğludur. Kocas Mustafa'nın şiddetine mâruz kalan Sakine Hatun'un aldığı darptan dolayı iki dişi kırılmıştır. Oğlunu vekil tayin ederek mahkemeden icra-yı hak talep etmiştir.¹⁴ 13 kadının, yani %5,5'inin vekillerinin kim oldukları hususu açıklanmamıştır. Onların vekil olabilmeleri için iki şahit gerekmektedir. Mahkeme vekâletlerini iki şahitle kabul etmiştir. Ronald C. Jennings Kayseri üzerine yaptığı araştırmasında %80 gibi yüksek bir oranla kadınların çoğunun mahkemede kendi işlerini hallettiklerini ortaya koymuştur. Ancak 1620'den sonra bu oranın %50 olduğunu yazmaktadır.¹⁵ Üsküdar'da Hasan Ağa Mahallesi'nde sakin Nefise'nin vekili annesi Emine Hatun'dur. Nefise'nin kocası Seyyid Ali kızı adına mahkemeye başvuran kayınvalidesini bile dövmüştür. Belki de Emine Hatun kızını kurtarmaya çalışırken dayak yemiştir. Olaya şahit olmasının haricinde kendisi de şiddete mâruz kalmasına rağmen kızı adına mahkemeye başvurmuş, öncelikle kızının durumunu mahkemede dile getirdikten sonra dayak yediğini açıklamıştır.¹⁶ Fakat Hasanibe'nin başvurusunda çok farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Damadı Hasan'ın kızı Zeynep'e cevri eziyet ettiği gerekçesi ile mahkemeye başvurup kızının kocasından ayrılmasını talep ettiğinde hiç istemediği bir durumla karşılaşmıştır. Kızı kocası Hasan'dan hoşnut olduğu yönünde ifade vermiştir. Damadı Hasan da karısı Zeynep'ten hoşnuttur. Doğal olarak mahkeme anne Hasanibe'ye karı kocadan uzak durması yönünde karar vermiştir.¹⁷ Hasanibe'nin neden böyle davrandığı, mahkemeye gelecek kadar ileri

¹⁰ *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970 - 971 / M. 1562 - 1563)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 200.

¹¹ Ahmet Külek, *71 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Kadından Sicilinin Transkripsiyonu* (1-101. Sayfalar H.1132 / M.1720) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010, s. 190-191.

¹² Emrah Akbaş, *13 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1087-1088 / 1676-1677) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 124.

¹³ Mahkemede vekillik için bakınız: Ronald C. Jennings, "The Office of Vekil (Wakil) in 17th Century Ottoman Sharia Courts", *Studia Islamica*, 1975, 42 (1975), pp. 147-169; Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004, s.54-55.

¹⁴ Kayseri ŞS., no: 115, 99/b-2; Rumeysa Bilgili, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kayseri Mahkemesinde Haklarını Arayan Kadınlar (Suçluluk ve Masumiyet)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IX/42, (Şubat 2016), s. 505.

¹⁵ Ronald C. Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XVIII/1, (January 1975), s. 5.

¹⁶ Saadet Muzaffarova, *Üsküdar Kadılığı 420 Numaralı Şer'iyye Sicili Defteri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 138.

¹⁷ Saadet Muzaffarova, *a.g.t.*, s. 147; Zeyrekbaşı'nda Demirhan Mahallesi'nde yaşayan Ümmühani kızı için başvuran annelerden birisidir. İstanbul Kadı Sicilleri 76 İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H. 1179-1180 / M. 1765-1767), Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019, s. 312; Üsküdar'da yaşayan Afife de kızı için mücadele eden bir başka annedir. Damadı mânâv Abdullah'ın kızını dövdüğü gibi kızını görmeyi engellemektedir. Saadet Muzaffarova, *a.g.t.*, s. 140-141.

gittiği açıklanmamıştır. Bu durum iki şekilde açıklanabilir ki, birincisi damadını istemiyor olması ve bu sebeple kızının ondan boşatılmasını sağlaması, ikincisi ise kızının eziyet görmesine rağmen kocasından ayrılmaya cesaret edememesidir.

Gaziantep'te Cevizlice Mahallesinde yaşayan Meryem annesi Ayşe Fatma Hatun'u kendisin vekil tayin ederek mahkemeye başvurmuştur. Fatma Ayşe Hatun diğer vekiller gibi vekâletinin mahkeme tarafından kabul edilmesi için iki şahit gerekmiştir. Vekilin anne-baba, oğul olması mahkemenin vekâletin kabulü için gerekli olan iki şahit kuralını değiştirmiyordu. Böylece kızına vekil olan anne mahkemede damadının kızını Hacı Ali adlı kişinin dış kapısı önünde siyah kabızlı bıçak ile saldırmıştır. Meryem kocasının bıçak ile saldırmaya üzerine evinden çıkarak muhtemelen komşuya sığınmaya çalışmıştır. Yani can korkusu ile mahremiyetini bir taraf bırakmıştır.¹⁸ Bütün bunlara rağmen Mustafa olayı inkâr etmekten geri kalmamıştır. Olayın alenen meydana gelmesi Meryem'in şahitlerle ispatını kolaylaştırmıştır.¹⁹ Konya'da el-Hac Cemal Mahallesi'nde Fatma annesi Ayşe'yi vekil tayin ederek mahkemeye başvurduğunda kocası Hızır'ın beline vurması nedeniyle çocuğunu düşürdüğünü iddia etmiştir. Fakat olay evde karı-koca yalnızken meydana geldiği için Fatma ispat edememiş, kocası Hızır dövmediğine yemin edince dava düşmüştür.²⁰ Esmâ Hatun,²¹ İsmihan²² ve adı kaydedilmeyen bir kadının²³ vekili ise babalarındır.

Vekâlet olmadan anne-babalar mahkemeye gelerek kızlarının eziyet görmesini engellemeye ve haklarını korumaya çalışmışlardır. Kadının adının mahkeme kaydına yazılmadığı bir başka olayda kızını kurtarmak için mahkemeye başvuran babadır. Dergâh-ı Mu'allâm çavuşlarından Mahmut Çavuş damadı Mustafa Beşe'yi kızına darp ettiği ve aç susuz bıraktığı için dava etmiş. Kayınpederi gibi askerî sınıftan Dergâh-ı Mu'allâm yeniçerilerinden olan Mahmut evliliğin üzerinden 10 yıl geçtiği halde eziyetine devam etmektedir.²⁴ Onlar kızlarının kocalarının dayağı ve türlü türlü eziyeti altında cefa çektiklerini ileri sürmüşlerdir. Rukiyye'nin olayında olduğu gibi annelerin başvurularının bazılarında dikkat çeken hususlardan birisi kızlarını haftada bir kez bile

¹⁸ Bakınız: Fikret Yılmaz, "XVI. Yüzyılda Osmanlı toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 83, 1999/2000, s. 92-109.

¹⁹ Gaziantep ŞS, no: 66, 199-2; 200-1.

²⁰ Konya ŞS, no: 38, s. 150, h. 1; Hüseyin Muşmal, "Konya Mahkemesi Kayıtlarına Göre Osmanlı Döneminde Konya'da Kadına Şiddet Vak'aları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1650-1750)", *KAÇEP Sempozyumu Toplum, Kadın ve Şiddet*, Ed. Deniz Depboylu, Ankara 2020, s. 449.

²¹ Hatice Bilici, 31 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s. 104.

²² A. İlhan Aybek, 40 Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre Konya'da Sosyal Hayat, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2017, s. 21, 62.

²³ N. Saide Kabadayı, XVII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Amasya Kadı Sicillerine Göre Sosyo-Ekonomik Yaşam, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 46.

²⁴ Mustafa Beşe karısına eziyet etmesinin yanı sıra kefare köyünde yaşamakta, onların batıl inançları doğrultusunda hareket etmekte, hatta karısının bu ayinlere katılmasını istemektedir. Mahmut Çavuş'un ifadesine göre damadının kızını dövmesinin, türlü türlü şekillerde eziyet etmesinin sebebi budur. Esra Erdoğan, *Kamil Kepeci 70 Numaralı Ahkâm Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (s. 1-120), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2023, s. 65.

olsa görememeleridir. Mahkeme koca Mânâv Abdullah'a haftada bir defa Rukiyye'nin annesini görmesine izin vermesi için tembihatta bulunmuştur.²⁵ Hafize,²⁶ Kamile,²⁷ Yaşar,²⁸ Fatma,²⁹ Şerife Emine³⁰ gibi kadınların anne-babaları davacıdır. Bu oransal olarak %8,5'e tekabül etmektedir. %5,9'luk bir oran ile babalar annelerden daha fazla kızları için mahkemeye gelmişlerdir.

Annesini korumak için babasını dava eden Ali ise nadir olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahkeme gününden dört gün önce Ali'nin yanında babası Mahmut annesi Ayşe Seyyid Abdülkerim'in kapısının önünde üzerine hücum edip beyaz saplı bıçak ile sol uyluğundan yaralamış ve bir süre sonra vefat etmiştir. Ali annesinin naaşının keşfinin yapılmasını talep etmektedir. Yapılan keşif sonunda Ali'nin beyanı doğrultusunda olayın gerçekleştiği, Ayşe aldığı yaranın etkisiyle vefat ettiği sabit hale gelmiştir.³¹

Bütün bunlara ilaveten aile içinden kardeşi Mehmet tarafından yapılan başvuru vardır ki, olay darptan çıkıp cinâyete varmıştır. Canik Sancağı'nda meydana gelen olayda Gülgün kocası Seyyid Süleyman tarafından sadece darp edilmemiş öldürülmüştür. Cinâyetin üzerinden 7 yıl geçmiştir. Mehmet kız kardeşi Gülgün'ün diyetini talep etmektedir.³²

Diğer taraftan karısını bir daha dövmeyeceğini kayıt altına aldırarak kocalar yok değildir. Bunlardan birisi Ruşen'dir. Ruşen mahkemeye gelerek karısını bir daha dövmeyeceğine dair şart ileri sürmesi ile ayrıca dikkat çekmektedir. “*Mezkure'yi bir daha darp edersem benden üç talak ile boş ola*” ifadesinden zaman zaman karısını dövdüğünü açıkça ikrar etmektedir. Hatta karısını dövmesi ile ilgili olarak bir sebep bile ileri

²⁵ Saadet Muzaffarova, *a.g.t.*, s. 141-142.

²⁶ *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, s. 312.

²⁷ *Kayseri ŞS.*, no: 78, s. 156/3; Musa Sezer, *78/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1078-1079/ M. 1668) Transkripsiyonu ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2008,

²⁸ Senem Karagöz, *1 Nolu Ayntab Şer'iyye Sicili Defteri Transkripsiyonu*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2012, s. 462-463.

²⁹ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Ankara 2013, s. 55, dipnot 18.

³⁰ *Konya ŞS.*, no: 48, s. 140, h. 1.

³¹ *Gaziantep ŞS.*, no. 68, 307-2, 2 Zilkade 1129.

³² Mehmet eniştesinden diyet talep etmek için mahkemeye başvurmuştur. Süleyman, cinâyet davası görülürken suçunu itiraf etmesine rağmen diyet davası görülürken inkâr yoluna gitmiştir. Ancak Mehmet, Süleyman'ın kardeşini öldürdüğünü itirafını şahitlerle ispat etmiştir. Mahkeme Gülgün'ün diyet bedelini 5000 dirhem gümüş olarak tespit etmiştir. Bu meblağın 1666 dirhem gümüş Mehmet'in hissesine düşen miktar olup mahkeme meblağın Süleyman tarafından ödenmesi yönünde karar vermiştir. *İstanbul Kadı Sicilleri 66 Bâb Mahkemesi 151 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1731)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019, s. 33; Gaziantep'te Zincirli Mahallesi'nde yaşayan Ayşe Fatma, Gülgün'ün başına geldiği gibi koca şiddeti nedeniyle vefat etmiştir. Biz olayı mirasçıları olan annesi Elifa, erkek kardeşleri ve kız kardeşlerinin mahkemeye başvurusundan öğreniyoruz. Sebepi açıkça yazmayan ailesi mahkemede cinâyeti şu şekilde anlatmıştır: Karı koca evlerindeyken bir husus için kavgaya tutuşmuş, Abdullah'ın bu esnada daha da öfkelenerek karısının sol böğrüne değnek ile vurmuştur. Ayşe Fatma aldığı darbin etkisiyle 15 saat sonra vefat etmiştir. Sicilde yer almasa da ailenin beyanlarından Ayşe Fatma'nın keşfi yapılmış ve öldürüldüğü tespit edilmiştir. Şimdi ailesi diyeti ile 50 kuruş olan mihr-i müeccelini Abdullah'tan talep etmektedir. Abdullah inkâr edip mahkeme yemin teklif etmesine rağmen sonunda araya giren arabulucular vasıtasıyla taraflar arasında 130 kuruşa anlaşma sağlanmıştır. *Gaziantep Şer'iyye Sicili*, no. 87, 131-1; Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 182.

sürememiştir.³³ Mustafa ise karısının temel ihtiyaçlarını karşılamadığını şartında açıkça ortaya koymuştur. Zira kadı huzurunda şart ederken “*Bundan sonra zevcem Ayşe’nin nafakasını ve giysilerini getirmezsem, dayak atıp, eziyet edersem Ayşe benden bâin-i talâk ile boş olsun*” demiştir. Davayı açan Ayşe’nin kocasından boşanmak istemediği ifadesinden anlaşılmaktadır. O kocasının onun aç açıkta bırakmamasını ve dayak atmamasını istemektedir. Kısaca huzurlu bir evlilik istemektedir.³⁴

Beşiktaş’ta ise Börekçi Hacı Mehmet, komşusu Kasım’ı evine girip boğazına yapıştığı gerekçesi ile şikâyet etmiştir. Kasım’da zaten “Kapısına vardım” diye itirafta bulunmuştur. Fakat Kasım eve girme sebebi yine şikâyetçi ve karısını döven Börekçi Hacı Mehmet’in ifadesinden anlaşılmaktadır. Kasım muhtemelen kadının feryat figanına dayanamamış ve komşusunun evine girip boğazına yapışmıştır.³⁵

Mahalleli ya da köylülerin mahkemeye başvurduğu davaların genellikle ölüm/yaralama ile sonuçlandığını görmekteyiz. Onlar ölüm/yaralama olayında kendilerinin sorumlulukları olmadıklarının tespit edilmesi amacıyla keşif yapılması için mahkemeye başvuruda bulunmuşlardır. Antep’e bağlı Berce’de Fatma’nın naşının keşfi bu neviden davalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Keşif sonunda koca Nahırcı Ahmet karısı Şerife’yi saçma dolu tabancasıyla önce sağ böğründen vurmuş, yetmemiş bıçak ile boğazını kesmiştir. Kayıt keşif süreci ve raporunu içermektedir. Dolayısı ile Nahırcı Ahmet’in yargılaması üzerinde durulmamıştır.³⁶ Diğer bir davada ise daha ender bir durum söz konusudur. Mahalle sakinleri Fati’nin kocası Mustafa’yı şikâyet etmişlerdir. Mahalle sakinlerine göre Mustafa karısını o kadar kötü dövmüştür ki Fati hayati tehlike altındadır. Mahalleli olaydan sorumlu olmadıklarını, Fati’yi kocasının dövdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca mahkemeden yaralarının tespit edilmesini talep etmişlerdir.³⁷ Üsküdar’da İhsaniye Mahallesi ileri gelenleri Ayşe ve annesini döven, küfreden Mehmet Emin’i şikâyet etmişlerdir. Onlara göre Mehmet Emin karısını dövmeyi, ona küfretmeyi âdet haline getirmiştir. Mahalleli Mehmet Emin’e bunu yapmaması hususunda defalarca nasihatle bulunmalarına rağmen o davranışını değiştirmemiştir. Bu defa kayınvalidesini de dövmüştür. Kadınlar Mehmet Emin’in

³³ Bursa ŞS., no: B 7, 28/b-8; Nergüz’un kocası Ruşen’in mahkemeye başvurduğu günlerde Zamane kendisi mahkemeye gelerek kocasından boşanmış olduğunu iddia etmiştir. Kocasını Ramazan aynı Ruşen gibi karısını bir daha dövmeyeceğine dair üç talak ile şart eylemiştir. Fakat Ramazan’ın sözünde durmadığı Zamane’nin mahkemeye başvurusundan anlaşılmaktadır. Ramazan böyle bir şart koşmadığını yeminle ileri sürünce Zamane’den iddiasını destekleyecek delil ya da şahit göstermesi talep edilmiştir. Fakat o iddiasını ispat edemediğinden mahkeme Zamane’nin boşanmaması yönünde karar vermiş olmalıdır. Bursa ŞS., B 7, 27/b-1, Muhammed Çalışkan, *B-7 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Bursa (1591-1592)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s. 75.

³⁴ Mustafa Akkaya, *XVII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Üsküdar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 127.

³⁵ “...işbu Kasım benim avratım döver iken evim içine girüb boğazım yapışub bana hayf etmiştir... Emine Z. Çamlı, *H.980-983/M.1572-1575 Tarihli Beşiktaş 10 Numaralı Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2020, s. 152.

³⁶ Naime Y. Kayaçağlayan, *1714-1715 Tarihleri Arasında Gaziantep’te Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı (65 Numaralı Şer’iyye Sicili (Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2011, s. 143-144.

³⁷ Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 237.

elinden kurtulabilmek amacıyla “yangın var” diye bağırmak zorunda kalmışlardır. Mahalleli mahkemeden huzurları kalmadığını, hatta emniyetlerinin bile olmadığını, dolayısı Mehmet Emin ve ailesinin mahalleden gönderilmesini talep etmişlerdir. Mehmet Emin ve Ayşe mahkemeye mahalleden gideceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır.³⁸

Dayak yiyen kadınlar genellikle kocalarının kendilerini haksız yere ve bir sebep olmadan dövdüklerini iddia etmişlerdir. Haksız yere kocaları tarafından dövülen kadınlar Ümmügülsüm,³⁹ Rukiye⁴⁰ gibi kadınlardır. Mahkeme kayıtlarında haksız yere, yani bir sebep olmaksızın dayak *bî gayr-i hak*, *bî gayr-i vech* tamlamalarıyla ifade edilmektedir. Meselâ Antep’te yaşayan Fatma’nın haksız yere dayak yemesi sicilde *bî gayr-i vech*, Şerife Ayşe⁴¹ davasında ise *bî gayr-i hak*, olarak ifadesini bulmuştur.⁴² Üsküdar Evliya Mahallesi’nde mukim Kumru da haksız yere, sebepsiz kocasından dayak yediğini iddia etmiştir. Kocası İskender onu demir maşa ile dövmüştür. İskender mahkeme huzurunda demir maşa ile dövdüğünü kabul etmekle birlikte sebepsiz, haksız yere dövmediğini Kumru’nun kendisine bre “*kâfir ve bre îmansız*” dediğini ifade etmiştir. Kumru kocasının iddiasını kabul etmeyince mahkeme İskender’den iddiasını ispat etmesini istemiştir. İskender ispat edemediğinde mahkeme Kumru’nun yemin etmesini talep etmiştir. Kumru yemin ederek İskender’in iddiasını yeniden reddetmiştir. Kumru ile kocası arasında geçen dayak olayı boşanma ile sonuçlanmıştır. Zira bir sonraki kayıta İskender Kumru’nun mihrinden ve nafakasından vazgeçerse onu boşayabileceğini beyan etmiştir. Kumru kocasının şartını kabul ederek İskender’den boşanmıştır.⁴³

Bazı davalarda kadınlar ya da kocaları mahkemede dayanın sebebini açıkça belirtmişlerdir. Haksız yere dayak yiyen kadınlardan sonra en çok dayak yiyen kadınların sebebi muhâlaadır. Bazı erkekler eşlerini boşamaya karar vermişlerdir. Nitekim İslâm hukuku nikâhta bir şart olarak belirtilmemişse koca karısını tek taraflı olarak boşama hakkına sahiptir. Böyle bir durumda koca eski karısının mihr-i müeccelini ve iddet müddetince nafakasını karşılamak zorundadır. Özellikle mehir ekonomik gelire bağlı olarak önemli bir meblağ olduğu için eşler ödemekten imtina etmektedirler. Kadını hul’u kabul etmeye zorlamak onu mihir ve nafaka ödemekten kurtarmaktadır. Çünkü kadın hul’ kabul ettiğinde çok nadir bir durum olmadıkça mihr-i müeccelinden ve nafakasından vazgeçmektedir. Hatta bazı kadınlar kocalarından boşanabilmek için para ve mal bile verebilmektedirler. Üsküdar’da yaşayan Nefise bu sebeple kocasından dayak yiyen kadınlardan birisidir. Annesinin vekâleti ile mahkemeye başvuran Nefise’yi kocası Seyyid Ali sadece mihri için değil sahip olduğu eşyaları için de dövmüştür. Annesinin vekil olmasından anlaşılabacağı üzere Emine yardım eder düşüncesiyle olmalı onunla

³⁸ Mustafa I. Küçüköğlü, *Üsküdar Mahkemesi 510 Numaralı Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi: 1782-1783 (H. 1196-1197)*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2015, s. 217.

³⁹ *Bâb Mahkemesi 197 Numaralı*, s. 315-316.

⁴⁰ *Bâb Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, s. 443.

⁴¹ Mücahit Güzelsöz, *43 Numaralı Kastamonu Şer’iyye Sicilin Transkripsiyonu ve Belge Özellikleri (S. 132-271)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2021, s. 17-18.

⁴² Ahmet Külek, *a.g.t.*, s. 190-191.

⁴³ *Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil*, s. 200.

görüşmesini dahi yasaklamıştır.⁴⁴ Ancak başlangıçta hul'u kabul edip boşandıktan sonra mahkemeye başvurarak zorla kabul ettiğini belirten kadınlar yok değildir. Bu neviden olayları genellikle koca boşandıktan, yani koca dayağından kurtulduktan sonra mahkemeye başvuran kadınlardan öğreniyoruz. Konya Şeyh'alimân Mahallesi sakinlerinden Safiye,⁴⁵ Ankara Hısnı sakinlerinden Fatı,⁴⁶ Bursa sakinlerinden Selva ve Na'allar Köyü'nde sakin Durkadin,⁴⁷ Konya'da Hoşhan Mahallesi'nde sakin Döndü,⁴⁸ Trabzon Aşağı Hisar'da Molla Siyah Mahallesi'nde sakin Rabia,⁴⁹ İstanbul Kasımpaşa'da Tahta Kadı Mahallesi'nde sakin Ayşe,⁵⁰ Kayseri'de Fatma⁵¹ bu durumda olan kadınlardır.

Bazı kocalar mal mülk için dayağa başvurmuşlardır. Gaziantep'in Kürkciyan Mahallesi'nde yaşayan Hatice mahkemeye geldiğinde kocası Mehmed'in dövmek suretiyle 12 kuruş kıymetli bir altın toka ve beş kuruş ve bir gümüş kemer kuşak ve yedi kuruş kıymetli altın küpe ile 18 kuruş nakdini kocasına vermek zorunda kaldığı gerekçesiyle şikâyetle bulunmuştur. Hatice mahkemeden kocasının zorla aldığını iddia ettiği mallarının geri verilmesini talep etmektedir. Fakat Mehmet, bütün bu iddiaları reddederek, karısı Hatice'nin mahkemeye konu olan söz konusu malları hibe ettiğini ileri sürmüştür. Bu defa mahkemenin işleyişi çerçevesinde Hatice'den iddiasını ispatlamasını istediğinde o ispattan aciz kalmıştır. Kocası Mehmet iddiaları reddederek, malları kendisine hibe ettiği yönünde ifade vermiştir. Malları ahz ve kerhen almadığını da yeminle beyan edince Hatice iddiasını ispatlayamadığından mütevellit kocası Mehmet ile kavga etmemesi yönünde karar çıkması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Bu durumda kocası Hatice'yi yalancı konumuna düşürmüştür. Bunun üzerine mahkeme Hatice'den kocası ile kavga etmemesi yönünde uyarmıştır.⁵² Konya Türbe-yi Celâliye Mahallesi sakinlerinden Şerife kocası Mahmut'u şikâyet ettiğinde kayış sofrası, fener, mavi bogası, bir donluk levendirine çukasını alan kocasının şikâyetinden bir gün önce yumruk ve tekme ile dövdüğünü ifade etmiştir. Mahmut'a Şerife'nin iddiası sorulduğunda öncelikle sebepsiz dövmediğini yemek istediğinde yemeği kızına verdiği, kendisini ise azarladığı cevabını vermiştir. Mahkeme kaydında bundan sonra dayaktan bir daha söz dilmemekte, malların hibe edilip edilmediği üzerinde durulmaktadır.⁵³

İstanbul Zeyrekbaşı'nda Demirhan Mahallesi'nde mukim Hafize'nin başına gelen olayın sebepleri diğer olaylar içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Hafize'nin babası

⁴⁴ Saadet Muzaffarova, *a.g.t.*, s. 138.

⁴⁵ Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 181.

⁴⁶ Şeyma Yapıcı, *a.g.t.*, s. 251.

⁴⁷ Züleyha Y. Sönmezşık, *Bursa A-116 Numaralı Şer'iyye Sicili Tahlil ve Transkripsiyonu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 404-405, 424.

⁴⁸ Yasemin Olgun, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat 1687-1688, (34 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 259.

⁴⁹ Gülsüm Mamaş, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon'da Boşanma*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018, s. 117.

⁵⁰ Muhammet S. İpek, *1750-1755 Yılları Arasında Galata'da Sosyal ve Kültürel Hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2019, s. 160.

⁵¹ *Kayseri ŞS.*, no: 116, 83/207.

⁵² Naime Y. Kayaçağlayan, *a.g.t.*, s. 166.

⁵³ Burada adı geçmese bile Şerife'nin kızı muhtemelen Mahmut'un üvey kızıdır. Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 124.

tarafından annesinin de izniyle 10 yaşındayken Çömlekçi es-Seyyid Mustafa ile nikâhları kıyılmıştır. Mustafa, Hafize'nin “maslahat-ı ricâle sâliha” olmasını beklemeden zorla evine götürmüş ve zifafa girmek istemiştir. Ancak Hafize zayıf bir kız olduğundan dayanamamış, olay mahkemeye yansımıştır. Babasının onayı ile Hafize'ye taarruz etmemesi ve bir daha böyle bir olaya kalkışmaması şartıyla yanında kalmasına izin verilmiştir. Burada Hafize'nin annesi devreye girmektedir. O Mustafa'nın daha babasının yanında kalırken kızına zifaf isteğinde bulunduğunu ve bu sırada onu dövdüğünü ileri sürmüştür. Ümmühani iddiasını ispat etmiş olmalı ki mahkeme Mustafa'ya tazir cezası vermiştir.⁵⁴

Gaziantep'te yaşayan Teslime ise kocasının bütün çubuğunu kırdığı için kocası Arslan'dan dayak yemiştir. Dayaktan sonra Arslan karısına bütün içmeyeceğine dair söz vermiş, hatta daha ileri giderek “*Duhan içerse benden dokuz talak boş ol*” diyerek evliliğini şarta bağlamıştır. Arslan bütün içmeye devam ettiği için Teslime artık kocasından boşanmış olduğu iddiası ile mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme Teslime'den iddiasını ispatlamasını talep etmiştir. Şahitlerle iddiasını kanıtlayan Teslime kocasından boşanmıştır.⁵⁵ Kıbtıyan taifesinden Güldalı Balıkesir sakinlerindendir. O kocası Mustafa'nın kendisini sebepsiz yere dövdüğü gerekçesi ile mahkemeye başvurduğunda kocası Mustafa kendisine “*Cevap virüp bana inad ve muhalif ider*” şeklinde ifade vererek darbi kabul etmiştir.⁵⁶

Tabii burada zinayı da sebepler arasına koymak gerekmektedir. Bazı kocalar eşlerini zina halinde yakalayarak öldürmüşler ve bunu mahkemeye beyan etmek üzere başvuruda bulunmuşlardır.⁵⁷ Koca her zina olayında karısını öldürmemiş olmakla birlikte Muslu,⁵⁸ Yusuf⁵⁹ gibi kocalar zina halinde yakaladıkları eşlerini öldürmüşlerdir.

Medine'nin yaşadığı şiddetin sebebi ise aile içi anlaşmazlığın ötesinde bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Adana'da ailesi ile yaşarken kocası Abdülganî evlilik için talip olduğunda o normal bir evlilik yaptığını düşünmekteydi. Abdülganî evlendikten sonra

⁵⁴ İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, s. 312.

⁵⁵ Gaziantep ŞS., no: 75, 259/2.

⁵⁶ Balıkesir ŞS., no: 693, 13/b-1.

⁵⁷ Gaziantep'in Seylan Köy'ü sakini Mıstık böyle bir kocadır. Karısı Teberrek'ü kendi evlerinde Şaban Mühni ile yakalamıştır. Bıçak ile Teberrek'ü yaraladıktan sonra mahkemeye gelerek olay ve olay yerinin keşfinin yapılmasını istemiştir. Kadı Mevlana Muhyiddin, Antep sancakbeyinin adamı Kavak Çavuş ve ahaliden mutemet birkaç kişi olay yerine vardıklarında Teberrek'ün vefat ettiği anlaşılmıştır. Yapılan keşfe göre Teberrek karnından bıçak ile yaralanmıştır. Hatta bağirsakları dışarı çıkmış bir vaziyette döşek üzerinde sırt üstü yatar bir vaziyettedir. Hasan Yıldırım, *Hicri 980/M 572 Tarihli 166 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2012, s. 87-88; İbrahim Arslan, *166 Numaralı (H. 980/M. 1572/1573) Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2012, s. 96.

⁵⁸ Mustafa F. Taşın, *32 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1096-1110/ 1685-1699) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 178-179.

⁵⁹ Aslında bu olayda mahkemeye gelen kadının erkek kardeşidir. Uygunsuz hareketleri dolayısı ile eniştesi, kız kardeşinin kocası Yusuf ile birlikte boğduklarını itiraf etmiştir. Mehmet Bey, mahkemeden naşın keşfinin yapılmasını talep etmektedir. Muhtemelen Yusuf boğmuş, Mehmet ise cinâyeti onaylamıştır. Melahat Arıkan, *12 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1027-1028/ M. 1618-1619)*, Gaziantep 2017, s. 142-143.

karısı Medine'yi alarak Kıbrıs'a götürmüştür. Fakat Abdülganî Medine'yi ailesinden uzağa götürdüğünde niyetini açıkça ortaya koymuş ve onun adını Canfeda diye değiştiren câriye diye satmaya kalkışmıştır. Medine câriye olmayı kabul etmeyince kocası şiddete başvurmuştur. Sonunda türlü eziyetlere dayanamayan Medine satılmayı kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Ancak kızından haber alamayan Medine'nin annesi kızını bulmak için her yolu denemiş, herkese sormuş olmalıdır. Nihâyetinde kızının Kıbrıs'ta olduğunun haberini alınca Kıbrıs'a kadar giderek hür olduğunu mahkeme huzurunda ispat edip kızını kurtarmıştır. İmkânların günümüzdeki gibi olmadığı bir dünyada bir annenin kızı için mücadelesini bu olayda görmek mümkündür.⁶⁰

Bütün bu sebeplerin ortaya konulmasından sonra iddianın ispatı ile mahkeme süreci devam etmekteydi. Mahkeme müddeinin iddiasının doğru olup olmadığını ortaya koyarak adil bir karara varabilmek için tabii olarak suç isnat edilen kişiye sorardı. Suç isnat edilen kişi, yani koca eğer darp olayını kabul ederse sorun yoktu.⁶¹ Ama reddederse o zaman iş değişir, yeniden müddeiye, kadından iddiasını ispatlamasını isterdi. İşte o zaman kadın olaya şahit göstermesi gerekiyordu. Ya da darp sonucu yaralanma olduysa yaralarının mahkemede ifade ettiği şekliyle tespit edilmesini istemek durumundaydı. Böyle bir durumda darbın üzerinden uzun bir süre geçmemesi, darbın izlerinin hala çok taze olması mânâsına gelmekteydi. Diğer taraftan darbın üzerinden uzun zaman geçtiyse kadının işi oldukça zordu. Bütün bu süreç kimi zaman kadının lehine sonuçlanabildiği gibi bazen ise aleyhine sonuçlanabilmekteydi. Darbın ispatlanamadığı durumda mahkeme kocadan yemin istemekteydi. Mahkeme kayıtlarının büyük bir çoğunluğunda kocalar eşlerinin iddialarının yemin billâh reddetmişlerdir. İşte o zaman kadın tamamen zor durumda kalırdı. Cennet,⁶² Ayşe⁶³ gibi kadınların davalarını bu meyanda örnekler arasına koyabiliriz. Eskiil Kazası'na bağlı Suğur Köyü'nde sakin Fatma ise davasını ispatlayamadığı gibi tazir cezasına çarptırılmıştır. O, kocası Yusuf tarafından dava edilmiştir. Yusuf, Fatma'nın nafakasını karşıladığı halde evi terk ettiğini bildirmiştir. Fatma sorunun sadece nafaka olmadığını kocasının kendisini darp etmekle kalmadığını, ayrıca bukağı ile bağladığını ve hapsedtiği yönünde ifade vermiştir. Fakat iddiasını destekleyecek şahitlerden yoksundur. Hatta Yusuf'un getirdiği şahitler Fatma'nın kocasına kötü davrandığını, nafakası ile ilgili bir sorun olmadığını ileri yönünde şahitlik etmişlerdir. Kocasına teslim edilen Fatma'ya tazir cezası verilmiştir.⁶⁴

İddialarını ispatlayan kadınlar için iş kolaydı. Çünkü karşılaştıkları zorluklara şahit olmuş birileri vardı ve bu onun için bulunmaz bir nimetti. Bu şahitler anne, baba, komşu

⁶⁰ Zübeyde Güneş Yağcı, *Osmanlı'da Cârîye Yaşamları*, İstanbul 2022, s. 180-181.

⁶¹ Gaziantep'te Şehreküstü Mahallesi'nden Gülli'nin kocası Osman, Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 180; Bursa Na'allar Köyü'nden Durkadin'in kocası Mehmet, Züleyha Y. Sönmezşık, *a.g.t.*, s. 424; Kırım'dan Esmâ Hatun'un kocaları itiraf etmişlerdir. Hatice Bilici, *a.g.t.*, s. 104.

⁶² Sümeyye Kurel, *36 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (H.1113-1118 / M.1701-1706), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2023, s. 429-430.

⁶³ Ayşe Güngören, *12 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1074-1075 / 1663-1664) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020, s. 291.

⁶⁴ Mustafa F. Taşın, *a.g.t.*, s. 193.

olabilirdi. Önemli olan bu kişilerin mahkemede iddiasını desteklemeleriydi. Çünkü teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmediği bir dönemde şahitlik kurumu vazgeçilmez bir olguydu. İki erkek şahit ya da Sultan'ın davasında olduğu gibi iki kadın bir erkek şahit olayın sabitlenmesini, doğruluğunun kesinleşmesini, kadının karar almasını sağlamaktaydı,⁶⁵ Bu nedenlerle bütün davalarda olduğu gibi kadınlar iddialarını ortaya ispatlayabilmek için mutlaka mahkemeye şahit getirmeliydiler. Böylece iddiası ispatlanan kadınlar mahkemenin kararının kendi lehlerine olmasını bekleyebilirlerdi. Ümmügülüm,⁶⁶ Marziye,⁶⁷ Ümmü,⁶⁸ Yaşar,⁶⁹ Fatma⁷⁰ gibi kadınlar iddialarını şahitlerle rahatça ispatlamışlardır. Mahkemeye yansıyan olaylar içinde %46,5'i iddialarını ispatlayabilmişlerdir. %22,6'ı ise ispatlayamamıştır. %20,5'i ise kocalarının ikrarı ile yaşadıkları şiddeti ispatlamak zorunda kalmamışlardır.

Birçok kadın karşılaştığı şiddetten dolayı zor durumda kalmıştır. Bazıları ise öldürülmüş ya da yaralanmıştır. Yaralanma⁷¹ Kâmile'nin başına gelende olduğu gibi ölüme kadar gitmiş, Hatice⁷² gibi kadınlarda olduğu gibi kadınların değişik vücut âzaları zarar görmüştür. Kocalarının darbi sonucu ölen kadınlar da yok değildir. Onlar adına anneleri, babaları veya yaralama ve sonrasında meydana gelen ölümden sorumlu olmak istemeyen mahalle sakinleri mahkemeye başvurmuşlardır. Fatma,⁷³ Fati,⁷⁴ Ayşe Fatma⁷⁵ adlı kadınlar kocalarının değişik aletlerle verdiği zararlardan dolayı vefat etmişlerdir.

Kadınlar yedikleri dayaktan ve darptan sonra dişlerini kaybetmişler,⁷⁶ göğüslerinden, kollarından, omuzlarından, bellerinden, böğürlerinden, başlarından, sağ ve sol bacaklarından,⁷⁷ gözlerinden, pazularından yaralanmışlardır. Hatta çocuklarını düşürmüşlerdir.⁷⁸

⁶⁵ Naime Y. Kayaçağlayan, *a.g.t.*, s. 194.

⁶⁶ *Bâb Mahkemesi 197 Numaralı*, s. 315-316.

⁶⁷ Mustafa F. Taşın, *a.g.t.*, s. 93.

⁶⁸ Ayşe Y. Tutar, *16 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1083-1083 / 1672-1673) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 152.

⁶⁹ Senem Karagöz, *a.g.t.*, s. 462-463.

⁷⁰ Konya ŞS., no: 39, 6/1.

⁷¹ Musa Sezer, *a.g.t.*, s. 174.

⁷² Fatih Selâmet, *Osmanlı Galatası'nda Kadınlar (II. Mustafa Dönemi)*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2022, s. 79.

⁷³ Naime Y. Kayaçağlayan, *a.g.t.*, s. 143-144.

⁷⁴ Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 237.

⁷⁵ Gaziantep ŞS., no: 87, 131-1; Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 182.

⁷⁶ Mehmet Dereci, *31 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1097-1098/1686-1687) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020, s. 229, İzzet Sak, *10 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili, (1070-1071 / 1659-1661) (Transkripsiyon)*, Konya 2003, s. 349; Kayseri ŞS., no: 115, 99/b-2.

⁷⁷ Gaziantep ŞS., no: 66, 200-1; Gaziantep ŞS., no: 87, 131-1; Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 181, 182.

⁷⁸ Gaziantep ŞS., no: 80, 115-1; Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 181.

Kocalar eşlerini tokatla, yumrukla depme, yani tekme ile darp edip yaralamışlardır. Mustafa, Nahırcı Ahmet gibi kocalar ise balta,⁷⁹ bıçak,⁸⁰ şiş⁸¹ gibi kesici, delici aletler ile eşlerine zarar vermişlerdir. Balta, bıçaktan başka sopa (dayak),⁸² değnek,⁸³ tahta,⁸⁴ nacak,⁸⁵ su bardağı,⁸⁶ asa,⁸⁷ satır, şiş, odun,⁸⁸ demir maşa, demir,⁸⁹ kılıç, kiremit,⁹⁰ tokmak⁹¹ ile eşlerini darp etmişlerdir. Kocalar en çok eşlerini odun ile dövmüşlerdir. Mahmut gibi önce karısını yumruk ile darp edip öfkesini durduramayınca değnek ile dövmeye devam eden kocalar yok değildir.⁹² Hüseyin Bey ise balta ve değnek ile karısını darp etmiştir.⁹³ Hasan karısının saçlarından tutup sokak kapısına kadar sürüklemiştir.⁹⁴ Hüseyin Bey karısına karşı hem kılıç hem de tabanca ve tüfek,⁹⁵ Mahmut yumruk ve değnek,⁹⁶ Hüseyin Bey balta ve değnek,⁹⁷ Kara Mehmed kılıç ve tabanca⁹⁸ ile İbrahim ise tabanca ve

⁷⁹ Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 237; Fatma B. Akbaş 1670-1671 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (15 Numaralı Şer'îye Siciline Göre), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 256.

⁸⁰ Havva. H. Selçuk, "Kadına Uygulanan Şiddetin Osmanlı Mahkeme Tutanaklarına Yansımaları", *KAREFAD*, 1/1, 2013, s. 112; Muhammed M. Küçük, *Üsküdar ve İstanbul Şer'iyye Sicillerinde Kazf ve Hakaret Suçları* (16. ve 17. yüzyıl), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2024, s. 71.

⁸¹ Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, s. 382.

⁸² Makbule Bakırcı, 1761-1762 tarihleri arasında Ayntab'da Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı: 125 Numaralı Gaziantep Şer'îye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015, s. 314.

⁸³ *Gaziantep ŞS.*, no: 53, 130-1; Yasemin Olgun, *a.g.t.*, s. 236-237; Mine Kartal, *a.g.t.*, s. 180.

⁸⁴ Nalan Kılıç, 1650 Yılında Bursa (B 87 Nolu Mahkeme Siciline Göre), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005, s. 142.

⁸⁵ Fatih Selâmet, *a.g.t.*, s. 79.

⁸⁶ Nalan Kılıç, *a.g.t.*, s. 142.

⁸⁷ Aysel Çelebi, 25 ve 26 Numaralı Kırım Şer'îye Sicillerine Göre II. Hacı Giray Han Döneminde Sosyal ve Ekonomik Hayat, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Düzce 2020, s. 65.

⁸⁸ İzzet Sak, *a.g.e.*, s. 349; Amasya ŞS., no: 50, 3/4.

⁸⁹ Erhan Ekici, 21 Numaralı Kastamonu Şer'îye Sicili'nin (1-104) Sayfaları Arası Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, (H. 1128-1129/M. 1716/1717), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2018, s. 72.

⁹⁰ Tülay Çetinkaya, 1135/1722 Tarihli Sicil Defterine Göre Trabzon'un Sosyal Tarihi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul-2006, S. 308-309.

⁹¹ *Gaziantep ŞS.*, no: 68, 266/2; Mustafa F. Taşın, *a.g.t.*, s. 93.

⁹² Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 124.

⁹³ Sema Dirik, 1667-1669 Tarihlerinde Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (17 Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 284-285.

⁹⁴ Ayşe Y. Tutar, *a.g.t.*, s. 152.

⁹⁵ Ayşe Güngören, *a.g.t.*, s. 291.

⁹⁶ Emrah Akbaş, *a.g.t.*, s. 124.

⁹⁷ Sema Dirik, *a.g.t.*, s. 111.

⁹⁸ Aslı Özcan, *Trabzon Şer'îye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Trabzon 2018, S 231

yumruk,⁹⁹ yumruk ve depik¹⁰⁰ ile eşlerine zarar vermişlerdir. Amasya'da Arap taifesinden Abdullah, oğlu ile birlikte karısı Selçik Hatun'u ateşe atmıştır.¹⁰¹

Mahkeme delilleri topladıktan, şahitleri dinledikten sonra karı koca hakkında karar verme sürecine girmiş demektir. Fakat şunu da belirtmekte fayda vardır ki o da sicillere kaydedilen her olay mahkemede dava aşamasında değildir. Bazı kayıtlar, özellikle ağır yaralama ve ölüm olaylarında keşif yapılmasını istemek ya da keşif yapıldığını gösteren kayıtlardır. Kimi kayıtlar ise mirasçıların diyet talebini içermektedir. Fakat burada dava görülmekte olup kadı delile göre diyet ödenip ödenmeyeceğine karar vermek durumundadır. Sultan'ın davası bu neviden davalardandır. Sultan mahkemeye başvurarak kocası Mehmet'in dişini kırdığını iddia etmiştir. Mahkeme davasını ispatlayan Sultan'ın dişinin diyetinin ödenmesi yönünde karar vermiştir. Karı kocanın bir ay sonra dişin diyeti için 25 kuruşa anlaştıkları görülmektedir.¹⁰² Ölüm olaylarında ise diyet miktarı çok yüksek olup Gülgün'ün diyet davasında olduğu gibi 5000 dirhem gümüş,¹⁰³ Şehri'nin davasında bir at ve 20 kuruştur.¹⁰⁴ Zina yaptığı gerekçesiyle öldürülen kadın için de koca mirasçılara diyet ödenmiştir.

Kocaların mahkemeye başvurduğu kayıtlarda olduğu gibi kocalar eşlerini bir daha dövmeyeceklerini, döverseler eşlerinin boş olması gerektiğini belirtmek, zapturapt altına aldirmek amacıyla mahkemeye gelmişlerdir. Bu neviden davalarda karar yoktur. Sadece kayıt vardır. Bu gibi olaylarda kadı muhtemelen kocanın karısını dövmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Kocasının söz vermesine rağmen evliliği devam ettirmek istemeyen kadınlar için tek seçenek hul'dür. Böylece kadı kadınların kocalarından boşanmalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır denilebilir.¹⁰⁵

Diğer taraftan davaların çoğunluğunda herhangi bir ceza belirtilmemiştir. Zaten İstanbul Tophane'de sakin Hatice Hatun gibi kadınlar iddialarını ispatlayamamışlardır. Kadının iddiasını ispatlayamadığı durumda kadılar ya olayı sadece kayıt altına almışlar¹⁰⁶ ya da kadınlara kocaları ile kavgadan uzak durması gerektiğini bildirmişlerdir.

⁹⁹ Ayşe Güngören, *a.g.t.*, s. 474.

¹⁰⁰ *Gaziantep ŞS.*, no: 71, 69/1.

¹⁰¹ Abdullah'ın oğlu Selçik Hatun'un üvey oğludur. *Amasya ŞS.*, no: 1, 51/3; Fikret Yılmaz, *Amasya'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1987, s. 82.

¹⁰² Naime Y. Kayaçağlayan, *a.g.t.*, s. 194, 207-208.

¹⁰³ *66 Bâb Mahkemesi 151 Numaralı Sicil*, s. 333.

¹⁰⁴ Mustafa F. Taşın, *a.g.t.*, s. 195.

¹⁰⁵ M. Âkif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Kazaî Boşanma "Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 5, İstanbul 1986, s. 7, 9.

¹⁰⁶ *İstanbul Kadı Sicilleri 43 Tophane Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 966-967 / M. 1558-1559)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019, s. 155; Bu gibi kadınlara bir başka örnek Afyon'da sakin Parsa'dır. Büşra Kayar, *507 Numaralı Karahisâr-ı Sâhib Şer'iyye Sicili: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2019, s. 120-121.

Gaziantep'te sakin Hatice ve Raziye,¹⁰⁷ Kayseri'de sakin Zöhre,¹⁰⁸ Adana'da sakin Ümmügülsüm¹⁰⁹ ve Duyduk,¹¹⁰ İstanbul Eyüp'te sakin Fatma Hatun¹¹¹ bu neviden uygulamalar ile karşılaşan kadınlardan birkaç tanesidir. İddialarının ispatlayan kadınlar için tazir cezası başta olmak üzere kocaya karısını bir daha dövmemesi yönünde tembih edilmiştir. Fakat bazı kadınlar kocaları tembih ettikten kısa bir süre sonra yeniden koca dayağına mâruz kalmışlardır. Elife adlı kadının olayında olduğu gibi çarşı ortasında herkesin gözü önünde yeniden karısını döven kocaları farklı bir boyuta koymak gerekmektedir.¹¹² Bursa'da yaşayan Fatma Hatun'un olayında olduğu gibi kadınlar iddialarını ispatlayamasalar bile kocaya karısına iyi davranması yönünde tembihte bulunulmuştur.¹¹³ Bu durumda kadı, kadına inanmış, fakat ispat olmadığı için kocaya ceza verememiş olma ihtimali söz konusu olabilir.

Bütün bunlar kadınların çoğunun şiddet karşısında haklarını aramak amacıyla mahkemeye başvuruda bulunduklarını göstermektedir. Fakat bu olgu şiddete mâruz kalan kadınların hepsinin bu kadar mı olduğu sorusunun cevabı değildir. Ya da çoğunluğu şiddetin boyutu arttığında, artık dayanılmaz hale geldiğinde mi başvuruda bulunuyorlardı sorusunun da cevabı olmadığını göstermektedir denilebilir. Bugün sadece fiziksel değil psikolojik şiddetin varlığının kabul edildiği dünyada bile çoğu kadın ya kabullenmek istemedikleri ya da ortaya çıktığında çevrelerinden, çocuklarından utandıkları için mâruz kaldıkları şiddete tahammül ettikleri gerçeğinden hareket edersek şiddetin varlığının gerekli olduğuna inanılan bir dünyada birkaç tokatı, birkaç darbı, ağır sözleri doğal kabul ettikleri ve bunlar için mahkemeye gelmedikleri düşünülebilir. Bu anlayış eskilerin “Koca bu, döver de sever de” deyiminde bariz bir şekilde kendisini göstermektedir. Ama yukarıda da belirttiğim gibi dayanılmaz hale gelse de İstanbul'dan Trabzon'a, Antep'ten Konya'ya kadınların çoğunlukla mahkemeye kendilerinin başvurmaları, adaletin tesisini istemeleri göz ardı edilmemesi gereken bir olgu olarak değerlendirilmelidir. İşte burada adalet tesis ediliyor mu sorusu gündeme gelmelidir. Çünkü burada kadının kocası için istediği neydi sorusu da değerlendirmeye alınmalıdır. Fakat bunu belgelerin dilinden anlamak kolay değil. Boşanmayı kabul eden kadınlar için istediklerinin boşanmak olduğu sonucuna varabiliriz. Nitekim Ümmügülsüm yeniden

¹⁰⁷ Bedia Güvenç, 45 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin 101-200. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1107-1108/M. 1696-1697), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015, s. 119, 120.

¹⁰⁸ Hilal Şahin, 77/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078/M.1667) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 91-92; Havva H. Selçuk, “a.g.m.”, s. 116.

¹⁰⁹ Metin Ceylan, 17 No'lu (H. 1156-1157 M. 1743-1744) Adana Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Kataloğu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996, s. 393.

¹¹⁰ Talip Atmaca, 129 Nolu (H. 1143-1145 M. 1730-1732) Adana Şer'iyye Sicili, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996, s. 227.

¹¹¹ İstanbul Kadı Sicilleri Eyub (Havass-ı Refia) Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H. 1090-1091 / M. 1679-1680), Haz: Fuat Recep vd., İstanbul 2011, s. 150.

¹¹² Gaziantep ŞŞ., no: 68, 297-2; 18. Mine Kartal, a.g.t., s. 1813.

¹¹³ Abdurrahman Kurt, “Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, Osmanlı, V, Ankara 1999, s. 434-449.

kocası ile evlenme teklif edildiğinde kabul etmeyecektir.¹¹⁴ Fakat kocaya karısını dövmemesi yönünde tembihle, ya da kadının kararının yer almadığı sadece kayıtla sonuçlanan davalarda kadınların ne istediklerine dair somut sonuca ulaşmak güçtür. Belki de bazı kadınlar boşanmak istiyor, kimi kadınlar ise şiddet olmadan sadece huzurla evliliğini sürdürmek istiyordu. Kim bilebilir ki.

¹¹⁴ *Bâb Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, s. 315-316.

Kaynakça

- Amasya ŞS., no: 1, 50.
- Balıkesir ŞS., no: 693.
- Bursa ŞS., no: B 7, B 27, B 28.
- Gaziantep ŞS., no: 66, 68, 71, 75, 80, 87.
- Kayseri ŞS., no: 115, 116.
- Konya ŞS., no: 38, 39, 48, 78.
- Akbaş, E., *13 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1087-1088 / 1676-1677) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018.
- Akbaş, Fatma B., *1670-1671 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (15 Numaralı Şer'iye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018.
- Akbel, M., *Lâle Devrinde Galata Kadınları*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2015.
- Akkaya, D., *Üsküdar Kadılığı 420 Numaralı Şer'iyye Sicili Defteri 1159-1160/1747-1748*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.
- Arıkan, M., *12 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1027-1028/ M. 1618-1619)*, Gaziantep 2017.
- Arslan, İ., *166 Numaralı (H. 980/M. 1572/1573) Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2012.
- Atmaca, T., *129 Nolu (H. 1143-1145 M. 1730-1732) Adana Şer'iye Sicili*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.
- Aybek, A. İ., *40 Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre Konya'da Sosyal Hayat*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2017.
- Aydın, M. Âkif, "Osmanlı Hukukunda Kazaî Boşanma "Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 5, İstanbul 1986, s. 1-12.
- Bakırcı, M., *1761-1762 tarihleri arasında Ayntab'da Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı: 125 Numaralı Gaziantep Şer'iye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015.
- Bilgili, R., "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kayseri Mahkemesinde Haklarını Arayan Kadınlar (Suçluluk ve Masumiyet)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IX/42, (Şubat 2016), s. 503-517.
- Bilici, H., *31 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.
- Ceylan, M., *17 No'lu (H. 1156-1157 M. 1743-1744) Adana Şer'iye Sicili Transkripsiyon ve Kataloğu*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.
- Çalışkan, M., *B-7 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Bursa (1591-1592)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.
- Çamlı, E. Z., *H.980-983/M.1572-1575 Tarihli Beşiktaş 10 Numaralı Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2020.

- Çelebi, A., *25 ve 26 Numaralı Kırım Şer'iyye Sicillerine Göre II. Hacı Giray Han Döneminde Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Düzce 2020.
- Çetinkaya, T., *1135/1722 Tarihli Sicil Defterine Göre Trabzon'un Sosyal Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2006.
- Dereci, M., *31 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1097-1098/1686-1687) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020.
- Dirik, S., *1667-1669 Tarihlerinde Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (17 Numaralı Konya Şer'iye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2022.
- Doğrayan, O. G., *Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Kadın ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2019.
- Erdoğan, E., *Kamil Kepeci 70 Numaralı Ahkâm Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-120)*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2023.
- Ekici, E., *21 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin (1-104) Sayfaları Arası Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, (H. 1128-1129/M. 1716/1717)*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2018.
- Güneş Yağcı, Z., *Osmanlı'da Cârîye Yaşamları*, İstanbul 2022.
- Güngören, A., *12 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1074-1075 / 1663-1664) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020.
- Güvenç, B., *45 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin 101-200. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1107-1108/M. 1696-1697)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015.
- Güzelsöz, M., *43 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilin Transkripsiyonu ve Belge Özellikleri (S. 132-271)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2021.
- İpek, M. S., *1750-1755 Yılları Arasında Galata'da Sosyal ve Kültürel Hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri *İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (H. 1027 / M. 1618)*, Ed. Coşkun Yılmaz; İstanbul 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri *Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970 - 971 / M. 1562-1563)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri *Eyub (Havass-ı Refia) Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H. 1090-1091 / M. 1679-1680)*, Haz: Fuat Recep vd., İstanbul 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri *66 Bâb Mahkemesi 151 numaralı sicil (H. 1143-1144 / M. 1731)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri *73 Bâb Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750)*, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019.

- İstanbul Kadı Sicilleri 74 Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172/ M. 1758), Ed. Coşkun Yılmaz, , İstanbul 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri 76 İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H. 1179-1180 / M. 1765-1767), Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri 43 Tophane Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 966-967 / M. 1558-1559), Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri 84 Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil (H. 1221-1222 / M. 1806-1808), Ed. Coşkun Yılmaz; İstanbul 2019.
- Jennings, Ronald C., “Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XVIII/1 (January 1975), pp. 53-114.
- Jennings, Ronald C., “The Office of Vekil (Wakil) in 17th Century Ottoman Sharia Courts”, *Studia Islamica*, 42 (1975), pp. 147-169.
- Kabadayı, N. Saide K., XVII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Amasya Kadı Sicillerine Göre Sosyo-Ekonomik Yaşam, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.
- Kahraman, Ahmet B., “Kadına Şiddet Olgusunun Sosyolojik Analizi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, (Nisan 2021), s. 1-18.
- Karagöz, S., *1 nolu Ayntab Şer’iyye Sicili Defteri Transkripsiyonu*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2012.
- Kartal, M., *18. Yüzyılda Osmanlı’da kadın (Diyarbakir ve Ayıntab Karşılaştırmalı Örneği)*, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2022.
- Kayaçağlayan, N., Y., *1714-1715 Tarihleri Arasında Gaziantep’te Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı (65 Numaralı Şer’iyye Sicili (Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2011.
- Kayar, Büşra K., *507 Numaralı Karahisâr-ı Sâhib Şer’iyye Sicili: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2019.
- Kılıç, N., *1650 Yılında Bursa (B 87 Nolu Mahkeme Siciline Göre)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005.
- Kurel, S., *36 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (H.1113-1118 / M.1701-1706), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2023.
- Kurt, A., “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Osmanlı*, V, Ankara 1999, s. 434-449.
- Kurt, A., *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Ankara 2013.
- Küçüköğlu, Mustafa I., *Üsküdar Mahkemesi 510 Numaralı Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi: 1782-1783 (H. 1196-1197)*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2015.
- Külek, A., *71 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu (1-101. Sayfalar H.1132 / M.1720)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010.

- Mamaş, G., *Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon'da Boşanma*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018.
- Muşmal, H., "Konya Mahkemesi Kayıtlarına Göre Osmanlı Döneminde Konya'da Kadına Şiddet Vak'aları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1650-1750)", *KAÇEP Sempozyumu Toplum, Kadın ve Şiddet*, Ed. Deniz Depboylu, Ankara 2020, s. 445-457.
- Muzaffarova, S., *Üsküdar Kadılığı 420 Numaralı Şer'iyye Sicili Defteri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Olgun, Y., *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat 1687-1688, (34 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- Selâmet, F., *Osmanlı Galatası'nda Kadınlar (II. Mustafa Dönemi)*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2022
- Selçuk, Havva. H., "Kadına Uygulanan Şiddetin Osmanlı Mahkeme Tutanaklarına Yansımaları", *KAREFAD*, I/1, 2013, s. s. 109-126.
- Sezer, M., *78/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1078 - 1079/ M. 1668) Transkripsiyonu ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2008.
- Şahin, H., *77/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1078/M.1667) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.
- Yapıcı, Ş., *H.1133-1134 (M.1721-1722) Tarihli 97 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.
- Yıldırım, H., *Hicri 980/M 572 Tarihli 166 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2012.
- Yılmaz, F., *Amasya'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1987.
- Yılmaz, F., "XVI. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 83, 1999/2000, s. 92-109.
- Yördem Sönmezışık, Z., *Bursa A-116 Numaralı Şer'iyye Sicili Tahlil ve Transkripsiyonu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Oturum Başkanı: Muhterem Hocam, çalıştaya tebliğinizle yaptığınız bu değerli katkıdan dolayı teşekkür ediyoruz. Hocamız mahkeme sicillerinde yer alan şiddet konularını tasnifi olarak, aileye, mahalleye topluma uzanan resmî kararların yansımalarını da takip ederek sundular. Çok teşekkür ediyoruz, sağ olun var olun. Uludağ Üniversitesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdurrahman Kurt Hocamız'dan şimdi Zübeyde Hocamız'ın bu sunumunun bir müzakeresini dinleyeceğiz.

TEBLİĞİN MÜZAKERESİ

Prof. Dr. Abdurrahman KURT*

Çok geçmiş olsun Sayın Hocam, eşinize de acil şifalar diliyorum. Konuşmama başlamadan önce hâzırûnu saygıyla selâmlıyorum. Doğrudan müzakereye başlamak istiyorum. Değerli hocalarım, Osmanlı Tarihi de İslâm Tarihi gibi sürekli kargaşalardan ibaret olmadığı gibi Osmanlı sosyal hayatı, bizim burada anlatacağımız tarzda sürekli çalkantılarla dolu olan bir hayat değildi. Şimdi biz belli spesifik bir konuya eğiliyoruz ve ister istemez o konuları bir şekilde gündeme getirmeye çalışıyoruz. Osmanlı Şer'iyye Sicilleri üzerinde 1960'ların sonlarından itibaren çalışma yapan Batılı ve İsraili araştırmacılar mevcuttur. Bursa Şer'iyye sicillerinde araştırmalar yapan Alman K. Leibe Harkort ve İsraili Heim Gerber , Kayseri ve Kıbrıs Şer'iyye sicillerini çalışan Ronald Jennings Osmanlı toplumuna ait nesnel analizler yapmışlardır. Ayrıca biz Osmanlı hayatı üzerine Batılıların seyahetnamelerinden de haberdarız. Meselâ burada zikretmek gerekirse, Salomon Schweigger tarafından yazılmış *Sultanlar Kentine Yolculuk* isimli 16. yy.'ın başlarında yazılmış Osmanlı'yı ve İstanbul'u anlatan ve daha ismini sayamayacağım birçok seyahatnamede biz daha farklı, daha olumlu bir Osmanlı tablosuyla karşılaşılıyor. Gerber'in Osmanlı kadınlarına yönelik sicillerden çıkarmış olduğu sonuçları bu kapsamda değerlendirmek mümkün. Söz konusu gözlemcilerin Osmanlıdaki kadın haklarını gördükleri zaman âdeta şok geçirmiş gibi bir durum içerisinde olduklarını yazdıklarından anlıyoruz.

Dolayısıyla karşımızda böyle bir Osmanlı tablosu var. Ben Zübeyde Hanım'ın çalışmalarını kısmen biliyorum, daha önce de çalıştaylarda bir arada bulunduk. Güzel ve faydalı çalışmalarının olduğunu ifade edeyim. Bununla birlikte bu bildiride biraz metodolojik hataların var olduğunu söylemek durumundayım Sayın Hocam. Çünkü siz burada şu anda sözlü olarak 200 yıllık süreç içerisinde dediniz ama metinde böyle bir ifade yok. Metinde bu olaylar hangi şehirlerde yaşanmış? Acaba nereden, hangi dönemlerden bahsediliyor? Bu olaylar hangi şehirlerde yaşanmış? Bu soruların cevaplarını göremiyoruz. Şahsen ben de bu gibi kaotik durumlarla karşılaştığımı ifade edeyim. Tabii ki sizin kaynaklarınız arasında Bursa Şer'iyye Sicilleri de var. Çalışmada Bursa'da 1839 ve 1876 yıllarıyla sınırlandırmıştım ama ondan önceki davaları analizlerime dahil etmeye çalışmıştım. Ancak ben de biraz önce ismini saydığım araştırmacı ve gözlemciler gibi daha farklı bir Osmanlı profiliyle karşılaştım. Vaktim olursa biraz sonra onlara da temas etmeyi düşünüyorum.

Şimdi ben metne göre müzakeremi yapmak istiyorum. Sizin bulgularınızda 118 kadın şiddet nedeniyle mahkemeye başvurmuş ama daha sonra bu sayıyı siz 120-125'e çıkarmış olabilirsiniz. Şiddet sebebiyle 7-8 şehirde ve 200 yıllık süreç içerisinde, 69 kadın

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Din Sosyolojisi ABD.

mahkemeye bizzat, 15 kadın ise vekilleri aracılığıyla başvuru yapmıştır. Yani 69 kadının, toplamda 84 kadının sadece bu konuda mahkemeye başvurmuş olması bile bize nasıl bir kadın hakları profilinin olduğu konusunda da fikir verebilir diye düşünüyorum. Yine bu süreç içerisinde 11 kadın da kocaları tarafından öldürülmüştür. Ben de yine biraz sonra temas etmeyi düşünüyorum: Bursa sicillerine Hüdavendigâr vilâyeti olarak yansıyan konuyla ilgili birisi Yenişehir'de diğeri de Kütahya'da geçen sadece iki vak'ayla karşılaştım.

Sizin bulgularınıza göre üç koca, eşlerini zina halinde yakalayarak öldürmüşler ve kendileri keşif için, kendilerinin haklı olduğunu göstermek amacıyla bizzat mahkemeye müracaat etmişlerdir. Bu olay, daha sonra bir yerde iki koca olarak geçiyor. Siz sözlü olarak da dört koca olarak ifade ettiniz.

Burada Kanûnî Sultan Süleyman Kanunnâmesi'nden söz ediyorsunuz. Doğrusu ben böyle bir kanunnâmenin farkında değilim. Burada mahkeme, eşlerini katletmiş kocalara herhangi bir müeyyide uygulanmamıştır. Bunun sebebi belli, ona da biraz sonra temas edeceğim.

Metinde kadınların ikinci sırada en çok dayak yemesinin sebebi muhâlaa olarak geçiyor. Bana göre muhâlaa, kadınlara tanınmış bir haktır, bir boşanma hakkıdır. Kadınlar, bütün davalarda kocalarından dayak yememiştir. Bursa'da daha önceki dönemlerde, 16. veya 17. asırda ben böyle bir belgeyle karşılaştım. Ama bu tür vak'alarda çoğunlukla kadınlar gelmişler ve mehirlerinden, iddet nafakası gibi bazı maddî bedellerinden vazgeçmek kaydıyla boşanma hakkını elde etmişlerdir.

Kadınlara yönelik cinâyet ve yaralama fiillerinde suç âleti olarak 17. yüzyılda biri Trabzon'da diğeri de Konya'da tabanca kullanılması oldukça dikkat çekici.

Kadınlara yönelik suçlarda uygulanan "ta'zîr"le ilgili şunu söyleyebilirim: Bilindiği üzere, İslâm Hukunda ta'zîr cezası ucu açık bir cezalandırma sistemidir ve suçun niteliğine göre kadılar veya ülü'l-emir statüsündeki siyasî otorite bu türden cezayı takdir etmeye yetkisine sahiptir. Tabii ki buradaki çözümlemelerim, çoğunlukla Şer'iyeye sicillerinden elde ettiğim belgelere ve verilere dayanmaktadır.

İslâm fıkıhına göre, evlilik yoluyla bir ailede ortak yaşam başlar başlamaz kadın iâşeye hak kazanmakta ve kocasıyla güzel geçindiği sürece, bu hakkı devam etmektedir. Meşrû ölçüler içerisinde kocasına itaat etmeyenlerden, yani nâşize, isyankâr olanlardan ise nafaka hakkı düşmektedir. Sicillerde kadının kocaya itaat etmeme sebebi olarak kocasıyla iyi geçiminin olmayışı, "hüsn-ü muaşeret"inin olmayışı zikredilmektedir. Kocasıyla iyi geçinemeyen kadın, kocasının evini terk edip kendi evinde veya da ebeveynin evinde ikamet ettiği için nâşize sayılmakta ve böyle durumlarda kendisinden nafaka hakkı düşmektedir. Şikâyet vukûunda hâkimin bu tür nâşize kadınlara kocalarının evlerine dönmeleri için müeyyide uygulamaması dikkate değerdir. Kadın, Osmanlı Hukuku'na göre isterse bu itaatsizliğini sürdürebilir. Jennings'in tespitiye göre, 17.yy.'da Kayseri'de bir kadın, kocasının evine dönmesi için mahkemeden gelen iki ayrı emre uymayı reddedince, dava kendiliğinden düşmüştür.

Tabii bazı çok eşliliği kabul etmeyen kadınların da zaman zaman kocalarının baskısına mâruz kaldığını biliyoruz. Şimdi ben buradan doğrudan fiziksel şiddete geçmek istiyorum. Bana göre belgelere yansıyan fiziksel şiddet vak'aları çok fazla sayıda değil,

bunlar sosyal hayat içerisinde daha fazla olabilir. Araştırdığım dönemde sadece iki vak'ayla karşılaştığımı yukarıda söylemiştim.

Peki az da olsa bu fiziksel şiddetin kaynağı nedir? İlk etapta bunun Nisâ sûresi 34. âyetin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Fetva mecmualarında fiziksel şiddet vak'alarıyla ilgili oldukça sert hükümler içermektedir. Mahkeme uygulamalarının, özellikle Bursa mahkemesinin uygulamasının fetvalardaki kadar sert olmadığını ifade edebilirim. 1196'da vefat eden Hanevî fakihî Kâdîhan, kadının dövülmesinin gerekçelerini dört madde halinde zikretmiştir. Onlardan bir tanesini de kadının namazı ve guslü terk etmesi olarak belirlemiştir. Oysa İmam Muhammed'in görüşüne göre bundan dolayı kadın dövülemez. Nisâ sûresinin 34. âyetinde söz konusu edilen ve tarihsel süreç boyunca cevaz olarak yorumlanan ifadeye dayanarak kadın eşlere fiziksel şiddet uygulanması, Bursa Mahkemesi'nde hiçbir şekilde mazur görülmemiştir. Bunun altını çiziyorum. Bilakis, kocalardan bu tür vakaların tekrerrüt etmeyeceğine dair kefil göstermek suretiyle teminat alınmıştır. Olayı inkâr edip de yemin edemeyenlere ta'zir cezası uygulanmıştır. Hangi sebeple olursa olsun fiziksel şiddet muhatabında derin güvensizlik ve psikolojik travmaların yanı sıra bedensel yaralanmalara ve hatta ölüme yol açabileceği de unutulmamalıdır.

Muhâlaadan biraz önce bahsettik. Sicillerde çok sayıda muhâlaa örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Gözümden kaçma ihtimali olabilir ama araştırdığım dönemde bunların hiçbirinde şiddet içeren bir belgeyle karşılaşmadım. Genelde bu tür davalar mahkemeye, eşlerin iyi geçinemediklerini belirten "*aralarında hüsn-ü muaşeret olmamakla*" veya "*aralarında münafeze vukuuna binaen*" gibi ifadelerle yansımaktadır.

Bu arada şiddet olaylarıyla ilgili sadece kadınlar mahkemeye başvurmamıştır, erkekler de birkaç vak'ada eşlerinden şikâyetçi olmuştur. Bunlardan bir tanesi 1670 tarihli Konya siciline kayıtlı bir belgede gerçektir. Bir erkek mahkemeye gelerek karısının sakalını yolduğunu ifade etmiş ve bir miktar sakalını da mahkemede ibraz etmiştir. Bursa'da incelediğim dönemde iki vak'ayla karşılaştım. Birisinde bir şahıs evine gelmeyen, evini terk eden itaatsiz karısını, bir başka şahıs da karısının kendisiyle muamele-i zevciyette bulunmadığını şikâyet için mahkemeye başvurmuştur. Bursa'da ve Konya'daki bu iki vak'anın dışında başka bir vak'ayla karşılaşmadığımı da burada ifade edeyim.

Erkeklerin eşlerine yönelik ağır küfürler de ispat edildiği takdirde boşanma daha doğrusu fesih nedeni olarak görülmüştür. İslâm hukuku buna "hürmet-i musahara" adını vermektedir. Ayrıca yine incelediğim dönemde üvey babalarından kaynaklanan üç ensest vak'asıyla da karşılaştık. Üvey babalarının sebebiyet verdiği olaylardan birinde bir üvey baba, dokuz yaşındaki üvey kızının bekâretini izale etmiş ve diğer iki olayda ise iki sapık, yetişkin üvey kızlarına şehvetle temasta bulunmuştur. Kadı, bu üç kişinin evliliklerini, nikâhlarını feshetmiştir.

Yukarıda temas ettiğimiz kadınlarına cinâyetlerine tekrar dönersek, bizim incelediğimiz 1839-1876 yıllarında konuyla ilgili sadece iki belgeyle karşılaştık. Bunlardan birisi 1857 yılında yaşanan Bursa'nın Yenişehir kazasına bağlı Çardak Köyü'nde Seyit Ahmet isimli bir genç, annesi Abdullah kızı Ayşe'yi fuhuş irtikâp ettiği şüphesiyle bıçak darbeleriyle öldürüyor. Bu olay mahkemeye intikal ettiriliyor ama mahkeme bir müeyyide uygulamıyor. Mahkemenin müeyyide uygulanmamasının

sebebini daha önceki çalışmalarım da yazmıştım. İslâm hukukuna göre maktulün en yakın varislerinden birisi katil hakkında şikâyetle bulunmazsa veya bedel olarak diyet talep ederse, katile bir müeyyide uygulanmıyor. Bugün sabah itibarıyla de İslâm Ansiklopedisi'ne şöyle bir baktım ve benzer ifadelerin olduğunu gördüm. Bu tür davalarda aslanan anlaşma yoluna ve af yoluna gidilmesi yönünde bir tavsiyeden bahsediliyor. Dolayısıyla bu örnekte de öldürülen kadının diğer oğlu yani katilin kardeşi, abisini veya kardeşini ibra ediyor. Ben davacı değilim dediği andan itibaren mahkeme ceza vermiyor. Burada sayın Hocamın böyle bir düşüncesi yok ama bazı tarihçi akademisyenlerin yazdıklarından, sanki mahkemede hâkimin rüşvet almış olabileceği ihtimali ima edildiğini görüyorum. Oysa burada katile ceza uygulanmamasın sebebi böyle bir istisnaya dayanıyor, rüşvete değil. Kadılar, açık bir şekilde Osmanlı hukukuna ve önlerinde tedvin edilmiş olan fıkha aykırı hareket edemezler. Aykırı hareket edenler bir şekilde tespit edildiği zaman cezalandırılmıştır.

İkinci olay da Yenişehir'deki olaydan yedi sene kadar önce Kütahya'ya bağlı Eğrigöz kazasının bir köyünde geçmektedir. Burada da Abdulkadir isimli bir şahıs zina değil "fi'l-i şeni" yapan karısını bıçakla öldürmüştür. Bakın fi'l-i şeni' yerine zina demiyor, zina derse bunu ispat etmek durumunda kalacak, şahitlerin bulunması ve hukukî bir müeyyidelendirme gerekecek ama fi'l-i şeni' ifadesiyle böyle bir şahit, kanıt bulma sıkıntısından kurtulmuş oluyor. Bu olayda da kadının kardeşi, eniştesini ibra ettiği için katil bir müeyyide ile karşılaşmamıştır.³¹⁵

Kısacası bu tür davalarda mahkeme bütünüyle maktulün en yakın varisinin ya da varislerinden birinin kararına göre hüküm verir. Varislerden birisi isterse affedebilir ya da biraz önce söylediğim gibi diyet talebinde bulunabilir. Diyet ile sulh oldukları takdirde katil olarak bilinen şahıs, mahkemenin cezasından kurtulmuş oluyor. Zübeyde Hocama bunları söyleme imkânını bize verdiği için tekrar teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

³¹⁵ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876), Sosyo-Ekonomik Yapı, Gelenek ve Görenekler*, Sentez Yay, Bursa, 2013, s. 130.

GENEL MÜZAKERE

Oturum Başkanı: Zübeyde Hocam'a ve müzakere hazırlayan Abdurrahman Hocama katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Hızlıca müzakere kısmına geçelim.

Prof. Dr. Ali AKPINAR: Ben hem müzakereci hocalarıma hem de tebliğci hocalarıma teşekkür ediyorum. Feyza Hanımın tebliği ile ilgili anlattığı mahiyette bir iki cümle söylemek isterim. Şimdi Asr-ı Saâdet, yaygın şiddet ortamı ifadesi, hakikaten bizim insanlara örnek olarak bulunduğumuz dönemi anlatmak konusunda bazı zihinlere şüpheleri de beraberinde getirdi. Hocalarımızın bu konu da ilgili çalışmaları da var. Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi olayı var. Bu olay, Kur'ân-ı Kerîm'de o kadar büyük bir hadise ama araştırıldığı zaman kaynaklarımızda kız çocuklarını diri diri toprağa gömen birkaç kabilenin olduğu ve bu sayının 8-10 kızıdan ibaret olduğundan bahsediliyor. Dolayısıyla bu şekildeki örnek olayları biraz da cımbızlayarak seçtiğimiz için belki böyle bir kaniya varabiliriz. Yani yanlış anlaşılmalara meydan verebilir diye düşünüyorum. Hocalarımızın alanı İslâm tarihi olunca, burada kronolojik okumayı önemli görmeliyiz. Peygamberimizin kadınlarla ilgili, kadınlara şiddet uygulayanlarla ilgili hem çok güzel bir örnekliği var hem de yönlendirici ifadeleri var. Yani mâlûm içki yasağı öncesinde Hz. Ali'nin de Hz. Hamza'nın da içki içtiğine dair rivayetler var ama hocalarım da arz etti, o yasaklar geldikten sonra acaba bu kişiler ya da genel olarak İslâm toplumu nasıl bir evrilme geçirdi? Bu sahâbe hayatları ya da bu olayların devamı şeklinde yani yasaktan ya da uyarıdan önce, peygamberin müdahalesinden önce ve sonra, en azından tahmini olarak bir kronolojik tespit yapılırsa güzel olur. Çünkü biz onların sürekli olarak Câhiliye döneminin eşkıyaları, İslâmî dönemde saadet çağının güzel insanları olduğunu hep söylüyoruz. Bu şekilde bir okuma son derece önemli diye düşünüyorum. Son olarak da Hz. Ömer ve Abdullah b. Ömer'in ikisinden gelen bir rivayet var: *"Biz hakkımızda âyet iner korkusuyla kadınlarımız hakkında ileri geri konuşmaktan korkar olduk."* Yani öncesi var ama artık bu uyarılardan sonra herhalde kendilerine bir çeki düzen vermiş olmaları gerekir diye düşünüyorum. Yoksa tüm toplumu efendimizin vefatına, Asr-ı Saâdet'in sonuna kadar böyle uygulamalar devam ettiği şeklinde tanımlarsak sıkıntıya düşeriz diyorum, teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ: Feyza Hoca'nın sunumu hakkında bir şeyler söyleyeceğim. Ben 2021 yılında bir makalemden ona atıfta bulunmuştum, güzel bir çalışmaydı. Burada şunu ifade etmemiz gerekiyor. Sahâbe, peygamberimize rağmen bu konuda kendini, kültürün baskısından kurtaramamıştır. Biz, onları hata yapabilecekleri birer insan olarak görmeliyiz ve onların bu davranışları bize örnek olamaz. Muhtemelen İslâm medeniyetinde yani Hz. Peygamber'den günümüze kadar süreçte kadına olan şiddetin azalmaması, kültürel anlamda kültürümüz de buna müsait olduğu için bağlı kalmamızla ilgilidir. Bu bağlılık kadına yönelik şiddete sağlıklı bir şekilde bakışımızı engellemiştir. Bir de biz kültürün baskısından dolayı şiddete tahammül etmiş durumdayız. Diğer bir husus Feyza Hoca'nın anakronik bir hataya düşmüş olmasıdır. Çünkü sunumunun başında modern dönemdeki şiddetin tanımını yaptı. İşte bu tanıma göre de şiddet, fiziksel, psikolojik, ekonomik olarak insana acı veren şeylerdir. Şiddet

kavramı bana göre modern bir kavram oldu. Biz bu kavramı bana göre Hz. Ömer döneminde uygulayamayız. Feyza Hanım da bu tanıma uyan örneklerimiz var dedi. Uygularsak, anakronik bir hata yapmış oluyoruz. Çünkü biz kendi dönemimize göre şiddete bir tanım yapıyoruz ve o tanıma göre de sahâbeyi şiddet uygulamakla suçluyoruz. O zaman bu tanıma göre, “*On yaşındaki bir çocuk namaz kılmazsa dövün*” emrini çocuğa şiddet olarak görebilirsiniz. O halde ne yapmamız lazım? Bana göre o dönemin şiddetini o döneme göre görmek lâzım, yani eğer o dönemde bazı eylemlere karşı toplumda olumsuz tepkiler olmuşsa onu şiddet olarak nitelendiririz. Eğer tepki olmamışsa, şiddet olarak görmememiz gerekir. Yani şu an şiddet olarak gördüğümüz şey, o dönemde terbiye, tedip amaçlı kullanılmış olabilir. Ya da meselâ eskiden kadın, kocası için beni haksız yere dövüyor diyordu. Haksız yere diyor ama demek ki haklı yere dövebilirmiş ve şiddet olarak telakki edilmiyormuş. Ama şimdi modern şiddet tanımında haklı olarak dövse de buna şiddet diyeceğiz. Yani bunları göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Yoksa anakronizme düşeceğimizi belirtmek isterim.

Oturum Başkanı: Yani bu âdetlerin insanlara tahakkümünü yok saymak pek kolay değil, mümkün görünmüyor. İnsanlar, inançlarına rağmen eski hatalarını devam ettirebiliyorlar ama zaman içinde o hataları tasfiye devam ediyor.

Prof. Dr. Abdullah KARAHAN: Kıymetli hocalarım, şimdi kıymetli Feyza Hocamıza söyleyeceğim birkaç husus var. Hocamız Hz. Peygamber döneminde kadına yönelik şiddetin azaldığına dair elimizde bir bilgi yok diyor. Hatta Hocamız'ın o ifadelerden anladığımız tam tersi şekilde, geçmişten itibaren gelen neyse aynı şekilde devam ettiği yönünde bir yaklaşımı var. Bu bana çok makûl görünmüyor. Tamam, anlıyorum Câhiliye döneminden itibaren bir sosyal akışkanlık var. İnsanlar bir anda değişmiyor ama Hz. Peygamber ahash üzerinde birçok Câhiliye âdetini veya birçok farklı özelliği dönüştürebiliyorken, değiştirebiliyorken bu konuda başarısız olması, bu konuda insanlar üzerinde hiçbir etki uyandıramamış olması doğrusu sana çok makûl görünmüyor. Bu konuda Hz. Peygamber'in o uyarılarının ahash tarafından hiç dikkate alınmadığını, herkesin kendi kafasına göre hareket ettiğini doğurur ki bu çok makûl görünmüyor. Sevgili Kutbettin Hocamız sahâbe ameli, sahâbe kavli kavramı üzerinde durdu. Şimdi biz fıkhıta sahâbe amelini, Hz. Peygamber'den gördüklerini hayatlarına aksettirmede belirli bir başarı sağladıkları için önemsiyoruz. Yani bunlar sonuçta öyle veya böyle amel olarak kalmış gibi bir yaklaşıma gidersek bu sefer meşru hatta farz gibi bir şey hâline gelecek. Yani bu konuda sahâbe ameli var, âyet de var. Canımız sıkıldıkça hanımlarımızı dövebiliriz. Zaten şiddet hususunda Peygamber zamanında da hiçbir gerileme olmadı. Sahâbe bile yapmadı, sahâbenin bile yapmadığı bir şeyi biz niye yapalım gibi bir neticeye varırız ki ben bunu doğru bulmuyorum. Bu konuda biraz daha ölçülü bir dil kullanılsa daha güzel olur. Tamam, evet Hz. Peygamber zamanından sonra asabiyet konusunda geri dönme durumları gibi bir şeyler de olabilmıştır. Bunu da dikkate alabiliriz ama hiç azalmamıştır hatta aynı şekilde devam etmiştir demeyi uygun görmüyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Abdullah Karahan Hocamıza bu değerli katkısı sebebiyle teşekkür ediyoruz. Değerli arkadaşlar, Balıkesir'den aramıza katılan Zübeyde Hocamıza, temennilerini iletmesi için Vedâ sözü verelim. Muhterem Hocam, çalışmaya katılan tüm arkadaşlarımız adına eşiniz beyefendiye selâmlarımızla şifa dileklerinizi tekrar arz ediyoruz, buyurunuz.

Prof. Dr. Zübeyde YAĞCI GÜNEŞ: Hocam dediğim gibi daha fazla kalamadığım için üzgünüm, o ortamda bulunmak isterdim aslında. Ben Abdurrahman Hocamın söylediklerine katılıyorum. Tabii ki kendisinin çalışmalarını gördüm. Bildiride tam olarak tamamlandığında onları kendisi de görecekler. Tabii ben oradaki yüzdelerin oranını verirken, spesifik olarak şiddet üzerinde durduğum için bildiride yok ama genel olarak baktığımızda gerçekten 16-18. yüzyıldaki mahkeme kayıtlarını irdeledim. Hatta iki yüz yıl dedim ama üç yüz yıllık bir süreci kapsıyor. Bu süreç içerisinde rastladığım Şer’iyye sicillerinde 110-112 vak’a var. Tabii hiç olmaması gereken bir durum olmakla birlikte sayısal olarak çok cüz’î miktarda kalıyor gerçekten. Bu tür şeylerin sayısal olarak verilmesi de doğru olmamakla birlikte çok az bir kesimi oluşturduğunu ifade etmem lazım. Gerçekten hem seyyahların hem de bahsedilen kişilerin tespitleri zaten çok eşliliğin çok az olduğunu görüyoruz. Zamanında ben kölelerle ilgili çalışmalarına başladığımda kölelikle ilgili bana bir hocam yorum yapmıştı. “Hocam ayakkabıcının yanına gidince herkes ayakkabı görür, artık siz de herkesi köle görmeye başlamışsınız.” demişti. Tabii ki öyle görmüyoruz ama konumuz bu olduğu için böyle değerlendiriyoruz. Diğer açıdan Kanunî Kanunnâmesi ile ilgili. Çünkü Hocamın da katıldığı çalıştayda ben “Osmanlı Kanunlarında Kadın, Suç ve Ceza” diye yayınlanan bir bildiri hazırlamıştım. O makalede, bu madde üzerinde yorum ve tespitler ile böyle yapan hocaların cezalandırılmadığıyla ilgili bilgi var. Ayrıca şunu söyleyeyim ben ele aldığım şeylerde üç-dört vak’ayı sonradan buldum, daha sonra bildiriye ekleyeceğim bunları. Her zina yapan kadını kocası öldürüyor da ceza almıyor değil, bu örnek de çok az meselâ. Zina vak’alarına baktım ve bu zina vak’alarını dahi söylemiyor. Geliyor, şikâyet ediyor. Bakıyorlar ve mahalleden, köyden uzaklaştırılıyor. Bu çok daha genel bir uygulama hatta fahişelikle ilgili uygulamada da Osmanlı Devleti’nde sürgün cezasını daha hak eden bir uygulama. Mahkemelerin bakış açısı genellikle cezaların daha çok hafifletilmesi yönünde. Muhâlaa ile ilgili söylediklerim bu hala ile ilgili darpla karşılaşan kadınlar için geçerli. Yoksa muhâlaa kadının bir hakkıdır, kesinlikle uygulanmıştır. Bu bir orana vurulduğunda %1-%2 gibi çok cüz’î bir siteyi oluşturur. Kadınlar bu hakkı kullanmışlardır.

Ben online uzaktan da olsa, kafede gürültülü bir ortamda da olsa bu ortamda bulunduğum için çok teşekkür ediyorum size. Sayın hâzırûna da oturum başkanına da beni anlayışla karşıladıkları için hassaten teşekkür ediyorum. İyi çalıştaylar diliyorum.

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Feyza Hanımın anlattıklarını destekleyici şekilde bir şey söylemek istiyorum. Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınlara şiddet uygulanmasını kabul etmemiş ve hanımlarına şiddet uygulayan erkeklere de şiddetin boyutuna göre cezalar vermiştir. Herkese aynı değil, suçun şekline göre farklı yaptırım şekilleri uygulamıştı.

Bizler de Hz. Peygamber (s.a.s.)’in bu uygulamalarından hareketle şiddet konusunda yeni bir ceza yöntemi belirleyebiliriz. Bugünkü mevcut “şiddet” tanımı tekrar revize edilmeli, suçlar değişik kategorilere ayrılmalı ve hangi suça hangi cezanın verilmesi gerektiği belirtilmelidir.

Fâtıma bnt. Kays, Hz. Peygamber’e gelerek Muâviye b. Ebû Süfyân ve Ebû Cehm Âmir b. Huzeyfe’nin (yahut Abdurrahman b. Avf) kendisi ile evlenmek istediklerini söyledi. Peygamber (s.a.s.) de Muâviye’nin yoksul, Ebû Cehm’in de kadınlara karşı sert davrandığını söyleyerek Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini tavsiye etti. O da Üsâme ile evlendi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) nafakayı karşılamayacak kadar fakir olan ve şiddet eğilimli olan kişiler ile evliliği tavsiye etmiyor. Evlenilecek kimselerin hanımının nafakasını karşılaması ve onu korumasını esas alıyor. Muâviye ve Ebû Cehm'i de bu iki konuda yetersiz gördüğü için onlarla evlenilmesini istemiyor. Hanımını döven ve onlar için gerekli harcamayı yapamayacak kişilerle evliliği tavsiye etmiyor. Teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY: Müzakereci hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Özellikle Feyza Hocamızın çalışması bizim yarınki fikhî tartışmalar bağlamında, buradaki bu sosyokültürel zemini iyi değerlendirebilirsek, özellikle nüşûz ile ilgili âyeti de çok iyi değerlendirmiş olabilirler. Yarın bunu zaten konuşacağız ama Hocamın tebliği vesilesiyle yani o ortamı şöyle incelediğimizde, o yöndeki yayınları müzakere ettiğimizde aslında bir iklim değişikliğinin olduğunu görüyorum. Hz. Peygamber döneminde öncesine göre ciddî bir değişimin olduğunu görüyorum. Çünkü hanımların daha serbest olduklarını, hatta Hz. Ömer gibi birçok sahâbinin de hanımları çok fazla tasdikledik diye şikâyetle bulunduklarını ama buna rağmen Hz. Peygamber'in müsamahalı davrandığını görüyoruz. Yine Hz. Peygamber'in eşlerinin de son derece rahat davrandığına dair rivayetler var. Bütün bunların toplamından çıkardığımız şey, aslında şiddet konusunda iyileşme var ama tamamen bunu sıfırlamak gibi bir durum olmayabilir. Zaten böyle bir beklenti de çok mâkul olmayabilir. Yani söylemek istediğim, belki o dönemdeki şiddet içeren olguların yaygın bir şekilde görülmesi, Hz. Peygamber döneminin kayıt altına alınmasından kaynaklanıyor. Yani bu tür şeylerin medyatik olması, hadislerde öne çıkıyor olması görünür olmasını da sağlamış olabilir. Buna dikkat etmek gerekir.

Prof. Dr. Adem APAK: Alanım olması sebebiyle birinci tebliğe ilgili değerlendirmeler yapacağım. Hacı Mehmet Hocam ifade etti. Peygamber döneminde kadına yönelik şiddette hiçbir değişiklik olmadığı ifadesi, çok iddialı bir ifade. Sanki İslâm öncesi dönemi tüm boyutlarıyla biliyoruz. Bununla kıyasladığımızda her halükârda müsbet bir iyileşme söz konusu olduğunu peşinen söyleyebiliriz. Nitekim, Câhiliyede kölesini öldürmek vak'a-i adiyedendir. Ammâr b. Yâsir'in annesinin babasının Ebû Cehil tarafından şehit edilmesi bile başlı başına bir örnek olarak değerlendirilebilir. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi hususunda Câhiliye toplumuna وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ âyeti kerîmesinin hiç etkisi olmadığını söylemek çok büyük bir iddia. Câhiliye döneminde her doğan kız çocuğunun gömülmediğini biliyoruz. Oradaki okumada bir genelleme var ama genellemeden yola çıkarak aynı anlayışın devam ettiğini söylemek, doğru değil. Ben hasbelkader biraz İslâm öncesi Arap tarihi ve Câhiliye kültürüyle de ilgili çalışmalar yaptım. O nedenle mutlaka müsbet anlamda iyileşme var, diyebilirim. Hocamın dediği gibi Hz. Peygamber dönemi kayıtları elimizde olduğu için bu kayıtlardan yola çıkarak bir genelleme yapmak çok sıkıntılı ve tehlikeli. Aynı durum Hz. Ömer'den rivayetle Mekke'deki kadınlar çok itaatkardı ama Medine'ye hicretten sonra oradaki kadınları görünce bizim kadınların da huyu değişti formatındaki değerlendirmeyi de genellemek yine doğru değil. O Hz. Ömer'in kendi değerlendirmesi, tespiti olabilir. Ayrıca sözü Hz. Peygamber dönemindeki Ömer mi? Hz. Ebû Bekir' in halifelîği dönemindeki Ömer mi? Halife Ömer mi söyledi? Hz. Ömer gerek Allah Resûlü'nün gerek Hz. Ebû Bekir'in döneminde fevri ve anlık değerlendirmeler, hareketler yapıyordu. Hatta bu hareketlerinden dolayı insanlar Hz. Ebû Bekir zamanında ikinci halife olarak düşünüldüğünde itiraz ettiler. Bizi bu Ömer'e mi bıraktın demişlerdir. Hz. Ebû Bekir'in verdiği cevap çok güzel. O bizlere güvenerek daha fevrî hareketler yapıyor,

ama yarın halifelik makamı üzerine bindiğinde, böyle olmaz dedi. Bakın bu bile Hz. Ömer'in kronolojisini takip etmek gerektiğini söylüyor. Dolayısıyla Medine'deki hanımlar tarlada çalışıyorlardı. Bundan dolayı eve para getiriyorlardı söylemi bana çok zorlama geliyor. Bana sorarsanız Kureyş'in kadınları, çok daha güçlü kadınlardı. Zira Kureyş'in erkekleri de güçlü adamlardı. Hatta özgüven, mücadele noktasında Mekkeliler ile Medinelileri kıyaslamak mümkün değil. O nedenle bu yoldan, bu sözden yola çıkarak yapılan genellemeyi doğru bulmuyorum. Bunu ancak Hz. Ömer'in bir tespiti olarak değerlendirebiliriz.

Son olarak câriyelere yapılan işkenceden bahsedilirken başta efendisi olmak üzere bütün toplum köle ve câriyelere işkence ederdi gibi bir ifade kullanıldı. Arap sosyal hayatı dikkate alındığında bu doğru değildir. Kölelere sadece efendileri muamele eder, yani bir efendi başka bir efendinin kölesine dokunamaz bile. Arap örfü bunu gerektirir. Nitekim Ümeyye b. Halef, Bilâl-i Habeşî'ye eziyet etmiştir çünkü onun efendisi odur. Ammâr b. Yâsir ailesine de Ebû Cehil tarafından şiddet uygulanmıştır, bir başkası dokunamaz. Başkaları yerine bunun efendileri tarafından şiddet uygulandığı şeklinde bunun tashih edilmesi yerinde olur, teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY: Hocam bir soru sorabilir miyim? Biliyorsunuz şiddetin belirlenmesi noktasında nüşûz âyeti geliyor. Ama benim gördüğüm kadarıyla şiddetin belirlenmesi noktasında yani kadınlara karşı darp olaylarında bu âyete atıf yapılmadığını gördüm. Acaba İslâm tarihçileri böyle bir olaya şahit oldular mı? Nüşûz âyeti kapsamında bir şiddet olayına bir kaynak, referans bulunabilir mi? Ben böyle bir referansın olmadığını görüyorum. Eğer siz de teyit ediyorsanız çok önemli bir bilgidir.

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN: Allah âdemoğullarına ve âdemkızlarına çok büyük değer vermiş ve yerde gökte olan her şeyi onun emrine, hizmetine amade kılmış. Dolayısıyla insanoğluna verilen bu değer erkekten ibaret değil. Hz. Âdem yanında Havva validemiz ile yaratılıyor, dünyaya indiriliyorlar ve aile hayatları başlıyor. Kur'ân Hz. Havva başta olmak üzere Hz. Meryem, Hz. İbrahim'in iki eşi Sâre ve Hacer, firavunun karısı ve Hz. Mûsâ'nın annesinin olağanüstü mücizevî olaylarının olduğu ve keramet sahibi olduklarını belirtir. İmam Mâtürîdî meleklerin Hz. Meryem'e sofra kurmasını sofrayı kaldırmasını, Hz. İsâ'nın konuşmasını keramet olarak adlandırmış ve onun peygamber olmasa bile evliya olduğunu söylemiştir.

Yıllar önce Konya'dan İzmir'e geçerken Efes'e yolumuz düştü. Malum orada Hz. Meryem'in kabrinin bulunduğu biliniyor ve ziyaret ediliyor. Ailecek ziyarete gittik. Hanım Hz. Meryem'e nasıl dua edeceğimizi sordu. Ben de Kur'ân'da Hz. Meryem sûresinin olduğunu ve diğer müminlere nasıl dua ediyorsak ona da öyle dua etmemiz gerektiğini söyledim. Biz dua ederken yanımıza güzel Türkçe konuşan tesettürlü bir rahibe hanım geldi. Bizim Hz. Meryem'e saygı gösterdiğimizi ve dua ettiğimizi görünce bir şeyler sormak istedi. Ben de ona Kur'ân'da Hz. Meryem sûresinin bulunduğunu, o daha doğmadan Hz. Meryem'in annesinin kendisini Mescid- Aksa'nın hizmetçisi olarak adadığını söyledim. Hatta Hz. Meryem orada otururken meleklerin kendisine sofra kurduğundan da bahsettim. Eniştesi Hz. Meryem'e bu sofranın nereden geldiğini sorduğunda o da bu sofrayı meleklerin kurduğunu ve Allah'ın dilediğine rızık verdiğini ifade etmiştir. Ben rahibe hanıma Hz. Meryem'in Kur'ân'da açıkça kerametiyle bahsedilen ve evliya bir zat olduğunu söylediminde ağlamaya başladı ve bize arabaya

kadar yolcu etti. Kur'ân'da ve tüm semavî dinlerde erkek ve kadın herkesin bir değeri vardır ve bu değeri tekrar etkin hale getirmemiz lâzım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ: Bismillâhırrahmânırrahîm. Öncelikle bildiri sahiplerine teşekkür ederim. Öz olarak söylemek gerekirse ben her iki tebliğde sergilenen genellemeleri çok sağlıklı bulmadım. Maalesef, tarihimize bakarken bu tür genellemeleri çok yapıyoruz. Benzer genellemeler mucizeler ve rüyalar konusunda yapılmaktadır. Sözelimi “Peygamberimiz her sabah rüya yorumlardı” bu tür genellemelerden biridir. Şöyle sormak lazım böyle genelleme yapanlara: Madem Peygamberimiz her sabah rüya yorumluyor o zaman niye elimizde o kadar yorum yok? Her rüyayı yorumlar mıydı Peygamber Efendimiz? Halbuki Peygamberimiz'den gelen rüya yorumu o kadar da çok değil. Her sabah rüya yorumlasa binlerce rüya yorumu günümüze gelmesi gerekirdi.

Öte yandan münferit/tekil olayların genelleme yapılması da benzer durumdur. Böylece tarihte tekil olaylardan yola çıkarak olumlu ya da olumsuz abartılı sonuçlar çıkartmak mümkün olabilmektedir. Örneğin bir mucize olarak anlatılan “Peygamberimiz yolda giderken taşlar kendisini selâmlardı” anlatısı bu tür bir genellemedir. Olay aslında mucize olarak bir taşın Hz. Peygamber'i selâmlamasıdır. Eğer olayı genelleştirirsek o zaman mucize olmaktan çıkar. Çünkü mucize tabiatı gereği bir kere olur ve biter. Eğer süreklilik arz ediyorsa bu mucize değil olağan bir olay olur.

Yanlış anlamaya sebep olan bir olaya örnek olarak şunu verebilirim. Hz. Peygamber insan olmasından kaynaklı olarak def-i hacetini yaptığında edep gereği gözlerden saklamak için toprakla örter ve gizlerdi. Ancak bazı insanlar bunu “Toprak O'nun def-i hacetini yutardı” şeklinde yorumlamışlardır. Birinci yorum Hz. Peygamber'in ümmetine örnek olmasını anlatırken ikinci yorum olayı mucizeleştirmektedir. Peygamberlerin mucizeleri insanlara örnek olmaz, çünkü normal bir insan mucize gösteremez. İnsanlara örnek olacak şey Hz. Peygamber'in mucizevi olayları değil, olağan tavır ve davranışlarıdır. Burada anlatılan şey, göze çirkin gelecek şeylerin kapatılması veya yok edilmesidir. Tarihî olaylar yorumlanırken bağlamı, maksadı ve hedefi göz önünde bulundurularak yorumlanması en doğru ve isabetli olandır.

Bildiride belli ve sınırlı tekil olaylar üzerinden sahâbe arasında kadına şiddetin yaygın olduğu şeklinde bir imaj sunulmaktadır. Tabii ki kadına veya erkeğe şiddet tekil olsa da kabul edilebilir değildir. Ancak bunu verirken vâkıya uygun düşecek şekilde vermek gerekir. Buna göre bildirinin ismi “Sahâbe Döneminde Kadına Şiddet Örnekleri” şeklinde olsa daha isabetli olurdu. İslâm'da örneğimiz Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'dır. O'nun hayatında kadına veya erkeğe yönelik şiddet olmadığına göre İslâm'ın hedefi şiddetin olmadığı bir toplumdur. Sahâbe arasında var olan şiddet de insanın bulunduğu yerde olumsuzlukların olacağına binaen var olan olumsuz örneklerdir. Bu olumsuzlukların insan tabiatı ve toplum yapısı gereği giderilmesi belli süreç içinde olabilir. Tarihe bakarken bu insanî ve içtimâî durumun gözetilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Arş. Gör. Gülizar ARTUÇ: Özellikle ilk dönem verileri hakkında bir katkıda bulunmak isterim. Doktora tezim kapsamında Vekî'in kadı hükümlerine yer verdiği Ahbârü'l-Kudât eserini çalıştım. Hicrî ilk üç asırda kadıların gelen davalarda kadınlar nafaka, mehir gibi birçok konuda davacı olmuş hatta zaman zaman ikinci eşle evlenilmemesini de şart koştukları ve kocaları ihlâl ettiği için kocalarından davacı da olmuşlardır. Bu şekilde

birçok konuda davacı olabildikleri hâlde şiddete dair hiçbir kayıt geçmemesi dikkatimi çekmişti. Burada da şiddet gördükleri hâlde davacı olmaktan çekinmiş olabilecekleri söylenebilir ancak kesinlikle çok fazla şiddet vak'ası vardır ya da artmıştır demek veriler açısından mümkün görünmemektedir. Bu verilerden hareketle belki az ya da çok şeklinde genel yargılardan ziyade var olan olguya dikkat çekmek daha isabetli olabilir diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Saffet KÖSE: Ben tebliğler için teşekkür ederim. Hocam, “Bunlar tikel örnekler midir yoksa ilkesel anlamda umûma teşmil edebileceğimiz özellikte midir?” meselesi çok konuşuldu, ben de onun altını çizmek istiyorum. Burada önemli bir husus var, bunu atlamayalım. Cenâb-ı Allah zaten âyetle “*Kadınlarla iyi geçinin*” diye emrediyor. Bu âyet geldikten sonra o günün toplumunda nasıl bir etki oldu, kadın-erkek ilişkileri nasıl bir şekil aldı, buna bakmak lazım. Peygamber efendimiz Vedâ Hutbesi’nde kadınlar için “*Siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız*” buyuruyor. Aslında bu ifadede kadını dövenlere karşı bir uyarı var ve kadını kendi mülkiyeti gibi görenleri ikaz ediyor. Çünkü “emanet” kişinin kendine ait olmayan ve sahibi için kendi nezdinde saklaması gereken, zamanı gelince de iade etme yükümlülüğü olan varlığı ifade eder. Buna baktığınızda Hz. Peygamber diyor ki “*Kadının bir sahibi var o siz değilsiniz Allah’tır.*” Eğer o emaneti gerektiği şekilde korumazsanız Allah’a hainlik etmiş olursunuz. Bu, çok ürkütücü bir uyarıdır. Kur’ân’ın ilgili emri ve Hz. Peygamber’in bu konudaki hadîs-i şerifleri varken acaba sonrasında toplumda kadın-erkek ilişkisi nasıl bir şekil aldı? Bu örneklerin onlar üzerinden yorumlanması lâzım.

Bir şey örnek olarak zikrediliyorsa, istisnâ olduğu için olabilir. Buna da dikkat etmek lazım. Bir Hocamız bir tarihte Cuma namazının kadınlara da farz olduğuna dair bir kitap yazmış ve orada delillerden birisi olarak sahâbeden bir kadının cuma namazına gittiğini de zikretmişti. Aslında bu tezini ispat bir tarafa onu bütünüyle boşa çıkaran bir örnekti. Çünkü o kadının Cuma namazına gitmesi olağan bir şey değil ve o kadının özelliği olduğu için zikrediliyordu. Zira bütün kadınlar Cuma namazına gidiyor olsaydı onun zikredilmesi anlamsız olurdu. O örneklemelere dikkat etmek lazım.

Aile içi şiddet konusunda bir hukukun oluşturulmadığı söylendi. Hocam, zaten oluşturamazsınız, bugün de oluşturamazsınız. Aile, sadece bir hukuk kurumu olmadığı gibi hukuk da diğer normatif disiplinlerden bağımsız değildir. Şiddetin önlenmesi isteniyorsa onun öncesindeki diğer normatif disiplinlerle ilişkisini güçlendirmek gerekir. Bu konuda din, ahlâk, kültürel yapı ve hukuk bir bütün halinde ilişkilendirilmeli ve aktive edilmeli. Hukuk, ispat edilebilmiş uyumsuzlukları sonuçlandırabilir. İspat edilemeyen bir meseleyi nasıl sonuçlandıracaksınız? Ailenin zaten bir mahremiyeti var ve orada delil bulmak oldukça güçtür. Bu durumda hukuk çaresiz kalır. Biz bugün “Kadın ne derse haklıdır” noktasına geldik. Bu da hukuk adına başka bir hukuksuzluk. O sebeple din, ahlâk, kültür ve hukukun dengeli bir sentezine ihtiyaç var. İslâm toplumlarında bu noktaya odaklanıldığını belirtmek isterim. Bu noktalara da vurgu yapmak lâzım diye düşündüm, teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nimet FERAH: Ben çok genelleme yaptım, belki o söylediğiniz sahâbeyi de kurtarabiliriz. Peygamber başarısız mıydı? Hayır, kesinlikle hayır. Peygamber insan tabiatını biliyor. Şiddeti doğru anlamak lâzım, bunun için de insanı anlamak lâzım. Cinlerle meleklerin savaşı mı? Yoksa tikel olaylar mı? Bunları nasıl anlayacağız? Bir defa

şiddetin kişilik ve karakter sorunu olduğu ortaya çıktı. İnsanla, psikolojiyle ilgili. Adem Hocam da söyledi, Hz. Ömer'in karakteri ve geçirdiği aşamalar ile ilgili bir tahlilde bulundu. Bana göre bunun kişilik ve karakter ile ilgili olduğu açık. İnsan ruhunu anlamakla ilgili bir şey. Bu nedenle kişilik tarzlarını bilmek gerekir. Bazı adamların mizacı, kişiliği serttir ve ona göre o adamı anlamalıyız. Bugün burada bir metin okusak ben daha sert okurum, hanımefendiler ise daha yumuşak okur. Bu nedenle bana göre her şeye şiddet demek doğru değil. Şiddetin bir eşiği var ve kişilerin bunu tolere etmesi değişir. Duruma göre de değişir. Siz kendinizi ne kadar baskı altında hissediyorsunuz? Kişi kendini ne kadar baskı altında hissediyorsa ne kadar engellenmiş hissediyorsa şiddetin ortaya çıkma ihtimali de o kadar artıyor. Burada şiddet teorilerine de hiç girmedik. Şu an burada hepimiz saygın, ünvan sahibi hocalar olarak oturuyoruz. Birbirimize kibar davranıyoruz ama burada bir yangın çıksa, kargaşa olsa belki birbirimizin üzerine basarak geçeceğiz. Belki camları patlatacağız. Yani burada genellemeyi iyi anlamamız gerekiyor. Yani bu şiddet insan ruhunun sorunu. Aynı zamanda bir insanlık sorunu oluyor. Bugün Gazze'de yaşananlar şiddetin en vahşi halini, katliam düzeyinde kadınların ve çocukların öldürüldüğünü görüyoruz. Bu şiddetin içerisinde din var mı, var; teknoloji var mı, var; modern batı düşüncesi var mı, var. Çok uzaklara gitmemize gerek yok bence. Bana göre bir diğer sorun da psikopatolojik vak'aları genelliyoruz. Yani olumsuz örnekleri alıp şiddet diyoruz. Psikopatoloji ayrı bir olaydır. Şiddet sapıkça ortaya çıkıyorsa bireyde sosyal düzeyde kişilik bozukluğu varsa bu şiddetin başka bir boyutudur. Normal bir insanın kendini koruma refleksi ya da eşini koruma refleksiyle yaptığı davranışa da şiddet dersiniz bir kahraman yetiştirecekken kırılgan bir insan ortaya çıkartırsınız. Ortaya bir eğitim, insan yetiştirme problemi çıkar. Psikolojik açıdan son olarak şunu söyleyeyim. Gerçi Hatice Hocam tebliğinde bahsetti bunun bir dürtü meselesi olduğunu söyleyebilirim. İnsanda şehvet ve saldırganlık olarak temel iki dürtü vardır. Gazzâlî'de de Freud'da da bu geçiyor. Biz bu dürtüyü ne kadar terbiye edersek, hayvanlıktan çıkıp insan oluyoruz. Dolayısıyla bir insanın şiddet davranışı gösterip göstermemesi, onu bu dürtüye kapılıp kapılmamasıyla ilgilidir. Bu nedenle eğitilmiş insanlara ihtiyacımız var. Bu nedenle öğretmenlerin, anne-babaların bu konuda bilinçlenmesine ihtiyacımız var diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ: Feyza Hocam'ı tebrik ediyorum. Benim bir önerim olacak. O dönemde şiddet uygulayan sahâbenin sayısı, oranı nedir? Bunun belirlenmesi lazım. Şiddet olaylarında sahâbeler hakkında bazı rivayetlere dayalı örnekler kaydedildi. Fakat bu rivayetlerin sıhhat derecelerinin ince bir şekilde araştırılması lâzım. Çünkü sahâbenin şiddet uyguladığını kabul etmek, hele Hz. Ebû Bekir gibi sahâbe büyükleri için bunu dile getirmek halkımızın inancını sarsma noktasına götürebilir. Bu rivayetler titizlikle incelenmeli, tarihleri belirlenmeli, eğer rivayetler zayıfsa bunlar alınmamalıdır. Hatta rivayetler nakil olarak sağlam olsa bile, mânâ ve maksat açısından terk edilebilir. Meselenin bu açıdan değerlendirilmesinde fayda olduğunu düşünüyorum.

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE: Öncelikle Adnan Demircan Hocam'a tebliğimi çok dikkatli ve özverili bir şekilde okuyup değerlendirdiği için teşekkür ederim. Siz müzakereci hocalarıma da katkılarınız için teşekkürlerimi sunuyorum. Öncelikle tarihçi olarak şunu söyleyeyim; biz bir rivayet ile karşılaştığımızda “Bunu hemen alalım” demiyoruz, mutlaka bir sıhhat süzgecinden geçiriyoruz. Bunu belirteyim. Bir de

müzakere yapan hocalarımın çoğunun genellemeler yaptığını fark ettim. Tebliğimde de belirttim. Rivayetlere yansıyan olaylar muhakkak bir şekilde Peygamberimiz’le ilişkilendirilen olaylardır. Ya Peygamberimiz’e gelip şikâyetle bulunulan ya da onun yakınlarının yaşadığı olaylardır. Çünkü tüm sahâbîler hakkında bilgi sahibi olamayız. İbn Sa’d’ın Tabakat’ına baktığımızda sahâbelerin bir kısmının sadece isimlerini biliyoruz. Ama meselâ bu kitapta üçüncü cildin Hz. Ömer’e ve Hz. Ebû Bekir’e ayrıldığını görüyoruz çünkü devamlı Hz. Peygamber’in yanındaydılar. Şiddet vak’aları ile ilgili rivayetler de bu şekildedir. Peygamberimizin yakınında olup şiddet uygulayan ya da şiddet görenler rivayetlere daha çok yansıyor. Aslında bunu daha önceden belirttim. Tebliğime “rivayetlere yansıyan kadarıyla” ibaresini koymuştum. “Rivayetlere yansıyan kadarıyla” kaydı hem İslâm öncesi hem İslâmî dönem için geçerli. Her iki dönemde de olumlu veya olumsuz yorum içeren bir genellemeye gidemeyiz. Sadece olanın fotoğrafını çekeriz. Dolayısıyla asla bir genelleme yapmıyorum. Bunu vurgulamış olmama rağmen verdiğim örneklerin, genelleme yaptığım şeklinde değerlendirilmesini yanlış buluyorum. Takdir edersiniz ki benim tebliğimin adı “şiddet” olduğundan şiddet içerikli sahih rivayetler üzerinden gidiyorum.

Maalesef şiddet örnekleri konusunda Çağfer Hocam’a katılamayacağım. Çünkü Hz. Peygamber döneminde cömertlik desek ne olacaktı? Herkes çok mu cömert? Cömertlik konusunda Hz. Peygamber’in uyarısını alan hiç mi kimse yok? Tebliğimde şiddeti orada var olan bir olgu olarak boyutları, örnekleri ile ele aldım. Ben rivayetlerden yola çıkarak sadece o bağlamda konuşmaya çalışmışım. Bunu daha da güçlü bir şekilde vurgulayayım. Şiddetin yaygınlığını ve yoğunluğunu Ali Hocam’ın dediği şekilde cımbızlayarak yapmadım. Bu iddianın bir temeli var mı? Yoksa var olduğunu düşündüğümüz veya olmasını istediğimiz toplum profiline uymayan rivayetlerle karşılaştığımızda bunun cımbızlanarak seçildiğini mi düşünüyoruz? Tebliğimin konusu şiddet, dolayısıyla “Bu olgu var mı, yok mu, varsa hangi boyutta” soruları üzerine yoğunlaştım ve şiddet içerikli rivayetleri değerlendirdim. Yaygınlık ise çok spesifik bir kavram. Ne kadar yaygın? Biz bunun ölçüsünü koyamayız.

Yine Ali Akpınar Hocam’ın vak’aların ne zaman olduğu sorusuna gelince bizim rivayetlerden bir tarih tayin etme imkânımız yok. Tarihi bazen karîneler ortaya çıkarıyor. “Bedir’den önce”, “Hendek’ten sonra” gibi. Şiddet olaylarında özellikle ailevî konularda tarih ibaresini görmemiz çok mümkün değil, ben görmedim. Nadir rivayetlerde karîne bulunuyor. Meselâ devamlılığına yönelik karînemizin birisi de şudur: Hz. Ömer, Âtike bnt. Zeyd ile hilâfetinde evleniyor. Âtike’nin sunduğu şart ise kendisine vurulmaması ve dokunulmamasıdır. Bunu Halife Ömer’e sunuyor. Kendisi Hz. Ömer’in vefatından bir süre sonra Zübeyr b. el-Avvâm ile evleniyor. Aynı şartı ona da getiriyor. Yani burada örneğin hicretin üçüncü senesinde şiddet uygulanması yasaklandı, “İnsanlar bu tarihten önce uyguluyordu sonra uygulamayı bıraktı” demek mümkün değil. Şiddet maalesef var, bu Peygamberimizi başarısız bir peygamber de yapmaz. Dediğimiz gibi bu insan tabiatı ile ilgili bir mesele, insanı değiştirmek çok zor.

Ama verdiğiniz yangın örneğine asla katılamayacağım. Yani burada bir deprem ve yangın olduğunda belki en zayıf ve en farklı hallerimiz ortaya çıkacak ama bu bakış da şiddet uygulamaya bir mazeret oluşturur. Bu da “O kadın o adamla ters ters konuştuğunda bak bakalım ne hale geliyor?” anlamına geliyor. Oysa şiddetin meşrû gerekçesi olamaz.

Hüseyin Hocam'ın sözünü ettiği Hz. Ebû Bekir'in sevgisi konusuna ben de değinmiştim. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e göre daha yumuşak huylu olduğunu biliyoruz, Tabii ki Ridde olaylarında zekât vermeyenlere karşı tavrını biliyoruz burada sevgiden ben de bahsetmiştim ama sonuca baktığımızda Hz. Ebû Bekir kızına şiddet uyguluyor ve bu, aile içi şiddete girebilecek bir örnek. Biri aşkından, sevgisinden yapar, biri kıskançlığından, biri öfkesinden. Ama bizim burada sonuca odaklanmamız gerekiyor.

Tepki konusuna gelince, Hocam'ın dediğine katılıyorum. Tepkiler şiddetli ama neye tepki gösteriyorlar? Kutbettin Hocam'ın bugünkü şiddet tanımında bir anakronizm mi yapıldı, şeklinde bir katkısı vardı. Belki şiddet tanımının alt kategorilerinin her birinin tanımını bulmak kolay değil ama neyi fiziksel şiddet neyi cinsel şiddet olarak aldığımız konusunda ben tepkilere bakıyorum. Kadın şikâyet ediyor. Bu kadına sen şikâyet edemezsin, senin döneminde şiddet değildi denemez. Kadının şikâyetçi olması, tepkide bulunması, boşanmayı istemesi kadının bunu şiddet olarak algıladığını gösteriyor. Bugün bir cârîyenin özgürlüğünü kısıtlamak en büyük şiddettir ama o gün için bu bir şiddet olarak görülüyor. Dolayısıyla ben bir kadının cârîyeleştirilmesini şiddet olarak almadım. O günün şartlarına göre kadının neyden şikâyetçi olduğunu, neyi istemediğini, neyi şiddet gördüğünü daha çok dikkate alarak bu konu üzerinden gitmeye çalıştım.

Hocam bahsetmişti Zübeyir b. el-Avvâm ile Esmâ'nın boşanması Peygamberimizin vefatından sonraydı. Maalesef “şiddet”, bir noktaya kadar gelip sonra duran bir şey değil, bu toplumun bir olgusu. “Asr-ı saâdet” kavramı ortadan mı kalkıyor? Bu nereden baktığımıza bağlı. Bu örnekler var ve biz Asr-ı saâdet'i bembeyaz bir sayfa olarak düşünüyorsak bu doğru değil. Her toplumda olduğu gibi o toplumda da olmaması gereken örnekler bulunuyor.

Bir Hocam “Şiddetin uygulanması sahâbe kavli kabilinden, sahâbî bunu yapmışsa bizim de yapmamız gerekir diyenler olur mu? diye sordu. Bu konuda kimsenin düşüncesine engel olamayız ancak haklı olmazlar çünkü sahâbî şiddet uyguladıysa Hz. Peygamber de bunu engellemek için elinden geleni yaptı. Bizim buna odaklanmamız gerekir. İslâm hukukunda sahâbe kavli mi daha bağlayıcı yoksa sünnet mi? Ben burada saymadım ama Hz. Peygamber'in on kadar maddede şiddet hususunda nasıl müdahale ettiğine değindim. Bağlayıcılık noktasında aslolan Hz. Peygamber'in sünnetidir.

Adem Hocam'ın “Kölelere şiddeti sadece efendileri uygular” ifadesine değinmek istiyorum. Efendilerinin dışındaki kişilerden de şiddet görebildiklerine dair elimizde bazı rivayetler var. Gerekirse kendisiyle de paylaşırım. Ben “başta efendileri olmak üzere” ifadesini özellikle kullandım çünkü kişinin kendi kabilesinin cârîyesi üzerinde tam bir mülkiyet olmasa da ona şiddet uygulamayı kendisi için bir hak görüyor. “Kabilesinden bir cârîyeye vurdu”, “Bir cârîyeyi dövdü” ifadeleri var. Özellikle efendileri ve kabilesinden kişiler de cârîyelere şiddet uygulamıştır.

Şiddetin azalması konusuna gelince rivayetlere bakarak artıp azaldığını söyleyemeyiz. Çünkü bunun için istatistikî bir veri ortaya koymamız lâzım. Bu da hem örneklerin azlığı hem de sahâbe sayısının bilinmemesinden dolayı yapılamaz. Bu çalışma benim doçentlik öncesi bir makalemdi. Adnan Hocam'ın da ifade ettiği gibi orada çok farklı şiddet örnekleri de vardı fakat Salih Hoca beni aradığında özellikle önceki makalemden yola çıkarak sonrasında da fiziksel şiddet ile ilgili sınırlandırma yapmam gerektiğini belirtti. Ben de tahsise gittim. Bunlar örneklerdir ve daha fazlası da var.

Onlara da dipnotlarda gönderme yaptım. Takdir edersiniz ki her bir örneği tek tek vermek mümkün değil. Ama bu örneklerin buradakinden biraz daha fazla oluşundan bahsedebilirsek de sözünü ettiğimiz durumlar bizim çok net bir istatistikî veri söylememizi engelliyor. Aynı nedenler, Yunus Vehbi Hocam'ın, şiddet uygulayan sahâbelerin sayısını tespit etmek gerektiği ifadesi için de geçerli. Rivayetlerde adı geçenlerin sayısı tespit edilebilir ama bu toplumdaki asıl sayıyı ne temsil edebilir ne de bu sayı hakkında bir fikir verebilir.

Prof. Dr. Abdurrahman KURT: Hocam “Kadına şiddetin azaldığını da söyleyemeyiz” diyor. Tabii ki biz bugün Asr-ı Saâdete gidip orayı gözlemlene imkânına sahip değiliz. Bu şiddet olayları yaşanmış olabilir, ona itiraz etmiyorum. Ancak şiddetin İslâm ile birlikte azalmadığı iddiasına katılmak mümkün değil. Zira elimizde, bilimsel olarak kadına karşı şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik Asr-ı saâdet'ten derlediğimiz veriler, sahâbenin sözleri, sahih hadis olarak bizzat Resûlullah'ın sözleri ve uygulamaları da var. Siz de konuşmanızda temas ettiniz: Hz. Ömer, “*Biz Medine'ye gelinceye kadar kadınlarına hâkim bir kavimdik. Bu durum Allahu Teâlâ'nın indirdiklerini indirinceye ve bizim kadınların Medine'deki kadınları görünceye kadar geçerliydi*” diyor. Hz. Ömer bu durumdan sonra gerçekten bir değişme var mı diye durumu anlamak üzere Peygamberimiz'in hânesine gidiyor. Abdullah b. Ömer de “*Süreklî kadınlar lehinde âyetler indiği için elimiz kolumuz bağlandı ve kadınlarımıza söz söyleyemez olduk*” diyor. Bakın bunlar birer delil. Bunlar bir iki kişinin kavli diye reddedemeyiz. Dolayısıyla elbette ki bir değişim var. Ama sizin çizdiğiniz bu tablo Arap kültürünü yanlış yansıtıyor. Hocamız temas etti. İnsanlar Câhiliye döneminde nasılsa, öyledir. Karakter değişmez. Çok güzel ifade ettiniz. Ahmed b. Hanbel hadisinde “*Hepiniz madenler gibisiniz*” ibaresi geçiyor, dolayısıyla şiddeti içeren bu tür olaylar İslâm öncesi Arap toplumunun bir yansımasıdır, bu yüzden bizim için bir örneklik teşkil edemez. Biz Rasûlullah'ın sünnetini örnek almalıyız. Sahâbenin ileri gelenlerinin kavillerini bir kenara atamayız. İslâm'la birlikte bu konuda da belirgin bir değişme, iyileşme söz konusu olmuştur, teşekkür ederim.

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE: Örnek alamaz derken, bilimsel olarak bir makale yazdığımızda bunu örnek alabiliriz ama kendi yaşantımızda örnek alınıp alınamayacağı hususu, bana göre alınamaz. Şiddetin örnek alınamayacağıdır ama bilimsel çalışmada örnek sunarken kullanılabilir. Tabii ki Arap örfünden kaynaklanıyor, bunu özellikle belirttim. Abdullah Bey her ne kadar Hz. Ömer'in durumunun âyet indiğinde değiştiğini söylese de pek değişmiş görünmüyor. Hz. Ömer'in evlendiği Âtike'nin sunduğu şart, Abdullah b. Ömer'in eşine şiddet uyguladığı zamanlar da halife olduğu gibi bilgiler dikkate değer değişim olmadığını gösteriyor. Safiyye, Ömer'den gördüğü şiddet nedeniyle “*Ölünceye kadar üzerimden morluk eksik olmadı*” diyor. Herhalde o zaman âyet yürürlükten kalkmadı. Maalesef bir şahıs, bir dönem farklı, bir dönem daha farklı uygulamalara gidebiliyor. Hz. Ömer'in şiddet uyguladığı rivayeti tek bir kaynaktan da geçmiyor, pek çok kaynaktan geçiyor. Eşinin durumu, morluklarından bahsetmesi, gerdanlığının dağılması, elbiselerinin yırtılması şeklinde ifade ediliyor. O zaman bunları nereye koyacağız? Hepsini bir bütün olarak değerlendirmek lâzım, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Allah Teâlâ, katkıda bulunan katılımcıların ilmini artırsın, başarı ihvan eylesin. Bu arada ben de Hz. Ebû Bekir'e dair anlattığı örnek ile ilgili Feyza Hanım'a bir katkıda bulunmak isterim. Tebliğde Hz. Ebû Bekir'in Hz. Âişe'ye bir gerdanlığın kaybı

esnasında tekmesinden bahsediliyor. Ben bunun bir şiddet anlayışının tezahürü ve dış vurumu şeklinde değil de Hz. Peygamber'e olan muhabbetinden dolayı onun zarar görmesinden, sıkıntı çekmesinden endişe ile yapılmış bir şey olduğunu düşünüyorum. Hz. Ebû Bekir'in tab'an şiddetten uzak olduğunu gösteren çok sayıda örnek var. Meselâ biliyorsunuz Hz. Âişe iftiraya uğradığı ifk hadisesi sürecinde istirahat için babasının evine intikal etmişti. Çok üzgündü, sürekli ağlıyordu. Kendisinin bildirdiğine göre ağlamaktan âdetâ göz pınarlarında yaş kalmamıştı. Nihâyet Peygamberimiz (as.) gelip “*Ey Âişe! Sana müjdeler olsun, Allah'a hamdet, Allah seni iftiracıların isnadından, iddiasından kesinlikle beri kıldı, temize çıkardı*” diyerek müjde verdi. Tabii ki başta Hz. Âişe olmak üzere herkes çok sevindi. Bu süreçte Hz. Ebû Bekir'in söz konusu nebevî müjdeye kadar sükûnetini koruyarak kısmen sessiz kalışının sebebi, kızına karşı olumsuz bir tavır değildi. O, bu davranışıyla Allah Resûlü'nün (as.) yanında durmuş oluyordu. Çünkü O, “Yâr-ı Gâr” (Hicretin başında Sevr Mağarası'nda Hz. Peygamber'in yol arkadaşı, can dostu) idi.

Yine bildiğiniz üzere Hz. Ebû Bekir yedi-sekiz tane köle ve câriyeyi babasının itirazlarına rağmen servetini harcayarak satın alıyor ve onları şiddetten-baskıdan kurtarmak için âzat ediyor, özgürlüklerine kavuşturuyor. Şimdi o dönemlerde Câhiliye'de kısıtlı statüde yer alan ve haklarının kaybının ötesinde kendilerine şiddet uygulanan köle ve câriyeleri malî imkânlarını seferber ederek sıkıntıdan kurtaran böyle bir insanın bir başka zamanda şiddete yönelmiş olmasını düşünmek, pek mâkul görünmüyor.

Bu arada, elimde Peygamberimiz'in (as.) hanımlara şiddet uygulanmasını önlemek için yaptığı katkı ve desteklerle alâkalı notlarım da var. Fakat bu konuya girersem, âdetâ bir tebliğ olur. Sadece birkaçına kısa kısa işaret edeyim:

Ebû Leheb'in kızı müslüman olur. Benî Züreyk kadınları, babasını öne çıkararak dedikodu yapınca üzüldür. Konu Hz. Peygamber'e intikal eder ve dedikoducular sert bir dil ile kınanırlar.

Hz. Peygamber (as.), herhangi bir askerî sefere giderken Medine'de kalan kadın ve çocukların can güvenliğine önem verirdi, onların güvenliği için gereken tedbirleri alırdı. Ayrıca savaşlarda düşman cephesindeki kadın ve çocukların da öldürülmesini yasaklardı.

Arap Yarımadası'nın doğusunda Bahreyn taraflarında Benî Temîm'den Kayle bnt. Mahreme, kocasının ölümünden sonra amcaları tarafından alınan kızlarını kurtarmak için Medine'ye gelip durumu Hz. Peygamber'e ilettiler. Hz. Peygamber “*Kayle ve kızlarına haksızlık yapılmamasını, onların (istekleri dışında) evliliğe zorlanmamasını, her mü'minin (bunun için) onlara yardım etmesini*” ifade eden bir yazı göndererek şiddetin, baskının önüne geçti.

Bir deniz seferinde müslümanlar galip geldiler. Bir kadın çocuğunun peşinde yana yakıla bağıyor. Savaş ortamında yardımcı olan yok. Ebû Eyyûb el- Ensârî Hazretleri bu kadının yanına varır, askerleri çağırır ve derhal çocuğu bulup annesine getirmelerini ister. Askerler “Bu kadın gayrimüslim, savaşta bu kadının çocuğuyla mı uğraşacağız” deyince, “Evet uğraşacağız çünkü Peygamberimiz (as.) ‘*Bir kadın gayrimüslim dahi olsa bir anneyle evlâdını bir araya getirin. Onları birbirinden ayırmayın*’” buyurmuştur.

Âdem Apak Hoca, “İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü” adlı eserinde Câhiliye devrinde kadınlara şiddetin yaygın olarak kullanıldığından bahisle “İslâm öncesi dönemde kadına değer verilmediğini, hak hukuk tanınmadığını, kendilerine bir eşya gibi davranıldığını ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü”nü söyler. Tabii ki örf ve

âdetler insanları kolay kolay terk etmiyor, dolayısıyla toplumun özü, yapısı değişse de ilk dönemlerde kadınlara ikinci sınıf muamelesi gibi eski âdetlerin az da olsa zaman zaman ortada görülebileceği söylenebilir. Ama İslâm'dan sonra müslüman toplumlarda özellikle kadına şiddet konusunda köklü değişiklikler olmuştur. Zira canlı Kur'ân olarak bilinen Hz. Peygamber (as.), *“Kadınlara yumuşak davranılmasını, şefkat ve merhametle muamele edilmesini, hak ve hukukunun tanınmasını...”* istemiş ve kadınlara şiddeti engellemiştir.

Bir de şu hususa önem vermek gerektiğini söylemeliyim. Bu söyleyeceğim husus, müzakereci arkadaşlarımız tarafından da ifade edildi. Buna göre bizim medeniyet ve kültür kodlarımız var. Kadına merhameti, şefkati, insanca davranmayı önceleyen yaşanmış tarihî örneklerimiz var. Dolayısıyla bu alandaki çok önemli medeniyet değerlerimizi güçlendirmeli ve güncelleştirmeliyiz. Bu güzel tarihî değerleri, her yaştan her meslekten insanımıza önemsenmesi gereken bir bilgi olarak kazandırmalıyız.

Herhalde bizim, toplum yapımız, aile değerlerimiz ve kadının toplumda yeri gibi alanlarda kendi kültür kodlarımızı günümüze taşımamız gerekiyor. Bunu yapabilirsek, Kur'ân ve Sünnet'te yerini alan kadına hürmet, merhamet ve şefkatin medeniyet değerlerimiz arasındaki önemli yerini alacağını görürüz. Bu hususta da bizler bilim adamları olarak konuşup yazarak bu mesafeyi kat edeceğiz inşallah.

Efendim. İkinci oturumun nihâyetine gelmiş bulunuyoruz. Bu vesile ile tebliğlerini sunan ve müzakereye katılan tüm ilim adamlarına teşekkür ederiz.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

DİNÎ/FIKHÎ AÇIDAN KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Ali KAYA

Muhterem hocalarım üçüncü oturumumuzu başlatmış oluyorum. Bu oturumda birinci tebliğ Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz Hoca'nın "Nisâ sûresi 34. Âyetin Hakikati Bağlamında Kur'ân'da Darp Kavramının Kullanılışı" isimli tebliği ve bu tebliğe müzakereci olarak Necmettin Erbakan Üniversitesi Tefsir Ana Bilim Dalından Prof. Dr. Ali Akpınar yer alacak. Sözü Hocam'a bırakmadan önce şöyle bir giriş yapmak istiyorum. Çünkü oturumlarda kadına yönelik şiddetin hukukî ve psikolojik yönleri üzerinde durduk. Son kısımda ise kadına yönelik fiziksel şiddet ve türleri üzerinde duruldu ve sebeplerine yönelik konuşuldu. Ayrıca konu hukukî yönleriyle ele alınırken kadına yönelik fiziksel şiddetin kapsamını kısmen belirlemiş olduk. İkinci oturumda ise fiziksel şiddetin tarihi boyutunu ele aldık. Şiddetin tanımı, örnekleri, olguları üzerinde Asr-ı Saâdet'ten Osmanlı dönemine kadar olan dönem ele alındı. O konuşmalardan gördük ki kadına yönelik şiddet uygulayanların, kocanın ya da diğer aile bireylerinin ya da toplumdaki kişilerin gerekçeleri, dinin bunu emrettiği ve bunun dinen uygun olduğu şeklindedir. Ben dini gerekçe olarak gösterenlerin âyet hakkındaki duyumlarını tam olarak doğru bildiğini zannetmiyorum. Bu konuyu birilerinden duymuşlardır, birileri tarafından konuşulduğunda dinlemişlerdir. En çok üzerinde durulan husus Nisâ sûresi 34. âyetin içinde bulunan darp sözcüğüdür. Buradan hareketle, dini gerekçe olarak göstermiş olabilirler. Bu konu oldukça tartışmalı, bugün konuyu derinlemesine inceleyeceğiz ve müzakere edeceğiz. Gerçekten Nisâ sûresinin 34. âyeti kadına yönelik aile içinde şiddet uygulamaya gerekçe olarak gösterilebilir mi? Âyetten böyle bir anlam çıkarılabilir mi? Bu âyet ve diğer âyetlere baktığımızda kadına şiddet için anlam çıkartılabilir mi? Tarihsel sürece ve uygulamalara bakıldığında bu âyetten bu sonuca ulaşmamız mümkün müdür? Bugün bu sorulara yanıt arayacağız, bu oturumda bu konuyu derinlemesine ele alacağız ve üzerinde konuşacağız. Aynı âyet üzerinden iki bildiri sunulacak. Birisi muhterem Yunus Vehbi Yavuz Hocam'ın bildirisidir. Hocam bildirisinde âyetten bu mânâ çıkartılabilir mi? Bu âyetten dövmeye, şiddet uygulamaya anlam çıkar mı? Âyet bu anlama mı gelir? Bunları ele alacak. Sözü kendisine bırakıyorum, buyurunuz Hocam.

BİRİNCİ TEBLİĞ

NİSA SÛRESİ 34. ÂYETİN HAKİKATİ ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN'DA DARP
KELİMESİNİN KULLANILIŞI

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ*

Günümüzde kadın, sadece kadınlar gününde yahut ölümle ya da yaralanma ile sonuçlanan şiddet olaylarında hatırlanıyor, kadınlara karşı şiddetin reddi ile ilgili toplantılar düzenleniyor, kadının saygın bir varlık olduğu vurgulanıyor. Başka bir açıdan da kadın reklam aracı olarak kullanılıyor, fakat buna şiddetli muhalif olması gereken kadınlardan, kadın kuruluşlarından yeterince ses çıkmıyor. Reklam aracı olmak kadını eşya yerine indirmek olup toplumda kadına karşı kullanılan fizikî şiddetten daha ağır bir şiddettir. Oysa İslâm'da kadın her zaman muhterem kabul edilmiş, baş üstünde tutulmuş, ona her zaman saygı gösterilmiştir. “*Cennet anaların ayakları altındadır.*” hadisi bile tek başına bu saygıyı ifade eder. Kültürümüzde “Kadın” denilince bundan ana, kız, kız kardeş, nenelerimiz, hala ve teyzelerimiz, yengelerimiz, gelinlerimiz ve komşu hanımları akla gelir. Ancak, bizim konumuz erkeğin zevcesini dövmesi meselesine odaklanmış bulunmaktadır. Bu sebeple tebliğimizde sadece zevce söz konusudur.

Sevgili Peygamberimiz: “*Sizin en hayırlınız aile fertleri nezdinde hayırlı olanıdır; ben aile fertleri nezdinde sizin en hayırlınızım.*”¹ buyurmuştur. Aile fertlerinin başında zevce/hanım gelmektedir. Hanım ailenin en önemli unsurunu teşkil eder. Dolayısıyla, bu hadîs-i şerif aile içinde kadına verilen değeri ortaya koyuyor. Vedâ Hutbesi'nde de kadınların erkeklere Allah'ın birer emaneti olduğu ilân edilmiştir.

Kaydedilen hadîs-i şerifler ve benzerleri, bize şu mesajı veriyor: İslâm kadını cahilî algıdan ve aşağılayan, yok sayan, küçülten anlayıştan kurtararak muhterem bir varlık haline getirmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evinde ve aile düzeninde bunu net olarak görebiliyoruz. Fakat bugün dünyada hâlâ kadın konusunda Câhiliye anlayışları devam ediyor. En çarpıcı örneklerinden biri İsrail terör teşkilatının kadına karşı işlediği feci cinâyetlerdir. Bu vesile ile adı geçen terör örgütünü buradan lânetliyorum. Câhiliye atmosferi ancak İslâm'ı doğru anlamak ve yaşamakla son bulacaktır.

1. Zevceye Karşı Şiddet

İslâm'da kadına karşı şiddet var mıdır? Ailede zevce dövülebilir mi? Özellikle son zamanlarda toplumumuzda cereyan eden zevcelere karşı şiddet uygulamaları

* KURAV Yönetim Kurulu Başkanı, Bursa Uludağ Üniversitesi İslam Hukuku ABD. Emekli Öğretim Üyesi

¹ Tirmizî, H. No: 3895.

dikkatimizi yeniden İslâm'a ve onun temel kaynağı olan Kur'an'a çevirmeyi zarurî kılmıştır. Biz bu vesile ile Nisâ sûresinin 34. âyetinde yer alan (إِذْرِبُوهُنَّ) (اضرِبوهن) kelimesinin dövmek anlamında olmadığı ile ilgili düşüncemizi aşağıda delilleri ile ortaya koymaya çalışacağız:

Gerek Kur'an'da gerek sahih Sünnet'te gerekse müctehid âlimlerimizin icthadlarında, -ceza davaları dışında- dayak, dövme ve şiddet uygulamanın İslâm'da yer almadığını görüyoruz. Biz Kur'an'da *darb* kelimesinin insan dövmek anlamında olmadığını aşağıda farklı açılardan ortaya koymak istiyoruz:

1. Nisâ Sûresi'nin 34. âyetinde geçen *İdribühünne* (اضرِبوهن) Kelimesinin Sözlük Anlamı

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

“(Evlilik hayatında) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları darbedin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, çok büyüktür.”²

Yukarıda kaydedilen âyetteki “Nüşûz göstermesinden endişe edilen zevceleri darp edin (اضرِبوهن)” cümlesindeki *darb* kelimesi, bizim tespitimize göre sözlükte elli iki civarında anlam ifade etmektedir. Bu anlamlar kelimenin sözlük anlamlarıdır. Bunlardan sadece birkaç tanesi fizikî etki mânâsını ifade ediyor. *Darabe* (ضرب) kelimesi, ancak (bā) (ب) harf-i cerri ile kullanılınca insanlar için dövmek anlamını ifade etmektedir. Harf-i cersiz olunca melekler için dövmek anlamını ifade eder. Diğer harf-i cerlerle kullanıldığı zaman ise farklı anlamlar ifade eder. *Darabe* kelimesi ‘alâ (على) harf-i cerri ile kullanılınca engel olmak, (fî) (في) harf-i cerri ile kullanılınca yürümek, ticaret yapmak, sefere çıkmak, örnek vermek, gibi başka anlamlar ifade eder. Örnek: Sözlükte ضرب القاضي عليه (*darabe'l-kâdî 'aleyhi/kâdî* ona engel koydu, onu hacretti), ضرب في الأرض (*darabe fî'l-arz/yeryüzünde sefere çıktı*); âyetlerde وإذا ضربتم في الأرض فليس عليكم جناح أن تقصروا من الصلاة (yeryüzünde sefere çıktığınız zaman namazlardan bir kısmını kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur),³ وآخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله (diğerleri de yeryüzünde ticaret yapmak ve rızık aramak için dolaşırlar),⁴ ضرب الله مثلا رجلين (darabe'llāhu meşelen racüleyni/Allah iki erkeği örnek verdi)⁵ ve فاضربوا فوق الأعناق (Boyunlarının üstünden vurun)⁶ şeklinde geçmektedir. *Darabe* (ضرب) kelimesi sayı için kullanılınca da çarpmak anlamını ifade eder.

2. Kur'an'daki Kullanımı Açısından

Kur'an âyetlerinde çeşitli türevleri ile çokça geçen (*darb*) (ضرب) kavramı, kullanıldığı harf-i cerlere göre farklı anlamlar ifade etmiştir.

Darabe kelimesi Arap dilinde insanlar için dövmek mânâsında kullanılınca bā (ب) harf-i cerri ile müteaddi olur. Bunun örneği aşağıdaki âyetlerdir. Nitekim Yüce Allah;

1. Mûsâ'ya (a.s.) hitaben اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ “Biz dedik ki; asanla taş vur.”⁷

² en-Nisâ, 4/34.

³ en-Nisâ, 4/101.

⁴ Müzzemmil, 73/20.

⁵ en-Nahl, 16/76.

⁶ el-Enfal, 8/12.

⁷ el-Bakara, 2/60.

2. *فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا* “Dedik ki kesilen sığırın derisini öldürülen adamın bedeninin bir kısmına vurun.”⁸ Yani dokundurun, vurun.

3. *وَلَا يَصْرُفْنَ بَارِئِينَ مَا يُعْلَمُ مَا يُخْفَيْنِ مِنْ زِينَتِهِنَّ* “Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye Kadınlar ayaklarını yere vurmasınlar.”⁹

4. Eyyûb’a (a.s.) hitaben de *وَحُذِّ بِيْكَ ضِعْطًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ* “Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol.”¹⁰ buyurmuştur.

Kur’ân’da *darb* kelimesi melekler için de dövmek anlamında (*bā*) (ب) harf-i cerri olmaksızın kullanılmamıştır. Örnek;

5. *فَكَيفَ إِذَا تَوَفَّيْتُهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وَجُوهَهُمْ وَأَنْبَارَهُمْ* “Melekler kâfirleri vefat ettirirken bir görseydin; onların yüzlerine ve arkalarına vururlar.”¹¹

Yukarıdaki âyetlerin hiçbirinde yaşayan insanı dövmek söz konusu değildir. Birincisinde kayaya vurmaya, ikincisinde ayakları yere vurmaya, üçüncüsünde deriyi ölünün etine vurmaya, dokundurmaya söz konusudur. Bunlarda insanoğluna dayak atma veya dövme anlamı yoktur. Dördüncü âyette ise bir demet buğday sapının alınıp, Hz. Eyyûb’un (a.s.) yemininde günahkâr olmaması için hanımına bir defa vurmasından söz edilmektedir. Bu vuruş onu dövmekten kurtarmak ve yeminin yerini bulması içindir. Beşinci âyette kâfirlerin canını alan ölüm meleklerinin, onların yüzlerine ve sırtlarına vurmalarından söz edilmektedir. Bununla birlikte bu âyet bizden öncekilerin şeriatlarındaki bir olayı bizlere hikâye etmektedir.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: İster insanlar için ister melekler için kullanılmış olsun, Kur’ân’da insanı dövmekten söz eden bir âyet bulunmamaktadır.

Buna göre Nisâ sûresinin 34. âyetini şöyle bir gözden geçirelim: “Karşı gelip size cefa etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, sonra yatakta onlarla ilgiyi kesin, sonra da darbedin.”

Bu âyette geçen (*اضْرِبُوهُنَّ*) “*ıdribühünne/darbedin*” kelimesine, tespit edebildiğimiz kadarıyla meâl ve tefsir yazarın ilk âlimler tarafından fiziki eylem olan *dövmek*, *dayak atmak* anlamı verilmiştir. Çağdaş âlimlerde ise dövme dışında bir anlam vermek söz konusu olmaya başlamıştır. Her şeyden önce *darabe* (ضرب) kelimesinin birçok sözlükteki ilk anlamı dövmek değildir. Bu kelime, namaz ile birlikte kullanılınca kılmak mânâsını ifade eder. Çadır kelimesi ile kullanılınca, dikmek, kurmak mânâsına gelir. Gece kelimesi ile birlikte kullanılınca anlamı uzamaktır. Soğuk ve rüzgâr kelimeleri ile birlikte kullanılınca, isabet etmek, zarar vermek mânâlarını ifade eder.

(*Darabe*) (ضرب) kelimesinin sözlüklerdeki anlamları ise şunlardır: Kılıçla boyun vurmaya, sopa ile dövmeye, tutmaya, hacr altına almak, engellemek, ayırmak, terk etmek, yüz çevirmek, zaman geçirmek, rızık aramaya çıkmak, yürümek, ticaret için çıkmak, karıştırmak, dikmek, dokumak için ip bükme, para basmak, mühür kazımak, müddet

⁸ el-Bakara, 2/73.

⁹ en-Nûr, 24/31.

¹⁰ Sâd, 38/44.

¹¹ el-Enfal, 8/50.

belirlemek, örnek vermek, hisse ayırmak, vergi koymak, alçaltmak, bozguna uğratmak, meyletmek, alıştırmak, tekrarlamak.¹²

Ḍarb(ضرب) kavramının yukarıda kaydedilen mânâları arasında sadece bir tanesi sopa ile dövmektir. Diğer anlamları fiziki etki anlamında değildir. Kur'ân-ı Kerîm genelinde *ḍarabe*(ضرب) kelimesinin insan dövmek anlamında kullanılmaması da zevceyi dövmek anlamını almaya engeldir. Dolayısıyla, Kur'ân'da zevcenin dövülmesi ile ilgili bir emrin ya da bir terbiye şeklinin bulunmadığı anlaşıyor. Bu durum, son derece sevindiricidir.

3. Sünnet Mantiği Açısından

Olaya sünnet mantığı açısından yaklaştığımız takdirde de adı geçen *ıdribühünne* (اضربوهن) kelimesine dövme anlamını yüklemek uygun görünmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı boyunca, aile içinde rahatsız edici bazı davranışlar, hatta uzun süre (29 gün) ayrı yaşama gibi durumlar vâki olmasına rağmen hanımlarını dövmediğini, belki Kur'ân'ın hükmüne uygun biçimde hareket ederek onlardan yüz çevirdiğini ve bu sebeple hanımlarını bir müddet terk ettiğini, onlardan ayrı yaşadığını görmektediriz. Yani sünnetteki uygulama, tefsir ilminde ve yaygın anlayışta bu kelimeye verilen dövme mânâsını doğrular nitelikte değildir. Tam tersine, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aşağıda kaydedilen sözü, anılan âyette geçen (*ıdribühünne*) (اضربوهن) kelimesine dövme mânâsını vermemize kuvvetli bir engel teşkil etmektedir. Zira sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

*"Sizden biri, ne zamana kadar câriyesini döver gibi hanımını dövecek? Belki de akşam onunla cinsel ilişkiye girecek."*¹³

*"Hz. Peygamber (s.a.s.) ne bir hizmetçiyi ne hanımlarını hiç dövmemiş, eli ile de hiçbir kimseyi dövmemiştir."*¹⁴

Tirmizî'de rivayet olunan başka bir hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.s.) köleyi dövmeyi hoş karşılamadığı rivayet olunmaktadır.¹⁵ Bu rivayet, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) değil hanımlarını dövmeye izin vermeyi, erkeklerin kölelerini bile dövmelerine izin vermediğini gösteriyor. Nisâ sûresinin 34. âyeti ile yukarıdaki rivayeti karşılaştırdığımız zaman, bizim verdiğimiz mânânın sünnete uygun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine biz bilmekteyiz ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabına hanımlarını dövmeyi yasaklamıştır. Bunun gibi, ümmetin en hayırlılarının, hanımları ve aile fertleri yanında hayırlı olanlar olduğunu açıklamıştır. Hanımını döven kimselerin, dövdükleri hanımları yanında en hayırlı olmaları düşünülebilir mi? Bunun yanında, Hz. Peygamber (s.a.s.) bizim için değişmez bir önder ve mükemmel örnek olan yüce bir şahsiyettir. Dolayısıyla, İslâm'ı yaşamada, hukukun gereğini uygulamada onun yaşantısını örnek almamız gerekir. Özellikle aile hayatında ümmeti için bu örneklik büyük bir önem arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) zaman zaman hanımları ile tartışsa ve küs dursa da hiçbir şekilde hanımlarını dövmemiş, onlara karşı sözlü şiddet bile uygulamamıştır.

¹² Bkz. Zebîdî, *Tâcû'l-Arûs*, "ḍarabe" maddesi, *el-Müncid*, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, *Fîruzabâdî*, *Kâmûs Okyanus*, *Ahterî-i Kebir*, aynı madde.

¹³ Buharî, *Sahîh*, K. Nikâh, 93; Müslim, *Sahîh*, Cennet, 13; İbn Mâce, K. Nikâh, 51.

¹⁴ İbn Mâce, Sünen, K. Nikâh, 51; 1/639.

¹⁵ Tirmizî, Sünen, K. Bir, 30; 4/335.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Vedâ Hutbesi'nde kadınları hafifçe dövmek konusunda sarf ettiği sözler delil getirilerek yukarıdaki düşünceye karşı çıkılabilir. Meşhur Vedâ Hutbesi'nde Hız. Peygamber (s.a.s.) ümmetine hitaben şöyle buyurmuştur:

فا تقوا الله في النساء فإنكم أخذتموهن بأمان الله، واستحللتم فروجهن بكلمة الله، ولكم عليهن أن لا يواطئن فرشكم أحدا تكرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مبرح، فلهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف. اللهم فاشهد ثلاث مرات.

“Kadınlar hakkında Allah'tan korkunuz. Çünkü onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Namuslarını Allah'ın sözü ile helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde, yataklarınızı hoşlanmadığınız kimselere çiğnetmeme hakkınız vardır. Eğer bunu yaparlarsa onları yaralamayacak şekilde dövdünüz. Kadınlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı sizin, örfe uygun olarak onların rızıklarını, giyim ve kuşamlarını sağlamanızdır. Sonra Hız. Peygamber-(s.a.s.) üç defa “Allah'im, şahit ol! Allah'im, şahit ol! Allah'im, şahit ol!”¹⁶ buyurdu.

Biz buna şöyle cevap veririz: Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Vedâ Hutbesi'ndeki “Hafifçe dövdünüz” ifadesi bu konunun dışındadır. Çünkü o konuşmada, iffetsizlik yapan, açıkça çirkin işler işleyen kadınların hafifçe dövülmesinden söz edilmiştir. İffetsizlik ve çirkin işler yapmak ayrı şeydir, böyle zevcelere uygulanacak yöntem ayrı şeydir, aile içinde geçimsizliğe sebep olacak bazı durumlar ve tavırlar ayrı şeydir. Bunları aynı kefeye koymak mümkün değildir. İffetsizlik durumunda kadını hafifçe dövmek aslında kocaya değil, devlete verilen bir yetki olarak anlaşılmalıdır. Çünkü Hız. Peygamber (s.a.s.) bu ve benzeri konuşmaları ile toplumun düzenini ve hukukunu düzenlemek istemiştir. Bu da âdil şekilde ve mükemmel anlamda ancak devlet eliyle gerçekleşebilir. İffetsizliği sabit olan kadınlara devletin ceza uygulama yetkisi zaten vardır.¹⁷

Vedâ Hutbesi'ndeki dövme, kadınların namahremlik ölçülerini aşmaları, çirkin bazı işler işlemeleri ve zina etmeleri durumunda uygulanacak had cezası ile ilgili olmalıdır. Had cezalarını ise devletten başkası uygulayamaz. Dolayısıyla Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *ıdribū* (اضربوا) kavramı ile Vedâ Hutbesi'ndeki *ıdribū* (اضربوا) kavramı aynı değildir. Vedâ Hutbesi'ndeki *ıdribū* (اضربوا) emri had cezası ile ilgilidir, Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *ıdribū* (اضربوا) kavramı kadını eğitmek ve aile içinde düzeni sağlamak amacıyla zevceyi terk etmek, zevcenin serkeşliğine engel olmak yahut bir müddet ondan ayrı yaşamakla ilgili olmalıdır.

4. Hukuk Mantiği Açısından

İslâm hukuk mantığı açısından da Nisâ sûresinin 34. âyetinde geçen *ıdribühünne* (اضربوهن) kelimesine dövme mânâsını vermek isabetli değildir. Zira ilgili âyette hanımın geçimsizliğinden (*nüşûzundan*) korkma durumunda uygulanacak metottan bahsedilmektedir. Henüz gerçekleşmemiş olan geçimsizlik hali, suç/eylem olmadan cezanın uygulanmasını gerektirmektedir. Oysa geçimsizlik hukukta belirlenmiş bir suç değildir ki cezası olsun. Ne Kur'ân'da ne de Sünnet'te zevcenin yahut kocanın geçimsizliğini suç olarak ifade eden bir ibare ya da bir hüküm bulunmamaktadır. Nüşûz halinin suç teşkil ettiğini varsaysak bile, bu suça karşılık sınırsız “dövün” gibi ucu açık

¹⁶ Müslim, *Sahih*, K. Hac, 147; 1/891.; benzer bir rivayet için bkz. Ebû Davud, *Menasik*, 57.; II, 462; lafızları farklı rivayet için bkz. A. B. Hanbel, *el-Müsned*, V, 73.

¹⁷ Metnin bir kısmı için bkz. Tirmizi, *Tefsiru'l-Kur'an*, 10.

ağır bir ceza uygulamak adalete uygun düşmez. Böyle ağır bir cezanın uygulanmasını kabul etsek bile, İslâm hukukunda hiçbir suçun cezası sivil insanlar tarafından uygulanmaz, uygulanmasına da izin verilmez. Cezalar mahkemece verilir; uygulaması da devlet tarafından yapılır. Aksi takdirde hem aileler arasında hem karı koca arasında fecaat derecesinde büyük olaylar, sorunlar ortaya çıkar; daha güçlü olan kocanın bazen zayıf ve nahif yaratılmış kadına insafsızca dayak atmasına, böylece sakatlanmasına veya ölmesine sebep olur. Nitekim son zamanlarda toplumumuzda bu durum sıkça görülmektedir.

Esasen Nisâ sûresinin 34. âyetinde (nüşûz) halinden bahseden cümleyi düşününce, devamındaki “darbedin” ifadesinde dövmek anlamını almamız hukuken mümkün değildir. Çünkü ilk cümle şöyledir: “*Karşı gelmelerinden korktuğunuz kadınlara...*” Burada karşı gelmek ve bir suç işlemek söz konusu değildir. Bu âyet çok hassas olan aile ilişkilerinin bozulmasından korkma/endişelenme durumunda alınacak önlemleri bize haber veriyor. Eğer bir koca, hanımında serkeşlik, karşı gelme, aile huzurunu bozacak tavırlar ortaya çıkmasından korkar ve endişe ederse, o takdirde Kur'an üç basamaklı bir terbiye metodunu devreye koyuyor: Öğüt vermek, yatağı ayırmak ve darp etmek. Bu sıralamalardan sonuncusunun dayak atmak yahut dövmek mânâsında olması düşünülemez. Çünkü bu durumda suç işlemeyen bir kişiye peşin ceza uygulanmış olur. Oysa İslâm hukukuna göre suç sabit olmadan ceza uygulanamaz. Eğer uygulanırsa bu zulüm olur. Vedâ Hutbesi'nde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara hayır tavsiyesinde bulunmayı öğütlemesi de bu fikri güçlendirmektedir. Oysa Kur'an, zulmü onaylamak için değil, yok etmek için gönderilmiştir. Eğer Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *ıdribühünne* (اضربوهن) kelimesine dövmek mânâsı verilir de koca tarafından zevceye dövme cezası uygulanırsa, zina suçu işlemiş bekâr bir kadın ile kocasına karşı gelmesi ya da cefa etmesinden endişe edilen suçsuz bir kadının eşit tutulması söz konusu olur.

5. Ceza Hukuku Mantığı Açısından

Bu meseleye, İslâm ceza hukuku mantığından baktığımız takdirde yine ilgili kelimeye dayak yahut dövmek anlamını vermemiz mümkün görünmemektedir. Çünkü cezalarda adalet esastır. Suç ile ceza arasında bir denklik olması gerekir. Geçimsizlik belirtisinin varlığı İslâm hukukunda suç değildir. Tersine, suçlar şüphe ile düşürülür ilkesi vardır. Kadının ailede kocasına karşı itaatsizlik ve serkeşlik yaptığını farz etsek bile, bu suça karşılık kocaya dövme ve dayak atma emrinin verilmesini düşünmek isabetli değildir. Zira zina eden yahut zina iftirasına hükmedilen bir kimseye ancak yüz sopa cezası uygulanır. Yani dövme/vurma cezası haddi gerektiren ağır suçların işlenmesi durumunda uygulanır. Eğer bu kelimeye (اضربوا) “dövünüz” anlamı verilirse o takdirde geçimsizlik belirtisi ile zina fiilinin yahut zina ithamında bulunmanın eşit derecede suç unsuru teşkil etmesi, dolayısıyla geçimsizliğe verilecek olan cezanın daha da ağır olması gerekir. Zira zina ile iftira cezası, belli sayıda celde/sopa ile sınırlıdır. Oysa burada *ıdribū* (اضربوا) kelimesine dövme mânâsı verilirse, sınırsız bir dövme yetkisinin kocaya verilmesi ve ağır bir cezanın henüz suç işlememiş olan zevceye uygulanması gerekir. Bu da adaletle bağdaşmayan bir durumdur.

6. Devletin Yetki Alanı Olması Açısından

Kanaatimizce evlilik sivil bir iş olmayıp devlet kontrolünde gerçekleşmesi gereken bir durumdur. Evlenme ve boşanmalar devlet tarafından gerçekleştirilir, devletin onayı ve dahli ile olur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde evlenme, özellikle boşanma davaları Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından hükme bağlanıyordu. Hz. Ömer'in hilâfet döneminde de öyle... Evlilik akdi, kanaatimizce resmî bir temele dayandırılmıştır. İki şahidin bulunma şartı bu resmiyetin varlığını ifade eder. Bunun anlamı, hukukî sonuçlar doğurması ve yapılmış olan akdin devlet nezdinde ispat edilmesidir. Mahkemeler bu akdi iki şahidin şahitliği dolayısıyla resmî bir muamele olarak kabul ederler. Esasen, Kur'an'da hukukla ilgili âyetlerdeki hitapların devlet yetkililerini gösterdiğini de düşünmemiz gerekiyor. Nisâ sûresinin 34. âyeti de hukukla ilgili olduğu için, geçimsizliğin baş gösterdiği zamanlarda uygulanacak metodun devlet gözetiminde olması gerektiği şeklinde anlamamıza bir engel yoktur. Değilse İslâm hukukunun hayatla bağlantısı kesilmiş olur. Nisâ sûresinin “Geçimsizlik yapmasından korktuğunuz kadınlar...” cümlesi ile başlayan 34. âyeti, evlilikte ortaya çıkabilecek olumsuzluklar karşısında devletin meseleye müdahale etmesi ve gerekli girişimlerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

7. Eşitlik Açısından

Anılan âyette geçen (اِذْرِبُوهُنَّ) kelimesinin dövme ve dayak anlamına gelmediğinin diğer bir delili de Bakara sûresinin 228. âyetidir: “Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları kadar hakları vardır.” Bu âyette haklar bakımından kadınların erkeklerle eşit olduğu açıkça ortaya konmuştur. Dolayısıyla Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *idribühünne* kelimesine tek taraflı olarak erkeklerin hanımlarını dövmeleri tarzında anlam vermek eşitliğe aykırıdır. O takdirde kadınların da kocalarını dövme haklarının olması gerekir.

8. Geçimsizliğin Erkek Tarafında Olması Durumu

Geçimsizliğin *nüşûz* koca tarafından gelmesi durumunda uygulanacak metod Kur'an'da şöyle açıklanmıştır:

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Eğer bir kadın, kocasının *nüşûz*undan/geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı kocanın aralarında sulh olmalarında bir sakınca yoktur. Sulh olmak daha hayırlıdır.”¹⁸

Nisâ sûresinin 34. âyetinde yer alan metodu kadının, kocasına uygulaması fizikî güç ve otoriter konum itibarıyla mümkün olmadığı için, bu durumda sulha başvurmak önerilmiştir. Sulh kavramını aile büyüklerinden oluşan bir heyete müracaat etmek tarzında anlayabileceğimiz gibi, kadının sulh hukukuna başvurması şeklinde anlamamız da mümkündür. Eğer Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *darb* kavramını dövmek anlamında alırsak, o takdirde kadına uygulanması istenen dayanın erkek için de söz konusu olması gerekirdi. Hem bu âyatte *nüşûz* yanında *i'râzdan* yüz çevirmek/tavır almak söz edilmesi zevceye uygulanacak metodun yüz çevirmek ve tavır almak olacağına da işaret

¹⁸ en-Nisâ, 4/128.

etmektedir. Kur'ân'da karı-kocanın nüşüz halleri farklı metotlarla giderilmeye çalışılıyor. Bunun üzerinde araştırmalar yapmak ve düşünce üretmek gerektiğine inanıyoruz.

9. İnsanı Dövmenin Kur'ân'da Celde (جلد) Kavramı ile İfade Edilmesi

Kur'ân'da insanı dövmek sadece cezalandırmak için yer almıştır. Bu ceza *darabe* (ضرب) kavramı ile değil, *celede* (جلد) kavramı ile ifade edilmiştir. Bu kavram zina ve zina edenlerle kadınlara zina isnadında bulunanlara karşı düzenlenen ceza ile ilgilidir. Nûr sûresinde bununla ilgili iki âyet vardır. Bu âyetler de şunlardır:

1. “Zina eden erkek ile zina eden kadınlardan her birine yüz sopa vurun.”¹⁹

2. “Namuslu kadınlara iftirada bunup da sonra dört şahit getirmeyenlere seksen sopa vurun.”²⁰

Bu iki âyette zina edenlerle namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlara sopa vurulması *darb* kelimesi ile değil, *celde* (جلدة) kelimesiyle ifade edilmiştir.

Bütün bu delillerden çıkardığımız sonuç, Nisâ sûresinin 34. âyetindeki *ıdribühünne* (اضربوهن) kelimesinin esasen dövme anlamında değil, Kur'ân ve sünnet ilkelerine uygun olarak ayrılmak, terk etmek ve yüz çevirmek anlamında olması gerektiğidir.

Tartışmak, haklı çıkmak için değil, hakkı ortaya çıkarmak içindir.

Nihaî gerçeği bilen sadece yüce Allah'tır.

Oturum Başkanı: Yunus Hocam'a teşekkür ederim. Otuz dakikada süresini verimli kullanıp konuşmasını tamamladı. Nisâ sûresinin 34. âyetinde *وَاضْرِبُوهُنَّ* kelimesinin darp anlamına gelmediğini, başka anlamlar da içerdiğini yedi-sekiz açıdan delillendirmeye çalıştı. Mamafih bu kelimenin darp anlamında kullanılmasının doğru olmadığını gerek Kur'ân'ın bütününden ve ceza hukuku açısından dile getirmeye çalıştı. Kendisine emeklerinden ötürü teşekkür ediyoruz, Allah razı olsun. Allah kendisine hayırlı uzun ömürler versin. Talebelik dönemimde kendisinden istifade etmem nasip oldu. Bu oturumun müzakerecisi olarak görev Ali Akpınar Hocam'a verilmiş. Genel müzakereye daha sonrasında geçeceğiz, sözü kendisine veriyorum.

¹⁹ en-Nûr, 24/2.

²⁰ en-Nûr, 24/4.

TEBLİĞİN MÜZAKERESİ

BİTMEYEN/BİTMEYECEK OLAN İKİ TARTIŞMALI MESELE: KADER VE KADIN

Prof. Dr. Ali AKPINAR*

İyi niyetli olmak kaydıyla, temel kaynaklara dayanarak hazırlanmış her meâl ve tefsir çalışması bir Kur’ân’ı anlama çabası olup takdire şayandır. Özellikle tartışmalı konularda en doğruyu bulma, zihinlerdeki kimi sorulara cevap vererek kamuoyunu rahatlatma adına bir kısım çalışmalar yapmak problemi çözmeye gayreti olarak görülmelidir. Ancak bu zorlu yolculukta elbette bir kısım eksiklikler ve hatta yanlışlar olabilecektir. Müzakereden amaç da eksikliklerin tamamlanması, yanlışların tashihi edilmesine yönelik olacaktır.

Metnin müzakeresine geçmeden önce, son yıllarda ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmaların alfabetik yazar ismine göre bir listesini vermek istiyoruz:

- Uslu, Rifat, “Nisa Suresi 34. Âyeti Çerçevesinde İslâm Hukukunda “Nuşûz” Kavramına Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IX, s.47, 1133-1141.
- Akpınar, Ali, “Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur’ânî Yöntem (Nisâ Suresi 34.Âyeti Bağlamında)”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, s.11, 1-18.
- Akyıldız, Nurefşan, “Rivayetlerde Kadını Dövme Meselesi”, *Journal Of Analytic Divinity İnternational Refereed Journal*, IV, s.1, 2020, 67-85.
- Atmaca, Gökhan, “Müfessirlere Göre Kavvâm Kelimesi- Nisa Süresi 34. Âyet Bağlamında-”, *CÜİFD*, 2013, XVII, s.1, 215-231.
- Aydın, Zeynelabidin, “Nisa Süresinin 34. Âyeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden “Darba Dair””, *Turkish Studies*, Ankara, 2017, 87-100.
- Ceyhan, Mehmet, “Eşinin Hukukunu İhlal Eden Kocaya Karşı İslâm Hukukunda Alınan Tedbirler”, *İhtisas İlmi Araştırma ve Neşr Dergisi*, s.1, 185-126.
- Çakıcı, İrfan, “Kuran’ın Kuran’la Tefsiri Bağlamında Nisa Süresi 34. Âyetin Tahlil ve Değerlendirilmesi”, *RTEÜİFD*, Aralık, 2020, s. 18, 38-67.
- Çelik, Hüseyin, “İslâm’da Kadın, Aile ve Aile Sorunları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI, s. 59, 1296-1307.
- Çetin, Musa, “Kadını Darb-Dövme Meselesinin Çözümünde Hz. Peygamber’in (s.a.v) Yaklaşımı”, *DÜİFD*, XVII, s.1, 253-280.

* NEÜ. AK. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi e-mail: lakpinar1@gmail.com

- Demirel, Cumhur, “Kadın-Erkek Eşitsizliği Vehmini Uyandıran Konular ve Bu Konuyla İlişkili Âyetlerin Yorumları”, *KİİFAD*, s. 1, 63-74.
- Demirkol, Nihat, “Süre-Konulu Tefsir Bağlamında Nisa Süresine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası İslâm ve Kadın Çalıştayı*, İÜİF yayınları, 493-509.
- Doğan, İshak, “Erkeğin Kadından Üstünlüğü Meselesine Genel Bir Bakış”, *Mehir Dergisi*, 1997, 41-48.
- Duman, Mehmet Zeki, “İslâm’da ‘İnsan’ Erkek veya Kadından Önce Gelir”, *Eskiye*, s.12, 30-53.
- Dülber, Hatice, “Hz. Peygamberin Kadının Dövülmesine İzin Verdiği İfade Edilen Rivayetin Sened ve Metin Açısından Tahlili”, *Asos Journal*, s.99, Aralık, 2019, 100-122.
- Düzgün, Şaban Ali, “Kadın Rollerine Kuran’ın Değerler Sisteminin Kaynaklığı”, *Kuran ve Kadın Sempozyumu*, Ankara, 2010, 203-217.
- Ekinci, Kutbettin, “Nisa 34. Âyette Hitap Açısından Darb Meselesi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, XIII, s.1, 242-257.
- Erdal, Mesud, “Kur’ân’da Nuşûz Kavramı”, *DÜİFD*, III, s.2, 36-51.
- Görgülü, Ülfet, “Eşler Arası İlişkide Kuranın Koyduğu Bazı Temel İlkeler”, *Kuran ve Kadın Sempozyumu*, Ankara, 2010, 331-350.
- Güler, İlhami, “Kuranda Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”, *İslâmi Araştırmalar*, X, s.4, Ankara, 1997, 296-303.
- Güner, Osman, “İslâm Düşüncesinde Kadına yönelik Şiddete genel bir bakış”, *OMÜİFD*, s.23, 51-62.
- Hacer Afşar, Nisa 34. Âyet Çerçevesinde Aile İçi İlişkilere Dair Literatür Analizi, Doktora Semineri, Konya-2022.
- İçcan, M. Zeki, “Bazı İslâm Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme”, *Ekev Akademi Dergisi*, III, s. 1, 2001,37-63.
- Kaya, Osman, “Nisa Süresi 34. Âyet Bağlamında Kuran Ve Sünnete Göre Kadın-Erkek Eşitliği Ve Kadınların Dövülmesi Meselesi”, *Route Educational And Social Science Journal*, IV, s. 6, 2017, 324-346.
- Kırbaçoğlu, Hayri, “Kadın Konusunda Kuran’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *Journal of İslâmic Research*, V, s. 4, 271- 283.
- Köse, Feyza Betül, “Câhiliyeden İslâm’a Kadına Yönelik Şiddet”, *CÜİFD*, XVIII, s.1, 73-94.
- Köse, Saffet, “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine-Gözleme Dayalı Bir Analiz”, *İHAD*, s. 15, 151-174.
- Köse, Saffet, “Kavvâm-İtaat ilişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış-Nisa (4), 34. Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *BÜİFD*, II, s.2, 84-121.
- Kutluay, İbrahim, “Kadına Şiddeti Meşrûlaştırdığına Delil Olarak Kullanılan Bazı Âyet ve Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Marife*, XVIII, s.2, 439-467.
- Okuyan, Mehmet, “Kadına Yönelik Şiddete Kuranın Bakışı”, *OMÜİFD*, s.23, Samsun, 2007, 93-134.
- Öğüt, Salim, “Nisa Süresinin 34. Âyeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat”, *İHAD*, s. 11, 39-58.

- Özcan, Zeynep, “Psiko-Teolojik Açıdan Kadına Yönelik Şiddet Olgusu”, *Turkish Studies*, 12/10, Ankara, 249-276.
- Özsoy, Ömer, “Çağdaş Kuran(lar) Üretimi Üzerine -‘karı dövme’ olgusu bağlamında 4, Nisâ’, 34 Örneği-”, *İslâmiyat*, V, 111-124.
- Öztürk, Mustafa, “Egemen Bir Dini Söylem Tarzı Olarak Ataerkillik”, *İslâmiyat*, IV, s.4, 111-131. (2001)
- Pak, Süleyman, “Kadınlara Dair Kurandan Yer Alan Bazı Meseleler”, *ilâhiyat*, 2018, Aralık, 13-47.
- Polat, Emanullah, “Kuranı Kerime Göre Kadına Şiddet Gösterilmesi Meselesi”, *Kuran’da Aile Sempozyumu*, İzmir, 2010, 273-285.
- Seber, Abdülkerim, “Kadına Şiddet Bağlamında Nisâ Sûresi 34-35. Âyetlerinde Geçen Kavramların Siyâk-Sibâk Açısından Değerlendirilmesi”, *Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu*, ed. Şemsettin Kırış (Konya: Hakkârî Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), 2015, 108-127.
- Şola, Hanefi, “en-Nisa 4-34. Âyeti Bağlamında “Nüşûz” ve “Darb” Kelimelerinin Anlam Kronolojisi”, *Mecmua*, s.12, 149-176.
- Tuksal, H. Şevkatli, “Kuran’ın Tarihselliği Bağlamında Kadın Sorunu”, *İslâm ve Modernizm- Fazlurrahman Tecrübesi-*, İBB yayınları, 1997, İstanbul, 340-350.
- Yavuz Yunus Vehbi, *Kur’ân’da Darb Kelimesinin Kullanılışı ve Nisa Sûresi 34. Âyetin Hakikati*, Çalıştay Metni, 2024.

Tespitlerimize göre ülkemizde son otuz yıl içinde, *Nisâ sûresi 34. Âyet Çerçevesinde* kırk civarında bilimsel makale yayınlanmıştır. Bu da konunun ne kadar önemli olduğunu göstermesi yanında, konunun tartışmaya açık olduğunu da göstermektedir. Bu makalelerin çoğunda söz konusu âyette geçen *vadribhünne* ifadesinin dövme-vurma mânâsına geldiği, bu ifadeye başka mânâlar vermenin zorlama olacağı üzerinde durulurken, bazı makalelerde ifadeye *evden uzaklaştırmak, evde tutmak, terk etmek, yüz çevirmek* gibi anlamların verilmesi tartışılmıştır.

Bu giriş bilgilerden sonra listenin sonunda yer alan metnin müzakeresine geçebiliriz.

Sekiz sayfalık bu metinde Hocamız, Nisâ sûresi 34. âyetinde geçen (اضربوهن) ifadesini *Sözlük Mantiği, Kur’ân’daki Kullanımı, Sünnet Mantiği, Hukuk Mantiği, Ceza Hukuku Mantiği, Devletin Yetki Alanı Olması, Eşitlik, Geçimsizliğin Erkek Tarafında Olması Durumu, İnsanı Dövmek Kur’ân’da (جلد) Kavramı ile İfade Edilmesi* açılarından ele alarak bu ifadenin; esasen dövme anlamında değil | Kur’ân ve sünnet ilkelerine uygun olarak ayrılmalı, terk etmek ve yüz çevirmek anlamında olmalıdır, sonucuna varmıştır.

Her şeyden önce “*Kur’ân’da Darb Kelimesinin Kullanılışı ve Nisâ Sûresi 34. Âyetin Hakikati*” şeklindeki başlığın tartışmalı bir konuda iddialı bir başlık olduğunu düşünüyoruz. Zira makalede *kavvâm, ricâl, nüşûz, va’z, hecr, darb* gibi çok önemli kavram ve konuların işlendiği söz konusu âyetin yalnızca bir kelimesi incelenmiştir. Bu kavramların her biri Kur’ân-Sûre-Âyet ve Sünnet bütünlüğü içerisinde ayrıca ve derinlikli olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla makaleye “*Nisâ Sûresi 34. Âyetinin Düşündürdükleri*” gibi bir başlığın daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Söz konusu makalede dikkatimizi çeken cümleler ve onlarla ilgili düşüncelerimizi de şu şekilde özetlememiz mümkündür:

“Sizin en hayırlınız aile fertleri nezdinde hayırlı olandır; ben aile fertleri nezdinde sizin en hayırlınızım.” şeklinde çevirisi verilen hadiste geçen *خيركم لأهله* cümlesinin çevirisinin “aile fertleri nezdinde değil, ailesine karşı” şeklinde olması daha isabetlidir. Zira “aile fertleri nezdinde” ifadesi, aile bireylerine göre anlaşılabilir ki, fertlerin bakış açılarına göre bu değer yargısı farklı olacaktır.

Gerek Kur’ân’da gerek Sünnet’te gerekse müctehid âlimlerimizin ichtihadlarında, ceza davaları dışında dayak, dövme ve şiddet uygulamanın İslâm’da yer almadığını görüyoruz. Halbuki dayak, dövme ve şiddet uygulama işi insanlık tarihi boyunca var olmuş ve olmaya da devam edecek görülmektedir. Geçmişte ve günümüzde eğitimde/okulda te’dip için dayak atmanın olup olmaması geçmişte tartışıldığı gibi bugün de tartışılmaktadır. En modern toplumlarda bile kolluk kuvvetlerinin üzerlerinde şiddet aleti coplar hiç eksik olmamaktadır. Bu meyanda Sünnet’te yer alan ve meşhur bir rivayet olan “Çocuklarınıza yedi yaşlarında namazı emredin, on yaşına geldiklerinde kılmazlarsa vurun”³³⁶ hadisi üzerinde de ayrıca durmak gerekecektir. Zira bu hadis, ceza-î ehliyeti olmayan ana-babalar için çocuklara yönelik bir te’dip teklifi olarak durmaktadır.

Makalede “darb” kelimesinin anlamları verilirken âyetin ilgili kısmı şöyle tercüme ediliyor: “(Evlilik hayatında) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları darbedin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, çok büyüktür...” “darebe” kelimesi, ancak (ب) ba harfi cerri ile kullanılıncı insanlar için dövmek anlamını ifade etmektedir. Harf-i cersiz olunca melekler için dövmek anlamını ifade eder.

Makalede de Kur’ân’daki *dövmek* anlamı verilen kullanımlar, *dövün* değil, isabetli olarak *vurun* diye tercüme edilmiştir. Zira dövme tekrar tekrar, sürekli vurmaya ifade eder. Oysa söz konusu âyetlerde vurma, birkaç kere bile değil, çoğu zaman bir kere vurmaya ifade etmek için kullanılmıştır. Sözelimi Hz. Mûsâ’nın asâsını su çıkması için kayaya vurması, yol olması için denize vurması, İsrailoğullarının kestikleri ineğin parçasının ölüye vurulması, Hz. Eyyûb’un yeminini yerine getirmek için eline aldığı buğday sapı demetini hanımına vurması bir kere vurmaya ifade için kullanılmıştır. Yoksa bu kullanımlarda kayayı, denizi, ölüyü dövme mânâsına bir kullanım yoktur.

Öte yandan “darebe” kökü zaten müteaddî olduğu için, sonra gelen ba harf-i cerri, vurma işinin neyle/nasıl gerçekleşeceğini belirtmek için kullanılmıştır. Taşa vur, denize vur, neyle asarla. Ölüye vurun, neyle kestiğiniz ineğin bir parçasıyla vurun gibi.

Kur’ân’da *darb* (ضرب) kelimesi melekler için de dövmek anlamında (ب) *harf-i cerri* olmaksızın kullanılmamıştır cümlesi kullanılmıştır olacak.

Yukarıda müellifin sıraladığı “Örnek âyetlerin hiçbirinde yaşayan insanı dövmek söz konusu değildir” ifadesi isabetli değildir. Halbuki dördüncü örnekte Hz. Eyyûb’un hanımına vurması kullanılmış, bu ise yaşayan bir örnektir.

Her şeyden önce “*darabe* (ضرب) kelimesinin birçok sözlükteki ilk anlamı dövmek değildir” ifadesi izaha muhtaç durmaktadır. Bu tezin hangi sözlüklerde iddia edildiği gibi olduğu gösterilmeliydi. Nitekim bizim baktığımız lügatlarda kelimenin ilk anlamı olarak

³³⁶ Ebû Davud, “Salât”, 26; Ahmed, Müsned, 11/284.

“vurma” en başta zikredilmiştir. Sözelimi Cevherî (v:400), Sihâh isimli mufassal lügatında kelimenin *Darabe* kökünün harf-i cersiz kullanım babını verdikten sonra, *Darabe fi'l-ard* örneği ile rızık/ticaret için yolculuğa çıktı anlamını zikretmiş, sonra da kelimenin diğer muhtemel anlamlarını sıralamıştır. İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab'da *Darabe*'nin harf-i cersiz kullanımındaki yaygın mânâsı olan vurma-dövme mânâsına *mâruf* diye dikkat çektikten sonra diğer *akrep soktu, kalp çarptı, yola çıktı, kuş uçup gitti, kalkıp gitti* gibi mânâlarını örnekleriyle sıralamıştır. Zebidî (V: 1205) ise Tâcû'l-Arûs isimli lügat kitabında *Darabe* kökünün mânâsına *mâruf* diye dikkat çektikten sonra, mecazî mânâları ise şunlardır diye, *kuş uçup gitti, eliyle tuttu, elindekini bozdu, kalkıp gitti* gibi mânâları mecazî mânâlar cümlesinden olarak örnekleriyle saymıştır.

Tüm nahiv kitaplarında ضرب زيد عمرا. ضربت ضربة تاديبا له kelime vurma anlamında kullanılmış olup bu anlam, kelimenin vaz' edildiği ilk akla gelen mânâsıdır.

Kur'ân-ı Kerîm genelinde (ضرب) “darabe” kelimesinin insan dövmek anlamında kullanılmaması da zevceyi dövmek anlamını almaya engeldir. Pek çok âyette kullanılmamış olması, vurma mânâsına kullanılmayacağı anlamına gelmez. Bu bir mantık ve istidlâl hatası diye düşünüyoruz. Nitekim yazar da bazı âyetlerde vurma anlamına kullanılmıştır demiştir. Hatta bu anlamda kullanılması bir hayli fazladır.

“Dolayısıyla, Kur'ân'da zevcenin dövülmesi ile ilgili bir emrin ya da bir terbiye şeklinin bulunmadığı anlaşıyor. Bu durum, son derece sevindiricidir.” Böyle bir emir olsaydı üzülecek miydik? Nitekim geçmişte bir ilâhiyatçımız konumuz olan Nisâ sûresi 34. âyeti ile ilgili olarak “Keşke Tanrı bu âyeti indirmemiş olsaydı” diye bir beyanda bulunmuştu! Böyle bir temenni Yüce Allah'ın iradesine müdahaledir diye düşünüyoruz. Çünkü dinin ilkelerini dinin sahibi belirleyecektir. Nitekim bu konuda Kur'ân, Yüce Allah'a din öğretmeye kalkmayın³³⁷ diyerek insanları uyarmakta ve böyle bir müdahaleye izin vermemektedir.

“Öğüt vermek, yatağı ayırmak ve darbetmek. Bu sıralamalardan sonuncusunun dayak atmak yahut dövmek mânâsında olması düşünülemez. Çünkü bu durumda suç işlemeyen bir kişiye peşin ceza uygulanmış olur. Oysa İslâm hukukuna göre suç sabit olmadan ceza uygulanamaz. Eğer uygulanırsa bu zulüm olur.” Bu yaklaşıma göre yatağı ayırmak da sonuçta hak mahrumiyeti olarak görülebileceğinden bir ceza olarak düşünüldüğünde bu ceza, mahkemeye intikal edip suç sabit olmadan koca tarafından verilmiş olmayacak mı? Yanı sıra söz konusu âyetin sebep-i nüzûlünde aktarılan rivayetleri niçin hiç görmüyoruz? O rivayetlerden birisi şöyledir:

• نزلت في سعد بن الربيع بن عمرو، من النقباء، وفي امرأته حبيبة بنت زيد بن أبي زهير، وهما من الأنصار من بني الحارث بن الخزرج، وذلك أنه لطم امرأته، فأنت أهلها، فانطلق أبوها معها إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: أنكحته وأفرشته كريمتي فلطمها، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: "لتقتص من زوجها"، فأنت مع زوجها لتقتص منه، ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم: "ارجعوا، هذا جبريل، عليه السلام، قد أتاني، وقد أنزل الله عز وجل: {الرجال قوامون على النساء}"

³³⁷ De ki: «Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da yerde olanları da bilir, Allah her şeyi bilendir.»

Taberî'nin Mukâtil'den aktardığı bu rivayete göre âyet, ikisi de ensârdan olan Sa'd ve karısı Habîbe hakkında inmiştir. Sa'd karısını tokatlamış, Habîbe ailesinin yanına gelmiş durumu haber vermiş, babası da Peygamberimiz'e gelip şikâyetle bulunmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber kocasına kısas uygulayacağını söylemiş, âyet inince de “*Bana vahiy geldi (başka bir rivayette biz bir şey diledik, Yüce Allah başka bir şey diledi)*” buyurmuştur. Buna göre sebep-i nüzûl rivayetinde Hz. Peygamber'in dövülen kişi tarafını; indirdiği âyetiyle Yüce Allah'ın aileyi merkeze aldığını söyleyebiliriz. Sonuçta sıralanan önerilerle ailenin kurtarılması öncelenmiştir.

Buna göre âyetteki darbı, kocanın vurması olarak görüp bunun sınırlarının Sünnet tarafından belirlendiğini söylemek hem sebep-i nüzûl rivayetlerine hem de kelimenin asıl mânâsına uygun olması hasebiyle daha isabetli olacaktır. Tıpkı hırsızlıktaki *faktaû eydiyehümâ* emrinin sınır ve şartlarının Sünnet tarafından belirlenmesi gibi.

“Âyetteki “*darbedin*” kelimesine dövmek mânâsı verilir de koca tarafından zevceye dövme cezası uygulanırsa, zina suçu işlemiş bekâr bir kadın ile kocasına karşı gelmesi ya da cefa etmesinden endişe edilen suçsuz bir kadının eşit tutulması söz konusu olur.” Bu cümle tam olarak anlaşılmıyor? Zira kocanın bir anlık öfke ile karısına birkaç kere vurması ile, dört şahitle/yahut itirafla sabit olmuş zina suçunun cezasının kamunun önünde verilmesinin mukayesesi isabetli bir kıyaslama değildir.

“Sizden biri, ne zamana kadar câriyesini döver gibi hanımını dövecek? Belki de akşam onunla cinsel ilişkiye girecek.” Bu ve benzeri hadislerin kadın dövmeye izin vermediği belirtilmiştir. Hadisi kadının dövülmesine karşı bir argüman olarak alırsak, Sünnet'in, câriyenin dövülmesini onayladığı anlaşılmaz mı? Halbuki Hz. Peygamber, bir câriyeye de bir fiske vurmadı, vurulmasını da istemezdi. Rivayet câriyenin dövülmesini değil, kadının dövülmemesini istiyor. Hadis, terhîb babından bir anlatıdır. Yine aynı meyanda şu rivayete yer verilmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) ne bir hizmetçiye ne hanımlarını hiç dövmemiş, eli ile de hiçbir kimseyi dövmemiştir.” Verilen bu Hz. Âişe rivayetinde *darabe* kökü harf-i cersiz ve vurma/latame anlamında kullanılmıştır. Oysa yukarıda *darabe* kökü harf-i cersiz bu anlama gelmez denilmişti! Nitekim konuyla ilgili başka rivayetlerde de *darabe* kökünün bu mânâda harf-i cersiz kullanıldığı yaygındır. Şu örneklerde olduğu gibi:

من لطم مملوكه أو ضربه فكفارة أن يعتقه³³⁸
ما ضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا قط بيده، ولا امرأة ولا خادما، لا تضرُّوا إماء الله³³⁹

“Hz. Peygamber (s.a.s.) zaman zaman hanımları ile tartışsa ve küs dursa da hiçbir şekilde hanımlarını dövmemiş, onlara karşı sözlü şiddet bile uygulamamıştır.” Evet Hz. Peygamber'in eşleriyle olan problemlerin çözümünde âyetle sıralanan *vadribûhünne* aşamasına gelmeden mesele tatlıya bağlanmış olduğundan bir sonraki aşamaya geçilmemiştir, ya da Hz. Peygamber tercihini bu yönde kullanmıştır. Yine O, yazarın kelimeye verdiği anlama göre hanımlarını baba evine de göndermemiştir.

Metnin beşinci sayfasında yer alan Arapça metin çevirisinde bazı cümleler atlanmıştır. Yine bu hadis metninde de *darb* kökü harf-i cersiz olarak verilmek istenmeyen mânâda kullanılmıştır. Metinde şu ifade geçmektedir: “Eğer bunu yaparlarsa

³³⁸ Müslim, “Eymân”, 29.

³³⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

onları hafifçe (yaralamayacak şekilde) dövünüz.” Hadisteki emir kime verilmiştir, kocaya verilmişse hafifçenin sınırını kim belirleyecektir, koca mı, devlet mi? “Çünkü o konuşmada, iffetsizlik yapan, açıkça çirkin işler işleyen kadınların hafifçe dövülmesinden söz edilmiştir.” Ve hadisin zâhirinden bu cezalandırma yetkisi kocaya verilmiştir. Yukarıda ise şöyle denilmişti: “Bu durumda suç işlemeyen bir kişiye peşin ceza uygulanmış olur. Oysa İslâm hukukuna göre suç sabit olmadan ceza uygulanamaz.” Bu da bir başka çelişki olarak durmaktadır. Aslında Vedâ Hutbesi’ndeki ibare, âyetle paralel olarak kullanılmıştır. Âyetteki ifadeler benzer ifadeler kullanılarak (iktibas/tazmin sanatı) âyetteki nüşûza açıklık getirmektedir.

“Vedâ Hutbesi’ndeki dövme, kadınların nâmahremlilik ölçülerini aşmaları, çirkin bazı işler işlemeleri ve zina etmeleri durumunda uygulanacak had cezası ile ilgili olmalıdır.” Bu ifade ile âyetteki aynı kullanımın dövme anlamına geldiği kabul edilmiştir. Öte yandan hadiste geçen *ğayr-i müberrih* had cezası için geçerli olabilir mi? Halbuki zina cezası ile ilgili had cezasında şöyle buyurulmuştur: “Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzere değnek vurun. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dini konusunda o ikisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun.”³⁴⁰

“Geçimsizliğin suç teşkil ettiğini var sayarsak bile, bu suça karşılık sınırsız “dövün” gibi ucu açık çok ağır bir ceza uygulamak adalete uygun düşmez.” Kur’ân kendini tefsir eder. Aslında bu sınırı öncelikle Kur’ân, Hz. Eyyûb örneği ile belirliyor. Ardından Hz. Peygamber’in açıklamaları sınırı netleştiriyor. Ağır cezayı nereden nasıl çıkardık, vurun, diyor. Her emir kalıbı vücup ifade etmeyeceğine göre *verabilirsiniz* diyor. Toplumun bazı kesimlerinde var olan ölçüsüz, hadsiz dövme ve benzeri şekildeki kadına şiddeti âyetteki *darabe* köküne vurma mânâsını verenlere hamlederek bir büyük yanlışlığa düşülmüştür. Oysa *darabe* köküne vurma/dövme mânâsını veren hemen hemen bütün meallerde bunun sınırı belirtilmiştir. Günlük hayatta evde, okulda, iş yerinde, yolda iki tartışan çocuk yahut kişinin birbirini itip kakması ceza olarak değerlendirilebilir mi? Doktorlarla yaptığımız görüşmemizde, kişiye *darb* raporunun verilebilmesi için *muayene esnasında vücutta izler görmemiz gerekir, sadece beyan ile darb raporu verilmez, diyerek meseleye açıklık getirmişlerdir*. Buna göre izin verilen söz konusu vurma, olacaksa darb raporunu gerektirmeyecek bir şekilde olmalıdır. Aksi durumda kadının şikâyet etme hakkı doğacaktır.

“Aksi takdirde hem aileler arasında hem karı koca arasında *fecaat* derecesinde büyük olaylar, sorunlar ortaya çıkar; daha güçlü olan kocanın bazen zayıf ve nahif yaratılmış kadına *insafsızca dayak atmasına, böylece sakatlanmasına veya ölmesine sebep olur.*” Böyle insafsız bir kocanın bu âyetle amel ederek bu densizliği yaptığından ve dini hassasiyetinden bahsedilebilir mi?

“Oysa burada (اضربوا) kelimesine dövme mânâsı verilirse, sınırsız bir dövme yetkisinin kocaya verilmesi ve ağır bir cezanın henüz suç işlememiş olan zevceye uygulanması gerekir.” Âyetle böyle bir şey yok, zina cezasını yüz celde ile sınırlayan âyet ve zulmü-haddi aşmayı yasaklayan âyetler buna izin vermez. Hukukçular da had cezalarını gerektirmeyen suçlara verilebilecek ta’zîr cezalarını çoğu zaman had cezalarının altında belirlemişlerdir. Nitekim Kur’ân’da yer alan Hz. Eyyûb örneği ve konuyla ilgili hadisler bunun sınırını belirlemiştir.

“Kanaatimizce evlilik sivil bir iş olmayıp devlet kontrolünde gerçekleşmesi gereken bir durumdur.” Cümle oldukça iddialı bir cümle olarak durmaktadır. Evlilik ve boşanma gibi konularda İslâm hukukunun genel olarak akit serbestisi getirdiği mâlûmdur. Nikâh ve talâkın geçerli olması için bunların evlendirme memuru/hâkim/müftünün huzurunda olması şart değildir. Mahkeme kocanın ağzından çıkan sözün boşama lafzı olup olmadığını tahkik ederek karar verir. Şahitler de akdin gerçekleşmesi yahut bozulmasını tespit etmek içindir. Nitekim Talâk sûresi âyetlerinde istenen şahit getirme hususunda şahidin gerekliliği hukukçular arasında tartışmalıdır. Tıpkı bir ev-araba-telefon alım satımında devlet memuru şartının olmadığı gibi. Modern hukukta bile ev-arsa ve araba alım satımı dışında diğer alışverişlerde akit serbestliği vardır. İslâm hukukunda bu alan daha geniş tutulmuştur. Dolayısıyla evliliğin, bütünüyle devletin kontrolünde bir kurum olarak değerlendirilmesi, uygulanabilirliği açısından da isabetli değildir.

“Geçimsizlik yapmasından korktuğunuz kadınlar...” meâlindeki Nisâ sûresi 34. âyet, evlilikte ortaya çıkabilecek olumsuzluklar karşısında devletin meseleye müdahale etmesi ve gerekli girişimlerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.” Şahitli nikâh ve talâk konusu, devlet denetimine alınmış, lâkin aile içindeki hayata devlet, şikâyet olmadığı sürece nasıl müdahale edebilecek, bunun pratiği yok, nüşûzu kim neye göre tespit edecek, bunun izahı ve yasal çerçevede belirlenmesi oldukça güç gözükmektedir.

“Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları kadar hakları vardır” âyeti haklar bakımından kadınların erkeklerle eşit olduğu açıkça ortaya konmuştur.” Keşke âyetin devamı da verilip kısa bir açıklama yapılsaydı, vazifeler ve haklar bakımından tarafların birebir eşit olmadığı anlaşılabilecekti. وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ (Bakara 2/228) Nitekim, nüşûzun erkek kaynaklı olduğunda âyetin getirdiği çözüm önerisi ile (Nisâ 4/128), kadın kaynaklı oluşundaki getirilen çözüm önerisi farklılık arz etmektedir. Demek ki her konuda her konuda eşitlik olmuyor! الَّذِي بَيْنَهُ عَقْدَةُ النِّكَاحِ (Bakara 2/237) âyetinde de nikâhı elinde tutanın erkek olduğu özellikle vurgulanmıştır. Dolayısıyla tarafların karşılıklı haklarının olması her zaman birebir eşit olması anlamına gelmez. Sözgelimi Allah-kul hakkı, ana-baba-evlat hakkı, işveren-işçi hakkı tarafların birbirleriyle eşit olduğu anlamına asla gelmez. Zaten metinde kocanın nüşûzundan bahseden âyette, “Kadının nüşûzundan bahseden âyette yer alan metodu uygulaması, fiziki güç ve otoriter konum itibarıyla mümkün olmadığı için sulh önerilmiştir” denilerek bu gerçek tespit edilmiştir. Bu ifade ile de 34. âyetteki vurma emri kabul edilmiş gibi gözükmektedir. Halbuki her iki âyette problem çözümünde kadın-erkek arasındaki biyolojik ve ontolojik farklılık göz önünde bulundurularak farklı önerileri sunulmuştur.

“Bütün bu delillerden çıkardığımız sonuç, Nisâ sûresi 34. âyetindeki (اضربوهن) kelimesi, esasen dövme anlamında değil | Kur’ân ve Sünnet ilkelerine uygun olarak ayrılma, terk etmek ve yüz çevirmek anlamında olmalıdır.” Bu durumda âyetin öncesinde geçen vehcürûhünne fi’lmezâci’ ifadesini ve bu aşamayı nasıl açıklayacağız. Onlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın, onları terkedin... Tekrar gibi duruyor. Nitekim ilâ uygulamasında Hz. Peygamber ikinci aşamada onları odalarında yalnız bırakıyor. Üçüncü aşama gerçekleşmeden sulh sağlanıyor. Babasının yahut ailesinin evine uzaklaştırılan kadın, kocasının yanında olmazsa nasıl kocasına itaat edecek, itaat ettiği nasıl ortaya çıkacak? Halbuki Talâk sûresi ilk âyetinde يٰأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ

buyluyor. Boşanmış olan kadın iddet süresi içerisinde bile evinden çıkarılmazsa, boşama aşamasına gelmemiş bir kadın nasıl evden uzaklaştırılacak? Âyetteki “Kadınları evlerinden çıkarmayın” ifadesi, evin mülkiyeti kocaya ait olsa da kadına izafe edilmesi ayrıca dikkat çekicidir. Yani ev, öncelikle kadındır, kadın evinde huzur bulacaktır, boşanma sürecinde, boşanma gerçekleşikten sonra iddet süresinde dahi evinde oturma hakkına sahipken, kocasıyla sıradan bir anlaşmazlıkta evinden çıkarma nasıl izah edilecektir. Böyle bir durumda evinden uzaklaştırılan kadın nereye, kimin evine gidecektir? Zira böyle bir durumdaki her kadının gidip sığınabilecek bir baba evi olmayabilir, gitme imkânı olmayabilir. Dolayısıyla bu aşamada âyete evden uzaklaştırın mânâsını verenler, bunun nasıl uygulanacağı konusuna da açıklık getirmelidirler.

Sonuç olarak biz de şunları söyleyebiliriz:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

Bütüncül bir açıyla âyetteki kavvâm kavramı doğru tanımlanmalı, erkeklere bu unvanı kazandıran iki sebep -Yüce Allah'ın lütfu ve erkeklerin yaptıkları harcamalar- üzerinde titizlikle durulmalı, nüşûz kavramı tanımlanıp sınırları belirlenmelidir. Âyette hanımların sâlihât-kânitât-hâfîzât olmaya yönlendirmesi ile geçimli aile bireyleri olma özendirilmeleri dikkatle okunmalıdır.

Bütün bunlardan sonra kadından kaynaklanan bir nüşûz söz konusu olduğunda bu problem ilahî ve nebevî metotlarla, ögüt aşaması, mesafeli durma aşaması, vurma aşamaları ile çözülmeye çalışılmalıdır.

Bu aşamalarda kadın nüşûzunu sonlandırıp itaat ederse aleyhlerine bir yol aranmamalı. Aksi durumda iki taraftan aile hakemleri aşaması devreye sokulmalıdır. Bu aşamaların hiçbirinde devlet yahut başka bir erkten bahsedilmemiştir. Son aşama da sonuç vermezse talâk süreci başlayacaktır. Bu ilahî ve nebevî yol izlendiğinde çoğu problemlerin boşama aşamasına gelmeden çözüleceği ortadadır. Âyetin erkeklere gücünüze güvenip vurma başta olmak üzere diğer yetkilerinizde haddi aşmayın hatırlatmasıyla sona ermesi de ayrıca üzerinde durulmaya değerdir. Yani Ey erkekler bu aşamaları uygularken fizikî ve maddî gücünüze güvenmeyin, sizden büyük Allah var, O'na karşı sorumlusunuz, yaptıklarınızdan ve özellikle Yüce Allah'ın size emanet ettiği kadınlardan sorgulanacaksınız mesajının öne çıkarılması önem arz etmektedir.

Âyetin doğru anlaşılmasında darb kelimesinin ilk ve temel anlamı, sebep-i nüzûl rivayeti, Hz. Eyyûb'un sembolik vurma örneğinin Kur'ân'da yer alması, Sünnet'in gayr-i müberrih sınırlaması, bu konudaki Hz. Peygamber'in örnekliliği ve uyarıları göz önünde bulundurulursa geleneksel yorumu güncelleyen bir anlayışın ortaya çıkması mümkündür. Sonuçta söz konusu darb emrinin dövme değil sınırlı vurma olarak çevrilmesi yanlış anlamalara ket vuracaktır. Zira Tefsir koleksiyonumuzda yer alan tefsirin hemen hepsinde âyetteki darp köküne vurma mânâsından başka bir mânâ verilmemesi de üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Yine toplumlarda var olan sınırsız ve sorumsuz dövme işinin, vurma ile sınırlandırılması; dövme noktasına gelmesi durumunda yasaklanıp yaptırımlarla engellenmesi; konunun zorlama yorumlara yerine, tıpkı Kur'ân'ın indiği dönemde var olan çok evliliğin sınırlandırılması, sınırsız

talâkın üçle sınırlandırılması, zıhâr uygulamasının yaptırımlarla denetim altına alınması gibi okunması isabetli olacaktır.

Oturum Başkanı: Ali Akpınar Hocamız'a teşekkür ediyoruz. Hocamız, Yunus Hocamız'ın tebliğine değerlendirmesini yaptı. Görüşlerini ortaya koydu. Zamanı verimli kullanmak açısından hemen ikinci tebliğe geçmek istiyorum. İkinci tebliği sunacak Saffet Hocam'ı ve müzakereci Hacı Mehmet Günay Hocam'ı buraya almak istiyorum.

İKİNCİ TEBLİĞ

ŞİDDET SARMALI VE ŞEFKAT İKLİMİ İKİLEMİNDE “DARB” ve “NÜŞÛZ”

Prof. Dr. Saffet KÖSE*

Giriş: Modernitenin Müslümanca Düşünmeyi Dönüştürücü Etkisi

Bu çalışma, Nisâ sûresinin 34. âyet-i kerîmesindeki evli kadınla ilgili olarak geçen ve son zamanlarda bazı araştırmacılarca geleneksel zeminden farklı anlamlar yüklenen **وَاضْرِبُوهُنَّ** ifadesini anlamaya dönük bir çabadan ibarettir. Konuya girmeden önce tartışmayı temellendirmede ve anlamlandırmada kolaylık sağlayacağına inandığımız modernite ve müslüman düşüncesine etkisini merkeze alan bazı hususlara değinmeye gayret edeceğiz.

Modernite, tarihi süreç içinde kiliseye karşı gelişen tepki sonucu kendisini din karşıtlığı üzerine konumlandıran zihniyeti temsil eder. Batı’da kiliseye gösterilen reaksiyon sonucu Rönesans, Reform hareketleri ve en son Aydınlanma Dönemi ile birlikte din mabede hapsedilerek günlük hayattaki alanı daraltılmış, zaman içinde teknolojik imkânların gelişimi ile bu tutum müslümanları da tesiri altına almıştır. Günümüz İslâm dünyasında bu etki sonucu modern paradigma üzerinden dinin ana kaynaklarını okuyan ve bu iki kaynak üzerinden de modernitenin dayattığı zihniyeti meşrûlaştıran bir akım doğmuştur. Bir kısır döngünün ifadesi olan bu yaklaşım, İslâm’ın ana kaynaklarını, müslüman gelenek ve kültürünü sağlıklı şekilde değerlendirme önünde engel çıkardığı gibi fark ettirmeden öze yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Öte yandan güçlü teknolojik araçların da etkin şekilde kullanımı ile dini değerleri savunmak ve dini bilgi üzerinden modernite eleştirisi yapmak oldukça zorlaştığını belirtmek gerekir. Bu, bazı araştırmacıların İslâm’ı moderniteye uyumlu hale getirme çabası içine girmelerine sebep olmaktadır.

Öte yandan modernite, geleneği ve gelenek içinde üretilmiş bilgiyi dışlamış durumdadır ve kendine ait değerlerle uyumlu olmayan düşünce, eylem ve yaşam biçimine karşı mücadele etmekte, geleneksel olanı anlama / anlamlandırmaya izin vermemekte ve meydan okuyucu tutumuna karşı da hesaplaşma girişimlerine set çekmekte, çeşitli etiketlerle (gerici, yobaz, çağ dışı vb.) kendi felsefesine muhalefete karşı proaktif bir muhafazakârlık sergilemektedir. Esasen müslüman dünyanın kendinde savunma ve mücadele gücünü görememiş olması, modern kabullere uygun yorumlarla dini beşerîleştirerek ana akidelerinden koparması ve onu bir felsefî sisteme

* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İslam Hukuku ABD.

dönüştürmesi de önemli zaatlardan birisidir. Burada yapılması gereken şey, İslâmî değerleri moderniteye adapte etmek; din-hayat bağlantısını modernite içinde özden koparak kurmak değil kendimiz olarak, kendimiz kalarak, aidiyetlerimizi koruyarak ve özümüze bağlı biçimde yeniliklere uyum sağlama imkânlarını araştırmak ve bunun yöntemini bulmaktır.

Sosyolojik olarak modernliğin kendisini kadın üzerinden inşa ettiğinin farkında olmak önemlidir. Kadının giyimi, statüsü ve sosyal hayatta aldığı rol üzerinden modernlik algısı oluşturulmakta görünürlük sağlanmakta, modern kuralların kökleşmesi ve zemininin sağlamlaştırması amaçlanmaktadır. Bu yolla modern kadın yeniden tasarlanmakta, feminizmin hegemonyası altında dogmatik karakterli bir erkek karşıtlığı inşa edilmektedir.

Ürettiği kavramlar, belirlediği değerler, değiştirdiği anlamlar ya da anlamsızlaştırdığı gelenekler, bir taraftan yerleşik değerden beslenirken diğer taraftan ona zarar veren bir parazite de dönüşmektedir. Bu düzende sosyal teorinin bıraktığı en acıklı miras “erkeklik” ve “kadınlık” normları ile oynanması ve bu alanda ortaya çıkarılmaya çalışılan değerler ve normlar karmaşasıdır. Özelden bu zihniyet, kadına bir mutluluk getirmediği gibi genel anlamda da insanlığa ağır bir fatura bırakmaktadır. Bu fatura ödenmeye devam etmekte; borç bir türlü sonlanmamakta ve iflasa doğru sürüklenmektedir.

Batı’nın sınıfsal yapısı çatışma kültürü üretmekte ve farklılığı öteki olarak nitelemektedir. Bu kültüre göre kazanan varsa mutlaka bir kaybeden de olmalıdır. Böyle bir dünya tasavvuruna sahip olan toplumun en son çatıştığı varlık ise Tanrı’dır. Onu da mabede hapsedip yerine oturttuğu insanı merkeze alan, insanın merkezine de nefisini oturtan bir dünya tasarlamaktadırlar. Gelinek nokta bu konuda başka bir söze ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır. Bu zihin yapısında olan insanın İslâm’ın varlıkla ilişkisi *mahabbet* üzerine kurduğunu anlayabilmesini dolayısıyla Nisâ sûresinin 34. âyetini sağlıklı şekilde değerlendirmesini beklemek hayal olur. Nitekim âyetin melallendirilmesi yanında yorumlanmasında da böyle bir etki dikkati çekmektedir. Türkçe meâllerdeki kronoloji takip edildiğinde bu durum açık olarak görülmektedir. Başlangıçta “d.r.b.” kelimesine verilen “vurmak” ya da “dövmek” anlamı modern zamanların üzerimize çöktüğü dönemin meâllerinde “evden uzaklaştırmaya” dönüşmüş durumdadır. Biz bunun örneklerini zikrettikten sonra değerlendirmesine geçeceğiz.

İsmail Hakkı İzmirli (1927): “Onların serkeşliklerinden korkarsanız, onlara nasihat edin, onları yataklarda yalnız bırakın, **döğün.**”

Elmalılı Hamdi Yazır (1935): “Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, evvelâ kendilerine nasihat edin, sonra yattıkları yerde mehur bırakın, yine dinlemezlerse **döğün...**”

Hasan Basri Çantay (1953): “Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince: Onlara (evvelâ) öğüt verin (vaz geçmezlerse) kendilerini yataklar (ın) da yalnız bırakın. (Yine kâr etmezse) **döğün.**”

Ömer Rıza Doğrul (1955): “Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara nasihat edin, onları yataklarında yalnız bırakın, **onları döğün...**”

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1957): “Başiboş kalmalarından korktuğunuz kadınlara öğüt verin. Onları yataklarında yalnız bırakın. **Onları dövün.**”

Ömer Nasuhi Bilmen (1963): “Serkeşliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince onlara nasihat veriniz ve onları yataklarda yalnız bırakın ve **onları dövünüz.**”

Besim Atalay (1965): “Kadınların azmasından korkarsanız, onlara öğüt veriniz, yatakları ayırınız, **döğün...**”

Süleyman Ateş (1975): Hırçınlık etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve (bunlarla yola gelmezlerse) **onları dövün.**

Ahmet Davudoğlu (1981): Geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince, önce onlara nasihat verin. Sonra onları yataklarında (yalnız) terk edin! (Yine dinlemezlerse), **dövün!**

Kur’ân Yolu Meali: “(Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve **onları dövün.**”

TDV Meali: “Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) **dövün.**”

Yusuf Işıcık: Evlilik yükümlülüklerini yerine getirmeme, sizi dikkate almama ve aldatmalarından endişe ettiğiniz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın, sonra da (evliliği kurtarmaya yarayacaksa, yaralayıp berelemeden) **onları dövün.**

Mustafa Öztürk: “Dik başlılık ve hırçınlığından yıldıığınız, yuvayı yıkacağından kaygılandığınız karılarınıza gelince, onlara ilkin öğüt verin. Öğüt fayda etmezse onları yataklarında yalnız bırakabilirsiniz. Bununla da yola gelmezlerse **onlara tokat atabilirsiniz.**”

Bu âyette geçen vadribuhünne ifadesi genellikle "dövün" diye çevrilmekte; ancak dövme fiilinin sınırları belirsiz olduğu için bu çeviri pek isabetli gözükmemektedir. Ayrıca bu âyetin emir kipindeki ifadeleri, mecburiyetten öte ruhsata işaret etmektedir.

Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım: Bu sayılan niteliklerden uzak olan ve yuvayı yıkacağından endişe ettiğiniz hırçın, geçimsiz ve söz dinlemeyen kadınlara öğüt verin, onlarla güzelce konuşun. Bunun bir faydası olmazsa yataklarında yalnız bırakın. Bu da fayda vermezse, (yaralayıcı bereleyici olmamak şartıyla hafifçe) **onları dövebilirsiniz.**

Mahmut Kısa: Yuvanızın yıkılmasına sebep olabilecek **çirkin** ve iffetsizce davranışlarından korktuğunuz kadınlara gelince, **onlara önce, Allah'ı ve âhiret gününü hatırlatarak ve yaptıkları çirkin davranışların mutlaka cezalandırılacağı konusunda kendilerini uyarak güzelce nasihat edin,** isyankârlıklarından vazgeçmezlerse, sizi kaybettikleri takdirde neler hissedeceklerini onlara göstermek için, bir süre ilginizi azaltarak **onları yataklarında yalnız bırakın,** bu da fayda vermeyecek olursa, bir aile faciasını önlemek için son çare olarak, gerekirse **onları hafifçe dövebilirsiniz.**

The Meaning of the Glorious Koran M. Pickthall (1930): As for those from whom ye fear rebellion, admonish them and banish them to beds apart, **and scourge them.**

“Kendilerinden isyan etmelerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara öğüt verin, onların yataklarını ayırın ve **onları kırbaçlayın.**”

The Meaning of the Glorious Quran Abdullah Yusuf Ali (1934): As to those women on whose part ye fear disloyalty and ill-conduct, admonish them (first), (Next), refuse to share their beds, **(And last) beat them (lightly)...**

“Sadakatsizliklerinden ve kötü davranışlarından korktuğunuz kadınlara gelince, onlara (önce) öğüt verin, (sonra) yataklarını paylaşmayın, (en sonunda da) **onları (hafifçe) dövün...**”

Muhammed Esed (1960): “Kötü niyetlerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara [önce] nasihat edin; sonra yatakta yalnız bırakın; **sonra dövün...**”

Günümüz araştırmacılarının meâllerinden örnekler:

Hüseyin Atay: “Hırçınlıklarından korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve sonra **onlarla cinsi ilişki kurun.**”

Bayraktar Bayraklı: “Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, onlara önce nasihat ediniz, sonra yattıkları yatakta yalnız bırakınız; yine de itaat etmezlerse onları geçici olarak **evden uzaklaştırınız.**”

İsmail Yakıt: “Başbozukluk yapmalarından/huysuz ve geçimsizliklerinden [nuşûz] çekindiğiniz kadınlara gelince; onlara önce öğüt veriniz, (yararı olmazsa) yataklarında yalnız bırakınız, (yine yararı olmazsa) **uzaklaştırınız/ gönderiniz/evden ayırınız [va’dribuhunne].**”

Mehmet Çakır: “Aksilik yapmasından korktuğunuz hanımlara önce nasihat edin, olmazsa bir süre yalnız bırakın, **o da olmazsa eğitimle tedavi edin.**”

Mehmet Çoban: “Mümin erkekler eşleri kadınlık görevini yapmıyorsa öğüt versin! Verilen öğüdü dikkate almıyorlarsa yataklarında yalnız bırakın! Eğer yataklarında yalnız kaldıkları halde hâlâ evlilikten doğan sorumluluklarını yerine getirmiyorlarsa **onları aileden uzaklaştırın!**”

Mehmet Okuyan: “Geçimsizliğinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, onlara öğüt verin; onları yataklarda yalnız bırakın ve **kendilerini (kısa süreli yanınızdan) uzaklaştırın!**”

Âyette geçen [ıdribûhunne] ifadesi kelimenin anlamları içerisinde ilk belirttiğimiz anlam gereği boşanma öncesinde hanımlara “örnek verilmesi”, yani evliliği sürdürmenin gerekliliği noktasında sunulacak örnek uygulamaları ve örnek hayatları hanımlara bildirmek gerektiği şeklinde de bir yorum getirilebilir ki bu yorum [darabe] fiilinin anlam alanında zaten var olan bir boyutun tercih edilmesidir. Zira Ra’d 13:17 ve Zuhuruf 43:58’de bu kelimenin herhangi bir takı olmadan “örnek vermek” anlamında kullanıldığı bilinmektedir. **Gerçekte âyette kastedilen anlamın dövmek olmadığı gün gibi aşîkârdır.**

Tuncer Namlı: “Saygısız davranmalarından kaygı duyduğunuz kadınlara güzelce öğüt verin, yataklarını ayırın ve **kendilerine yol verin.**”

Mustafa Çavdar: “Hayâsızlık yapmalarından endişe duyduğunuz hanımlarınıza, önce öğüt verin sonra yataklarını ayırın, sonra da **serbest bırakın.**”

Süleymaniye Vakfı Meali: “Boşanıp gitmesinden korktuğunuz kadınlarınıza öğüt verin, yataklarından ayrılın ve **kendilerini rahat bırakın.**”

Ömer Özsoy-İlhami Güler: “Sorumsuz davranmasından korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve **onlara vurun**” [âyetin açıklamasında vurma eyleminin tarihsel olduğu ve bugün geçerli olmadığı anlatılmaktadır].

Açıklama: Bu âyetteki ‘vurma’ tavsiyesinden dolayı Kur’ân’a saldırmayı marifet sayanların, bu cezalandırma biçimlerinin tamamen Kur’ân’ın indiği dönemin toplum ve aile yapısını baz aldığını bilmeleri gerekir.

Yaşar Nuri Öztürk: “Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve **nihâyet onları evden çıkarın/bulundukları yerden başka yere gönderin!**”

Görüldüğü üzere başlangıçta **اضربوهن** ifadesine “vurun” ya da “dövün” anlamı verilirken bu mânâ modern zamanlarda güçlü dış etki ile “evden uzaklaştırın” ve benzeri mânâlara doğru evrilmiştir. Bu durum, açık şekilde ilkesel bir anlamlandırma olmadığını gösteren bir karîne olarak değerlendirilebilir.

Burada Kur’ân’ı anlama ile ilgili olarak bir yöneme işaret etmemiz uygun olacaktır. Buna göre Kur’ân’ın anlaşılması için şu ilkelerin gözetilmesi gerekir:

1. Kur’ân’ın iç bütünlüğü yani ilgili âyetlerin birbirleriyle bağlantısının kurulması bir başka ifadeyle parçacı yaklaşımdan uzak durulması;
2. İlgili âyetlerin kronolojisi, yani hangi âyetin hangisinden önce veya sonra nazil olduğuna dair sağlıklı bilgi;
3. İlgili âyetlerin sahih sünnetle bağlantısının kurulması;
4. Nasların geldiği ilgili ortam ve şartların analizi;
5. Âyetlerin nüzûl sebebinin bilinmesi, bununla birlikte bu olayla sınırlandırılmamasıdır.

1

Biz bu esasları dikkate alarak konuyu ele almaya çaba sarfedeceğiz.

1. Dil Açısından “D.R.B.”

1.1. Kelime Mânâ-yı Müfred İçin Vazolunur

Kural olarak kelime, mânâ-yı müfred için vaz’ olunur. Sonradan kendisi ile ilişkili olan diğer anlamlara delâlet eder. Bunun için delil ya da karîne gerekir.

Bu kural, kelimenin tanımına da yansımış ve “kelime”, tek bir mânâyı ifade etmek üzere konulmuş lafız olarak tanımlanmıştır.²

Arap dili açısından söylemek gerekirse kelimenin vaz’ı, lafzın Arab’ın kullandığı şekilde mânâyı delâlet etmesi demektir. Buna göre kelime iki unsur önemlidir:

Birincisi, Arab’ın ona yüklediği anlam (el-Vaz’u’l-Arabî),

İkincisi, kastolunan mânâda sabit olmak bir diğer ifade ile kast olunmayan mânâdan sakınmaktır.

Bu kaideye göre “d.r.b.”nin anlamı mutlak anlamda “vurmak” veya “dövmek”tir. Aslî anlam budur ve onun diğer anlamları mecazîdir veya delâlet ettiği diğer mânâlardır. *Bu durumda delaleti belirleyen ona eklenen diğer kelime ya da karînedir.* Dolayısıyla diğer anlamlar da aslî anlamıyla ilişkilidir. Bunu Kur’ân-ı Kerîm’deki kullanılışı gibi modern Arapçada da görmek mümkündür. Şu ifadeleri örnek olarak zikredebiliriz:

ضرب الابرة: Hastaya iğne vurmak

ضرب على المكتوب: Mühür vurmak

ضرب النقود: Para basmak (metali döverek para haline getirmek)

ضرب الجرس: Zili çalmak (zile basmak)

ضرب الباب: Kapıyı çalmak / dövmek

¹ Saffet Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 122.

² Zemahşerî, *el-Mufasssal*, s. 23; İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-nedâ*, s. 11.

ضرب الضريبة: Vergi koymak

ضرب عنقه: Boynunu vurmak

ضرب الليل بظلامه: Gece karanlığının basması

ضرب له موعدا: Randevu verdi (günün bir anını ona ayırdı)

ضرب به عُرْضَ الحائط: Rezil etmek için bir kenara attı / ilgisiz bıraktı

ضرب عليه الحصار أو النطاق: Sıkıştırmak, kuşatmak

ضرب خطأ: Çizgi çekmek

ضرب خيمة: Çadır kurmak

ضرب بنظره: Bakış atmak

إضراب: Grev

اضطراب: Kargaşa / kaos

ضربة: Darbe

مضرب: Raket

Günümüz Arap dilindeki kullanımına bakıldığında “d.r.b.” kelimesinin bütün formlarında delalet ettiği anlamlar “vurmak”, “dövmek” ile ilişkilidir. Bunu ispat etmek için bir delile veya karîneye bile ihtiyaç yoktur.

1.2. “D.R.B.” Kelimesinin “Bi” Harf-i Cerri ile Kullanımı

“ضرب” kelimesi Arap dilinde “ب” ile kullanıldığında vurulacak aracı da belirler. Şu âyetlerde bu açıkça görülür:

اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ

“Sopan ile taş vur.”³

اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ

“Sopan ile denize vur.”⁴

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا

“Ölü cesede, kestiğiniz ineğin bir parçasıyla vurun! demiştik.”⁵

وَأَخَذَ بِيَدِكَ صَلْبَةً فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَخْنَثْ

“Ve eline bir demet sap al da onunla vur, yeminini bozmuş olma!”⁶

“ب” harf-i cerrinin işlevlerinden birisi fiilin gerçekleştirildiği aracı belirlemektir. Şu âyette de bu açıkça görülür:

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى (17) قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا

مَآرِبٌ أُخْرَى (18) قَالَ أَلْقَاهَا يَا مُوسَى (19) فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى (20) سورة طه

“Sağ elindeki nedir ey Mûsâ?

O, benim âsamdır; ona dayanmakta, onunla koyunlarım için ağaçlardan yaprak silkelemekteyim, onda benim için daha başka yararlar da var.

Dedi ki: Onu at, ey Mûsâ!

Böylece, o da onu attı; bir de ne görsün o hemen hızla koşan bir yılan oluvermiş!”⁷

³ Bakara (2), 60; A'râf (7), 160.

⁴ Şu'râ' (26), 63.

⁵ Bakara (2), 73.

⁶ Sâd (38), 44.

⁷ Tâhâ (20), 17-20.

1.3. Nisâ 4/34 Âyetindeki “D.R.B.” Kelimesinin Anlamı

“D.r.b.” kelimesini anlamlandırmak için öncelikle beş hususun altı çizilmelidir:

Birincisi bu âyetin son kısmında yer alan konu “nâşize kadın”ın yönetilmesi ile ilgili tedbirlerden oluşur.

İkincisi tedbir olarak öngörülen “d.r.b.” şiddet değildir.

Üçüncüsü “d.r.b.” bir cezalandırma değil aile içi bir tedbirdir ve aileyi kurtarmaya yöneliktir.

Dördüncüsü, “d.r.b.” nüşûz ile bağlantılı olarak ele alındığında çözümlenebilir.

Beşincisi “d.r.b.” kelimesinin dildeki anlamına bakmak gerekir. Buna az önce yer vermiştik.

“Nüşûz” kelimesinin anlamında psikolojik bir boyut vardır ve bütün formlarında kadının kocasını değersizleştirmek üzere uyguladığı psikolojik bir şiddet söz konusudur. Konu ile ilgili çalışmalarda şiddetin bu türünün en yıpratıcı ve uzun süreli etkiye sahip olduğu belirtilir.⁸

Dikey özellik arz eden ‘nüşûz’daki psikolojik şiddet, “ma’rufta kocaya itaati istenen kadının” isyanının yıkıcı boyutunun bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bunlar içinde kelimenin kocasına “tepeden bakma”, “küçümseme”, “rencide edici tutum ve davranışlarda bulunma”, “koca ile huzur bulmama ve ona kin duyma” anlamı öne çıkar ve bu tutumlar tepkiye dönüşerek isyan ile birleşir.⁹ Nitekim Hz. Ömer’in (r.a.) anlattığına göre Hz. Peygamber (s.a.s.) “Allah’ın kullarını (kadınları) dövmeyin” şeklinde erkeklerle uyarıda bulunmuştu. Bir süre sonra erkekler eşlerinin kendilerine kafa tutmasından, küstahlık ve şımarıklık yapmasından şikâyet etmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadınlara sembolik şekilde vurmaya ruhsat verdi. Bu defa da erkekler haddi aşmış kadınlar şikâyetçi olunca, “Eşlerini dövenler hayırlı insanlar olamazlar” şeklinde uyarıda bulundu.¹⁰

Bu tür olaylardan ilişkilerde dengeli bir tutuma ihtiyaç olduğu ve çizgi dışına çıkmayı önleyici, şâyet sınırlar aşılmışsa yine onu normal konuma getirecek bir mekanizma arayışının bulunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Hız. Peygamber’in “Eşinizi dövüp akşam olduğunda hangi yüzle onunla aynı yatağa gireceksiniz”¹¹ şeklindeki uyarısı kadını dövmenin utanç verici bir eylem olduğunun ifadesidir.

Hız. Peygamber’in hadisleri ve onun dönemindeki olaylar dikkate alındığında kadını dövmenin hatta bunu bir şiddet aracı olarak kullanmanın hoş karşılanmadığı açıkça görülür. Verilen izni nâşize olan kadının bu tutumundan vazgeçmesini sağlayacak psikolojik ve sembolik bir çerçevede değerlendirmek gerekir. Bu da ancak “d.r.b.” kelimesinin vurma anlamı ile ilişkilendirilmesiyle mümkündür. Ayrıca İslâm inancının topluma yansımaları kurumsal yapıların işleyişinde *adalet*, o düzen içinde yaşayanlar

⁸ Mehmet Uzun, *Evli Bireylerin Psikolojik Şiddete Mâruz Kalma ve İlişkisel Profesyonel Yardım Alma Tutumlarının İncelenmesi: Bir Karma Desen Çalışması*, s. 13.

⁹ Taberî, VI, 697; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 506.

¹⁰ Şâfi’î, *el-Müsned*, III, 85; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “Nikâh”, 34, 51; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IX, 442; Dârimî, *es-Sünen*, III, 1424; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 205, 208; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 496, 498.

¹¹ Müslim, “Cennet”, 49; İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

arasında *mahabbet* merkezlidir. Çünkü kurumlar belli bir hiyerarşik düzen içinde işler ve onun ana dinamiği adalettir. O yapı içinde yaşayan fertler arasında ise esas olan *mahabbettir*. Adalet, formel anlamda dengeyi, mahabbet de ahengi ve kaynaşmayı sağlar. Mahabbet, toplumun fertleri arasındaki mayadır. Böyle bir ortamda kurumsal anlamda bir şiddetten bahsetmek mümkün değildir. Çünkü farklılıklar modern sosyolojideki anlamıyla “öteki” üretmediği gibi tamamlayıcılık işleviyle aranan zenginliği temin etmektedir.

“D.r.b.” kökünden türeyen kelimeler Kur’ân-ı Kerîm’de 54 defa geçer ve tamamında aslı ya da delâletiyle “vurmak” anlamında kullanılır. Delâlet ya da mecazî olarak kullanıldığında bu anlamı tayin eden mutlaka ikinci bir kelime gelmiştir. Meselâ uzaklaşmak, bir yere gitmek anlamındaki “yola vurmak” ya da “yol tepmek” anlamı söz konusu edildiğinde -ki bu anlam altı yerde geçmektedir- kelimeye mutlaka “fi’l-ard” veya “fi sebîlillah” ifadesi eklenmiştir.¹² Meselâ “misale vurmak” anlamı için “d.r.b.”den sonra mutlaka “mesel / emsâl” kelimesi eklenmiştir. Dolayısıyla “d.r.b.” için “vurmak” dışında bir anlam zorlama ve izahı son derece güç olur. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de “d.r.b.” kelimesinin Nisâ sûresinin 34. âyetinde geçen **اضْرِبُوهُنَّ** kelimesinin anlamı lafız olarak açıktır ve başka bir delili gerektirmeksizin sırf Kur’ân’ın kendi bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde bir başka mânâyâ te’vili söz konusu değildir. Aksi bir yorum te’vil demektir ve te’vilin muteber olmasının şartları vardır. Bunlar:

1. Lafız, te’vili kabul edenlerden olmalıdır.

2. Mânâ, o lafzın dil, örf ve şer’î olarak muhtemel anlamlarından birisi olmalıdır. Aksi takdirde elde edilen sonuç keyfî bir karakter arz eder.

3. Lafızda asıl olan zâhir anlamıdır. Dolayısıyla te’vili söz konusu edilen lafzın zâhir anlamının alınmasına bir engel bulunması ve tercih edilen mânânın da muteber olduğunu gösteren bir karîne ya da delile dayanması gerekir. Aksi takdirde te’vil fâsiddir.

4. Elde edilen mânâ açık bir nass veya dinin genel ilkeleri ile çatışmamalıdır.¹³

Şimdi kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’deki kullanımına bakabiliriz:

“D.r.b.”, bir şey ile bir şeye vurmak şeklindeki asli anlamıyla şu âyetlerde geçmektedir:

Sopa ile taşa vurmak (Bakara, 2/60; A’râf, 7/160; Şu’arâ’, 26/63);

Öldürülen adama (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurmak (Bakara, 2/73);

Asasını vurarak denizde kuru bir yol açmak (Tâhâ, 20/77);

Ayakları yere vurmamak (Nûr, 24/31);

Bir demet sap ile vurmak (Sâd, 38/44).

Darb-ı mesel (misâle vurmak / misal vermek) anlamında şu âyetlerde yer almaktadır:

Darb-ı mesel olarak sivrisineği zikretmek (Bakara, 2/26);

Hakkı ve bâtılı misale vurmak (Ra’d, 13/17);

Hız. İsa’nın misale vurulması (Zuhurf, 43/57);

Allah güzel sözü ve kötü sözü misale vurdu (İbrahim, 14/24, 26);

Allah kötü azabı misale vurdu (İbrahim, 14/45);

Allah, misale vurulmamalıdır (Nahl, 16/74);

¹² Bakara (2), 273; Âl-i İmrân (3), 156; Nisâ’ (4), 94, 101; Maide (5), 106; Müzzemmil (73), 20.

¹³ Bk. H. Yunus Apaydın, “Te’vîl”, *DiA*, XLI, İstanbul 2021, s. 28-31.

Allah bir köleyi misale vurdu (Nahl, 16/75);
 Allah iki adamı misale vurdu (Nahl, 16/76; Kehf, 18/32);
 Allah bir köyü misale vurdu (Nahl, 16/112);
 Hz. Peygamber'i misale vurarak sapanlar (İsrâ', 17/48; Furkân, 25/9);
 Dünya hayatını misale vurmak (Kehf, 18/45);
 İnsanlara bir misal verilmektedir (Hacc, 22/73);
 Allah'ın insanlara bir şeyi misale vurarak anlatması (Nûr, 24/35);
 Allah'ın sapanlardan her birisi için darb-ı mesel getirmesi (Furkân, 25/39);
 İnsanların düşünmesi için Allah'ın bir şeyi misale vurması (Ankebût, 29/43);
 Allah'ın insanın kendisini misale vurması (Rûm, 30/28);
 Köy sakinlerini misale vurmak (Yasin, 36/13);
 İnsanın bir şeyi misale vurması (Yasin, 36/78);
 Sağ eliyle barbe indirmek (Sâffât, 37/93);
 İnsanların öğüt alması için Allah'ın Kur'an'da her bir şeyi misale vurması (Zümer, 39/27);
 Allah bir adamı misale vurdu (Zümer, 39/29);
 Allah'a bir darb-ı mesel olarak bir şeyi yakıştırmak (Zuhruf, 43/17);
 Meryem oğlu İsmâ'nın misale vurulması (Zuhruf, 43/57);
 Tartışmak (cedel) için Hz. İsmâ'yı darb-ı mesel getirmek (Zuhruf, 43/58);
 Allah'ın onların kendi eylemlerini misale vurması (Muhammed, 47/3);
 İnsanlar düşünsünler diye misale vurmak (Haşr, 59/21);
 Allah kafirler için Nuh ve Lût'un karılarını darb-ı mesel getirir (Tahrim, 66/10);
 Allah mü'minler için Fir'avn'un karısını darb-ı mesel getirir (Tahrim, 66/11).
Manevi anlamda birine bir şey vurmak, bir şeye duçar olmak:
 Zillet ve yoksulluk damgası vurulmak (Bakara, 2/61; Âl-i İmrân, 3/112);
 Kulaklarına perde vurmak (Kehf, 18/11).

Diğer kullanımlar:

Yol tepmek, yola çıkmak (Bakara, 2/273; Âl-i İmrân, 3/156; Nisâ', 4/94, 101; Maide, 5/106; Müzzemmil, 73/20);

Başörtüsünün göğsünün üstüne vurmak (Nûr, 24/31);

Boynunu, parmaklarını vurmak (Enfâl, 8/12; Muhammed, 47/4);

Yüzlerine ve arkalarına vurmak (Enfâl, 8/50; Muhammed, 47/27);

Haddi aştığı için kaldırıp bir kenara atmamak (Zuhruf, 43/5);

Araya bir duvar vurmak/çekmek (Hadîd, 57/13).

1.4. Aile İçi Uyuşmazlıklar Aile İçinde Çözülür¹⁴

“D.r.b.”ye “evden uzaklaştırmak” anlamı vermek -ki Taberî'ye (ö.310/923) göre ikinci tedbir olan ‘hecr’ın anlamı bile kadını evde tutmaktır- sorunu çözmek değil sorunu katlayarak büyütme demektir. Çünkü aile mahrem bir yapıdır ve öncelikle çözüm de onun içinde düşünülmelidir.

Kur'an-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in karı-koca arasında öngörmüş olduğu bütün tedbirler, ailenin sürekliliğini sağlamaya ve uyuşmazlık durumunda onu kurtarmaya yönelik özellik taşır. Bunun için en önemli konuların başında aile mahremiyetinin gözetilmesi gelir. Bu sebeple aile içi uyuşmazlıkların çözümünde tedbirler içeriden dışarıya doğru belirlenmiştir. Dolayısıyla aile içi sorunların aile içinde çözülmesine özel bir önem verilmiştir. Çünkü aile sırları dışarıya taşıkça sorunun taraflarının çoğalması ve dış

¹⁴ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 312 vd.

müdahaleler sebebiyle çözüm zorlaşmaktadır. İblis'in en çok sevdiği ve özel çaba sarf ettiği eylemin karı-koca arasını ayırmak olduğu¹⁵ dikkate alınırsa aile içi uyuşmazlıklardaki mahremiyetin önemi daha iyi anlaşılabilir. Kur'an-ı Kerim'in karı-kocayı birbirlerinin elbisesi olarak vasfetmesi¹⁶ de aile mahremiyetine yapılan vurgunun ifadesidir.

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadislerinden anlaşıldığı kadarıyla aile içi sorunların aile içinde halledilmesi gerektiğine dair genel ilke, sorunların aile dışına çıktıkça çözümün zorlaşacağı ya da çıkmaza gireceğini ifade eder. Bu sebeple kadının kocasına karşı psikolojik şiddetini tanımlayan *nüşûz* durumunda bir başa çıkma yöntemi sulhun hayırlı bir yol olarak¹⁷ denenmesi, sonrasında öğüt verme, yatakları ayırma, sembolik bir vuruş yani fiske, *îlâ*¹⁸ gibi uygulamalara başvurulması bu ilkenin bir gereğidir. Bu tedbirlerin fayda vermemesi durumunda sorun yine şu âyet gereği aile içinde kadının ve erkeğin ailesinden yardım alma amacıyla tayin edilecek hakemlere taşınmaktadır:

“Eğer karı-kocanın aralarının iyice açılmasından (şikâk) korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Hakemler, anlaşmazlık içindeki karı-kocanın arasını düzeltmek isterlerse Allah onların aralarını bulur, geçim bahşeder; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁹

Âyette, hakemlerin yakınardan seçilmesini isteyişinin hikmetleri vardır ve yine bunlar aile mahremiyeti ve aile içi çözüm üretme ilkesi ile ilgilidir. Bazılarını şu şekilde not düşebiliriz:

Birincisi, yakınlar aileden olduklarından aile içi sırları saklayıcı davranırlar. Uyuşmazlık dışarıya taşıkça çözüm de zorlaşır.

İkincisi, uyuşmazlığa sebep olan konuları daha iyi bilirler, soruna olan hâkimiyet çözümü kolaylaştırır. Çünkü insan kendisini haklı çıkaracak noktalara vurgu yaparken hatalarını mâkul gösterecek şekilde yorumlar ya da gizler.

Üçüncüsü sorunun çözümünde daha yapıcı davranırlar, sonuç alıcı hamlelerle arabuluculuk görevini hakkıyla icra ederler. Burada hakemlerin yetkisi konusunda farklı görüşler de vardır. Hanefîlere göre hakemler arabulucudur, tarafların vekili konumunda olduğundan onların rızası olmaksızın ayrılığa hükmedemez,²⁰ İmam Mâlik'e göre ise hakemler maslahat görürlerse re'sen karı-kocanın *talâk* veya *muhâle*'a yoluyla ayrılığına karar verebilirler.²¹ İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'den her iki görüş doğrultusunda birer rivayet vardır. Tarafların yetki vermedikçe hakemlerin boşama veya muhala'a'ya hükmetme yetkisinin bulunmamasının gerekçesi olarak talakın kocanın, muhala'a'nın kadının tasarrufunda bulunması hükmü ileri sürülmektedir.²²

¹⁵ Müslim, “Münâfikîn”, 66-67; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 314, 332, 354, 366, 384.

¹⁶ Bakara (2), 187.

¹⁷ Nisâ' (4), 128.

¹⁸ Bakara (2), 226-227.

¹⁹ Nisâ' (4), 35.

²⁰ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, Beyrut 1431/2010, IV, 457; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, Kahire 1311, VII, 25.

²¹ Kadı Ebû Muhammed Abdülvehhâb el-Bağdâdî, *el-İşrâf'alâ nüketi mesâilî'l-Hilâf*, Beyrut 1420/1999, II, 724; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1425/2004, III, 117.

²² Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye), II, 488; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1388/1968, VII, 320; Sâbûnî, *Revâi'u'l-beyân*, Dimaşk-Beyrut 1400/1980, I, 472.

Dördüncüsü, hakemler, akrabalık hakkının getirdiği saygınlığı yapıcı ve olumlu yönde kullanarak yumuşak bir otoriteyle çözümü kolaylaştırabilirler.

Beşincisi hakemler yakın oldukları için uyuşmazlık yaşayan akraba çift ile çeşitli vesilelerle karşılaşabileceklerinden çözümün kalıcılığında ve sürekliliğinde denetleyici rolünü üstlenebilirler.

Bu noktada bir çözüm bulunamamışsa koca ve karı önünde birer seçenek daha vardır. Koca dilerse bir talâkla eşini boşayabilir. Bu ric'î talâktır ve kadın kocasının evinde kalmaktadır ki bu her an dönüşe imkân veren aile içi bir uygulamadır. Bunun yanında kadının teklifi ve kocanın rıza göstermesiyle “bedel karşılığı ayrılık”²³ yoluna gidebilirler. Buna fıkıh dilinde *muhâle'a* veya *hul'* denir.

Kur'ân-ı Kerîm ve onun beşer formundaki ifadesi olan Hz. Peygamber'in sîreti ve sünneti dikkate alınarak *istikrâ* yoluyla elde edilen “aile içi sorunların aile içinde çözülmesi” ilkesine göre de “d.r.b.”ye “evden uzaklaştırma” anlamı verilmesi isabetli gözükmemektedir.

2. Şer'î Açıdan

İslâm'ın iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve onun uygulaması anlamına gelen Sünnet'e bakıldığında karı-koca ilişkilerini belirleyici üç ana kavramın bulunduğu görülür. Bunlar rahmet, meveddet ve sekînettir. Bunlara az ileride değinilecektir.

Günümüz dünyasının çatışmacı ve sosyolojik ifadesiyle her varlığın bir ötekisinin üretildiği bir dünyadan farklı olarak konuya İslâm'ın merkezi kavramlarından olan şefkat, ihsan ve mahabbet ekseninde bakmak gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kur'ân-ı Kerîm'in öngördüğü “d.r.b.” tedbirinde bile bir şefkat ve ihsanın bulunduğu, bunun da aileyi kurtarmaya dönük bir tedbir anlamı taşıdığı söylenebilir.

2.1. Âyetin İniş Sebebi

Kaynaklarda, Nisâ sûresinin 34. âyetinde geçen nâşize kadınlarla ilgili tedbirlerin üçüncüsü olarak zikredilen “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesini açıklayıcı mahiyette bir olay zikredilmektedir. Âyetin inişine sebep olan olay şudur:

Rivayete göre Ensâr'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. er-Rebi' b. Amr (ö. 3/625) hanımı Habîbe bt. Zeyd b. Ebî Züheyr'in nüşûzu üzerine ona bir tokat atmıştı. Babası kızı Habîbe'yi alıp Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelmiş ve damadının kızını tokatladığından ve tokadın izinin yüzünde olduğundan şikâyetçi olmuştu. Hz. Peygamber de: “O da ona tokat atarak hakkını alsın.” diyerek kısasa hükmedince bu âyet-i kerîme gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Biz bir hüküm verdik, Allah Teâlâ ise başka bir hüküm verdi. Allah'ın verdiği hüküm daha hayırlıdır.”²⁴

Âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak anlatılan olay açık bir şekilde “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesinin vurmak olduğunu açık biçimde göstermektedir.

2.2. Hz. Peygamber'in Âyeti Açıklayan Hadisi

Hız. Peygamber (s.a.s.) Vedâ Hutbesi'nde binlerce müslümana yapmış olduğu konuşmasında bu konuya da yer vermiş ve şunu söylemiştir:

²³ Bakara (2), 229.

²⁴ Mücâhid, *Tefsîr*, s. 274; Mukâtil, *Tefsîr*, s. 370; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, III, 158; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, III, 302; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 506.

“Kadınlar konusunda Allah’tan korkun [Çünkü onlar size tabidirler. Kendi başlarına her şeyi yapabilecek güce sahip değildirler. Onların sizin üzerinizde hakları vardır, sizin de onlar üzerinde haklarınız vardır (Allah’ın helâl kıldığı şey dışında onların hiçbir şeyinin maliki değilsiniz).²⁵ Sizin onlar üzerindeki hakkınız namusunuzu başkalarına çiğnetmemeleri, evinize de hoşlanmayacağınız insanları almamalarıdır. Nüşûzundan korktuğunuz kadınlara (apaçık bir çirkinlik ve hayasızlık (fâhişe mübeyyine) yapmaları halinde)²⁶ öğüt verin, yatakları ayırın, incitmeyecek şekilde bir fiske vurun].²⁷ Siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve onları Allah’ın kelimesi (nikâh akdi) ile kendinize helâl kıldınız. Evlerinize sevmediğiniz bir kimseyi ayak bastırmamaları sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu ihlâl ederlerse onları incitmeyecek şekilde dövün (bir fiske vurun). Onların sizin üzerinizdeki hakkı da yiyeceklerini ve giyeceklerini uygun (ma’rûf) bir şekilde vermenizdir. Size öyle bir şey bıraktım ki ona sınıksız sarıldığınız sürece bir daha asla saptmazsınız, bu da Allah’ın Kitabı’dır. Beni size soracaklar, acaba ne diyacaksınız? Ashâb-ı Kirâm: ‘Görevini ifa ettiğine ve nasihatte bulunduğuna şahitlik ederiz’ dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şehâdet parmağını semaya kaldırıp onunla insanlara işaret ederek:

‘Şahid ol ya Rabb! Şâhid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab!’ buyurdular.”²⁸

Hz. Peygamber’in “d.r.b.” kelimesi ile ifade edilen tedbiri “gayr-ı müberrih” şeklindeki beyanı onun incitmeyen, şiddet anlamına gelmeyecek şekilde uygulanmasını anlatmaktadır. Sahâbe ulemâsından Abdullah b. Abbas (ö.68/687) bu ifadeyi, “Bir misvak vb. gibi bir şeyle vurmak” şeklinde yorumlar. Bu da sembolik şekilde iz bırakmayan (gayr-ı müessir) bir vuruşu ifade etmektedir.²⁹

2.3. Ulemânın Yorumu

İmam Şâfiî (ö.204/819) âyet-i kerîmede öngörülen üç tedbiri nüşûza giden yoldan başlayarak ortaya çıkışı ve sürdürülmesi ile ilişkili olarak kademeli şekilde yorumlar. Buna göre âyetin anlamı, nüşûz belirtileri ortaya çıkmaya başladığında meydana gelmesinden korktuğunuz kadınlara önleyicilik kabilinden öğüt verin, eğer herhangi bir eylemle nüşûz aşamasına geçmişse vazgeçmesi için onu yatakta yalnız bırakın, bu da fayda vermeyip nüşûzda inatlaşmış ve onu sürdürüyor ise o zaman bir fiske vurun şeklinde ortaya çıkar. Nüşûz yoksa vurmak caiz değildir.³⁰

Taberî (ö.310/923) birçok rivayeti değerlendirdikten sonra “d.r.b.” fiilinin anlamının vurmak olduğunu belirtir ve bunun âyetteki ikinci tedbiri ifade eden “h.c.r.” ile ilintili olarak izahını yapar ve görüşünün delillerini zikreder.

Taberî’ye göre Araplar “h.c.r.” kelimesini üç anlamda kullanmıştır:

1. Küsmek, terk etmek,
2. Çok konuşmak, saçmalamak,
3. Bağlamak, alıkoymak.

²⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

²⁶ İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 72.

²⁸ Müslim, “Hacc”, 147; Tirmizî, “Radâ”, 11, “Tefsîr”, IX/2; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Dârimî, “Menâsik”, 34.

²⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, VI, 711-713.

³⁰ Şâfi’î, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, I, 208-210; a.mlf., *el-Ümm*, V, 120, 208; Müzenî, *el-Muhtasar*, VIII, 288.

Taberî, “h.c.r.” kelimesinin üç anlamını analiz ettikten sonra âyetteki mânânın üçüncüsü olduğunu ve bununla kadının eve bağlanmasının ve evde olmasının kastedildiğini tercih eder. Buna göre kadının nüşûzdan vazgeçmesine dönük öğüt fayda vermediğinde başvurulacak ikinci tedbir “hecr”dir. Bu da kadının kocası ile aile hayatını yaşadığı eve bağlanması ve orada kalmasını sağlamaktır. Ona göre âyetle nâşize kadın için uygulanacak tedbirlerden ikincisini ifade eden bu kelimeyi kadının yatakta yalnız bırakılması şeklinde anlamak çelişkili bir durumdur. Bir taraftan kadına vazifesi hatırlatılıp yerine getirmesi öğütlenirken diğer taraftan orayı terk etmesini istemek çelişkidir. Kaldı ki Hz. Peygamber bir müslümanın üç günden fazla diğer müslüman kardeşine küs durmasını yasaklamıştır.³¹ Dolayısıyla kocanın nâşize eşi ile konuşmaması mubah bile olsa böyle bir tutumun faydası da yoktur. Nüşûz halindeki kadın ile kocasının konuşmaması onu memnun edebilir ve böyle bir durumda aranan çözümü bulmak zorlaşır. Bundan dolayı “h.c.r.” kelimesinin üç anlamından en isabetli olanı üçüncüsüdür. O zaman anlam şöyle olur: Nüşûzundan rahatsız olduğunuz kadınlara bu tutumundan vazgeçmesi için öğüt verin, şâyet sonuç alırsanız onlar aleyhine başka bir yol aramayın. Vazgeçmemişlerse koca olarak sizinle yaşadığı eve onu bağlayın / evde tutun.³²

Taberî şu hadisleri tercih ettiği anlamın isabetli olduğunun delili olarak zikreder:

Bir adamın, eşimizin bizim üzerimizdeki hakkı nedir? sorusuna Hz. Peygamber (s.a.s.): “Nafakasını ve giyimini temin etmek, yüzüne vurmamak, kötü muamele (takbîh) yapmamak, evin dışına atmamaktır”³³ buyurdu.

H.z. Peygamber’e (s.a.s.) eşlerimize ne yapıp yapmayalım diye bir soru sorulmuş ve şöyle cevap vermiştir: “Eşin senin için (çocuk yetiştiren) bir tarladır. Tarlana nasıl dersen öyle gir.”³⁴ “Eşinin yüzüne vurma, ona kötü muamelede bulunma, onu evin dışına atma, yeme-içme ve giyim konusunda onu kendinden ayırma. Karı-koca olarak birbirinizle haşır neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde kendilerinin rıza gösterdikleri dışında verdiğiniz mehri nasıl geri alırsınız?”³⁵ “Buna yeltenmeyin.”³⁶

Kadın kocasına karşı nüşûzda bulunduğu dil ile öğüt verir, kabul ederse ne âlâ etmez ise incitmeyecek şekilde vurabilir, eğer yaptıklarından vazgeçerse sorun biter, ama devam ederse koca, onunla aile hayatına devam edip etmemesi konusunda bir serbestlik kazanmış olur.³⁷

H.z. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ma’rûfta isyan ettiklerinde incitmeyecek şekilde eşinize vurabilirsiniz.”³⁸

Taberî’nin Kur’ân-ı Kerîm’in nâşize kadın için öngördüğü disiplin tedbirlerinden ikincisi olan “h.c.r.” uygulamasını ‘yatakta yalnız bırakmak’ değil onun ‘evde kalmasını sağlamak’ ve ‘eve bağlamak’ şeklinde anlaması bu iddiasını ispata dönük hadislerden

³¹ Buhârî, “İsti’zân”, 9, “Edeb”, 57; Müslim, “Birr”, 23, 25, 26; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 47...

³² Taberî, VI, 704.

³³ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 41; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

³⁴ bk. Bakara (2), 223.

³⁵ bk. Nisa (4), 21.

³⁶ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 41; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 3; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XIX, 415.

³⁷ Bk. Sa’îd b. Mansûr, *es-Sünen*, I, 381.

³⁸ Taberî, VI, 704-709.

getirdiği delillerin aynı zamanda üçüncü tedbir olan “d.r.b.”yi dövmek şeklinde açıklaması da konuyu aydınlatıcı niteliktedir.

Taberî, bütün görüşleri inceledikten sonra şu tespitte bulunur:

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: فَكُلُّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ ذَكَرْنَا قَوْلَهُمْ لَمْ يُوجِبُوا لِلنَّهْرِ مَعْنَى غَيْرِ الضَّرْبِ

“Görüşlerini zikrettiğimiz bütün âlimler, konuşmak için kadını evde tutmanın (hecr) da çözüm üretmemesi durumunda kadına vurmaktan başka bir çare kalmadığı görüşündedirler.”³⁹

İmam Mâtürîdî (ö.333/944) ile Hanefî fukahâsından aynı zamanda eşi de büyük bir fakihe olan Kâsânî (ö.587/1191) konu ile ilgili değerlendirmelerinde özetle şunu söylerler:

Kadının, isyankâr ve kocasını rencide edici, değersizleştirici tutumlarına (nâsize) bağlı olarak itaat etmemesi sebebiyle koca, belirlenmiş sıraya göre ona disiplin kurallarını (te’dîb) uygulama yetkisine sahiptir. Öncelikle ilkesel anlamda diğer insanlar için “yapılan iyiliği hâkim kılma ve kötülüğü engelleme” görevine uygun bir tarzda yapıcı, yumuşak, zarif bir üslûpla nasihat eder. Bu sayede kadının bu tavsiyelere uyarak rencide edici tutumunu bırakacağı umulur. Şâyet bu tavsiyeler karşılık bulursa sorun çözülmüş demektir. Sonuç alınamaması durumunda yatakları ayırır. Müellif bu tedbirin içeriği ile ilgili farklı yorumlara da yer verir. Kadın bu tedbirler ile nüûzu terk ettiğinde sorun çözülmüştür. Bunlar da fayda vermemiş ise incitici, acıtıcı, zedeleyici, iz bırakıcı olmamak kaydıyla sembolik bir vuruş (gayr-ı müberrih) ile ona vurur. Bu hükmün dayanağı Kur’ân-ı Kerîm’in şu âyetidir:

“Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”⁴⁰

Âyetteki tedbirler sıraya göre düzenlenmiştir. Gelineen noktada böyle bir vuruş da fayda etmemişse şu âyet gereği uyuşmazlık, koca ve karı tarafından birer hakeme yönlendirsin diye mahkemeye (kadı) intikal ettirilir.⁴¹

“Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur.”⁴²

Kâsânî der ki: “Kadınlara iyi muamele edin / onlarla iyi geçinin”⁴³ âyeti gereğince kadınlara iyi davranmak dinin teşvik edip sevap verdiği (mendup, müstehap) bir tutumdur. Hz. Peygamber’in: “Sizin en hayırlınız ailesine hayırlı olandır, ben ise ailesine en hayırlı olanınızım” hadisi gereği âyetin anlamının kadınlarla fazilet, ihsan, fiil ve yaşantı olarak iyi davranmak olduğu söylenmiştir. İyi muameleden maksadın kocanın eşine karşı kendisine yapıldığında kötü görmeyeceği, iyi karşılayacağı, hüsnü kabul göstereceği, razı olacağı şekilde davranmasıdır. Kadın da kocasına karşı iyi davranmaya davet edilmiştir. Bu da onun kocasına yapıcı bir dil, zarif bir üslûp, kocanın gönlünü okşayan bir tarz ile yaklaşması ile olur.⁴⁴

³⁹ Câmi’u’l-beyân, VI, 709.

⁴⁰ Nisâ’ (4), 34.

⁴¹ Nisâ’ (4), 35.

⁴² Mâtürîdî, Te’vîlâtü’l-Kur’ân, III, 161-163; Kâsânî, Bedâi’u’s-sanâi’, II, 334; IV, 15.

⁴³ Nisâ’ (4), 19.

⁴⁴ Kâsânî, II, 334.

Örnek kabilinden zikrettiğimiz Mâtürîdî ve Kâsânî'nin âyeti yorumu ve konuyu ele alış hem gene anlamda İslâmî değerlerin hem de özel anlamda disiplin tedbirlerindeki letafeti ifade eder.

3. Metodolojik Açıdan

3.1. Beyan-İhtiyaç İlişkisi Açısından “Uzaklaştırma” Anlamının İmkânsızlığı

“Beyanın ihtiyaç anından geriye bırakılması caiz değildir.” kuralı konusunda ulemâ arasında ittifak vardır.⁴⁵ Hz. Peygamber, hükmü tebliğ edip beyanı ihtiyaç anından geriye bırakmış olursa “belağ-ı mübîn” yani apaçık mesajı yerine ulaştırmamış olur.⁴⁶ Açıklamaya ihtiyaç duyulan *mücmel*, *âmm*, *mecâz*, *müşterek* ve birden fazla yoruma açık olan eylemlerde açıklamaya ihtiyaç duyulan hususlarda beyanın gecikmesi talebin anlaşılmasını ve onun yerine getirilmesini imkânsız kılan bir eksikliktir. Bilinemeyen bir şeyin edasının istenmesi ise teklif mâlâ yutâk / imkânsız isteme anlamına gelir ki bu uygun değildir.⁴⁷

Buna göre “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesinin “evden çıkarmak”, “uzaklaştırmak” anlamına geldiğini iddia edenler hükmün vâzı tarafından uygulamanın hangi açıklamaya göre şekilleneceğine dair bilgileri de hükmü koyandan nakletmek zorundadırlar. Evden uzaklaştırılan kadın:

Nereye uzaklaştırılacaktır?

Kime gidecektir?

Ne kadar süre ile gidecektir?

Bu süre içinde nafakası ve diğer zaruri ihtiyaçları kim tarafından karşılanacaktır?

Bu süre içinde kocası ile ilişkileri nasıl devam edecektir?

Çocukları varsa onlarla irtibatı nasıl olacaktır?

Bunlarla ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Ancak “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesine “vurmak” anlamı verildiğinde hükmü vazeden Kur’ân-ı Kerîm’i beyan ile görevli olan Hz. Peygamber’den bu eylemin nasıl ve hangi şartlarda icra edileceğini herhangi bir boşluğa meydan vermeksizin açıklayıcı bilgiler gelmiştir.

Buna göre uygulanacak kadının nâşize olması gerekir. Eylem sırasında yüzüne vurulmaması, şiddete varan bir sertlik taşımaması, incitici olmaması kısaca yaptığının kendisine yakışmadığının kocasının da bu davranışı hak etmediğinin sembolik bir vuruş ile hatırlatılmasıdır. Burada amaç da boşamanın bu yolla önüne geçilmek istenmesidir. Boşama söz konusu olduğunda da âyet gereği bunun *ihsan* üzere gerçekleştirilmesidir.⁴⁸

3.2. “D.R.B.”nin Şiddet ile İlgisi Yoktur

Şiddetin yapısına bakıldığında bütünüyle haksız bir eylem olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Kur’ân ve Sünnet’in genel anlamda şiddeti özel anlamda da kadına şiddeti tasvip etmediğini söylememiz gerekir. Zaten yukarıda zikredilen nasslar da bunu açık biçimde ifade etmektedir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de erkeklere kadınlarla iyi

⁴⁵ Gazzâlî, *el-Mustafâ*, s. 192; İbnü’l-Arabî, *el-Mahsûl fî usûlî’l-fıkh*, s. 49; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, III, 187; a.mlf., *Mefâtihu’l-gayb*, VI, 431; İbn Kudâme, *Ravzatü’n-nâzir*, I, 534; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, III, 288; İbn Emîri Hâc, *et-Takrîr ve’t-tahbîr*, II, 302, 307; III, 192; Şevkânî, *İrşâdü’l-fihûl*, I, 400; II, 26.

⁴⁶ Fahreddin er-Râzî, XXV, 39.

⁴⁷ bk. Şevkânî, II, 26.

⁴⁸ Bakara (2), 229.

geçinmelerini emretmekte ve hoşlanmadıkları bir şey görmüşlerse ona sabretmelerini zira Allah'ın erkeğin o hoşlanmadığı şeyin birçok hayra gebe bir zenginlik olabileceği hatırlatılmaktadır.⁴⁹

“D.r.b.”nin vurma anlamının birçok formunda mesela başörtüsünü göğüs üzerine vurma, misale vurma, yola vurma...gibi olumluluk söz konusudur. İslâm âlimlerinin ifadesine göre aynı husus nüûzundan dolayı kadına uygulanmasında da vardır. Bu anlamda “darb” bir ceza değil haksız eyleminden vazgeçirmeye ve aileye korumaya, onu kurtarmaya dönük⁵⁰ aile içi bir tedbirdir.

Arap dilinde şiddet anlamında vurmaya ifade eden ve bazıları Kur’ân-ı Kerim’de de kullanılan kelimeler vardır. Mesela Kur’ân-ı Kerim’de yumruk atmak anlamında sertliği ifade eden وَكَرَّ kelimesi kullanılır:

فَاسْتَعَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ

“Tarafını tuttuğu kişi, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine, bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu.”⁵¹

Yine Kur’ân-ı Kerim’de vurma hatta şiddetli vurma anlamında صَكَ kelimesi kullanılmıştır:

فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ (29)

“Karısı çığlık atarak geldi. Yüzüne vurarak, ‘Ben kısır bir kocarıyım’ dedi.”⁵²

Ceza hukuku açısından kamu otoritesinin uygulayacağı cezayı ifade eden “c.l.d.” جلد kelimesidir:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

“Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun.”⁵³

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً

“İffetli kadınlara zina iftirası atan, sonra dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun.”⁵⁴

Arap dilinde “tokat atma” anlamını ifade eden “l.t.m.” لطم kelimesi kullanılmaktadır.

“D.r.b.”ye verilen anlamın sembolik bir vuruş olduğuna dair Hz. Peygamber’in hadîs-i şerifi ve sahâbenin yorumları onun şiddet ile ve cezalandırma ile ilişkisinin bulunmadığını açık biçimde gösterir. Bunu ispatlayacak en açık delilin liân uygulaması olduğunu söyleyebiliriz.

Kur’ân-ı Kerim, eşini yüz kızartıcı bir suç olan zina hâlinde yakaladığını ve bunu hukuken geçerli olacak bir ispat vasıtasıyla destekleyememiş bir kocaya bile şiddet kullanma izni vermemiş, uygulanacak prosedürü belirlemiştir. “Li’ân” veya “mül’âne” denilen bu uygulama, karısını zina hâlinde yakaladığını ya da doğan çocuğun kendine ait olmadığını savunan kocanın iddiasını ispat edememesi durumunda karısıyla birlikte hâkim huzurunda lanetleşip ayrılımlarını ifade eder. İlgili âyetler şunlardır:

⁴⁹ Nisâ’ (4), 19.

⁵⁰ İbnü’l-Feres, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, II, 181.

⁵¹ Şu’arâ’ (28), 15.

⁵² Zâriyât (51), 29.

⁵³ Nûr (24), 2.

⁵⁴ Nûr (24), 4.

“Kendi hanımlarına zina isnadında bulunup bu iddialarını ispatlamak için kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselerden her birinin şahitliği, dört defa Allah’a yemin edip doğrulardan olduğuna O’nu şahit tutmalarından ibarettir. Beşinci defa, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını istemeleridir. Kadının dört defa Allah’a yemin edip kocasının iddiasında yalan söylediğine Allah’ı şahit getirmesi kendisinden cezayı kaldırır. Beşincisinde de kocası iddiasında doğru olduğu takdirde, Allah’ın lanetinin kendisi üzerine olmasını ister.”⁵⁵

Görüldüğü gibi son derece ağır ve yüz kızartıcı namus suçu olan zina hâlinde yakalanan eşe dahi şiddet ve cinâyete geçit vermeyen Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in daha basit anlaşmazlıklarda buna kapı araladığını söylemeye imkân yoktur. Kaldı ki İslâm hukukuna göre ric’î talâkta boşanan kadın iddet süresi içinde kocasının evinde kalmaktadır. Bu ortamda şiddetten nasıl bahsedilebilir ki! Çok ilginç olan şu diyalogda bu husus berrak bir şekilde gözükmektedir:

Ebû Hureyre’nin rivayet ettiğine göre: Sa’d b. Ubâde ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalog geçer:

Sa’d b. Ubâde: “Yâ Rasûlallah! Eşimle birlikte olan bir adamı bulduğumda dört tanık getirinceye kadar ona bir şey yapamayacağım, öyle mi?”

Rasûlullah (s.a.s.): “Evet, tabii ki!”

Sa’d: “Asla olamaz! Seni hak din ile gönderen Allah’a yemin ederim ki, ben hiç beklemeden kesinlikle onu kılıçla tepelerim!”

Rasûlullah yanındaki arkadaşlarına dönerek: “Efendinize bakın, neler söylüyor! O gerçekten çok kıskanç ama ben ondan daha kıskancım, Allah ise benden de kıskanç.”⁵⁶

Burada Hz. Peygamber sen kıskançlığın sebebiyle eşinle zina hâlinde yakaladığın adamı öldürmek istiyorsun ama senin kıskanç olduğunu bilen Allah ve Peygamber’i bunu yasaklıyor demek istemektedir.

Kur’ân-ı Kerîm, Câhiliye döneminde kocanın kötüye kullanarak eşine zulmettiği *îlâ*, *zihâr*, *talâk* gibi tasarrufları ıslah edip rahmete dönüştürerek kadını zulümden kurtarmıştır.⁵⁷

3.3. Erkek Kendisini Güçlü Hissetmek Kadın da Kocasının Güçlü ve Güvenilir Olmasını İster

Kur’ân-ı Kerîm’de anlatıldığı üzere Hz. Şuayb’ın (a.s.) iki kızı hayvanlarını suya getirmişler ve kalabalıktan dolayı iffetli bir şekilde sıralarını bekliyorlardı. Oradan geçen Hz. Mûsâ kendilerine onların bu halini görünce onlara yardımcı olmuş ve hayvanları sulayıvermişti. Kızlar olayı babalarına anlatırlarken onun “güçlü ve güvenilir” birisi olduğunu vurgulayarak ücretiyle istihdam etmesini istemişlerdi.

Tefsirlerdeki anlatıma göre Hz. Şuayb (a.s.) kızlarına, onun güvenilir olduğunu nasıl anladıklarını sormuş, cevap veren kızı da “O’nunla gelirken önüne geçmiştim, o bana, arkamdan gel ve bana yolu göster dedi, yanına gittiğimde başını eğdi, bana dönüp bakmadı” diye

⁵⁵ Nur (24), 5-9.

⁵⁶ Müslim, “Li’ân”, 16.

⁵⁷ Bu konuda bk. Saffet Köse, “Câhiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslâm’ın Getirdiği Hukukî Düzenlemeler”, s. 383 vd.

cevap vermiş, bunu duyan⁵⁸ Hz. Şuayb (a.s.) da kızlarından birisiyle onu evlendirip bunun karşılığında hizmetine almıştı.⁵⁹

Erkek gücü kadının aradığı bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Güven veren de onun gücüdür. Nöropsikiyatr Loann Brizendine kadınların bu yöndeki arayışlarının verili bir durum olduğunu anlatır ve şunu söyler: “Kadın beyni, erkeğin iyi bir koruyucu ve tedarikçi (provider) olmak için gereken özelliklere sahip olup olmadığını anlamaya çalışır. Kadınlar için olgun bir erkeğin sunduğu koruyuculuğun ve güvenliğin cazibesi olabilir. Araştırmacılar, bu gerçekliğin kadının eğitim düzeyinden ya da ekonomik özgürlüğünden bağımsız olarak geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, eş seçimi söz konusu olduğunda, birçok genç kadın olgun ve yaşlı bir erkeğin avantajlarını görmektedir.”⁶⁰

Buna göre kadın kocasının güçlü olmasını isterken bunu değersizleştirme sonucu kocanın bir fiske şeklindeki sembolik bir vuruşla kararlılığını göstermesi aile birliğinin devamını sağlayacak bir eylem olarak görülebilir.

Erkeğin duygusal ihtiyacı da güçlü olmak ve kendisini güçlü hissetmektir. Buna saygı duyulmayan ve duygusal ihtiyacı yeterince karşılanmamış erkek kompleksli, güçsüz, mutsuz olur ve kendisini yeterince erkek hissedemez, pasif durumda ve çekinik olur. Nöropsikiyatr Adnan Çoban’ın şu tespitleri konuyu anlamada yardımcı olabilir:

“Kadınlar genellikle kendilerini güvende hissetmek ve korunmak isteyebilirler. Güçlü bir erkek, fiziksel olarak güçlü olduğu gibi, duygusal ve zihinsel olarak da güvenilir olabilir. Bu durum, kadının kendini daha güvende ve korunmuş hissetmesine yardımcı olabilir. Dolayısıyla tarihsel, fiziksel, cinsel ve toplumsal açıdan erkekte aranan değer güçlü oluşu olmuştur. Sürekli korumacılık altında büyüyen erkek çocuklarda bu yönde bir sorunun geliştiği de tespit edilmiştir. Eşine müşfik, sevecen, destekleyici ve motive edici davranan, yaptıklarını onaylayan ve ona ihtiyaç duyduğunu hissettiren kadınların eşleri çok mutludurlar. Kendilerini güçlü ve işe yarar hissederler. Sorumluluk almaktan kaçınmazlar. Paylaşan ve değer veren bir erkek olurlar.

*Ancak eşlerini sürekli eleştiren, babalarıyla veya başkalarının eşleriyle kıyaslayan, yaptıkları hiçbir işi beğenmeyen, beklentiyi yüksek tutan, sürekli serzenişte bulunan kadınlar, mutsuz ve doyumsuz bir erkek yaratırlar. Bir erkek akşam evde elinde kumanda “zapping” yapıyor ve bir kelime bile konuşmuyorsa, sorumluluklara karşı duyarsız kalıyorsa, eve geç geliyor ve işinden başka bir şey düşünmüyorsa kadının kendisini gözden geçirmesi gerekir. Bu durum sadece eşin ihmaliyle açıklanamaz. Olumsuz tutum erkeği küstürür, kötü, eksik ve yetersiz hissettirir, kaçmasına ve kapanmasına sebep olur.”*⁶¹

Buna göre kadın, güçsüz olduğuna inandığı erkeğin eşi olmak istemez, değersizleştirdiği bir erkek ile aile hayatına devam edemez. Çünkü kadın güçlü koca, erkek de bu gücü hissetmek ister. Nüşûzun karşılığını vermeyen bir kocayı kadın güçlü hissetmediği gibi erkek de güçlü kalamaz. Nüşûzda inatlaşmış olan eşine karşı kocasının önünde iki seçenek vardır. Ya bir fiske şeklindeki sembolik bir vuruş ile kendisini hatırlatmak ya da ihsan üzere ayrılmak. Üçüncü tedbiri “kadını uzaklaştırmak” şeklinde

⁵⁸ Mücâhid, et-Tefsîr, s. 526.

⁵⁹ Kasas (28), 23-28.

⁶⁰ The Male Brain, p. 80, 138.

⁶¹ <https://www.adnancoban.com.tr/erkekte-duygusal-ihhtiyac-guc-ve-iktidar> erişim tarihi: 28.09.2024.

anlamak aslında ona bir şiddettir, “kocanın uzaklaşması” şeklinde yorumlamak ise acziyet ifadesidir ve her ikisi de çözüm değildir.

3.4. Parçacı Yaklaşım Problemi

Bir sistem içinde bir konunun ele alınması o bütünün kesitidir. Dolayısıyla İslâm’ın ana kaynakları üzerinden bir meseleyi tartışırken ya da sonuçlandırmaya çalışırken bütüncül (holistik) yaklaşım temel ilkedir. O sebeple kadına şiddet konusunu da ele alırken İslâm’ın ana kaynağı Kur’ân-ı Kerîm ve onun beşer formundaki ifadesi olan Hz. Peygamber’in yaşantısına/sünnetine bütüncül şekilde bakmak gerekir. Bu noktada üç başlık bizi istediğimiz sonuca ulaştırabilir:

3.4.1. İslâm’ın Ana Dinamiği Merhamettir⁶²

İslâm’ın ana dinamiği merhamettir. Allah Te‘âlâ Kur’ân-ı Kerîm’in hemen başında kendisini Âlemlerin Rabbi olarak takdim ettikten hemen sonra *rahmân* ve *rahîm* sıfatına yer verir,⁶³ rahmeti kendisine ilke edindiğini,⁶⁴ rahmetinin her şeyi kuşattığını,⁶⁵ bir kutsî hadiste de rahmetinin gazabını geçtiğini bildirir,⁶⁶ kendisini rahmet edenlerin en merhametlisi⁶⁷ ve en hayırlısı sayar.⁶⁸

Allah Te‘âlâ Peygamber’ini rahmet vasfıyla ön plana çıkarır ve müfessirlerin ifadesiyle sadece son Peygamber’ine beraberce *raûf* ve *rahîm* sıfatlarını layık görür,⁶⁹ Onu âlemlere rahmet olarak gönderdiğini bildirir.⁷⁰ Hz. Peygamber de kendisini rahmet peygamberi olarak tanımlar,⁷¹ ashâbı için yaptığı duanın son kısmında: “*Bize merhamet etmeyen başımıza musallat etme!*” yakarışında bulunur.⁷²

Kur’ân-ı Kerîm, mü’minlerin de aralarında merhamet duygusu ile hareket etmeleri gerektiğini belirtir⁷³ ve birbirlerine merhameti tavsiye etmelerini ister.⁷⁴ Bir müslüman hayırlı olan bütün işlerine Allah’ın iki sıfatı *rahmân* ve *rahîm*’in ana unsurlarını oluşturduğu besmele ile başlar ki bu merhametin etkisinin yapılan işte etkisinin gösterilmesinin taahhüdüdür. Bu sebeple işe besmelesiz başlamak eksikliklerdir.⁷⁵ Günde beş vakit kılınan namazların her bir rekâtında okunan Fâtihâ sûresinde de Âlemlerin Rabbi’nin *rahmân* ve *rahîm* sıfatı tekrarlanır. Bütün bunlar bu kelime ile ifade edilen anlamın müslümanın hayatında ne kadar merkezî bir konumda bulunduğunu göstermeye yeter bir husustur.

⁶² Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, s. 265-272.

⁶³ Fâtihâ (1), 3.

⁶⁴ En‘âm (6), 12, 54; A‘râf (7), 156; Mü‘min (40), 7.

⁶⁵ A‘râf (7), 156; Mü‘min (40), 7.

⁶⁶ Buhârî, “Tevhîd”, 15, 22, 28, 55, “Bed’ü’l-halk”, 1; Müslim, “Tevbe”, 14-16; İbn Mâce, “Zühd”, 35.

⁶⁷ A‘râf (7), 151; Yûsuf (12), 61, 92; [Enbiyâ’ (21), 83].

⁶⁸ Mü‘minûn (23), 109, 118.

⁶⁹ Tevbe (9), 128.

⁷⁰ Enbiyâ’ (21), 107.

⁷¹ Müslim, “Fezâil”, 124.

⁷² Tirmizî, “De‘avât”, 79.

⁷³ Fetih (48), 29.

⁷⁴ Beled (90), 17.

⁷⁵ Muttakî el-Hindî, *Kenzü’l-‘ummâl*, I, 555, nr. 2491; Suyûtî, *Câmi’u’l-ehâdis*, nr. 15584; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ’*, II, 119, nr. 1964; ayrıca bk. Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 229.

İnsan ilişkileri açısından rahmetin tecellisi olan merhamet iki unsuru ihtiva eder.⁷⁶ Birincisi incitmek, şefkati esas almak anlamına gelen *rikkat*; ikincisi de gönülden gelen bir sevgiyle iyilik etmek mânâsındaki⁷⁷ *ihsân*dır. Kur’ân boşamada bile ihsân duyarlılığının gösterilmesini ister.⁷⁸ Bu iki unsuruyla merhamet bürokraside adalet, toplumun fertleri arasında mahabbet ile sonuç verir. Adalet, hak edene hakkını vermek iken mahabbetin belirleyici olduğu ilişkilerde hak değil gönüllerin kaynaşması sonucu dayanışma, paylaşım ve fedakârlık öne çıkar.

Bütün bunları bünyesinde toplayan İslâm ahlakının iki unsuru olan Allah’ın emirlerine saygı, yarattıklarına da şefkattir. Bu sebeple İslâm toplumlarında modern anlamıyla bir “öteki” ve ona dayalı şiddet yoktur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) pasif şiddet olarak nitelenen, eşin kocası tarafından ihmal edilmesine, terkedilmesine de asla rıza göstermemiş ve bunu yasaklamıştır.⁷⁹ Hatta kendisini ibadete verip eşini ihmal eden bazı sahâbîlerin birbirlerini uyardığını, Hz. Peygamber’in de bu hususta titiz davrandığını birçok kaynaktan öğreniyoruz.⁸⁰

3.4.2. Ailenin Ana Dinamiği: Merhamet-Meveddet-Sekînet⁸¹

Kur’ân-ı Kerîm, karı-koca arasındaki ilişkileri üç kavram üzerinden belirler.⁸² Bunlar *merhamet*, *meveddet* ve *sekinettir*. Merhametin incitmek ve iyilik etmek anlamına gelen iki unsurundan az önce bahsetmiştik. Bu kavramın örgülediği ilişkiden meveddet doğar. O da sevginin karşılıksız oluşu ve sürekliliğidir. Hz. Peygamber’in bu sevgiyi besleyen bazı önerileri de vardır. Söz gelimi eşlerin birbirlerine jestleri, hediyeleşmeleri, yapılan iyiliğe onu yapanın teşekkür beklememesi bununla birlikte muhatabın teşekkür etmesi, iyiliği takdir etmesi, bir hatada failin özür dileyebilmesi karşı tarafın özrü kabul etmesi tutum ve davranışlardır. Bu zenginliğiyle meveddet sekîneti doğurur bu da aile huzuru demektir.

Bu içerikleriyle bu üç kavramın örgütlediği aile içi ilişkilerde uyumsuzluk bulunmayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Her ailede belli yoğunlukta çatışmalar yaşanmaktadır. Ancak böyle bir ortamda çatışma yoğunluğu düşük seyrederek ve uyumsuzluk aileyi bozacak noktaya ulaşmadan belli bir süre sonra çözümlenir.

3.4.3. Kadın Allah’ın Emanetidir⁸³

Hz. Peygamber Vedâ Hutbesi’nde erkeklere hitaben: “Siz onları Allah’ın emâneti olarak aldınız ve Allah’ın kelimesiyle / O’nun izni helal edindiniz.”⁸⁴ buyurur.

Emanet, zilyedine ait olmayan, onu sahibi adına hassasiyetle koruması ve zamanı geldiğinde sahibine iade etmesini ifade eden bir kavramdır. Emanete hıyanet, ikiyüzlülük ve iman zafiyetidir.⁸⁵

⁷⁶ Râğîb, *el-Müfredât*, “r.h.m.” md.

⁷⁷ Bk. Râğîb, *el-Müfredât*, “h.s.n.” md.

⁷⁸ Bakara (2), 229.

⁷⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

⁸⁰ msl. bk. İbn Balabân, *el-İhsân bi-tertibî Sahîhi İbn Hibbân*, II, 23.

⁸¹ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, s. 265 vd.

⁸² Rûm (30), 21.

⁸³ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, s. 171-177.

⁸⁴ Buhârî, “Nafakât”, 1, 4; Müslim, “Hacc”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Dârimî, “Menâsik”, 34; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, V, 73.

⁸⁵ Buhârî, “İman”, 24, “Şehâdât”, 28; Müslim, “İmân”, 107, 108.

Bu âyet ve hadislerden açıkça anlaşıldığı gibi kadının kocanın yanında emanet oluşu ağır bir sorumluluğun ifadesidir ve zorunlu olarak kocanın emîn olması sonucunu doğurur. Çünkü değerli olan bir şey emîn olmayana bırakılmaz. Hz. Peygamber bir kıza talip olan erkekte *emanet ehli* olup olmadığına bakılmasını istemektedir.⁸⁶ Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları da babalarına Hz. Mûsâ'nın (a.s.) “güçlü ve emanet sahibi” birisi olduğunu söylemişlerdir.⁸⁷

“Emânet ehli olmak” müminlerin özellikleri arasındadır. “Mü'minler o kimselerdir ki emanet hususunda titizlik gösterirler.”⁸⁸ âyeti bunu açıkça ifade ettiği gibi Hz. Peygamber de konunun hassasiyetini: “Emâneti olmayanın imanı, sözünün eri olmayanın da dini yoktur.”⁸⁹ sözüyle vurgulamıştır. Esasen emin olmak imanın bir gereğidir ve mümin güven veren kişi demektir. Güven, korku ve endişenin olmadığı bir ortamı ifade eder.

Hz. Peygamber: “Emanet zayi edildiğinde kıyameti bekle.”⁹⁰ hadisiyle güvensizliğin, emanete riâyetsizliğin bireysel, kurumsal ve toplumsal felakete, kargaşaya sebep olacağını söylemiştir. Bir soru üzerine de emanetin zayi edilmesinin ehline verilmemesiyle ortaya çıkacağını⁹¹ bildirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, resmî veya isteğe bağlı bireysel ya da toplumsal sorumlulukları da emanet kavramıyla tanımlamıştır: “Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletli davranmanızı emreder.”⁹² Hz. Peygamber de kamu görevini emanet olarak⁹³ tanımlamaktadır.

Hz. Peygamber bireysel anlamda emanete hıyanetin imanla bağdaşmadığını ve ikiyezlülük/münafıklık alameti olduğunu ifade ederken,⁹⁴ toplum hayatında emanetin ganimet bilinmesini, emaneti muhafaza yerine fırsatçılığa dönüştürmeyi ora halkını felakete sürükleyen on beş belâ içinde saymıştır.⁹⁵

Bütün bunlardan anlaşıldığı kadarıyla hayatın her alanında bir insan için emanet ehli olmaktan daha değerli bir sermaye olmadığı gibi güvenilmez olmaktan daha büyük bir felaket de düşünülemez.

En genel anlamıyla emanet “Korunmak üzere bir başkası nezdinde geçici olarak bırakılan varlıktır.” Karşıtı olan “hıyanet” ise “korunmak üzere bırakılan şey konusunda güveni boşa çıkaracak tutum almak, emaneti ganimet bilmek” demektir.⁹⁶

Bütün bu ifadeleri analiz ettiğimizde diyebiliriz ki kadın, Allah tarafından kendisini tamamlasın ve huzura ersin diye emîn olan kocaya mîsâk-ı galiz (ağır sözleşme) ile emanet ettiği değerli bir varlıktır. Emanet eden Allah Teâlâ'dır. Kadına ihanet eden Allah'a ihanet etmiştir.

⁸⁶ Sa'îd b. Mansûr, *es-Sünen*, I, 190; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VII, 131.

⁸⁷ Kasas (28), 23-28.

⁸⁸ Mü'minûn (23), 8; Me'âric (70), 32.

⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 135, 154, 210, 251.

⁹⁰ Buhârî, “İlim”, 3, “Rikâk”, 35; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 361.

⁹¹ Buhârî, “İlim”, 2.

⁹² Nisâ' (4), 58.

⁹³ Müslim, “İmâret”, 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 173.

⁹⁴ Buhârî, “Şehâdât”, 28; Müslim, “İmân”, 107, 109; Tirmizî, “İmân”, 14.

⁹⁵ Tirmizî, “Fiten”, 38.

⁹⁶ bk. Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “h.v.n” md.

O zaman emaneti analiz ettiğimizde şu hususların öne çıktığını söylememiz mümkündür:

Birincisi sahibi nezdinde emanet ettiği varlık değerlidir ve bu sebeple onu geri istemektedir. Dolayısıyla emanet alan o varlıkla ilişkisini sahiplik/mülkiyet anlayışı üzerinden oluşturamaz.

İkincisi, emanet ettiği kişiye değer verdiğinden, varlığını ona bırakabilmekte ve güvenmektedir.

Üçüncüsü, emanet edilen şahıs *emîn* birisidir ve emanetine güvenilmektedir. Bu güveni sağlayan ve beklenti oluşturan iki önemli husus vardır. Bunlar:

1. Emaneti üzerine alanın onu koruyabilecek ahlâkî kemale sahip olması,
2. Koruyabilecek gücünün bulunması.

Dördüncüsü, emanetin geçici süreliğine bırakılmasıdır. Sürekliliği yoktur. Belirlenen zaman dolduğunda sahibine *alındığı gibi* iade edilmesi gerekmektedir.

Teorik olarak ifade edilen bu gerçekleri kadın pratiğinde ele almak gerekirse şunlar söylenebilir. Kadının emanet oluşu, onun kocasının yanında sığıntı olarak görülmesi anlamına gelmez, sorumluluğun en ağır düzeyini ifade eder.

Bu kelime, kadının erkeğin nesnesi, ötekisi, mülkü ve kölesi olmadığının Peygamber dilinden ifadesi, sahibinin Allah olduğunu gösteren en yüksek şeref payesidir. O sadece kadını erkeğe geçici olarak emanet etmiş ve bıraktığı gibi geri istemektedir. Emanet etmesinin sebebi de onsuz erkeğin eksik oluşu ve bu yolla kadınla birleşip bütünleşerek⁹⁷ eksikliğini ancak onunla giderebilmesi, kendisini tamamlayabilmesi,⁹⁸ onunla huzur bulabilmesidir.⁹⁹ Erkek bunun farkında olmak zorundadır ve kadını Allah'ın kelimesiyle/O'nun izin vermesiyle helal edindiğini,¹⁰⁰ bu yolda kadına, ağır sorumluluk içeren bir ahid (mîsâk-ı galîz) verdiğinin bilincinde olmalıdır.¹⁰¹ Allah, emanet şartını da belirlemiş, talimatını vermiştir: “Onlarla iyi geçinin.”¹⁰²

Hz. Peygamber de her alanda olduğu gibi¹⁰³ bu konuda da en güzel model olmuştur. Nitekim bir hadisinde: “Allah katında sizin en hayırlınız kadınlara karşı iyi davranmanızdır. Bu konuda en iyi örneğiniz de benim.” buyurmuştur.¹⁰⁴ Eşi Hz. Âişe de bunu tasdik ederek onun eşlerine ve hizmetçilerine asla kötü davranmadığını açıkça ifade etmiştir.¹⁰⁵ Hz. Peygamber'in eşlerini camdan sırçalara benzetmesi¹⁰⁶ eşlerine karşı nezakette de model olma boyutunu gösteren önemli bir örnektir.

Kur'ân-ı Kerîm, kadınlara iyi muameleyi emreden âyetinde bir uyarıda daha bulunmuş ve bir şeyi de vaad etmiştir. Bu da şudur: Kadında hoşlanmadığı bazı şeyler

⁹⁷ Nisâ' (4), 21.

⁹⁸ Nisâ' (4), 34.

⁹⁹ Rûm (30), 21.

¹⁰⁰ Buhârî, “Nafakât”, 1, 4; Müslim, “Hacc”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Dârimî, “Menâsik”, 34; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 73.

¹⁰¹ Nisâ' (4), 21.

¹⁰² Nisâ' (4), 19.

¹⁰³ Ahzâb (33), 21.

¹⁰⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 50; Dârimî, “Nikâh”, 55; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 472.

¹⁰⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 50-51.

¹⁰⁶ Buhârî, “Edeb”, 90, 95, 111, 116; Müslim, “Fezâil”, 70-73; Dârimî, “İsti'zân”, 65.

ortaya çıksa bile kocası, sabırlı olmalı, acele etmemeli, duygularıyla haksızlığa gitmemelidir. Emin olmalıdır ki kadının hamisi olan Allah kocanın hoşlanacağı bir başka güzellikle onu dengeleyebilir, bol hayır verebilir.¹⁰⁷

Erkek, Allah’ın koyduğu şartlar çerçevesinde kadını O’nun adına muhafaza etmek zorundadır. Şâyet emanete aykırı davranırsa onun sahibine ihanet etmiş olur ki bu da Allah Teâlâ’dır. Bu gerçekten çok ağır bir yükür.

Kur’ân-ı Kerîm başka bir ihtimale yol vermeyecek açıklıkta “Kadınlarınıza iyi davranın.”¹⁰⁸ emriyle özellikle erkekleri uyarırken Hz. Peygamber de her alanda olduğu gibi¹⁰⁹ bu konuda da en güzel model olmuş, eşlerine şiddet uygulamak bir yana kötü bir söz bile söylememiştir. Bir hadisinde: “Allah katında sizin en hayırlınız kadınlara karşı iyi davranmanızdır. Bu konuda en iyi örneğiniz de benim.” buyurmuştur.¹¹⁰ Nitekim onun kendisine karşı olumsuz bir davranışı sebebiyle babası Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) cezalandırma teşebbüsüne rıza göstermeyerek bizzat engel olmuştur.¹¹¹

3.3.4. Diri Diri Toprağa Gömülmekten Cennetin Garantisi Olan Nimete: Kadın

İslâm’ın kadına verdiği değeri anlamak için feminizm ideolojisine ihtiyaç yoktur. Batının sınıfsal yapısı ve kadın karşıtı tutumu erkeğin ötekisi bir kadın üretmiş ve feminizm bir varoluş mücadelesi olarak doğmuştur. Müslüman düşüncesinde kadın erkeğin ötekisi değil eşdeğeridir.¹¹²

Hız. Peygamber, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir ortamda¹¹³ iyi yetiştirilen ve kendilerine iyi davranılan kızların cennete vesile olan Allah’ın lutfettiği varlıklar olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴ Kızıyla olan ilişkileri de bu konuda en güzel örnektir. Kızı Fatıma’yı (r.a.) görünce sevinçle dolar, kendisini ayakta karşılar ve onu yanına veya kendi yerine oturturdu. Fatıma da kendi evine geldiğinde babasını aynı şekilde karşılayıp ağırlardı.¹¹⁵ Hız. Peygamber’in sefere giderken aile fertlerinden en son vedâlaştığı, seferden dönünce de ilk görüştüğü hep kızı Fâtıma olmuştur.¹¹⁶ Buna göre hiçbir koca kendi kızına yapılmasını uygun görmediği bir davranışı başkasının kızı olan eşine yapmamalıdır.

3.5. Modernite Etkisi

Feminist akımın erkek karşıtlığı üzerinden yaptığı kadın hakları savunuculuğu, uluslararası sistemin kadını güçlendirme projeleri ve hegemonik erkeğin terbiye edilmesine dönük hamleleri kadın-erkeğin fitrata uygun konumlarına ve buna bağlı ilişkisini konuşmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle ülkemizde vahşice katledilen kadınların hüüzün bırakan hatıralarına, bazı ilâhiyatçıların feminist ideolojiyi meşrûlaştırıcı doğrultudaki kadın yorumlarına, Batı’daki kilise tepkisi üzerinden din karşıtlığının

¹⁰⁷ Nisâ’ (4), 19.

¹⁰⁸ Nisâ’ (4), 19.

¹⁰⁹ Ahzâb (33), 21.

¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 472.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 84.

¹¹² Nisâ’ (4), 32, 34.

¹¹³ Tekvîr (81), 8-9.

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 121; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 148.

¹¹⁵ Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 98; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 143, 144; Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, “Teraccül”, 21.

alanını genişleterek müslümanları da etkisi altına almasına ve sonuçta ülkemizde İslâm'ın, modern hayat önünde bir tehdit ve özgürlükleri kısıtlayan bir bariyer olarak görülmesine neden olmuştur. Hepsinden önemlisi modernlik kendini kadın figürü üzerinden tanımlamaktadır. Bu tanımlama, modern yaşam biçiminin ürettiği çatışma ve şiddet ortamının psikososyal dinamiklerini oluşturmaktadır. Aynı çerçevede geliştirilen söylem, bir bütün halinde küllî ve kalıcı çözümler üretmek yerine şiddetin kadın merkezli olarak gündemde tutulmasına ve ailenin kadına şiddet üreten bir kurum olarak sunulmasına yol açmaktadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak Nisâ sûresinin 34. âyetinde aile içi uyuşmazlıklarda tedbirlerden birisi olarak öngörülen “darb” kelimesinin anlamlandırılmasında zorluklara ya da zorlanmalara sebep olmaktadır. Bu ortam günümüzün bazı müslüman fikir ehlinin âyete aslî anlamı vermelerini engellemiş görünmektedir. Bu yazının baş tarafında belli bir dönemden sonra âyet-i kerîmenin anlamının modern kabuller doğrultusunda değişmiş olduğuna dikkat çekmiştik.

4. Sonuç Yerine

Bu yazıda sadece Nisâ sûresinin 34. âyetinde geçen “d.r.b.” fiilinin anlamı ile yetinildiği için kocanın eşine uyguladığı şiddet ve kabalığın dinî, ahlâkî ve fikhî sonuçları üzerinde durulmamıştır. Buradan hareketle nüşûz çerçevesinde ele alınan şiddetin sadece kadından geldiği anlaşılmamalıdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Peygamber’in hadîs-i şeriflerinde ve bu iki kaynaktan hareketle oluşan fikhî düşüncede erkek şiddetinin dinî, ahlâkî ve hukukî sonuçları ele alınmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in aile içindeki uyuşmazlıklarda üçüncü tedbir olarak öngördüğü Nisâ sûresinin 34. âyetindeki “darb” eylemi konusunda kaynaklardan hareketle edindiğimiz sonuç şudur:

Öncelikle ilgili âyeti, vahyin olgusalılığı içinde anlamayı zorlaştıran toplumsal bir sorunun varlığına işaret etmemiz gerekir. Toplumdaki şiddet örüntülerinin psikososyal dinamiklerine inerek onu bir bütünlük içinde ele alıp sebep-sonuç ilişkilerini kurduktan sonra gerçekçi çözümler üretmek yerine kadın üzerinden tartışmak Nisâ sûresinin 34. âyetindeki “d.r.b.” kelimesini anlamlandırma önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Kelimeye gerçek anlamıyla “vurmak” mânâsının verilmesinin bazılarının zihninde toplumdaki fiziksel şiddeti vahyin desteklediği gibi anlamsız bir kanaat oluşacağından endişe edilmekte; âyet, delâletleri üzerinden gerçeğin dışına çıkarılarak korumacı bir dil ile “uzaklaşmak” şeklinde meallendirilmektedir. Oysa âyet-i kerimeler ve Hz. Peygamber’den nakledilen rivayetler, toplumdaki şiddeti de reddetmektedir. Dahası, âyetin mealini değiştiren, toplumda yaşanan sorun giderilecekmiş gibi bir saflık da sergilenmektedir ki bunu anlamak pek mümkün değildir.

Darb kelimesinin, muhtevası üzerinden yapılacak yorumlarda nüşûz kelimesini merkeze alma zorunluluğu vardır. Çünkü “darb” onun sonucunda ortaya çıkan bir eylemdir. Nüşûzun psikolojik bir boyutu olması dolayısıyla kadının kocasına uyguladığı şiddetin en ağır türüdür. Bu da tepeden bakarak, değersizleştirerek, adam yerine koymayarak, küçümseyerek, rencide ederek, alaycı bir tavır takınarak, üstenci bir tutum ile kocasına karşı görevlerini bilinçli bir şekilde ihmal etmesi ya da yapmaması gerekenleri icra etmesi anlamına gelmektedir. Kocasını kendisine layık görmemesi de bu kibre dahil bir tutumdur.

Evlilik, karı-koca arasında haklar ve yükümlülükleri belirleyen bir kavramdır. Bir hak aynı zamanda muhatabın vazifesidir. Bir hakkın ihlâli ya da vazifenin ihmali ilişkilere zarar veren bir haksızlıktır. Buna bir de nüşûzun eklenmesi, eylemi ağırlaştıran bir özellik taşımaktadır. İşte bu tür bir eylemin gelmekte olduğunu anlayan koca, davranışları konusunda farkındalık oluşturacak şekilde eşine öğüt verir, uyarır, tutumunu izah eder, ne anlama geldiğini anlatır, sonuçları hakkında bilgi verir, latif bir üslûp ile vazgeçmesini ister; eylem ortaya çıktığında yatağı ayırır; koca bundan da sonuç alamadığında ve eşinin tutumunda inatlaşması durumunda psikolojik etkiye sahip ve kendi onurunu ifade eden sembolik değer taşıyan ve “kendine gel” anlamına gelebilecek bir fiske vurur (darb). Bu sembolik vuruş, Hz. Peygamber’in Vedâ Hutbesi’nde açıkladığı bir ölçüdür. Bu vuruş, şiddet ve ceza değildir, aileyi kurtarmaya dönük bir tedbirdir. Bu temas, erkek olarak kocanın eşi ile iletişiminin bir zeminini hazırlayabilir. Bu da fayda vermediği takdirde yine Nisâ sûresinin 35. âyetinde ifade edildiği üzere iki taraftan seçilecek birer hakem yoluyla konu halledilmeye çalışılır. Hakemlerin ikna ya da uzmanından alınacak psikolojik destekten de bir sonuç çıkmaz ise *muhâle’a* (*hul’*) veya güzellikle *boşama* (*talâk*) yoluyla ayrılık sağlanır. Çünkü kadının nüşûzu ile aile hayatının bu psikoloji içinde devamı mümkün değildir. Bu ilk ayrılık ise belli bir zaman içinde sorunlar çözülüp tekrar evliliğe dönüş imkânı (*ric’î talâk*) vardır. Hatta kadının *iddeti* içinde yeni bir nikâha bile gerek kalmadan doğrudan aile hayatına dönmeleri, iddet dolmuşsa ya da mahkeme kararıyla boşanmışsa (küçük bâin talâk) yeni bir nikâh ile yeniden evlenmeleri mümkündür. Ama iki taraf için evlilik bir işkenceye dönüşmüş ve bu defter kapanmış ise artık güzellikle (ihsân üzere) ayrılarak kendilerine yeni bir yol çizerler, çocukları varsa baba, *velâyetini*; anne ise *hidânesini* üstlenir. Babanın, çocuğun sınırlarını çizecek, dünyasını âbâd edecek şekilde hayata hazırlayacak şekilde ilgilenmesi velâyetin; annenin de şefkat transferiyle bakım ve terbiyesini üstlenmesi hidânesinin gereğidir.

Burada nüşûzun diğer bir anlamına da yer vermek uygun düşer. Bu da kocanın tasarrufunda olan konularda uzun vadede maddî-manevî olarak ailenin hayrına olabilecek konularda engel çıkarması ve bunda ısrarcı olması halinde bir boyutunun daha bulunduğunu söylemek mümkündür. Kur’ân-ı Kerîm’de eşlerin kocalarının rollerine öykünmemeleri ve onların peşine düşmemeleri¹¹⁷ konusunda uyarı vardır. Ayrıca eşler ve çocuklar içinde düşmanlık ölçüsüne varacak tutum ve hayırlı işlere engel çıkaracak ve bunda ısrarcı olacak eşlerin de olabileceğine dikkat çekilmektedir.¹¹⁸ Bu tür durumlarda da benzer bir tedbirler dizisi öngörülebilir.

Böyle durumlarda kadının kocasının rolüne engel olması; onu değersizleştirme durumunda da onuruyla oynaması söz konusudur. Birisi sosyal ve kurumsal diğeri psikolojik anlamda bir problemi ifade eder. O zaman taşların yerli yerine oturması için Nisâ sûresinin 34. âyetinde öngörülen kocanın eylemlerini, aileyi korumaya ve toplumsal hayat içindeki onurunu kurtarmaya dönük bir tedbir olarak değerlendirmek gerekir.

Nüşûz’un karşılığı olarak üçüncü tedbir şeklinde öngörülen “darb”ın, kendisine karşı kibirli ve üstten bir bakış ile rencide edici, onur kırıcı, küçümseyici bir tutum takınan bir başka ifade ile psikolojik şiddet uygulayan ya da kocanın tasarruf alanına giren bir kararı

¹¹⁷ Bakara (2), 32.

¹¹⁸ Tegâbün (64), 14.

engellemeye çalışan kadına kocasının sembolik bir vuruş ile bu üstenci tavrı kırmaya yönelik bir tedbir olduğu açıktır. Bunun şiddete varacak ölçüde olmaması belki bir fiskeye benzer psikolojik özelliğe sahip sembolik bir eylem olması gerektiği bizzat Hz. Peygamber ve sahâbe tarafından belirtilmiştir. Şiddetin en ağır türü olan psikolojik şiddetin kadından kocaya doğru onur kırıcı ve rencide edici şekilde yönelmiş olmasına bir tepki olarak kocanın reaksiyoner bir tutumla karşı bir şiddete başvurmasını önlemek ve kadının yaptığıının farkına varmasını sağlayarak aileyi kurtarmak için böyle bir tedbir öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu aynı zamanda şiddetin döngüsel bir sürece girmesi riskinin de önünü alacak bir uygulama olarak da değerlendirilebilir.

Kadın şiddetinin koca üzerinde patolojik etkileri bir yana baba otoritesini sarsıcı tesiri ile çocuklar üzerinde olumsuz sonuçlara sebep olacak bir derinliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Otoritesi sarsılan bir erkeğin statüsü ne olursa olsun çocuklarına babalık yapamayacağı konu ile ilgili literatürde anlatılmaktadır.¹¹⁹

Şiddet, bir bencillik, bir sindirme, otoritesini güçle kurma, mâruz kalan kişinin duruşunu tehdit olarak görme sonucu ortaya çıkan haksız bir eylemdir. Kadınlara uygulanan şiddet ise âcizliğin ve vicdansızlığın zirve noktasıdır.

Âyetin iniş sebebi ve bizzat Hz. Peygamber'in açıklamasıyla “darb”ın bir fiske şeklinde psikolojik etkiye sahip sembolik vuruş olduğu şeklindeki anlam netlik kazanmıştır. Bu âyet ne saik olarak ne de sonuç, hedef ve uygulama açısından şiddetle yorumlanamaz, kadına zulme alet edilemez. Çünkü Allah bizzat kendi ifadesiyle hiçbir hükmünde kullarına zulmedici değildir.¹²⁰

Allah'ın vazettiği sistemde aile kalıcılık ve mutluluk esası üzerine kurulur. Nüşûz, aile birliğinin devamını tehdit eden bir eylemdir. “Darb” ise kocaya karşı psikolojik şiddet ile ailenin yıkılmasına giden yolun taşlarını döşeyen bir eylemi sonlandırmada yetersiz kalan önceki iki tedbirden sonra yuvayı kurtarma amaçlı bir önlemdir. Çünkü ailenin yıkılması sadece karı-kocaya dokunan bir zarar değil, diğer aile fertlerini ve tüm toplumu ilgilendiren ciddî bir sorundur. Aslında boşanmak psikolojik olarak aile fertlerine, sosyolojik olarak topluma uygulanan bir şiddettir. Çünkü aile kendi içinde küçük bir devlet, devlet o milletin büyük ailesidir. Bir ailenin yıkılması o devletin yapı taşlarından birinin sökülmesi demektir.

Kadın, nüşûzu sonucu onur kırıcı davranışlarıyla kocaya olduğu kadar aileye de zarar vermektedir. Bütün bunlarla birlikte kadının kocası ile irtibatını koparmadığı, sevgisinin bulunduğu ve yaptığı davranışın ne tür ciddî sonuçlar doğuracağının çok fazla farkında olmadığı anlaşılmaktadır. İşte bu noktada Abdullah b. Abbas'ın açıklamasıyla dış fırçası türünden basit bir malzeme ya da fiske kabilinden sembolik bir vuruş¹²¹ evlilik önünde engel oluşturan kapalı damarları açmak amacıyla atılan neşter kabilinden bir eylemdir. Bu şekliyle böyle bir eylem gurur ve kibri kıran, kadının kendisine gelmesini sağlayan bir tedbir olarak düşünülebilir. Bu anlam, Eyyûb Peygamber'in (a.s.) eşini dövmeye yemin etmesinden sonra Allah'ın bir çıkış yolu olarak gösterdiği:

¹¹⁹ Saffet Köse, *Modern Çağın Sorunu: Baba Yoksunluğu*, Konya 2024.

¹²⁰ Âl-i İmrân (3), 182; Enfâl (8), 51; Hacc (22), 10; Fussilet (41), 46; Kâf (50), 29.

¹²¹ Taberî, VI, 711-713.

وَحُذِّ بِبَيْدِكَ ضِعْفًا فَاصْرُبْ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ

“(Ey Eyyûb!) Eline yüz buğday sapından oluşan bir demet al, onunla ona vur da yemininde durmamazlık etme”¹²² âyetinde ifadesini bulan sembolik bir vuruşa benzer şekilde psikolojik bir sorunun çözüm yöntemini andırmaktadır. Bu yönüyle âyetin öngördüğü tedbirin gemiyi kurtaran bir kaptan manevrası olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber’in şiddete karşı duruşu ve vurmayı sınırlandıran hadisinden¹²³ hareketle İslâm âlimleri, bu tür bir tedbiri uygulamak zorunda kalan kocanın yüze vuramayacağı, vurmanın acıtıcı ve iz bırakıcı sertlikte olamayacağı görüşündedirler. Şiddet boyutuna varan vurma ise hem olumlu sonuç vermeyeceğinden hem de yetkiyi aşan özellik arz edeceğinden suç teşkil eder ve kocayı *ta’zîr* kapsamına giren bir müeyyide ile karşı karşıya bırakır.

Aile kurumunun bütün damarları kapanmışsa evlilik ölmüştür. Bu durumda böyle bir tedbiri uygulamaya da gerek kalmadan tarafların birbirlerini yükten kurtarmaları için Kur’ân-ı Kerîm’in talep ettiği şekilde *ihsan* üzere yani güzellikle ayrılma yoluna gitmeleri bu durumun nihaî çözümüdür. Bu da *talâk* veya *muhale’ad*ır.¹²⁴

Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus da şudur. Âyette yaygın şekilde nüşûz kapsamına giren kabahati işleyen bir kadın ve ona karşı elinde sopa ile bekleyen bir kocanın Müslüman toplumların karakteri olduğu sonucuna varılmamalıdır. Bu istisnâî bir durumdur ve bu tür durumlarda aileyi kurtaracak bir tedbir olarak öngörülmüştür.

Bu vesile ile sonuç olarak söylemek gerekirse son dönemde modernitenin etkin gücü ve Müslümanların ezilmişlik ve yenilmişlik sendromuna girmesiyle sanki Allah adına insanlardan özür dileyici bir tutumla dinin ana kaynaklarını doğal ortamından çıkararak modernite ile uyumlu hale getirme çabası sadece Müslüman düşüncesini kısırlaştırmakla kalmayıp insanlığın önündeki imkânları, alternatif çözümlemeleri de perdelemektedir. Müslüman düşünürlerin yapması gereken Kur’ân ve sahih sünneti kendi iç tutarlığı ve bağlamı içinde günün dili ile dünyaya sunmaktır. Bu sadece İslâm’a değil insanlığa da büyük bir hizmet olacaktır. Kur’ân-ı Kerîm’in “*Rabbinin yoluna hikmet ile davet et*” emrinin¹²⁵ en önemli muhatap kitlesi âlimlerdir ve görevleri de kendisini din karşıtlığı üzerine konumlandırmış olan moderniteyi meşrûlaştırarak entelektüel körlüğün değirmenine su taşımak değil onlara bu hikmeti sunabilmektir. Bu yapılabilirse vicdanları taşlaşmamış insanlar buradan kendilerine doğru yolu bulacakları bir kanal açacaklardır. İnsanı yaratan O’dur, dini gönderen O’dur. Dolayısıyla İslâm-insan ilişkisinde bir anormallik olamaz. Böyle bir durum varsa o da din-hayat bağlantısının tutarlı şekilde kurulamamasının sonucunda insan unsuruna bağlı bir sorundur. Müslüman düşünürlerin görevi insanla ilâhî mesajı yerinde, zamanında ve kıvamında bir dil ile ona ulaştırmaktır. Kabul edip etmeme hür iradeye sahip olan insanın kendisine bağlıdır.¹²⁶

¹²² Sâd (38), 44.

¹²³ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 41 / Müslim, “Hacc”, 147; Tirmizî, “Radâ”, 11, “Tefsîr”, IX/2; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Nikâh”, 3, “Menâsik”, 84; Dârimî, “Menâsik”, 34; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 73.

¹²⁴ Bakara (2), 229.

¹²⁵ Nahl (16), 125.

¹²⁶ Bakara (2), 256; Yunus (10), 99; Gâşiye (88), 21-22.

Burada hamâset ithamına aldırmadan bir noktaya da dikkat çekmek gerekirse Kur'ân-ı Kerîm'deki "darb-nüşûz" ilişkisini şiddet ile ilişkilendirip egemen güçlerin genel anlamda insan hakları özel anlamda kadın hakları savunuculuğundan etkilenenlerin modern dünyanın iki yüzölçümü ve samimi-yetsizliğini sorgulamaları daha insanî bir çaba olacaktır. Gazze'de katledilen on binlerce masum çocuk, kadın, yaşlı ve sivil varken keza, sular, ekin tarlaları, balıkçı tekneleri, ekmek fırınları, hastaneler, camiler, mülteci kampları vurulurken, gıda girişi yasaklanıp insanlar ölüme mahkûm edilirken; kadınlar siyonistlerin taciz ve tecavüzüne mâruz kalırken ailenin kurtarılmasını amaçlayan ve kadının kocasına karşı uyguladığı psikolojik şiddeti önlemeye dönük "sembolik" bir vuruşu şiddet ile ilişkilendirmek ahlâkî ve mantıkî bir çıkarım olamaz. Şiddetin ne olduğunu görmek isteyenler, ABD polisinin uygulamalarına ve şu anda Gazze'de yaşanan olaylara bakmalı, insan hakları ihlalleri gerekçesiyle ülkeleri yıkanların iki yüzölçümüne, vicdan ve merhamet yoksunluklarına odaklanmalıdırlar.

Gazze'de binlerce kadının katledilmesine sessiz kalıp bütün gündemlerini cinsiyetsizleştirme ve ailesizleştirme projesinin kamuflajı olan toplumsal cinsiyet projelerinin yaygınlaşıp kök salmasına harcayan feminist düşünce akımları; binlerce masum çocuğun ölümüne sessiz kalan ve aynı şekilde toplumsal cinsiyet projelerini çocukluktan itibaren yerleştirme hedefi ile çalışan başta UNICEF olmak üzere diğer çocuk hakları ve çocukları koruma dernekleri; binlerce masumu katleden siyonist rejime destek veren insan haklarının bayraktarlığını yapıp bütün amaçları sapkınlığın meşrûlaştırılması ve Müslüman kanının akmasını meşrû sayan insan hakları örgütleri, bu samiyetsiz, iki yüzölçü ve ayrımcı (discriminatory) tutumlarıyla Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in Sünneti'ni anlamada özellikle kadın hakları ve kadına şiddet bağlamında Nisâ sûresinin 34. âyetini yorumlamada bize ders veremezler. Bugün hegemonik güç olarak dünyayı madde-mânâsıyla sömürgesi haline getirmiş, zihinleri işgal etmiş Batı uygarlığının müslümanlara verebileceği hiçbir değer yoktur. Gazze, bunun ispatıdır. Bütün yaptıkları Câhiliye Araplarının helvadan put yapıp acıkınca yedikleri gibi modern Câhiliyenin figürleri olarak ürettikleri putları çıkarları önünde engel görünce ezip geçmişler, iki yüzölçümünü, zulümlerini, haksızlıklarını bir değer olarak tüm dünyaya dayatma noktasına gelmişlerdir. Dünyanın müslümanlara ihtiyacı vardır ve beklenen de budur. Bunun iki şartı cihad ruhu ve Müslüman düşünürlerin zihinlerini yabancı parazitlerden ve Batı'nın çöplüğünden temizleyip kendi kalarak bilgi üretmeleri ve insanlığa model bir yaşantı oluşturmalarıdır. İslâm dünyasındaki düşünce krizini aşmanın yolu budur.

Kaynakça

- Abdülaziz el-Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed (ö.730/1330), *Keşfü'l-esrâr*, Beyrut 1417/1997.
- Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk es-San'ânî (ö.211/826), *el-Musannef* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1403.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî (ö.1162/1749), *Keşfü'l-hafâ'*, Kahire 1352.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (ö.458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ), Beyrut 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (ö.458/1066), *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Abdül'alî Abdülhamid), Riyad 1423/2003.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî (ö. 370/981), *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, Beyrut 1431/2010.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer (ö.385/995), *es-Sünen* (Seyyid Abdullah Haşim), Beyrut 1386/1966.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman (ö.255/869), *es-Sünen* (nşr. Hüseyin Selim Esed), Riyad 1412/2000.
- Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer et-Taberistânî (ö.606/1210), *el-Mahsûl* (nşr. Taha Cabir el-Alvânî), Kahire 1418/1997.
- Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer et-Taberistânî (ö.606/1210), *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1420.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö.505/1111), *el-Mustasfâ* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Abdüşşâfi), Beyrut 1413/1993.
- H. Yunus Apaydın, “Te'vîl”, *DİA*, XLI, İstanbul 2021, s. 28-31.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî (ö.405/1014), *el-Müstedrek* (nşr. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut 1411/1990.
- İbn Balabân, Ebü'l-Hasen Emir Alâüddîn Ali (ö.739/1339), *el-İhsân bi'tertîbi Sahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1414/1993.
- İbn Emîri Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed (ö.879/1474), *et-Takrîr ve't-tahbîr*, Beyrut 1403/1983.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah el-Ensârî (ö.761/1360), *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), Kahire 1383.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğnî*, Kahire 1388/1968.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah el-Makdisî (ö.620/1223), *Ravzatü'n-nâzir*, Beyrut 1423/2002.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim el-Mısırî (ö.970/1563), *el-Bahru'r-râik*, Kahire 1311.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1425/2004.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh el-Me'âfirî (ö.543/1148), *el-Mahsûl fî usûli'l-fikh*, Amman 1420/1999.
- İbnü'l-Feres, Ebû Muhammed Abdülmün'im el-Endelüsî (ö.597/1201), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut 1427/2006.
- Kadı Ebû Muhammed Abdülvehhâb el-Bağdâdî (ö.422/1031), *el-İşrâf 'alâ nüketi mesâili'l-Hilâf*, Beyrut 1420/1999.

- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâi'u's-sanâi'*, Kahire 1327-28/1910. Loann Brizendine, *The Male Brain*, Bantam Press 2011.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî (ö.333/944), *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Beyrut 1426/2005.
- Mehmet Uzun, *Evli Bireylerin Psikolojik Şiddet Mâruz Kalma ve İlişkisel Profesyonel Yardım Alma Tutumlarının İncelenmesi: Bir Karma Desen Çalışması*, basılmamış doktora tezi, Ege Ünv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2023.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen el-Ezdî el-Belhî (150/767), *Tefsîr* (nşr. Abdullah Mahmûd Şehhâte), Beyrut 1423.
- Muttakî el-Hindî, Ali b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik (ö.975/1567), *Kenzü'l-'ummâl* (nşr. Bekirî Hayyânî-Safvet es-Sekkâ), Beyrut 1401/1981.
- Mücâhid, Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî (ö.103/721), *Tefsîr* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Ebü'n-Nîl), Kahire 1410/1989.
- Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ el-Mısırî (ö.264/878), *el-Muhtasar*, Beyrut 1410/1990.
- Râğıb, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed (ö.502/1108), *el-Müfredât* (nşr. Safvân Adnan ed-Dâvûdî), Dimaşk-Beyrut 1412.
- Sâbûnî, Muhammed Ali (ö.2021), *Revâi'u'l-beyân*, Dimaşk-Beyrut 1400/1980.
- Sa'îd b. Mansûr, Ebû Osman Sa'îd b. Mansûr el-Horasânî (ö.227/842), *es-Sünen* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1982.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî (ö.427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân* (nşr. Ebû Muhammed b. Âşûr), Beyrut 1422/2002.
- Köse, Saffet, "Câhiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslâm'ın Getirdiği Hukukî Düzenlemeler", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku* içinde, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya 2017.
- Köse, Saffet, *İslâm Hukukuna Giriş*, İstanbul 2024 (18. bs.).
- Köse, Saffet, *Modern Çağın Sorunu: Baba Yoksunluğu*, Konya 2024.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman (ö.911/1505), *Câmi'u'l-ehâdis*, bs. yeri ve ts.
- Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris (ö.204/820), *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyhakî), Kahire 1414/1994.
- Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris (ö.204/820), *el-Müsne'd* (Sencer b. Abdillâh tertibi), Küveyt 1425/2004.
- Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris (ö.204/820), *el-Ümm*, Beyrut 1410/1990.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris es-San'ânî el-Yemenî (ö.1250/1834), *İrşâdü'l-fuhûl*, Dimaşk 1419/1999.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrahim (ö.476/1083), *el-Mühezzeb*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye).
- Taberânî, Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünya Süleyman (ö.360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Riyad 1415/1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr el-Âmülî (ö.310/923), *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Riyad 1422/2001.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer el-Hârizmî (ö.538/1144), *el-Keşşâf*, Beyrut 1407.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer el-Hârizmî (ö.538/1144), *el-Mufasssal*, Beyrut 1993.

Oturum Başkanı: Evet, Saffet Hocam’a teşekkür ediyorum. Aynı kelime, kavram üzerindeki düşünce ve kanaatlerini dile getirdi. Bunları delillendirdi ve gerekçelendirdi, farklı bir bakış açısı ortaya koydu. Sunumundan dolayı kendisine teşekkür ederiz. Şimdi de Sakarya İlahiyat İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı hocası Mehmet Günay’a müzakeresini yapmak için sözü bırakıyorum, buyurunuz Hocam.

TEBLİĞİN MÜZAKERESİ

“ŞİDDET SARMALI VE ŞEFKAT İKİLEMİNDE ‘DARP’ VE ‘NÜŞÛZ’” BAŞLIKLİ BİLDİRİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR

Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY*

Saygıdeğer Başkanım, kıymetli hocalarım ve değerli Saffet Hocam; hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlıyorum. Burada iki gündür son derece yoğun ve bereketli bir müzakere ortamı oluştu. Ele aldığımız konunun, tanıdık ve medyatik olmasının yanı sıra, oldukça hassas ve muhâtaralı bir konu olduğunu da biliyoruz. Öte yandan, bu mesele İslâm karşıtlarının elinde istismar edilebilecek, kullanışlı bir argüman alanı da oluşturmaktadır. Günümüz şartlarında böyle bir konuyu gündeme getirip müzakere ve tartışmaya açmak gerçekten büyük cesaret ister. Bu sebeple, hem bu güzel ve nitelikli çalıştayı düzenleyen hem de bildirileri ve müzakereleriyle çalıştayın içeriğini zenginleştiren bütün hocalarıma en içten tebrik ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Mâlûmdur ki, üzerinde konuştuğumuz konu disiplinler arası bir nitelik taşımaktadır. Konuyla ilgili öteden beri müfessirler, fakihler, muhaddisler, tarihçiler muhtelif görüş, yorum ve değerlendirmeler yapmışlardır. Günümüzde de bu mesele İslâmî ilimlerin yanında farklı açılardan sosyal bilimlerin de ilgi alanına girmektedir. Konu özellikle çağdaş insan ve kadın hakları bağlamında daha özel ve farklı boyutlarıyla tartışılmaktadır. Gerçekten de bu konu farklı disiplinler temelinde değişik açılardan irdelenmesi, incelenmesi gereken bir konudur. Nitekim bu toplantıda da olması gerektiği gibi aramızda sosyologlar, hukukçular, tefsirciler, fıkıhçılar, tarihçiler, hadisçiler mevcuttur.

Saffet Hocamız'ın müzakere konusu bildirisine gelince, bu çalışmanın oldukça kapsamlı ve tutarlı olduğunu; konunun hemen tüm yönlerine değindiğini ve ilgili literatürü ustalıkla kullandığını belirtmek isterim. Özellikle idarî sorumluluklarına rağmen bu konuya gösterdiği özen ve ayırdığı zaman, kendisine ayrı bir teşekkürü hak ettirmektedir. Ayrıca, Saffet Hoca'nın genel fıkıh birikimi ve çalışmaları kadar, özellikle kadın ve aile konularında yürüttüğü önemli çalışmalar ve pratik icraatlar da ayrıca takdir ve şükranla anılmayı gerektirmektedir.

Bu toplantıda ele almaya çalıştığımız konunun temel tartışma noktalarına ve ilgili literatüre, daha önce DİA için hazırladığım “Nüşûz” maddesi vesilesiyle kısmen âşinalık kazanmıştım. Bu çalıştay ise konuyu farklı branşlardan, eski ve yeni birçok çalışmayı inceleme fırsatı sunarak, çok yönlü bir perspektif edinmemize imkân sağladı.

* Sakarya Üniversitesi, İslam Hukuku ABD.

Saffet Hoca'nın bildirisi elimize biraz geç ulaştığı için üzerinde yoğunlaştığımız süre son birkaç günle sınırlı kaldı. Yine de bildiriye büyük bir özenle birkaç kez okuyarak epeyce not ve bilgi edindik. Burada, işin biraz da espri tarafı olsun diye paylaşmak istediğim bir husus var: Ünlü bir yapay zekâ programı olan ChatGPT'yi kullanarak, “Böyle bir konu var, tartışmalı yönleri ve temel argümanları dikkate alındığında bana bir münazara örneği sunabilir misin?” diye sordum. Program, dört farklı eğilimi sıraladı: Tarihselciler, gelenekselciler, feministler ve çağdaş dönemde insan hakları perspektifiyle bakanlar. Ardından bu grupların bakış açılarını ve temel tezlerini aktardı. Bir adım ileri giderek, “Saffet Köse Hocamız'ın şimdiye kadar yaptığı çalışmaları dikkate aldığında, onu bu eğilimlerden hangisinde değerlendiriyorsun?” diye sordum. ChatGPT, kesin bir ifade kullanarak Hocamız'ı “muhafazakâr” eğilim içerisinde gördüğünü belirtti.

Konuyla ilgili hem Saffet Hocamız'ın çalışmalarını ve bildirisini hem de diğer kaynakları inceleyerek birçok not almamıza rağmen, zaman darlığı nedeniyle bu notları derli toplu bir metin hâline getiremedik. Yine de aldığımız bu notlardan bazı hususları paylaşabiliriz.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Saffet Hocamız'ın bildirisindeki yaklaşım ve temellendirmeler oldukça sağlam ve kendi içinde tutarlıdır. Hocamız, bildiride konuya çağdaş dönemde modernite ve feminist ideolojinin İslâm dünyasında oluşturduğu zihniyet değişimi ve bunun olumsuz-yıkıcı tezahürleriyle başlamış; ele aldığımız meseleye dair âyetlerin geleneksel literatürden farklı bir şekilde anlamlandırılma çabalarının da esasen bu zihniyet değişiminden kaynaklandığını öne sürmüştür. Bu tespiti ilke olarak katılmamak mümkün değildir. Bununla birlikte ilave bir katkı olarak belirtmek gerekir ki, üzerinde tartıştığımız âyet ve hadislerin gelenek içinde anlaşılma ve uygulanma biçimlerine ilişkin farklı değerlendirme ve tartışmalar, ilk dönemlerden beri mevcut olmuştur. Günümüzde toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişimlerin ışığında, modernist ve feminist yaklaşımlardan bağımsız olarak da bu meselenin müslüman toplumların düşünce gündemine girmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir. Dolayısıyla, konuyu tarihî ve teorik boyutlarıyla çok yönlü ve soğukkanlı bir şekilde inceleyen çalışmalara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu vurgulamak isterim.

Hocamız, bildirinin ana konusunu üç temel başlık çerçevesinde ele almaktadır. İlk başlıkta konuyu dil açısından inceleyerek “d-r-b” fiilinin Arapça'da farklı kullanım biçimlerini irdelemektedir. Bu bağlamda, Nisâ sûresi 34. âyetinde geçen “d-r-b” fiilinin yaygın biçimiyle fiziksel olarak “vurmak, dövme” anlamında kullanıldığını teyit etmektedir. Elbette bu bölümde, söz konusu görüşün gerekçe ve hikmetleri de kendi bakış açısından tutarlı açıklamalarla desteklenmektedir.

İkinci başlıkta ise konuyu şer'î yönden ele alan Hocamız, ilgili âyetin sebeb-i nüzûlünü, Hz. Peygamber'den âyetin beyanı sadedinde rivayet edilen hadisleri ve âyetle dile getirilen her bir tedbire dair İslâm bilginlerinin görüş ve yorumlarını değerlendirmektedir.

Bildirinin üçüncü ana başlığı, konuyla ilgili âyetin metodolojik açıdan incelenmesine ayrılmıştır. Bu kısımda, önce “beyan-ihhtiyaç” boyutuyla konu analiz edilmekte; ardından “d-r-b” ifadesinin esas itibarıyla şiddetle ilgisi olmadığını, aksine Arapça'da şiddet içeren eylemleri anlatan başka fiillerin bulunduğunu örneklerle açıklamaktadır. Dolayısıyla bu âyetin kadına şiddet bağlamında gündeme getirilmesini pek yerinde bulmamaktadır.

Hocamız’ın burada vurguyla öne çıkardığı, farklı bakış açılarından çeşitli şekillerde yorumlanabilecek bir tezi ise şu şekildedir: “Erkek kendisini güçlü hissetmek, kadın da kocasının güçlü ve güvenilir olmasını ister.” Bildiri sahibinin, İslâm’ın ana kaynakları üzerinden bir mesele tartışılırken bütüncül (holistik) bir yaklaşımın temel ilke olduğunu vurgulaması da oldukça isabetlidir. Öte yandan, literal anlamıyla nispeten bir şiddet boyutu içeren “darb” kavramını, rikkat (incelik), ihsan (iyilik), meveddet (sevgi) ve sekinet (huzur) gibi kavramlar temelinde geniş bir perspektifle açıklamaya çalışması da dikkate değer bir yaklaşımdır.

Bu meselede, bildiri sahibi özellikle kadının bir emanet olduğu ilkesinden hareket etmekte ve bu ilkenin ne anlama geldiğini açıkladıktan sonra “Diri Diri Toprağa Gömülmekten Cennetin Garantisi Olan Nimete: Kadın” başlıklı önemli bir tespitle bulunmaktadır. Bildiri, giriş kısmına benzer şekilde, bu tür konularda modernizmin olumsuz etkilerine dikkat çekerek sonlanmaktadır.

Bildirinin içeriği, ana başlıkları ve temel yaklaşımları üzerinden metin odaklı ve kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir. Nitekim ben de bu metinle ilgili birtakım notlar almış bulunmaktayım. Fakat vakit darlığından ötürü, konuyla ilgili kendi bakış açımı sunarken bu notlara ancak yeri geldikçe değinmeye çalışacağım. Bu doğrultuda ben, söz konusu meselenin bütüncül ve analitik bir kurguyla, birbirine bağlı dört aşamalı bir inceleme ve değerlendirme süreci izlenerek ele alınabileceğini düşünüyorum:

1. Konuyla ilgili âyet ve rivayetlerin literal/lafzî anlamları.

2. Bu nasların kendi iç bütünlüğü ve sosyo-kültürel zemini bağlamında anlamlandırılması.

3. Bu nasların fıkıh, tefsir, hadis, tarih gibi klasik İslâmî ilimler geleneğinde nasıl algılanıp doktrin hâline getirildiği.

4. Günümüzün değişen ailevî, sosyal ve ekonomik şartları bağlamında bu âyet ve rivayetlerin nasıl yorumlanıp uygulanacağı.

Elbette bu dört madde, oldukça geniş ve çok boyutlu tartışmalara kapı aralamaktadır. Ancak zaman elverdiği ölçüde, bu aşamaların her biriyle ilgili birkaç hususu kısaca dile getirmeye çalışacağım.

Birinci maddeyle, yani Nisâ sûresi 34. âyetle geçen “d-r-b” fiilinin literal/lafzî anlamıyla ilgili görüşümüz oldukça nettir; bu, hakikî anlamda fiziksel dardır. Dolayısıyla bu hususta bildiri sahibinin görüş ve açıklamalarına tamamen katıldığımı özellikle belirtmek isterim. Söz konusu âyetle ilgili olarak, bunun dışında “yolculuğa çıkma, evden uzaklaştırma, yalnızlığa mahkûm etme” gibi anlamlandırmaların, Saffet Hocamız’ın da geniş şekilde izah ettiği gibi, isabetsiz ve dayanaktan yoksun olduğu görülmektedir. Kaldı ki, biraz sonra değineceğim üzere, Kur’ân âyetlerini bu şekilde anlamlandırmak metodolojik açıdan da oldukça sorunludur.

İkinci maddeyle ilgili olarak da kısaca şunlar söylenebilir: Anılan âyetin lafzî anlamının muhataplara ne söylediği elbette önemlidir; ancak âyetin hem kendi iç sistematığı ve bütünlüğü hem de indiği sosyo-kültürel bağlam göz önüne alındığında ne ifade etmek istediği de bir o kadar önem taşır. Bu bağlamda, o dönemde konuyla ilgili geçmişten tevarüs edilip uygulanmakta olan algı ve teamüllerin ne olduğu, âyetin inişine ilk şahit olan sahâbenin onu nasıl anladığı ve uyguladığı, sahâbenin davranışlarında âyetin herhangi bir etkisinin bulunup bulunmadığı (varsa bu etkinin hangi yönde ve ne

ölçüde olduğu), konu çerçevesinde bu âyete yapılan atıflar, Hz. Peygamber'in kendi eşlerine karşı muamelesi ile eşlerini darbeden sahâbeye yönelik tutum ve tepkisi gibi hususlar da ayrıca belirleyici öneme sahiptir.

Kuşkusuz, bu konular bu çalıştayda örneklerini gördüğümüz çok boyutlu, çok disiplinli, derin ve kapsamlı çalışmaları gerektirmektedir. Yaptığım okumaların genel bir hasılası olarak bu konudaki izlenimim şu şekildedir: Her şeyden önce, âyetin indiği sosyo-kültürel ortamda toplumun çeşitli kesimlerine yönelik darp uygulamaları oldukça yaygın bir olgu idi. Özellikle belirli had suçları olmak üzere ceza hukuku yaptırımları ve eğitim ve terbiye amaçlı disiplin tedbirlerinin önemli bir kısmı genellikle darp şeklinde uygulanmaktaydı. Bu tür bir ortamda, kadınların, çocukların, köle ve câriyelerin darp edilmesi gündelik hayatın sıradan ve olağan bir parçası haline gelmişti. Üstelik bu uygulamaların çoğu zaman meşrû bir sınırı ve ölçüsü de söz konusu değildi. Kadın ve çocuklara yönelik darp olgusu, bugün bile toplumun bazı kesimlerinde yaygın bir uygulama olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, Nisâ sûresi'nin 34. âyeti, kadınların darp edilmesiyle ilgili toplumda yeni bir hüküm getirmiş değildir. Aksine, bağlamı ve üslûbuyla zaten toplumda kanıksanmış, kökleşmiş, gerekçesiz ve ölçüsüz biçimde uygulanan yaygın bir pratiği sınırlayıcı ve frenleyici bir nitelik taşımaktadır.

Gerçekten de bu âyet, içerdiği *tedip* unsurları bakımından dikkat çekicidir; hatta özellikle kadınlar açısından şok edici gibi görünse de elimizde, âyetin toplumun herhangi bir kesiminde özel bir tepki, heyecan veya infial dalgası oluşturduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'den de bu âyet indikten sonra kadınlara muamele ve onlara yönelik darp olgusuyla ilgili hissedilir bir tutum değişikliğine gittiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu âyetin inişinden sonra Hz. Peygamber'in, "Ben şimdiye kadar eşlerinizi dövmeyin, çünkü dövenleriniz hayırlılarınız değildir diyordum; şimdi bu âyet geldi ve bu konuda izin çıktı; artık eşlerinizi dövebilirsiniz" şeklinde bir beyan veya tavır değişikliğine gittiği de sabit değildir. Aksine, Hz. Peygamber vefatına kadar kadınlara iyi davranılmasını telkin etmiş ve onlara yönelik darp uygulamalarını hiçbir zaman tasvip etmediğini her fırsatta ortaya koymuştur.

Benzer bir durum sahâbe için de geçerlidir. Kaynaklarda, "Şimdiye kadar Hz. Peygamber bizi frenliyordu, artık izin çıktı; eşlerimizi istediğimiz gibi dövebiliriz" şeklinde bir söylem veya buna benzer bir davranış değişikliği sergilediklerine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır.

İnsanların bir başkasına fiziksel şiddet uygulaması genellikle öfkeye kapıldıkları sırada gerçekleşir. Özellikle eşe yönelik şiddet vak'alarında bu duruma daha sık rastlanır. Dolayısıyla insanlar böyle bir ruh hâlindeyken işin nereye varacağını pek hesap edemezler. Bu tür davranışlar çoğu zaman pişmanlıkla son bulsa da ne yazık ki iş iştin geçmiş olur.

Âyette ise ilk başvurulacak yolun fiziksel müdahale olmadığı, konunun öncelikle oturup konuşularak çözülmesi, bu da mümkün olmazsa bir süre ayrı kalınarak öfkenin yatıştırılması öngörülmektedir. Böylece öfkenin yol açtığı hezeyanın sürece yayılarak geçmesine imkân tanınmakta ve şiddetin en önemli kaynağı büyük ölçüde ortadan kaldırılmaktadır. Burada eşini seven ve onunla beraberliği devam ettirmeyi arzulayan bir kimse ilk tedbirleri uyguladıktan sonra bunlar yeterli olmadı, eşimi bir de salim kafayla

şöyle bir döveyim demez. Bu yüzden âyetin aslına darbı frenleyici bir etkisinin olduğu kesindir.

Hız. Peygamber’in bu meseleye ilişkin beyan ve uygulamaları, zaman içinde iyileşme yönünde bir iklim değişikliğinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Rivayetler, özellikle Mekke ve Medine dönemleri arasında kadınlar lehine belirgin farklılıklar yaşandığını göstermektedir. Öyle ki bazı sahâbiler, bu değişimden rahatsızlık duymuş ve Hız. Peygamber’e gelerek, kadınların darp edilmemesi ve onlara iyi davranılması yönündeki tutum ve telkinleri sebebiyle eşlerinin kendilerine başkaldırdığını, bu yüzden de onları disipline edemediklerini söyleyerek şikâyetle bulunmuşlardır (Ebû Dâvud, “Nikâh”, 41).

Bu konuda Abdullah b. Ömer’in şu sözleri oldukça dikkat çekicidir: “Biz Peygamber zamanında, hakkımızda bir vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlara ağır söz söylemekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan sakınırdık. Fakat Hız. Peygamber vefat edince biz de onlara çok söz söyler olduk ve onlara karşı kusurumuz arttı.” (Buhârî, “Nikâh”, 81; İbn Mâce, “Cenâiz”, 65). Bu ifadeler, Hız. Peygamber’in hayattayken kadınların haklarını korumak ve onlara iyi davranılmasını sağlamak adına nasıl bir hassasiyet gösterdiğini yansıtmaktadır.

Kadınlara yönelik muamele ve darp olgusu karşısında Hız. Peygamber’in tutumu ve uygulamaları, bizim için gerçekten ideal bir örnek teşkil etmektedir. Hız. Âişe’nin tanıklığıyla sabittir ki, Hız. Peygamber hayatı boyunca hiçbir kadına, hiçbir hizmetçiye el kaldırmamış, hiçbir şey eliyle vurmamıştır (Müslim, Fedâil, 79). O, daima kadınlara iyi muamele etmeyi emir ve tavsiye etmiş, kadınların Allah’ın bir emaneti olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca hayırlı kişilerin kadınlara iyi davrananlar olduğunu, eşlerini darp edenlerin ise hayırlı kimselerden sayılamayacağını belirtmiştir (Ebû Dâvud, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; “Nikâh”, 51). Resûl-i Ekrem’in “Sizden biri, hanımını köle döver gibi döver de günün sonunda onunla aynı yatağı nasıl paylaşır?” sözü (Buhârî, Nikâh, 93) hanımlara yönelik şiddeti tasvip etmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Kendisine danışan kadınlara, eşlerini döven erkeklerle evlenmemelerini tavsiye etmesi de bu konudaki tutumunu göstermesi açısından son derece dikkat çekicidir (Müslim, “Talâk”, 36).

Hız. Peygamber’in aile hayatıyla ilgili rivayet edilen bir olay, bu âyetin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda bize ışık tutmaktadır. Bilindiği üzere Hız. Peygamber, evlilik hayatında eşleriyle zaman zaman ufak tefek dargınlıklar yaşasa da onlara asla el kaldırmamış, hatta kırıcı ve incitici hiçbir söz söylememiştir. Bir keresinde de eşlerinin hoşlanmadığı tutum ve tavırları sebebiyle onlardan uzun bir süre ayrı kalmış, buna rağmen âyetle kendisine tanınan ruhsata rağmen hiçbir şekilde darp uygulamamıştır.

Daha da ilginç olan, gerek Hız. Peygamber’in kendi eşleriyle ilgili meselelerde gerekse sahâbenin Hız. Peygamber’le bu meseleler çerçevesinde yaptığı müzakerelerde, söz konusu âyete atıf yapıldığına dair bir bilginin elimizde bulunmayışıdır. Benzer şekilde, Hız. Peygamber’in ailevi problemlerin çözümü için bu âyetle geçen tedbirlerin aynı sıra ve keyfiyette uygulanmasını emir veya tavsiye ettiğine dair de herhangi bir rivayete rastlanmamaktadır. Bu durum, en azından söz konusu âyet-i kerîminin Asr-ı saâdet’te nasıl anlamlandırılıp uygulandığına dair belli ölçüde bir kapalılık (ışkâl) bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Belirtmek gerekir ki, anılan ilişkilendirilebilecek bir ifade Vedâ Hutbesi’nde geçmektedir. Burada Resûl-i Ekrem, kadınlara iyilik ve hayırla muamele edilmesi ile

kadınların erkekler üzerindeki hakları ve erkeklerin de kadınlar üzerinde hakları bulunduğunu açıklarken şöyle buyurmuştur: “Onların, sizin yataklarınıza sevmediğiniz bir adamı almamaları ve namuslarını korumaları, sizin onlar üzerindeki haklarınızındır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa onlara hafifçe (gayri müberrih) vurun” (Müslim, Hacc, 19). Tirmizî’nin rivayetinde ise bu husus şu şekilde geçmektedir: “Onlar açık bir çirkinlik işlemedikçe onlara iyi davranmaktan başka hakkınız yoktur; eğer (böyle bir çirkinlik) işlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde (gayri müberrih) vurun. Eğer itaat ederlerse, onlara karşı aşırı gitmeye bahane aramayın” (Tirmizî, “Rada’, 11”). Özellikle Tirmizî’nin rivayetinde geçen ifadeler, Nisâ sûresi 34. âyetinin muhtevasıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Bu yüzden de klasik literatürde bu âyete anlam verilirken, “mutlakın mukayyede hamli” olarak bilinen fıkıh usulü prensibinden yararlanılır ve hadislerdeki “gayri müberrih (hafifçe, şiddetli olmayacak tarzda) vurma” kaydı da bu çerçevede dikkate alınır.

Öte yandan, âyet ve hadisler dikkatlice incelendiğinde, aralarında kısmî içerik farklılıklarının yanı sıra önemli bir bağlam farkının da bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira âyet-i kerîme, kadının nüşûzu (evlilik hukukuna aykırı davranması) durumunda başvurulacak tedbirleri açıklarken, hadisler bu tedbirleri kadının iffetsiz davranışlarıyla ilişkilendirmektedir. İslâm hukukunda da bu iki ayrı duruma farklı yaptırımlar öngörüldüğü mâlûmdur.

Anlaşılabacağı üzere, Hz. Peygamber’in söz ve uygulamaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kadınlara yönelik darp uygulamalarına her zaman olumsuz yaklaştığı ve kadınların toplumsal statülerini iyileştirmek için köklü bir dönüşüm başlattığı âşikârdır. Ancak İslâm dini, içki ve kumar gibi birçok örnekte görüldüğü üzere tedrîcî bir yaklaşımı esas alarak, toplumun derin köklere sahip örf ve alışkanlıklarını bir anda değiştirmek yerine kademeli bir dönüşümü tercih etmiştir. Bu yöntemle, kadınlar ve diğer zayıf kesimlere yönelik olumsuz uygulamaları toptan yasaklamak yerine, toplumsal algıyı olumlu yönde dönüştürmek suretiyle zamanla ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Böylece, değişimin daha kalıcı ve sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır.

Müzakeremizin üçüncü değerlendirme boyutu, ilgili âyetin klasik gelenekte nasıl algılanıp yorumlandığı ve bu yorumların özellikle fikhî açıdan doktrinleşme sürecine nasıl dahil edildiğiyle ilgilidir. Bu çerçevede de birkaç noktaya değinmek mümkündür. Şunu hemen belirtelim ki, klasik literatürde yani tefsir, hadis ve fıkıh geleneğinde Nisâ sûresi 34. âyetinde geçen “darp” tedbiri mutlaka uygulanması gereken bir “vücûbiyet” olarak algılanmamıştır. Bilakis bu âyetin öngördüğü hüküm genellikle mubah, ruhsat gibi kavramlarla ifade edilen bir cevaz hükmü olarak anlaşılmıştır. Hatta fıkıh eserlerinde bu tedbirin uygulanmasının mümkün mertebe tercih edilmemesi yönünde kuvvetli bir eğilim mevcuttur. Bu yönüyle âyetin hükmünü “hilafü’l-evlâ” veya daha alt mertebede “kerahat” olarak belirtmek de mümkündür. Nitekim İmam Şafîî darp tedbirinin uygulanmamasının daha doğru olacağı, bazı fakihlerin de ayın kanaatte olduğunu belirtmiştir. Kaynaklarda Âtâ, İbn Arabî gibi fakihlerden de kadının her halükârda dövülmemesi yönünde görüşleri nakledilmektedir.

Fıkıh eserleri bağlamında ifade etmek gerekirse, bildiride de vurgulandığı gibi, bu âyet daha çok evlilik hukuku çerçevesinde nüşûz bağlamında ele alınmıştır. Nüşûz, İslâm aile hukukunda kadının evlilik hukukuna riâyet etmemesi ve evlilik birliğini

sürdüremeyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi anlamına gelen önemli bir kavramdır. Bu kavram, özellikle nafaka hükümleri açısından da ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak Saffet Hocamız’ın bildirisinde *nüşûz* olgusuna daha dar ve sınırlı bir anlam yüklenmiş, bu durumun mutlaka psikolojik bir boyut içerdiği varsayılmıştır. Buna göre *nüşûz*, kadının kocasını değersizleştirmek amacıyla uyguladığı psikolojik şiddet olarak tasavvur edilmiştir.

Kavramın bu şekilde yorumlanması, âyette *nüşûz* için öngörülen tedbirlerin açıklanmasını bir ölçüde kolaylaştırır da klasik literatürde *nüşûzun* çok daha geniş bir anlam çerçevesine sahip olduğu görülmektedir.

Fıkıh eserlerinde kadının kocasına tepeden bakması, kendini ondan üstün görmesi ve ona karşı diklenmesi, Saffet Hocamız’ın belirttiği anlamda *nüşûz* örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, kadının kocasının rızası ve geçerli bir mazeret bulunmaksızın evden çıkması; kocasından izinsiz veya mahremsiz yolculuğa çıkması; kocasıyla birlikte seyahat etmeyi ya da onun cinsel isteklerine cevap vermeyi reddetmesi; ev dışında bir iş veya meslek icra etmesi; kocasının izin vermediği kişileri eve alması; maddî veya manevî temizliğe gereken özeni göstermemesi; koku sürünmemesi; kocasına karşı asık suratlı davranması; önceden yumuşak konuşurken sonradan kaba cevaplar vermesi; farz ibadetleri yerine getirmemesi; kocasının itirazına rağmen nâfile ibadetlerle meşgul olması ve kocasının malını koruma konusunda gerekli dikkati göstermemesi gibi hâller de *nüşûz* gerekçesi kapsamında değerlendirilmiştir.

Şu hâlde fıkıh doktrini bakımından *nüşûz*, yalnızca kadının evlilik hukukunun gerektirdiği tutum ve rollere geri dönmesini sağlamaya yönelik bir disiplin tedbiri değildir. Aynı zamanda, kocanın nafaka yükümlülüğünün sabit olması açısından da bir kriterdir. Bu yüzden *nüşûza* yol açan sebepler, oldukça geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu sebeplerin âyetteki disiplin tedbirleriyle ilişkilendirilmesi hâlinde ise *nüşûza* bağlı darp gerekçeleri, bildiri sahibinin öngördüğünden çok daha geniş bir uygulama alanı oluşturmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, darbin gerekçesini oluşturan *nüşûz*, bildiride belirtilen çerçeveye sınırlı olarak anlaşılsa bile, kocasına bilinçli bir şekilde psikolojik şiddet uygulayan bir eşin darb yoluyla “normal” hale geleceğini tasavvur etmek ne derece gerçekçi olur? Aslında evliliğin bu noktaya gelmiş hali fıkıhta *şikak* ve *talâk* aşamasına tekabül etmektedir.

Müzakere edeceğimiz son madde ise bu âyetin günümüzde nasıl yorumlanıp anlamlandırılacağı konusuyla ilgilidir. Bu âyetin çağımıza yönelik mesajını hakkıyla kavramak için, disiplinler arası iş birliği temelinde yürütülecek çok yönlü, derinlemesine ve bütüncül araştırma ile değerlendirmelere ihtiyaç duyulduğunun bilincindeyim. Bununla birlikte, konuyla ilgili yaklaşımı genel bir çerçeve olarak kısaca paylaşmak isterim.

Bir kez daha vurgulamak isterim ki, âyetin literal anlamıyla ilgili olarak çağdaş dönemde öne sürülen -bu toplantıda Yunus Vehbi Yavuz Hocamız’ın bildirisinde de bir örneğini gördüğümüz- farklı anlam önerilerini hem içerik hem de bağlam ve yöntem açısından isabetli bulmamaktayım. Bu konuda, değerli Yunus Vehbi Hocam’a duyduğum hürmetle şunları ifade etmek isterim: Günümüzde Kur’ân âyetleri tefsir edilirken onlara vahiy asrında olmayan yeni lügat veya terim anlamları atfetmek isabetli bir yöntem

değildir. Ancak, bunların farklı zaman ve şartlara göre te'vili, yani yorumlanması mümkündür. Nitekim bu konuda İmam Mâtürîdî'nin tefsirci hocalarımızın daha iyi bildiği son derece anlamlı bir sözü vardır: "*Tefsir sahâbeye, tevil ise fukahaya aittir.*" Bu söz şu anlama gelmektedir: Bizler, Kur'ân âyetlerine, Peygamber Efendimiz ve sahâbenin yaşadığı ilk asırlarda getirilen tefsirlerin anlam çerçevesini aşan tamamen yeni mânâlar veremeyiz. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'in evrensel ve çağlar üstü olması özelliğine aykırı bir durum da değildir. Kur'ân-ı Kerîm, ana dili Arapça olan ve Arapça'yı en iyi bilen bir topluluğa inmiştir. Onlar, âyetlerin hem dilsel hem de sosyo-kültürel bağlamını çok iyi bilmektedirler. Dolayısıyla, Kur'ân âyetlerinin ilk temel anlamlarını onlar kadar bilen kimse yoktur. Bu anlamlar, özellikle rivayet tefsirleri tarafından birebir kayıt altına alınmıştır. Âyetlerin temel harfi anlamlarını bu şekilde muhafaza etmekle birlikte, bunları çağlara göre yorumlayabilir ve bunlardan ictihad yoluyla yeni hükümler çıkarabiliriz. Meselâ nüûzun temel terim anlamı değişmez, ancak gerekçeleri ve muhtevasıyla ilgili her dönemde değişen sosyo-kültürel şartlara göre yeni değerlendirmeler yapabiliriz. Bu konuda gerektiğinde makâsıdî yorumlar da yapabiliriz. Aynı şey "darp" olgusu için de geçerlidir. Bunun zahirî kök anlamında bir değişikliğe gidemeyiz, ancak onun hangi durumda ne anlama geldiğine ne zaman ve nasıl uygulanacağına dair yeni ictihadlar geliştirebiliriz. Bu uygulamanın geleneksel toplumlarda beklenen maslahat ve gayeyi gerçekleştirme potansiyeline sahip olsa da bunun günümüz şartlarında nasıl algılanıp sonuç doğuracağını yeniden değerlendirebiliriz. Ayrıca, bu uygulamanın İslâm karşıtları için nasıl bir menfi propaganda ve istismar aracına dönüştürüleceğinin yeni bir muhasebesini yapabiliriz. Bunları söylerken, yanlış anlaşılmasın; konuyu teknik anlamda bir tarihselci veya modernist bakış açısıyla ele almış değilim, zira kendimi genel anlamda oldukça muhafazakâr bir konumda görüyorum. Bu yüzden burada söz konusu âyetleri yorumlarken Hz. Peygamber'in bu konudaki tutum ve tatbikatına aykırı bir söylem içinde bulunmuş olmuyorum. Çünkü baştan beri birçok vesileyle belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber'in genel tutumu hep kadınlara darp uygulamasını tasvip etmediği yönünde olmuştur.

Bu noktada Saffet Hocam'a küçük bir itirazım olacaktır. O haklı olarak bir nasla amel edilebilmesi için onunla ilgili bir beyanın gelmesi gerektiğini söylemektedir. Demek istediği bu âyetle amel edildiğine göre onun tam mânâsıyla beyan edilmiş olması gerekir. Gerçekten de bir âyetin uygulanabilmesi için beyan edilmiş olması şarttır. Bununla birlikte, fıkıh usulünden bildiğimiz ve fûrû örneklerinde de karşılaştığımız üzere, beyânın farklı dereceleri ve aşamaları bulunmaktadır. Kimi zaman mücmel bir ifade beyanla müfesser hâle gelirken kimi zaman da müşkile dönüşür ve bu şekilde kalabilir.

Örneğin ribâ konusu buna bir örnektir. Fakihler, ribânın yirmiye yakın illetini belirlemişlerdir. Özellikle alışveriş ribâsının bazı hadislerle beyan edildiği, fakat bu beyanın müşkil düzeyinde kaldığı yönünde görüşler mevcuttur. Hz. Ömer'in, "*Hiz. Peygamber vefat etmeden önce riba gibi bazı konuları açıklamış olmasını kırmızı develere tercih ederdim.*" şeklindeki sözü de meşhurdur. Şu hâlde amel için beyan gerekli olsa da beyana rağmen belli ölçüde kapalılık veya işkâl durumu devam edebilir.

Ben bu âyeti de bu çerçevede değerlendiriyorum. "Darp" kelimesinin sözlük anlamı açıktır; ancak bu anlamla Hz. Peygamber'in tutum ve uygulamaları arasında bir işkâl

bulunduğu görülmektedir. Burada teknik anlamda “mücmel” bir durum yoktur; çünkü “darp” kelimesinin anlamı herkesçe mâlumdur. Fakat Hz. Peygamber bunu bizzat uygulamamış ve uygulayanları da “*Bunu yapanlar, hayırlı kimseler değildir.*” diyerek uyarmıştır.

Bu çerçevede Ali Akpınar Hocam’a da küçük bir katkı sunmak isterim. Hocam, müzakeresinde Peygamberimiz’in aile içi ilişkilerinde hiçbir zaman “darb” aşamasına gelinmediğini, sorunun daha önceki merhalelerde çözüldüğünü söylüyor. Bu görüşe tam olarak katılamıyorum. Çünkü benim anladığım kadarıyla Peygamberimiz, zevceleriyle yaşadığı olayda tüm bu merhaleleri geride bırakmış; hatta onlara boşanma teklifinde bulunarak, “*Dilerseniz mallarınızı vereyim, ayrılın*” demiştir. Elbette, onlar Peygamberimiz’in nikâhında kalmayı tercih etmişlerdir. Hepimizin bildiği üzere boşama nüşûzla ilgili bütün aşamalar tamamlandıktan sonra gündeme gelen bir uygulamadır. Hz. Peygamber’in konuyla ilgili beyan ve uygulamalarını bütüncül bir şekilde değerlendirdiğimde ise hangi aşamada olursa olsun eşlerine böyle bir tedbiri hiçbir zaman uygulamayacağı kanaatindeyim. Dolayısıyla, âyetin literal anlamıyla Hz. Peygamber’in söz ve uygulamaları arasında -en azından zahiri bakımdan- bir çelişki (teâruz) görülmektedir. Fıkıh usulünde bu duruma “teâruzü’l-edille” adı verilir. Bir konuda giderilmesi zor bir teâruz bulunması da orada bir “ışkâl” olduğunu gösterir.

Evet baştan beri yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere erkeklerin eşlerini uslandırma yöntemi olarak darp uygulaması kadimden beri mevcut olup âyetin indiği toplumun sosyo-kültürel ortamında da bu kanıksanan bir durumdu. Tekraren söylemek gerekirse âyetin kendi için bütünlüğü ve bağlamı ve Hz. Peygamber’in bu konudaki tutum ve yaklaşımı bunun dinin olmazsa olmaz bir emri veya unsuru değil, aile düzenini kurtarmak adına başka çare ve tedbirler denendikten sonra toplumsal algıya göre olumlu etki yapacağı varsayılan durumlarda en son başvurulabilecek bir ruhsat hükmü olduğunu göstermektedir. Klasik fıkıh geleneğinde de az çok bu anlayışı gözeden bir doktrin geliştirildiğini söylemek mümkündür. Ama konuyu günümüz şartlarına göre değerlendirdiğimizde aile kurumunun gerek kültürel zemin gerekse hukukî çerçeve bakımından klasik yapısından çok farklı bir yapıya evrildiğini görmekteyiz.

Bu yapı içinde aile bireyleri arasındaki roller, iş bölümleri ve yetkiler eskisine göre bambaşka bir hal almıştır. Klasik kavvâm ve nüşûz kavramlarının muhtevası da buna göre oldukça değişime uğramıştır. Ne klasik kavvâm ne de nüşûz artık eski anlamını taşımaktadır. Bir başka önemli nokta, eski dönemlerde ailenin kurulması, bozulması ve aile içindeki yetki ile sorumlulukların tamamen aile içinde belirlendiğidir. Evlilik, erkekle kadının veya en fazla kadının velilerinin dahil olduğu özel bir hukuk ilişkisi olarak doğmakta, evliliğin sona ermesi ise çoğunlukla kocanın ya da kadının inisiyatifiyle özel bir şekilde gerçekleşmekteydi. Ailenin düzeninin sağlanması ve geçiminin temin edilmesi gibi tüm sorumluluklar genellikle kocanın uhdesinde bulunuyordu. Bu konularda kamunun katkı ve müdahalesi oldukça sınırlı olduğu için, aile düzenini sağlayıcı disiplin tedbirlerini uygulama yetkisi de yine aile reisi olarak kocanın yetkisindeydi. Koca, bu tedbirleri uygularken bir kamu yöneticisi veya hâkim rolüyle hareket etmek ve meseleyi her yönüyle tartıp en uygun olanı takdir etmekle yükümlüydü. Bu konuda onu sınırlayan bir hukukî mevzuat da vardı. Buna rağmen klasik dönemde nüşûz prosedürünün usulüne uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadığından

pek emin değilim. Nitekim nüşûzun kapsamının ne kadar geniş tutulduğuna daha önce değinmiştim. Ancak günümüz toplumlarında bu durum büyük ölçüde değişmiş, aile kurumuyla pek çok yetki ve sorumluluk aileden kamuya geçmiştir. Diğer yandan, kadın ve erkeğin aile içindeki rol ve sorumluluklarında da büyük değişiklikler yaşanmıştır. Daha da önemlisi, kadının koca tarafından disipline edilmesi anlayışı günümüzde aile hukukundan doğan bir hak ve yetki olarak değil, aksine hukuka, insan haklarına ve özel bağlamda kadın haklarına aykırı bir şiddet olgusu olarak algılanmaktadır. Bu hem toplumsal algı hem de hukuki düzenlemeler açısından böyle kabul edilmektedir. Günümüz kadınları, bu yöntemi kendilerini ıslah edecek, bu şekilde aileyi kurtaracak bir tedbir olarak görmekte değil, sebebi ve şiddeti ne olursa olsun bunu aile hayatını sürdürmeyi zorlaştıracak fena bir muamele olarak kabul etmektedirler. Günümüzde kadına şiddet belki eskisinden çok daha fazla bir şekilde devam etmektedir, ancak bunun gerekçesi aile birliğini sağlamak değil, insanların kişilik zaafları, dinî değerlerden ve ahlâkî olgunluktan uzak olmalarıdır. Müzakere ettiğimiz âyetin anlam ve sınırları konusunda hiçbir bilgisi olmayan, kişilik olarak şiddete yatkın olup dinî ve ahlâkî bakımdan da frenleyici donanımlara sahip olmayan kişilere bu yetkinin dinin bir hükmü olarak verilmesi durumunda sonuçlar çok daha vahim olacaktır.

Bu durum, İslâm karşıtı bazı grupların İslâm dininin genel anlamda şiddete kapı araladığı yönündeki ithamları için de kullanışlı bir istismar aracı haline gelecektir.

Günümüzde çevremize baktığımızda, kocanın eşini dinin bir cevazı olarak dövebileceği düşüncesini çocuklarımıza, eşlerimize hatta dinî konularda belirli bir eğitim görmüş yakınlarımıza ve hanımlarımıza bile izah etmekte zorlanıyoruz. Çünkü eski dönemlerin aksine, günümüz insanı için dayak, pozitif sonuç verecek bir disiplin ve ıslah aracı olarak kabul edilmemektedir. Hatta günümüz insanı, darbı bir ceza hukuku yaptırımı olarak algılamaya da hayli yabancıdır. Bu yüzden şahsî kanaatim, âyetin meâlini verirken onu bilindik literal anlamı dışında mânâlandırmamalıyız. Ancak, âyetin hem nazil olduğu topluluklarda hem klasik dönemde hem de günümüzde nasıl anlaşılıp anlamlandırılacağı konusunda daha analitik ve bütüncül bir yorumlama yöntemi benimseyebiliriz. Bunu yapmamız bizi modernist veya tarihselci yapmaz. Tam tersine, bu anlayışın baştan beri ifade ettiğimiz üzere Peygamber Efendimiz'in yolunu izlemek ve usulünü benimsemek anlamına geldiğini belirtmek isterim. O ne buyuruyorsa, başımız gözümüz üzerinedir. Ancak Hz. Peygamber, bu âyeti böyle anlayıp tatbik etmiş olup, ben de âyette bir tür işkâl olduğu için Peygamberim nasıl anlamışsa öyle anlamayı tercih ediyorum. Günümüz şartlarında bunu bu şekilde anlamamız, makâsıdı itibarıyla daha uygun olduğunu göstermektedir. Konuyu bu şekilde yorumlamada da bir mahzur olmasa gerek.

GENEL MÜZAKERE

Oturum Başkanı: Müzakerelerinden dolayı Hacı Mehmet Günay Hocamıza teşekkür ediyoruz. Değerlendirmelerini yaptı, kendi kanaatlerini belirtti. Muhafazakâr duruşunu da beyan etmiş oldu. Şimdi genel müzakerelere başlayalım.

Ar. Gör. Fatma Zehra ERDOĞAN: Söyleyeceğim çok şey var ama sınırlandırayım. Hocam az önce bir hadis de zikredildi, darp ifadesi var. Bu odadan çıkalım, şiddet gerçeği var. Dün çok kıymetli Feyza Hocam sahabe arasındaki şiddet olan olaylarını bize naklettiği için sanki kendisine bir tarafmış gibi eleştirilerde bulunuldu. Feyza Hoca olan durumu söyledi. Dün bütüne yakın hocamız eleştirdi. Hocam sizin ifade ettiğiniz gibi; gördük ki bu durum o toplumda vardı, tıpkı bu toplumda olduğu gibi. Siz darp konusunu Allah Teâlâ sınırlandırdı şeklinde ifade ettiniz. Dünkü hocalarımızın böyle bir şey yok ya da birkaç tikel olayı genelleştiremezsiniz ifadeleri bugün öne çıktı, diye düşünüyorum. Mehmet Hocam itaat, nüşûz, kavvâmlıktan bahsetti ve “darp”ın kapalı olduğunu ifade etti. Bu kadar kapalı olan bir âyet muhkem midir, müteşâbih midir? *قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ* şeklinde bir muhkemlik mi? Yoksa *الْعَرْشُ اسْتَوَى* şeklinde bir müteşâbihlik mi? Nüşûz kelimesi âyette kadın için de erkek için de kullanılıyor. Erkek için anlamı geçimsiz iken kadın için anlamı itaatsiz olarak ifade ediliyor. Da-ra-be, ke-te-be, na-sa-ra kelimeleri Arapça’da kadın ve erkek için de aynı anlama gelirken nüşûz kelimesinin farklı olmasının gerekçesini merak ediyorum. Efendimiz’in “Sizden biri cârîyelerini dövdüğü gibi hanımlarını dövmeye devam mı edecek?” ifadesi şiddetin vâki, hâlihazırda zaten var olduğunu ifade etmiyor mu? Sene 2024 iken şiddet vak’alarında kadınların %20’sinin hukuk yoluna başvurduğu, şiddetin %20 oranında aile dışına çıktığı göz önüne alındığında Feyza Hocam’ın verdiği birkaç örneği %20’ye vurursak, kalan %80’nini görmezden gelmenin çok mümkün olacağını düşünmüyorum. Hocamız fıkhıta nüşûz ifadesinin kaşını kaldırmadan yemeği tuzlu yapmaya kadar değişkenlik arz ettiğini ifade etti. Kaşını kaldırmak nüşûz olarak ifade edilirken “darp” kelimesinin burada fiziksel şiddet anlamında algılanmamasını merak ediyorum. Dayak yiyen, susturulan, öldürülen kadinken, sorgulanan da kadın oluyor. Ne zaman dönüp de erkeklerin eğitime, sorgulanmasına, neden bunu yaptığının yönelik bir soru işaretimiz olacak? Hocam, dün bu çalıştayın yapıldığı akşam Şanlıurfa’nın bir ilçesinde, bir kadın öldürüldü. Bu olaylar tikel değil, bu olaylar gerçekleşiyor. Biz bunun için ne yapabiliriz? Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN: Çağdaş bir problem olarak şiddetin tanımı açısından değerlendirildiğinde, Kur’ân-ı Kerîm’de ve Sünnet’te yer alan celde de şiddet olarak mütalaa edilir. Bunu devlet uygulasa da çağdaş insan algısı, kabul etmiyor. Ancak fiiliyatta seküler ve insan haklarına önem verdiğini iddia eden devletler de bunu uyguluyor, çeşitli şiddet yöntemlerini kullanıyorlar. Savaşlarda zaten neler yapıldığını görüyoruz ama böyle bir algı var. Eğer şiddetten söz edeceksek bunun ucu yine Kur’ân’a ulaşacak. Bu iş burada bitmeyecek. Yatağı ayırmak da şiddet sayılacak, devamı gelecek. Şimdi Hocam’ın tebliğini okuduktan sonra Kur’ân-ı Kerîm’de tarihsel olarak nasıl anlaşılmış diye beşinci asrın sonuna kadar yazılmış olan tefsirlere kronolojik olarak baktım. Gördüğüm kadarıyla bütün tefsirlerde bu mesele vurmak olarak anlaşılmış.

Şimdi ulemâ bunu böyle anlıyorsa, onların nasıl anladıklarını göz ardı edemeyiz. Bu önemsiz bir şey değil. Tarihte bir anlama problemi meydana gelmişse bunun sebeplerini anlamlı bir şekilde izah etmek lazım. Hocam, fakihler arasında görüş farklılığı olduğunu söyledi. Kişisel, dönemsel farklılıklar var. Eğer “darabe” fiilinin anlaşılmasında farklılıklar olsaydı, bizim tercihimizin tarihî bir mesnedi olabilirdi. Kelimenin anlaşılmasında başından sonuna kadar önemli bir farklılık yoksa, bu bize önemli bir şey söyler.

Saygıdeğer Hocam bir anlam tercihinde bulundu. Anlam tercihinde baktığımızda, tarihsel olarak sözcüklerin oluşum süreci açısından iki önemli şey var. Birincisi kelimenin ömrüne istinat eden anlam genişlemesidir. Kelime ne kadar eskiyse, anlam alanı o kadar genişler. Mecaz olarak kullanılır, farklı anlamlarda kullanılır. Zamanla farklı anlamlar ortaya çıkabilir. İkincisi ise sözlük derlemeleri yapılırken kelimelerin hangi kabile tarafından nasıl kullanıldığına dair genelde kayıtlar düşülmemiş. Kayıt düşülmediği için de yaptığımız tercihin Allah Resûlü döneminde sahâbî zihnindeki anlam olup olmadığı belli değil. Dolayısıyla burada bizim açımızdan tarihsel anlamda bir tikanıklık söz konusu olacaktır. Günümüze göre şu anlam daha yakışır, bunu tercih edelim dersek ilmî açıdan elimizdeki verilerle bunun alt yapısını oluşturmak mümkün gözüküyor. Burada bir sorun yok mudur? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Adem APAK: Hocam tebliğin başında ifade etti. Hakikat kelimesi çok sıkıntılı bir kelimedir. Dolayısıyla bu zimnen bu işin hakikatini ben söyleyeceğim şeklinde bir iddiadır. Bu bir tez de olsa, tebliğ de olsa buna itiraz edilmesi gerekir. Daha sonra konuşan konuşmacılar başka hakikatleri dile getirdiler. Dolayısıyla âyetin üzerinde düşünceler, değerlendirmeler şeklinde hakikat, biraz bizim ilmî akademik çalışmalar açısından sanki kullanmamamız gereken bir ifadedir diye düşünüyorum. Hocama bu âcizâne teklifi yapmak istiyorum. Bir diğer husus ise savunmacı anlayış bizi savunmaya götürebiliyor. Zeynel Hocam bu savunmacı anlayışı çok şükür diyerek ifade ettiler. Elbette ateistler sadece bunu düşünmüyor. Sanki ateistler, sadece bu âyetteki lafzı düşünüyor gibi bir anlayış var. Onlara bakarak tavır almak, kendi seviyemizi düşürebilir diye düşünüyorum. Dolayısıyla ayağımız sağlam olmak üzere ilmin kaynaklarına metodoloji ile gidebilsek daha iyi olur. Diğerleri ne der, mahalle ne der korkusu bizim aslî zenginliğimizi kaybettirir diye düşünüyorum ve bütün hocalarımı hürmetle selamlıyorum.

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ: Öncelikle bildiri sahiplerine teşekkür ederim.

Nisâ Sûresi 34. Âyetinin Yorumu: Öyle görünüyor ki, Nisâ sûresi 34. âyetinde geçen “onlara vurun” (واضربوهن) ifadesi daha sahâbe döneminden itibaren tartışma konusu olmuş ve farklı görüşler ortaya konulmuştur. Nitekim sahâbeden Abdullah b. Abbas’ın bu vurma işinin misvak (sivak) gibi küçük bir nesneyle sembolik vurma şeklinde gerçekleştirilmesi yönündeki yorumu, tam da bunu göstermektedir. Öyleyse âyetteki “onlara vurun” ifadesi tıpkı Hz. Eyyûb’un yeminini yerine getirmesi için “Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol” (Sa’d 38/44) âyetinde belirtilen sembolik bir vuruş olarak anlaşılabilir. Demek ki âyetteki “onlara vurun” (واضربوهن) ifadesinden kaba bir dövme anlaşılmadığı ortadadır. Dinin esas uygulayıcısı olan Hz. Peygamber’in vurmak veya dövmek şeklinde bir uygulamasının bulunmaması ve sahâbe

arasında da bunun sembolik bir uygulama şeklinde anlaşılması, Kur’ân’da geçen ifadenin mutlak uygulanması gereken bir emir anlamı taşımadığını gösterir.

Aile İçi Sevgi ve Merhamet: İmam Mâtürîdî bu âyeti aile içi münasebetlerle ilgili diğer âyetlerle birlikte değerlendirmektedir. O, özellikle Rûm sûresi 21. âyetinde geçen karı-koca arasında bulunması gereken “sevgi ve merhamete” dikkat çekmektedir. Mâtürîdî’nin yaklaşımı doğrultusunda şâyet eşler arasında sevgi ve merhamet bulunsun ve korunsun aslında Nisâ sûresi 34. âyetindeki çözüm önerilerinin gündeme gelmesi ve hayata geçmesi söz konusu olmaz.

Eğer sevgi ve merhametin azalması sonucu aile içinde bir anlaşmazlık söz konusuysa yine bunun aile içi dengeler gözetilerek çözüme kavuşturulması mümkündür. Zira eş konumunda bulunan kadın, ailenin iki önemli unsurundan biridir. Onun da diğer unsur erkek gibi hakları ve sorumlulukları vardır. Ortaya bir geçimsizlik çıkmışsa her iki tarafa da görev düşmekte ve konunun aile içinde çözüme kavuşturulmasına yönelik bir niyet sergilemeleri gerekmektedir. Bu olmadığı takdirde anlaşmazlığa aile dışından ve en yakınlarından bir çözüm arayışı söz konusu olabilir. Bu husus çözüm için tarafların hakem tayin etmesine kadar gidebilir. Bunun anlamı eğer yürümecek bir evlilik söz konusuysa boşanmanın bir çözüm olduğudur.

Öte yandan evlilik başlangıçta tarafların eşit rızası ve onayıyla gerçekleşmektedir. Nitekim evlenirken erkek kadından daha fazla söz sahibi değil, aksine tam bir eşitlik söz konusudur. Ancak boşanma söz konusu olduğunda İslâm hukukuna göre kavvâm sıfatıyla aileyi çekip çeviren aile reisi konumu dolayısıyla erkeğe boşama yetkisi verilmiş ancak kadına da boşanma sonrası belli bir süre nafaka ve barınma ihtiyacının erkek tarafından karşılanması hakkı tanınmıştır.

Zaten boşama yetkisinin kimde olacağıyla ilgili dört türlü seçenek vardır: Ya erkek ya kadın ya her ikisi ya da dışardan bir kişi boşamaya yetkili olur. İslâm hukuku dışardan bir kişi yerine evin içinde olan ve evi korumak ve gözetmekle görevli erkeğe bu yetkiyi tanımıştır. Kadına da birtakım haklar sağlayarak mağduriyetini önlemiştir. Erkeğe boşama hakkının verilmesi keyfi ve kural dışı davranması anlamına gelmemektedir. İslâm hukukunun boşanmayla ilgili koyduğu yükümlülükler erkeğin keyfi boşamasına ciddi engel teşkil etmektedir. Halk arasında “*Bekâra boşamak kolaydır*” sözü aslında bunun ne kadar zor olduğunun göstergesidir. Nitekim geleneksel İslâm toplumlarında boşanma oranı o kadar da yüksek değildir.

Öte yandan boşanma yetkisinin erkeğe verilmesi boşamanın kolay ve keyfi olacağı şeklinde eleştirilmiş ama günümüzde boşanmaların son derece arttığı da bir vâkidir. Demek ki bu işin mahkemelere verilmesi işi zorlaştırmakla birlikte artışına engel teşkil etmemektedir. Hatta davaların uzun zamana yayılması dolayısıyla tarafların mağdur olması gibi sonuçların doğması da söz konusudur.

Şu da bir gerçek ki günümüzde toplumsal dengelerin bozulması, aile içi dengelerin bozulmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle bireysel hayatın özendirilmesi, hatta teşvik edilmesi, bu yönde sürekli propaganda yürütülmesi, kadınların erkeklerle eşitlik iddiasına sokulması, evliliklerin özgürlük kaybı gibi gösterilmesi yeni gelişmeleri ve sorunları beraberinde getirmiştir. Son zamanlarda ortaya atılan cinsiyetsizlik söylemlerini göz önünde bulundurduğumuzda aslında eşitlik arayışının/

propagandasının masum bir istek olmayıp aile ve toplum dengesinin bozulması yönünde atılmış bir adım olduğunu göstermektedir.

Başta aile olmak üzere eğer bir toplumsal yapının varlığı söz konusuysa burada bir yöneten-yönetilen ilişkisinin olması kaçınılmazdır. Nasıl ki ülkelerin, şehirlerin, mahallelerin yöneticilerini seçiyorsak ailenin de görev ve yetki alanları belirlenmiş bir yöneticisinin seçilmesi/bulunması bir zorunluluktur. Aksi takdirde kaos yaşanması, güçlünün zayıfı ezmesi veya şiddetin ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Bugünün dünyasında kadın haklarını savunan birçok kurumun bulunmasına ve kadını koruyan onca kanunun çıkarılmasına rağmen şiddetin azalması bir yana artması söz konusuysa burada üzerinde düşünülmesi gereken bir yanlışlık olduğu âşikârdır.

Güya gelişmiş ve medenî kabul edilen ülkelerdeki şiddet hiç de az olmadığı gibi, savaş zamanlarında kadın ve çocuklara yönelik şiddetin bu ülke yöneticileri ve halkının çoğunluğu tarafından âdeta görmezden gelinmesi utanç verici bir durumdur. Sözgelimi bugün Gazze’de ve dünyanın çeşitli yerlerinde medenî ülkelerin gözü önünde hatta güdümünde gerçekleşen kadın ve çocuk katliamı bütün insan hakları ve kadın hakları savunmalarını geçersiz kılmaktadır.

Demek ki bu konuda temel sorun kadın ve erkeğe bakış meselesidir. Geline nokta kadın ve erkeği, aidiyetlerinden soyutlayan ve birbirine karşı düşmanlaştıran dili bir tarafa bırakılıp aile içinde sevgi, saygı ve güven ortamının oluşturulması yönünde bir niyet ve çabanın ortaya konulması zaruri hale gelmiştir. Biyolojik ve psikolojik bakımdan birbirinden farklı olan kadın ve erkeği eşitlemek yerine aile içinde uyumlu bir çift haline gelmesinin yolları aranmalıdır. İslâm hukukunun erkeğe kavvâm sıfatını vermesi onun biyolojik ve psikolojik farklı imkanlara sahip olması dolayısıyladır. Nitekim günümüzde erkek ve kadının kime güvendiği yönünde yapılan bir araştırma bu gerçeğin somut göstergesidir.

Araştırmada “Kadınlar ve erkekler en çok kime güvenirler?” sorusuna kadınlar en çok babalarına, ikinci sırada ise eşlerine güvenmektedirler. Birinci güven noktasını esas alsak bile en çok güvenilen baba neticede erkektir ve bir kadın güveni erkekte aramaktadır. Kadınların güvendiği ikinci kişi ise eşleridir yani yine bir erkektir. Dolayısıyla Kur’ân’da ifade edildiği gibi aile içi sevgi, merhamet ve adaletin sağlanması güvenin tesisini beraberinde getirecektir. Bu da tartışmaları büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Araştırmada erkeklerin ise en çok güvendiği kişi eşleridir. Yani erkek de güveni eşi olan kadında aramaktadır. Bu da ailenin bir güven yuvası olduğunu göstermektedir.

(<https://www.yenisafak.com/hayat/areda-survey-turk-halkina-sordu-erkekler-ve-kadınlar-en-cok-kime-guveniyor-4651344>; 28.12.2024; 15:02.

<https://www.haberturk.com/erkekler-en-cok-esine-kadınlar-babasina-guveniyor-3730077>; 28.12.2024; 15:04.)

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Hocam çok teşekkür ederim. Nisâ sûresi 34. âyet-i kerîmeyi doğru yere konumlandırmak gerekiyor. Bu âyet sanki kadınların dövülmesi, kadınlara yönelik şiddete referansmış gibi gösteriliyor. Âyetin bu şekilde konumlandırılması ve anlamlandırılmaya çalışılması son derece yanlış bir tutumdur. Âyete konu olan ve tartışılan kadın değil suçlu kadındır. Yapmış olduğu yanlışlarla aile yuvasını dağılma noktasına getiren ve bunda ısrarcı olan bir kadından bahsedilmektedir. Âyetin muhatabı bütün kadınlar değil gibi gösterilmeye çalışılıyor. Buradan da hareketle Kur’ân kadınlara

şiddet uygulamasını tavsiye ediyormuş gibi anlamlandırmaya çalışıyorlar. Bu âyet esas alınarak sanki bütün kadınlar böyleymiş ya da tüm kadınlara şiddet uygulanıyormuş gibi bir noktaya getiriliyor. Bu durumu Kur’ân’daki el kesme cezasına benzetebiliriz. Biz Kur’ân’da el kesme âyetini alıp tartışsak, Kur’ân bütün insanların elinin kesilmesini emrediyor mu diyeceğiz?

İkinci husus ise meseleyi tek taraflı değil çift yönlü ele almalıyız. Sadece kadına yapılan şiddetten değil aile içi şiddetten hareketle meseleye yaklaşmalıyız. Toplumda sadece şiddete uğrayan kadınlar yok, şiddete uğrayan erkekler de var. Onun için hadiseye bütün olarak bakmak gerekiyor. Âyetteki “ricâl”dan maksat da sadece cinsiyet bakımından erkek olanlar değil, onun yanında basiretli, kararlı, güçlü-kuvvetli ve kemâl sahibi olan kimselerdir. Ebû Hayyân buradan kastedilenin: الرجال قوامون على النساء ان كانوا رجالا “Eğer kemal sahibi adamlar olurlarsa, erkekler kadınlar üzerinde yönetici ve sorumludurlar.” şeklinde olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetteki “ricâl” dan maksadın sadece fizikî özelliklere işaret etmediğini, onun yanında ruhî birtakım özellikleri de kapsadığını, Türkçedeki “adam gibi adam” ifadesiyle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Yaratılış bakımından erkek olarak yaratılmış olan herkes kavvâm değildir, ricâl değildir. Yaratılıştan sahip olduğu özelliklerini Kur’ân ahlâkı ile bütünleştirmiş kimse kavvâmdır, ricâldır. Aslında toplum kendi içerisinde kadına da erkeğe de fitratına göre ayrı görevler yüklemiştir. Kadın ve erkeğin yaratılışında bu durumu görmek mümkündür. Bir çocuğa: “Yolda sen, annen ve baban yürüyorsunuz. Bir köpek saldırdı. Kimin arkasına sığınırısın?” dendiğinde “babamın” cevabını verecektir. Yine sokakta onlara biri saldırdığında o saldırgana, kimin karşı koyacağını sorduğunda “babam” diyecektir. Veya “Köydesiniz. gece saat 03.00’te kapının zili çalındığında kapıya kimin çıkacağını sorduğunuzda alacağınız cevap “babam” olacaktır. İşte kavvâm bu demektir.

Benzer durumu isimlendirmede de görebilmekteyiz. Erkek çocuklara Aslan, Şahin, Doğan, Kartal gibi daha güçlü varlıkların isimleri konulurken kız çocuklarına daha ziyade Gül, Lale, Sümbül, Menekşe gibi daha narin varlıkların isimleri konulmaktadır. Yani toplum, bunu kendi içerisinde sınıflandırmıştır. Çocuk korunmayı gerektirecek bir durum olduğunda babasına giderken acıktığında veya elbisesi kirlendiğinde annesine gitmektedir.

Burada nüşûz kelimesinin anlamından bahsedildi. Âyetteki “nüşûz” kelimesine kadının kocasına karşı sergilemiş olduğu her türlü olumsuz davranışı kapsayacak şekilde farklı anlamlar verilmiştir. Her ne kadar kadının kocasına karşı sergilemiş olduğu her türlü olumsuz davranış nüşûz olarak isimlendirilmiş olsa da bu âyetteki nüşûzdan kastın daha özel bir mânâ olduğunu düşünüyorum. Evlilik yaşamında iki tarafın birbirlerine karşı sergilemiş oldukları olumsuz davranışlar genel mânâda nüşûz olarak isimlendirilebilir. Eğer bu davranışlar erkek tarafından sergileniyorsa ona erkeğin nüşûzu, kadın tarafından sergileniyor ise ona da kadının nüşûzu denilir.

İlgili âyetle aile yuvasının dağılmasına sebep olacağından dolayı kadının dövülmesine kadar yol aralayabilen bir nüşûzdan bahsedilmektedir. Âyetin başında sâliha bir kadının özelliklerinden bahsedilmekte ve akabinde de “nüşûzundan korktuğunuz kadınlar” şeklinde devam etmektedir. Âyeti bir bütünlük içerisinde değerlendirdiğimizde buradaki nüşûzun sıradan bir davranış olmayıp kadını sâliha olmaktan çıkaran davranışlar olabileceğini söyleyebiliriz. Kadında olması gereken kanitât ve hafizât perdelerinin yırtılması veya

bunların yok olmasına sebep olabilecek davranışlar olarak anlayabiliriz. Kadın yaptığında onu sâlihalar sınıfından uzaklaştıracak, evliliğin devamını ve mahremiyetini ortadan kaldıracabilecek tutum ve davranışlar olabilir.

İtaatsizlik hoş olmayan bir davranış olsa da bu âyetteki itaatsizlik, evliliğin dağılmasına sebep olabilecek derecede ve sürekli tekrarlanan bir davranıştır. Erkek nasihat etmiş düzelmemiş, yataklarını ayırmış, ayrı mekânlarda kalmışlar yine düzelmemiş. En son noktada boşanma noktasına kadar devam ederek gelmiş.

Ahzâb sûresi 28-29 ve Tahrîm sûresi 1-5 âyet-i kerîmelerindeki Peygamber'in (s.a.s.) eşleri ile yaşamış olduğu hadise, buradaki nüşûz kavramının boyutunu açıklaması açısından önemlidir. Ahzâb sûresi 28-29. âyet-i kerîmelerinde Hz. Peygamber'in eşlerinin kendisini dünyalık konusunda sıkıştırmalarından bahsedilmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber'in eşleri kendisinden dünyalık ziyet isterler. Kadınlar bu isteklerinde o kadar ileri giderler ki bu isteklerden bunalan Hz. Peygamber, eşlerinin odalarını terk ederek kendi özel odasına gider ve orada bir ay kalır. Bunu üzerine Ahzâb sûresi 28-29. âyetleri iner. Tahrîm sûresinde ise Hz. Peygamber'in eşlerinden Hafsa'ya bir sır vermesi ve Hafsa'nın da gidip bunu Hz. Âişe ile paylaşması üzerine Hz. Peygamber'in bir ay evini ve eşlerini terk etmesinden bahsedilmektedir.

İki sûrede de Peygamber'in (s.a.s.) birer aylık mesafelerle evi terk etmesine sebep olabilecek hanımlarının olumsuz davranışlarından bahsedilmektedir. Hatta Tahrîm sûresinde: *“Eğer o sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı, kendisini Allah'a teslim eden, inanan, gönülden itaat eden, tevbe eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verir.”* (Tahrîm, 66/5) şeklinde buyrularak sâliha kadının ne şekilde olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu âyetle sâliha kadınlar için *“İtaat edenler veya gönülden itaat edenler”* anlamında *“kanitât”* ifadesi kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in evi terk etmesine neden olan eşlerinin davranışını düşündüğümüzde *kanitât* ifadesi daha da netlik kazanmaktadır. Bu âyet-i kerîmeleri göz önünde bulundurduğumuz da nüşûz kavramından maksadın, kadınların eşlerini zorda bırakabilecek itaatsizlikleri ve onların güçlerini aşan istek/arzuları ve bu isteklerinde ısrarcı olmaları olduğunu söyleyebiliriz.

Bir konuyu anlamak için meseleye Kur'ân-Sünnet bütünlüğü, Kur'ân bütünlüğü, sûre bütünlüğü ve âyet bütünlüğü açılarından yaklaşmak gerekir. Biz bütün bu bütünlükleri kaybetmiş ve sadece âyetteki *“onları dövünüz”* kelimesinden hareketle meseleyi anlamaya ve çözmeye çalışıyoruz. “Darabe” ifadesine bu saydığım bütünlüklerin içerisinde bakmak lâzım.

Bir de burada korku, endişe üzerine hüküm bina edilmiş ifadesi vardı, aslında böyle bir durum yok. Çünkü devam eden bir durum var. Burada erkeğin kadının başkaldırmasından korkması sebebiyle değil zaten kadının devam eden bir nüşûz durumundan dolayı bu davranışı gerçekleştirdiğini söylüyoruz. Yani öğüt verildiği, yatakların ayrıldığı halde hâlâ ısrar eden bir davranış, bir durum var.

Prof. Dr. Saffet KÖSE: Hocam bu durumun devam ettiğini sizden öğrendik.

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Hocam ama âyetten bu anlaşıyor.

Prof. Dr. Ali AKPINAR: Hocam özür diliyorum ama iki âyetle, Nisâ/34'teki nüşûz emriyle kadınlara izafe ediliyor ama 128. âyetle de nekra olarak ortaya bırakmış. Yani artık nüşûz kadının bir aidiyeti olmuş. Hocam'ın dediğini teyit ediyor. Ama erkekte biraz farklı. Nüşûzen diyor.

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Hocam ben şöyle anlıyorum. Kur’ân-ı Kerîm’de cezalandırma maksatlı iki çeşit vurmadan bahsettiğini söyleyebiliriz. Bunlardan birisi had cezası kapsamında emredilen vurma diğeri de aile içerisinde terbiye etmeye yönelik vurmadır. Had kapsamındaki vurmadan bahsederken şöyle buyrulmaktadır: “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun” (Nur, 24/2). “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar.” (Nur, 24/4). Âyet-i kerîmelerde zina eden ve namuslu kadınlara iftira atan kimselere vurulacak sopadan bahsedilirken فَاجْلِدُوا ifadesi kullanılmıştır. Sopa vurma anlamına gelen فَاجْلِدُوا kelimesi ile insan cildi ve derisi anlamına gelen جلد kelimesi aynı kökten türemiştir. Buradan hareketle sopa vurmadan maksadın cilde, deriye işleyecek boyutta olması gerektiğini anlayabiliriz. “Sopa vurun” ifadesinden deriye işleyecek ölçüde vurun ölçüsünü çıkarabiliriz.

Had cezalarında dahi ileri gitmeden sadece deriye işleyebilecek türden bir cezalandırmayı emreden bir dinin, daha hafif olan bir suçta daha az bir cezalandırmayı tercih etmesi düşünülebilir. Buradan hareketle Nisâ sûresi 34. âyet-i kerîmesindeki vurma’dan kastın fizikî bir müdahaleden ziyade fizikî bir tavır gösterme şeklinde olabileceği söylenebilir. Burada kadını inciten, vurmanın şekli değil gösterilen tavrıdır. Vurmaktan daha ziyade kadında pişmanlık duygularını harekete geçirebilecek fiziksel bir davranış olabilir.

Eyyûb (a.s.) kıssasından da öyle anlaşılıyor. Hz. Eyyûb’un (a.s.) hastalığı sırasında hanımı bir hata yapar ve Eyyûb (a.s.): “Allah’a yemin olsun ki iyileştiğimde sana yüz sopa vuracağım” der. Eyyûb (a.s.) iyileştiğinde Allah (c.c.): “Eline bir demet al da onunla (eşine) vur; yemininde durmamazlık etme.” (Sa’d, 38/44) şeklinde vahyeder. Eyyûb (a.s.) eline yüz adet buğday sapı alır ve onunla bir kez hanımına vurur. Böylece yeminini de yerine getirmiş olur. Nisâ 34. âyet-i kerîmesindeki “vurma”nın boyutunu Hz. Eyyûb’un (a.s.) karısına vurması şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Vedâ Hutbesi’nde de Hz. Peygamber’in (s.a.s.): “yaralamayacak şekilde” ifadesinden de buradaki ölçü daha net anlaşılmış olur.

Nisâ 34. âyetten hareketle “Kur’ân kadınların dövülmesini emrediyor” denilmez. Bu âyeti en iyi anlayan ve yaşamına yansıtan kimse olan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamaları ve sözleri esas alındığında mutlak mânâda kadınların dövülmesi şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. İslâm hiçbir zamanda kadınların dövülmesini emretmediği gibi Peygamber (s.a.s.) de hiçbir zaman hiçbir hanımına bir tokat dahi vurmamıştır. Kendisi vurmadığı gibi vurulmasını da istememiştir. Hatta vuranları tenkit etmiş ve onların hayırlı kimseler olmadığını söylemiştir. Sadece kadının davranışları sebebiyle evlilik boşanma noktasına gelmiş, diğer bütün çareler de etkisiz kalmış ve kadına karşı uygulanacak hafif yollu cezaî müeyyidenin çare olacağı konusunda da kesin kanaat oluşmuş ise bu durumda evliliği kurtarmak için hafif yollu cezaî müeyyideye ruhsat verilmiştir. Bu durum, iki olumsuzluktan birini işlemek zorunda kalan bir kimseye daha az zararlı olanı tercih etmesi noktasında verilen bir ruhsattır.

Ruhsatlar zorda kalındığında, helâl çıkış yollarının kalmadığında ve sınırlı ölçüde kullanılmasına izin verilen hususlardır. Helal yiyecek ve içecek bulamadığından dolayı aç kalan kimsenin ölmeyecek kadar haram olan şeylerden yemesine içmesine izin verilmesi gibi. İslâm içkiyi ve domuz etini haram kılmasına rağmen bunlardan başka yiyecek ve

içecek bulamayan kimseye hayatta kalabileceği kadar yemesine izin vermiştir. Ama bu izin her zaman geçerli bir durum değil sadece olağanüstü hallerde geçerli bir durumdur. Suçlu kadınların dövülmesini emreden âyetle buna benzer bir durumdur. Nasıl ki açlıktan ölecek birine domuz etinden yiyebilmesine ruhsat verilmesinden hareketle İslâm domuz etinin yenilmesini emrediyor denilemeyeceği gibi, aile yuvasını kurtarmak için hafif şekilde de olsa kadını cezalandırılmasına ruhsat verilmesinden hareketle İslâm kadınların dövülmesini emrediyor diyemeyiz.

Ruhsat olarak verilen bu cezalandırmada da erkek başıboş olarak bırakılmamıştır. İlgili âyet-i kerîmede ifade edildiği gibi erkeğin “ricâl” vasfını kaybettiği veya bunun gereklerini yerine getiremediği durumlarda bu yetki ortadan kalkar. Maksat kadını cezalandırmak olmayıp aile bütünlüğünü korumak olduğu için erkeğin nasıl hareket edebileceği konusunda yetersiz kaldığı veya tam doğru olanı kestiremediği durumlarda, başta aile büyükleri olmak üzere gerekli otoritelerden destek alınabilir.

Oturum Başkanı: Bir usul hatırlatmak istiyorum. Şu anda yapılan oturumlar şu anda yapılan bildiriler çerçevesinde yapılacaktır. Genel değerlendirmemizde bundan sonraki oturumda yapacağız. Dolayısıyla söyleyeceğiniz sözleri bu çerçevede sınırlandırırsak zamanı daha verimli kullanmış oluruz.

Doç. Dr. Hatice KILINÇER: Ben burada sanırım tek aile danışmanıyım. Benim hem bir kadın hem de aile danışmanı olarak söyleyecek birkaç şeyim var. Anladığım kadarıyla buradaki bazı hocalarımız “darabe” kelimesinde böyle bir anlam yoktur, bazı hocalarımız ise bu anlam olsa bile kol bacak kırma gibi bir şiddet yoktur diyor. İkisi de benim için aile danışmanı bir kadın olarak kabul edilebilir bir şeydir. Hocalarım burada kaçırduğumuz bir nokta var, ben buna dikkat çekmek istiyorum. Aile karı-kocadan daha fazla şey ifade eder. Bunun sebebi de şundan dolayıdır. Âyetin indiği bağlama baktığımızda bir kadın geliyor ve kocasının kendisine tokat attığını söylüyor. Peygamber Efendimiz de kısasa kısas buyuruyor ama gelen âyetle farklı bir hüküm veriliyor. Efendimiz de biz farklı hüküm verdik, âyet farklı hüküm verdi diyor. Bakın aslında biz aile danışmanlığında tam bunu yapıyoruz. Yapılan araştırmalar, aile içinde şiddet durumunda kadın ya da erkeğin bireysel danışmanlık almaya gittiklerinde “Ben eşimle kavga ettiğimde bir aile danışmanına değil de klinik psikoloğa gidiyorum ama sadece ben gidiyorum. Klinik psikolog sadece benim tarafımdan dinliyor ve benim hakkımda “ezdirme kendini, kendini ifade et” şeklinde tavsiyeler verildiğini ve bundan dolayı araştırmalar bu yolu izleyen ailelerin boşanma oranının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Neden? Çünkü orada bir taraf var. Klinik psikolog Ali’nin ya da Ayşe’nin tarafını tutar, aile danışmanı ise öyle yapmaz. Çiftler bize gelir ve hocam size bir mesele anlatacağız, kim haklı kim haksız, siz kimin tarafındasınız der. Biz onlara “ne Ayşe’nin ne Ali’nin tarafındayım. Ben ilişkinin, ailenin yanındayım” deriz. Burada da Peygamber Efendimiz kadının yanında dururken Allah ailenin yanında olmayı murad ettiği için böyle bir sıralama var, bunu atlıyoruz. Bunu atlamamamız gerekiyor kıymetli hocalarım. Şöyle bir reaksiyon var. Eğer erkekler bu âyeti cevaz alırlarsa, bütün kadınların kolu bacağı kırılacak. Kadın cinâyetleri artacak. Bu İslâm’ın yumuşak karnı. Buradan İslâm’a saldırırlar. Mevzû o değil. Mevzû, odaklanmamız gereken şu ana kadar eşini dövmeden önce “Hocam ben nasihat ettim, sonra yatağımı ayırdım, baktım olmadı dövdüm” diyen var mıdır? İlk ikisinin atlıyoruz. Hocalarım bakın, ilk ikisini atlamasak zaten üçüncüye gelmeyeceğiz. Aile danışmanlığına

dayak yiyip gelen de tokat yiyip gelen de bu ilk ikisini yapamadığından dolayıdır. İlk ikisini bizimle yaptıkları zaman zaten dayağa, boşanmaya gerek kalmıyor. İletişimle çözülüyor. Aynı şey hukuk için de geçerli. Hukuka yükleniliyor. İstanbul Sözleşmesi kabul edilse mi, edilmese mi? Bakın şunu diyoruz. Eşler bu olayı yaşasalar da %80’i hukuk yoluna başvurmuyor, başvuranlar da başvurmak istemiyor. Hocalarım kalmak bazen gitmekten daha zordur. Çünkü bu insanlar her şeye rağmen ben ailemi devam ettirmek istiyorum diyor. Bunun %10’luk kısmı, hukuka ya da kolluk kuvvetlerine başvuruyor. Biz bütün odağımızı bu %10’luk kısma odakladık. Kalan %80’inden haberimiz yok. Aynı şekilde bu ortamdaki enerjiyi de dövme olsa mı, olmasa mı, *darabe* kelimesine şu anlamı verelim mi, vermeyelim mi diyerek harcıyoruz. Diğer ilk iki aşamayı hayata geçirmek için neler yapmalıyız? Aile danışmanı olarak söylüyorum. Bunu yaptığımız zaman, zaten konu buraya gelmeyecek. Saffet Hocam da bunu çok iyi bilir. Ailelerle çalışınca bunu çok iyi anlıyorsunuz. Aile öyle bir tokatla bozulmuyor. Meselâ bize geldiklerinde şunu söylüyorlar. Eşim beni aşağılıyor, bir de dövdü diyor. Evet bunu tartışalım ama meselenin o iki basamak olduğunu ve bunları nasıl hayata geçireceğimizi, bunu halka nasıl anlatacağımızı, öğreteceğimizi düşünelim. Bu konuyu cami vaazlarında nasıl anlatalım? Şimdi eşini dövmeden önce nasihat etmen farzdır, Peygamber’in sünnetidir diyerek anlatma kısmını es geçmememiz gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE: Tebliğ sunan ve müzakere eden kıymetli hocalarıma çok teşekkürler. Ben tefsir müktesebatının dikkate alınması gerektiği konusunda Adnan Hocam’a katıldığım için orayı çok uzatmayacağım. Yunus Vehbi Hoca bir yerde rivayetler haber-i vâhiddir, zan ifade eder ve onları kabul etmek zorunda değiliz demişti. Biz bu durumda kendi kanaatimizi destekleyen rivayetleri alıp desteklemeyen rivayetleri bu zaten zan ifade ediyor, almak zorunda değiliz demek Tefsir ve İslâm Tarihi’ndeki pek çok rivayetin bilgi edinmede malzeme olarak kullanamamakla karşı karşıya kalırız. Bu iki bilim dalını temellerinden sarsar. Öncelikle bunu söyleyeyim. Bu, biraz da bizim bilgi tanımımızla, bilgi kaynağı tanımımızla ilgili bir mesele. Burada bizler tarih usulüne göre hareket etmeliyiz diye düşünüyorum. Zaten bir rivayeti senet ve metin tenkidinden geçirdikten sonra kullanıyoruz. Bunu dün de söylemiştim. Kaynaktan alıp hemen bunun üzerine bir hüküm bina etme şeklinde bir yol çizmiyoruz.

Yine Hocam câriyeleri dövdüğünüz gibi hanımlarınızı dövmeyin örneğinin aktarımında bulundu. Bu tabii ki bir emir değil, câriyelerinizi dövünüz emri değildir. Hz. Peygamber bunun da karşısında oluyor. Dün bana sanki şiddet toplumda belirli bir döneme kadardı, sonrasında hiç yoktu şeklinde çok fazla eleştiri gelmişti. Câriyelerin de bir kadın olduğunu göz ardı etmememiz gerekir. Ayrıca o rivayetin olması bile o toplumda câriyelerin üzerinden bile olsa az veya çok şiddetin olduğunu gösteriyor. Bir de ben Hz. Peygamber’in Nisâ/34 âyetinde eşleriyle olan sıkıntısında ileriki aşamaya geçmediğinden dolayı darba başvurmamış yorumuna katılamayacağım. Bizler tarih metni inşa ederken alacağımız ya da dağıtacağımız rivayetleri değerlendirmede şöyle bir usul izliyoruz. Burada da vardır. Rivayet, o kişilerin çok bilinen özelliklerine uygun mu, değil mi? Yani diyelim ki Hz. Peygamber’in cimrilik ile ilgili bir rivayeti önümüze geldiğinde biz bunu direkt reddederiz. Çünkü bu Hz. Peygamber’in genel kişilik yapısına uygun değildir. Ben dövmek veya vurmak fark etmeksizin hakaret dahi etmeyen Hz. Peygamber’in hiçbir şekilde onlara el kaldırmayacağını ve bu aşamayı uygulamayacağını

düşünüyorum. Hacı Mehmet Günay Hocam'ın da belirttiği üzere zaten eşleriyle o aşamalara gelmeden ayrılmayı teklif ettiğini biliyoruz. Çok teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Asiye TİĞLİ: Hocam ben müzakereci değilim, katılımcı olarak izin verirseniz söz almak istiyorum. Hocam bence burada müzakereci olarak kadın sayısı fazla olmalıydı. Tarih boyunca erkekler bizim adımıza yeterince konuştu diye düşünüyorum. Felsefe, fıkıh kitapları erkek âlimlere ait mâlûm olduğu üzere. Bu konuda eksiklik var. Bizim burada kendimizi daha fazla ifade etmemiz sorunlarımızı dile getirmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Erkek kadın ayrımı üzerinden gitmeden kadınların kendini ifade etmesinden bahsediyorum. İlahiyatta lisans öğrencisiyken bir hocamız “Bu hadis okuyorum, sahih bir hadistir. Bana cehennem gösterildi, yarısından fazlası kadındı hadisini aktardı. Kabul edin sizin de fitratınızda böyle bir eğilim var. Siz geçerken vitrinlere daha fazla bakıyorsunuz.” şeklinde bir sitemini dile getirmişti. Ta o zamandan zihnimde problem var. O zaman şöyle itiraz etmiştim. Ben daha yaratılıştan itibaren Allah tarafından ontolojik olarak farklı yaratıldıysam, neden bundan ben sorumlu oluyorum? Neden ben ateşe atılıyorum, demiştim. Ben de Kur’ân-ı Kerîm’e inanan bir Müslüman olarak sıklıkla okuyorum. Ben Kur’ân-ı Kerîm’den ontolojik olarak düşük bir varlık olduğumu hissetmiyorum. İncil ve Tevrat’ta Âdem kıssası farklı anlatılırken Kur’ân’da “*Şeytan her ikisinin de ayağını kaydırды*” şeklinde anlatır. *إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ* ifadesinde o günkü toplumu da değerlendirirsek kadınların muhatap alındığını görüyoruz. Gerçekten de samimi olarak söylüyorum ben değer olarak bir düşüklük hissetmiyorum ama iş sosyolojik uygulamalara gelince; meselâ biraz daha İran kaynaklarına âşina olduğum için Molla Sadra’nın kadınları hayvanlardan sonra sıralamasına bakınca, fıkıhtaki uygulamalara gelince, Kur’ân’dan sonra yazılan eserlere bakınca maalesef aynı duyguyu hissetmiyorum. Orada kadınlar için “kadınlar da hayvanlardan bir tür sayılır ama erkeklere hoş görünsünler diye insan suretinde yaratılmıştır” şeklindeki izah benim zihnimden hiç çıkmıyor. Dolayısıyla iş biraz daha sonraki dönemlere gelince bizim aleyhimize işliyor gibi düşünüyorum. Yunus Vehbi Hocam’a da çok teşekkür ederim.

Dr. Av. Vildan SALİ: Hocam ben Nisâ/34’ten aslında Allah’ın “Kadını dövme!” dediğini çıkartıyorum. Çünkü en başta Hatice Hocam’ın da dediği gibi nasihat et deniyor. Dövme ise en şiddetli iletişim biçimi olarak gerçekleşiyor. Sözlü iletişim nasihat etmek, yatakları ayırma ise sözsüz iletişim. Saffet Köse Hocam’ın dediği bir âyet meâlinde “darabe” fiili yerine kadınları serbest, rahat bırakın gibi bir ifade kullanılmıştı. Aslında kadınların psikolojisi anlaşıldığında, kadınları rahat bırakmak gerçekten kadının aklını başına almasını sağlayacak bir durum olur ve bunun evliliği kurtaracağını düşünüyorum. Tabii ki “darabe” fiiline bu anlam verilsin demiyorum ama bu da yerinde olur. Kadın duygusal bir varlık olduğu için fevrî davranışlarda bulunabilir ve belirli bir zamana ihtiyacı vardır. Aslında kadın için yatakların ayrılması, nasihat edilmesi belirli bir zaman dilimi gibi olsa da aklını başına alması için, düşünmesi için, ailenin kurtulması için biraz daha rahat bırakmak gereken bir zaman dilimidir. Saffet Köse Hocam’ın dediği gibi erkek koruyucu ve güçlü olmak ister, kadın da koruyucu ve güçlü bir erkek ister. Bu anlamda erkeğe kadının nâsize olmaması ve dövülmemesi için biraz daha yük düşüyor. Güçlü ve koruyucu olma özelliklerinin fazlasıyla taşınması gerektiğini düşünmekteyim, teşekkür ederim.

Doç. Dr. Abdulkadir KARAKUŞ: Kadının dövülebileceğine gerekçe gösterilen “nüşûz”, eğer Saffet Hocamın dediği gibi psikolojik bir duruma dayalıysa zaten hiçbir mesele kalmıyor. Psikolojik rahatsızlığı olan birini psikoloğa götürdüğünüzde, psikolog buna iki tane vurun düzelir derse herkes böyle birine vurur, hatta bu durumda insan annesine bile vurur, yeter ki şifa bulacağından emin olsun. Psikolojik bir yönü olduğuyla ilgili, Hocamın fikirlerine saygı duyuyorum, ancak bu konuda elimizde yeterli ve açık veri bulunduğunu düşünmüyorum. Konumuz olan âyetle, dövmek şeklinde anlaşılan kelime için, pek çok anlama gelebilecek olan “*darabe*” fiili kullanılmış, eğer bunun yerine “*vekeze*” fiili kullanılsaydı o zaman âyet üzerinde bu tür anlam farklılıkları bulunmayacaktı.

Dünkü oturumlarda, toplumsal kodlardan bahsedildi. Bu çok önemli bir konu. Âyetlerin mesajını herkes kendi toplumsal kodlarından aldığı bakış açısına göre anlar. Böyle olunca, “*darabe*” fiilinin önceki dönemlerde “dövmek” olarak anlaşılmasının, zamanın toplumsal kodlarıyla bir alâkası olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Vaktiyle bu fiil müfessirler tarafından “dövmek” şeklinde anlaşılmıştır. O günün âlimleri, âyetin kadınları dövmeyi tavsiye ettiği gibi bir anlama, kendi kültürel kodlarına, örf, adet, hayata bakış açılarına göre ulaşmışlardır.

Abdullah b. Abbas’tan sütün nasıl oluştuğuna dair gelen bir rivayet var. Çok basit bir şekilde anlatıyor. Hayvan, yemini yer, bu yem işkembenin en tabanına yerleşir, onun üstünde süt oluşur en üstte ise kan meydana gelir, diyor. Bu yorum, Fahrreddin Râzî’ye kadar böyle devam ediyor. Fahrreddin Râzî diyor ki: “*Ey insanlar, siz hiç mi hayvan kesmediniz? Hiç işkembenin en altında fers, üstünde süt onun üstünde de kan olduğunu gördünüz mü?*” Sonra da kendi döneminin bilimsel anlayışına ve kendi bilgi birikimine göre sütün nasıl oluştuğunu safra kesesinden başlayarak anlatıyor. Tabii ki o gün anlattıkları, bugünün verileriyle uyuşmuyor, ama Fahrreddin Râzî bir dönüm noktası. Biz bugün Fahrreddin Râzî’nin anlattığını mı anlatalım? İbn Abbas’ın anlattığını mı anlatalım? Yoksa günümüz bilimsel verilerinin bu konudaki beyanlarını mı itibara alalım. Sütün nasıl oluştuğunu merak edenler, işin uzmanı olan kimselere sorarlar. Bu soru sorulduğunda uzmanlar: “Sütün oluşumu sindirim, dolaşım ve üreme sisteminin eşsiz bir koordinasyonu ile oluşan muhteşem bir mucizedir.” derler.

Hâsılı, bizden öncekilerin âyetteki “*darabe*” kelimesini, “dövn” şeklinde anlaması bizim de aynı şekilde anlamamızı mı gerektirir? Şahsî kanaatim, böyle anlamak zorunda değiliz. Âyetle dövmenin gerekçesi olarak bildirilen “nüşûz” sözcüğü, psikolojik bir sorun olarak tanımlanabilseydi, mesele kalmayacaktı. Çok anlamlı kelimelerin anlamlarını kendi bağlamında anlamamız gerektiğini inşallah genel müzakere konuşuruz.

Doç. Dr. Zeynel Abidin AYDIN: Sunum yapan ve müzakere bulunan hocalarıma teşekkür ediyorum. Ben bu oturumda Yunus Vehbi Hocamızın tebliğiyle ilgili birkaç hususa değineceğim, Saffet Hocamızın tebliğiyle ilgili ise genel müzakere oturumunda konuşmayı düşünüyorum.

Yunus Vehbi Hocamız tebliğini 8-9 başlık altında hazırlamış, başlıkların hepsi güzel. Ancak Vedâ Hutbesi’ndeki darp ile ilgili yaklaşımı eleştiriye açık duruyor. Ben bir katkı olur düşüncesiyle Vedâ Hutbesi’ndeki darp yaklaşımına yönelik tenkitlerimi sunacağım. Yunus Vehbi Hocamız, tezinin kendi içerisinde tutarlı olması açısından kendisine göre bir bakış açısı sergiledi ve darbî âyetle farklı, Vedâ Hutbesi’nde farklı yorumladı. Âyetle

‘darb’ın dövme anlamında olmadığını savunmasına karşın Vedâ Hutbesi’nin bazı versiyonlarında geçen *وَتَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مَبْرَحٍ* ifadesindeki ‘darb’ı iffetsizlikle ilişkilendirerek dövme anlamında kullandı. Bu yaklaşım tutarlılık açısından problemli duruyor. Şöyle ki:

Az önce Hacı Mehmet Günay Hocamız da ifade etti. Vedâ Hutbesi ile ilgili rivayetlerin hepsinde ‘darp’ ifadesi geçmiyor. Dolayısıyla bu ifadenin rivayete sonradan sokuşturulmuş olma ihtimali yüksek duruyor. En azından darbın çerçevesine dair bilgi veren (*غَيْرَ مَبْرَحٍ*) ifadesinin sokuşturulmuş olması kuvvetle muhtemel gözüküyor! Eğer biz Hz. Peygamber’in dövme/vurma karşıtı bir tavır sergilediğini sürekli tekrarlıyorsak, bununla ilgili pek çok rivayeti kaynaklarda bulabiliyorsak, Vedâ Hutbesi’nde dövmenin/vurmanın çerçevesine dair (misvakla dövün, havluyla dövün gibi) bir ifade kullanmış olma ihtimalini de zayıf bulmalıyız. Buna dikkat çekmek istiyorum. Aslında Yunus Vehbi Hocamız, tezinin tutarlılığı açısından darbın Vedâ Hutbesi’nde de âyetteki anlamıyla kullanıldığını ifade etmesi gerekirdi!

İkincisi ise celde âyetleriyle ilgili! Dikkatlerden kaçmasın diye paylaşayım istedim. Aslında orada bir problem yok sadece metne yanlış yansımış. “*Namuslu kadınlara iftirada bulunup da dört şahit getiremeyenlere yüz celde uygulayın*” şeklinde yansımış. Halbuki âyette (*ثَمَانِينَ جَلْدَةً*) şeklinde geçiyor, dolayısıyla **seksen celde** olarak düzeltilmesi lazım.

Nüşûz âyetiyle ilgili hepimiz doluyuz, konuşacağımız çok şey var. Yine Hacı Mehmet Günay Hocamıza bir gönderme yapacağım. Çok kapsamlı anlaşılmış dedi, doğru çok kapsamlı anlaşılmış. Bir katkı olsun diye ekliyorum. Âyeti kendi bağlamında değerlendirdiğimizde *الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ* âyetinde erkeğin evin geçimini sağlamasından yani nafaka sorumluluğunun o günkü toplumsal şartlarda erkeğin üzerinde olmasından dolayı nüşûzun da bununla bağlantılı olarak değerlendirilmesi daha isabetli duruyor. Yani Yüce Allah o günkü toplumsal şartlar içerisinde âdeti kadınlara şunu söylüyor: “Dışarıda olmak, dışarıda çalışmak için acele etmeyin. Sizler henüz dışarıda çalışacak bir ortama sahip değilsiniz.” Çünkü kadın dışarıda rahatsız ediliyor. Dolayısıyla nüşûzun âyetteki mânâsı, bu yaklaşımı kabul etmek istemeyen ve ev dışında çalışma arzusunda olan kadın şeklindedir. Burada Yüce Allah mü'min kadınların *الصَّالِحَاتِ* ve *الْقَانِتَاتِ* özelliklerine dikkat çekerek bu durumu kabullenmelerini ve dışarıda çalışma arzularını sonraya bırakmalarını telkin ediyor. Bu açıdan ben burada özellikle Hz. Peygamber’den nakledilen ‘**özlüyorum**’ şeklinde başlayan rivayeti önemseydiğimi belirtmek istiyorum. Neyi özlüyorsun ya Resûlallah denilince, “*Bir kadının Hadramevitten (Yemen tarafları) tek başına gelip haccını, umresini yapacağı günleri özlüyorum*” şeklinde cevap veriyor. Ancak bizim hukukumuz, fıkımız kadının kendi başına yolculuğa çıkmasına onay vermiyor! Bu rivayet 90 km meselesi bağlamında çok çarpıcı bir örnektir. Bu kadarla iktifa edeyim teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Nimet FERAH: Öncelikle teşekkür ederim. Saffet Hocanın söylediklerine tamamen katılıyorum ve bir şey sormak istiyorum; hakikat tarihsel olarak değişiyor ya da günümüzdeki düşüncelere uymuyor diye “Allah’ın kelamını kurtarmaya yönelik” farklı mânâlar mı vereceğiz? Biz bu darabe meselesini nasıl anlayacağız? Sonuç olarak baktığımızda İslâm, kadın karşıtı bir din olarak gösteriliyor. En başta Müslüman olarak

bunu nasıl anlamamız gerekiyor? Ali Hocam bir eğitimsel cezadan bahsetti. Dayağın bir tehdit ve terbiye yöntemi olduğundan bahsedildi. Bunu illaki hukuki bir ceza olarak mı anlamalıyız? Bir de “darabe” fiiliyle, güzelce salıvermek birbirine ters olarak gözüküyor. Ben, boşanma söz konusu olduğunda başka bir usul devreye giriyor, aile içi bir konu olduğunda şu an bizim modern kafamızla anlayamayacağımız başka bir usulden bahsediliyor, gibi anladım. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ: Sunum ve müzakere yapan hocalarıma teşekkür ediyorum. Öncelikle yöntem yanlışlığından bahsetmek istiyorum. Bizim bir dili, olduğu gibi kabul etme zorunluluğumuz var. Onu çevirme, evirme hakkımız yok. O yüzden وَاضْرِبُوهُنَّ kelimesi ne yaparsanız yapın vurmak anlamındadır. Buna başka bir anlam vererseniz bize Araplar güler. Yani ben bunu gerçekten anlayamıyorum. Ben daha önce de Mehmet Okuyan’ın kadının evden ayrılması anlamını verdiği makalesini, “Nisa 34. Âyetle Hitap Açısından Darb Meselesi” adlı çalışmamda eleştirmiştım. Çok komik bir duruma düşmüş oluyoruz. Çünkü vurma anlamından başka bir anlamı yok. Ama bu konuda ondan sonra ne yapmamız gerekiyor? Onunla ilgili kendi değerlendirmelerimizi inşaallah söyleyeceğim fakat burada âyetin sebebi-i nüzûlü ile ilgili belirtilen bir rivayette bir soruna değinmem gerekiyor. Ben daha önceki çalışmalarım da değinmişim, bu zayıf bir rivayettir. Senet açısından kabul edilebilir olsa bile kabul edilemez bir durumu var. Şöyle ki: Hz. Peygamber’e eşini şikâyet eden bir kadın için kocasına kısasa kısas yapmaya çalışıyor, peygamber kısas yap diyor Allah ise o zaman bu âyetle dövenin yanında yer almış oluyor. Bu zaten âyetin sebep-i nüzûlü sayılmamalı. Dolayısıyla burada bir ilmî yanlışlık var. مَبْرَحٌ غَيْرٍ meselesine gelince, Vedâ Hutbesi’nde geçen rivayet zaten sorunlu. Bir diğer mesele ise bu rivayet, yatağı çiğneten kadından bahsediyor. Onun bağlamı başkadır. Çünkü rivayette yatağı çiğneten kadından bahsederken, âyetle ise nüşûz yapan kadından bahsediyor. Ayrı meselelerdir, bu ona açıklama olarak görülemez.

Prof. Dr. Abdurrahman KURT: Bismillâhirrahmânirrahîm. Âyetle, hadiste ve Vedâ Hutbesi’nde geçen anlayışı, yatakların çiğnenmemesi olarak düşünmenin doğru olmadığı kanaatindeyim. Çünkü Nisâ, 4/34’te حَافِطَاتٌ لِّلْغَيْبِ ifadesindeki “ğayb” bana sorarsanız cinsel ahlâksızlığı ifade ediyor. Dolayısıyla hadisle âyet arasında bir bağlantı kurabiliriz diye düşünüyorum.

Önce Yunus Bey Hocam’ın tebliğiyle ilgili görüşlerimi belirteceğim. Biz “darabe” fiilinden oldukça modern anlamları nasıl çıkarabiliyoruz? Halbuki âyetin siyaki, sıbakı, kültür, yaşanmış olaylar bellidir. İçinde bulunduğumuz çağa kadar tarihsel süreçte âyetin nasıl anlaşıldığı biliniyor. İkinci husus ise hocalarımın da temas ettiği üzere âyetle bir vücubiyet yok, yani fiziksel şiddetle ilgili bir emir yok, bu çok açık. Buna bağlı olarak şunu da ifade edebiliriz: Sosyolojik olarak veya hukukî olarak böyle bir norm var mı? Yani Rasûlullah’ın sünnetinde kadınlara vurma şeklinde bir norm var mı? Bana göre böyle bir norm yok. Dolayısıyla norm olmadığı bir yerde de değerden bahsedemeyiz. Yani kadına yönelik fiziksel şiddete dair Kur’ân ve Sünnet’te ne norm vardır ne de böyle bir davranış değerdir. Bu husus, Yunus Bey’in tebliğiyle değil Saffet Bey’in tebliğiyle alâkalıydı. Tekrar Yunus Bey’in tebliğine döneyim. İbn Haldûn “Dün, bugüne suyun suya benzemesinden daha çok benzemektedir” der. Bu doğru. İlkeler sabit, ilkeler sürekli akan su gibi yerinde dinamizmini sürdürüyor, ama akan suyun bölgeden bölgeye, coğrafyadan coğrafyaya

göre değişmesi gibi, toplumsal yapıda da toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılaşan bir sosyal değişim gerçeği var. Bu sosyal değişim ve gelişimde toplumlar tıpkı bireyler gibi bir kemâliyyâta, olgunluğa doğru mesafe katediyor. Ve böyle bir durumda biz “darabe”yi klasik anlamı içerisinde bir yorum yapmadan sabit mi tutacağız? Oysa Sünnet, belirgin bir şekilde burada bir gelişimi ve kadınlara fiziksel şiddet uygulanmamasını öngörüyor. Dolayısıyla bu, mücadele edilmesi gereken bir sorundur. Dün Süleyman Uludağ Hocam’la da konuştum. O diyor ki bu olguyu kaldırmak için çaba göstermek lâzım. Gerçekten önemli bir tespit. Biz modern algılara düşerek yorum yapmaya kalkarsak, İslâm hukukunun metodolojisini bir kenara bırakmış oluruz. Eğer yeni bir ictihad yapılacaksa, mutlaka sünnet ve sahâbe kavilleri dikkate alınmak durumundadır. Bu yüzden kadına yönelik şiddetin kültürel olduğunu söylemenin daha uygun olduğunu düşünüyorum.

Saffet Köse Hocamın bildirisine gelince, bugün kadınların eğitim seviyesi çok yükselmiş durumda. Üç beş ay önce YÖK’ün sayfasında gördüm. İlk defa kadın öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını 2023 yılında geçmiş ve bugün itibarıyla üniversitede kadın oranı %47 ve tüm eğitim sistemi içindeki kadın öğrenci oranı %51. OECD ülkelerinde bu artış en fazla Türkiye’de. Şimdi üst düzey bürokratik görevleri olan birçok kadın var ülkemizde. Bir erkek, hâlâ böyle bir fiile hakkının olduğunu düşünmeye devam ederse böyle bir ailede acaba durum ne olurdu? Her tepkinin bir karşılığı olmaz mı? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ: Çok kıymetli hocalarımın çok kıymetli tenkitlerini dinledim. İşaret ettikleri gibi metinde geçen ibare, tercüme ve ifade hataları varsa titizlikle inceleyerek düzelteceğim. Ama bir şey arz edeceğim. Yazılıp çizilenler kadın dövmeekten bahsediyor, fakat hepsi zevce noktasına odaklanmıştır. Yapılan tenkitlerde ve sunulan diğer tebliğlerde de görüldüğü gibi, konu kadın değil, aile içinde zevceyi dövmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mesele, İslâm’da zevce dövmek gibi geldi bana. Tenkitler de müzakereler de zevce dövmek üzerinden gerçekleşti. Oysa biz tebliğimizdeki başlıca uygun şeyler yazdığımızı düşünüyorum. Yani, İslâm’da kadın dövmek, kızları, kız kardeşleri, akraba ve komşu kadınları da içine alan bir konu işlemedim. Sadece Nisâ/34’teki **وَاصْرُبُوهُنَّ** (darp edin) kelimesini inceledim. Meseleye sadece Kur’ân çerçevesinden baktım, buna göre mânâ vermeye çalıştım.

Lügat kitaplarında bir kelimenin birkaç mânâsı vardır. O birkaç mânânın, hakikat mânâsıyla tabii ki alâkası vardır. Mecaî anlamlar vardır, mecaî anlamlar tepeden inme anlamlar değildir. Ali Akpınar Hocamızın bahsettiği mecaî olan anlamın hakikat anlamı da vardır. Özellikle mecâz-ı mürsellerde hakikat mânâ ile kullanılan diğer mânâ arasında bir alâka bulunması gerekir. Bazı mecazlar hakikat mânâsı gibi kullanıldığı için, lügat kitaplarına geçmişlerdir. Kur’ân’da geçen darp kelimesinin veya başka bir kelimenin lügatteki mânâlarından birini başka delil ve kanaati de ekleyerek alamayacağımıza dair ne bir âyet ne bir hadis ne de ictihad vardır. Arap toplumunda böyle bir kaide var mı? Lügatte bir kelimenin birinci mânâsını alacaksın ama onuncu mânâsını alamazsın diye bir kural yoktur. Eğer dinî bir engel varsa onu söylemek icap eder. Bunu özellikle kaydetmek istiyorum.

Bir de şunu kaydedeceğim. Değerli iki bilim adamı arkadaşlarım burada muhafazakâr olduklarını söylediler. Ben kendimi öyle tanımlamıyorum, başka tanımlarla tanımlamak

istemiyorum. Ben kendimi müsaade ederseniz tâlib-i ilim olarak tanımlarım. Bilimsel bir toplantıda bir akademisyen olarak acaba ben muhafazakâr olabilir miyim? Muhafazakâr olmak demek, eskilerin söylediklerinin üzerine yeni bir şey eklememek, onların kafası ile düşünmek, onların dili ile konuşmaktır. O zaman niye toplandık, niye konuşuyoruz ki? Bu fakir, gerçek neredeyse onu araştırıyor. “Darabe” kelimesine başka bir mânâ verebilir miyiz gayreti içerisindeyim. Acaba bu mânâ ateistleri ikna eder mi? Evet, ikna etsin diye çalışıyorum. Yani insanların İslâm’a bir kelimeye verilen anlamdan, bir kavramın kullanılışından dolayı soğuk bakıyorsa, bir nefreti varsa, bir şüphesi ortaya çıkmışsa ben o anlam üzerinde fikir yoruyorum ve bunun büyük muhafazakârlık olduğunu düşünmüyorum. Yani İslâm’ın aslını muhafaza etmek ve imanı kalplerde sebat ettirmek için bu anlam üzerinde duruyorum, darp anlamı içime sinmediği için terk, ayrılma vs. anlamını veriyorum.

Muhterem Ali Akpınar Hoca, şu itirazda bulundular. Herkes bir şey diyecekse yahut ateistler öyle itiraz ediyorsa, o zaman Kur’ân’da el kesme cezası var, başka hükümler de var, onlarda da taviz vermek gerekmez mi? El kesme cezası ile zevceyi dövmek meselesi birbirine benzeyen şeyler değildir. İlâhiyat camiamızda bu endişeler var olduğu için, bu gibi meselelere cesaretle yaklaşmamaktadır. İlâhiyat camiasında ateist ve deistlerin az da olsa maalesef var olduklarını duymaktayız. Hepimizin bu vebalin altında olduğuna inanıyorum. Hayır, bu darp meselesi el kesme ve kesin hüküm taşıyan diğer meselelere benzemez, “ضرب (darabe)” kavramı yorum kabul eden müteşabih bir kelimedir. “Herkes acaba ne der?” diye endişe ederek bir kenara itilecek mesele değildir. Konunun iman yönü vardır, pedagojik yönü vardır, sosyolojik yönü vardır. Allah’ı razı etmek, Allah’ın kullarını imanda sebat ettirmek de bir akademisyenin görevi olmalıdır. Hırsızlık cezasında el kesme, adam öldürmede ve yaralamalarda kısas cezasının uygulanması taraftarıyım. Çünkü bunlar yorum kabul etmeyecek katiyette delâleti sabit âyetlere dayanıyorlar. Onlarda bir sorun yok. Âyetler açık, ifadeler açıktır. Kur’ân ne diyorsa onu kabul etmek zorundayız. Burada fıkıh usulü tabiriyle müteşabih bir kelime var ve Kur’ân’da geçen tüm âyetlerde darp kavramı insan dövme anlamında kullanılmıyor.

Hem hadisler muhteremdir tabii. Biz fıkıhçılar hadislerle karşı çıkamayız. İslâm = Kur’ân + Sünnet + Fıkıh diye düşünüyorum. Ama hadis rivayetleri hakkında fıkıh alimleri çok sözler söylediler. Meselâ Hanefî mezhebinin kurucusu, hocalar hocası, benim de silsile-i ilmiyeden Hocam (icazetnâmemde ismi yazılıdır) İmam Ebû Hanîfe buyuruyor ki “Benim iki sandık dolusu hadis defterim vardır, ama bunların çok azını kullandım.” Nedeni sorulduğunda “Çünkü hepsine güvenemedim.” cevabını vermiştir. Ben de Ebû Hanîfe Hazretleri’ne uyarak, ondan cesaret alarak güvenemediğim rivayeti almadım. İki tane hadisi almadım diye bütün hadisleri almadığımı söylemek doğru olmaz diye düşünüyorum.

Muhterem hâzırûn! Bütün mesele İslâm’ın iskeletini muhafaza etmek, İslâm ile yeni kuşaklar arasında veya Müslüman olmayanlar arasında sağlam bir bağ kurmaktır. Bir konu eğer bu bağ kurmada problem teşkil ediyorsa, onun üzerinde kafa yormanın bir düşünce ibadeti olduğunu düşündüğüm için ben bu tebliği yazdım. Tebliğ ahım şahım bir metin sayılmaz. Fakat sorumluluk duyduğumun ve bu konuda farklı düşündüğümün bir ifadesidir. Bârika-i hakikat, müsâdeme-i efkârdan doğar. Amaç o hakikati ortaya çıkarmaktır. O hakikat şüphe yoktur ki doğacak, bu konuşmalar burada bitmeyecek.

Bir şey daha söyleyeyim. Burada bahsedilen konu, aktarılan görüşler kadınlar hakkındadır. Bugünkü toplantımızın konusu kadınlardır. Daha çok kim konuşuyor? Erkekler konuşuyor, kimlerden nakil yapılıyor? Yine erkeklerden... Ben inanıyorum ki tarihteki fâkihelerden, müfessirelerden alıntı yapıyor olsaydık şu an çok daha farklı şeyler konuşuyor olurduk.

Müzakerecim muhterem Ali Akpınar Hoca tarafından tebliğimiz (O'na göre makale) ile ilgili işaret buyurulan hususların hepsine tek tek cevap verme imkânı bulamamıştım. Şimdi zaman problemi söz konusu olmadığı için konu hakkındaki görüşlerimi biraz daha geniş çerçevede açıklamaya çalışacağım.

1. Konu her ne kadar Çalıştay Düzenleme Kurulu tarafından “Kadına Karşı Şiddet” olarak belirlenmiş olsa da bu çalıştayda da görüldüğü üzere, zevce dışında mutlak anlamda kadın dövmeyle ilgili bir tebliğ sunulmamış, bir konu işlenmemiştir. Bunun gibi, İslâmî kaynaklarda da (en azından benim bildiğime göre) zevce dışındaki bir kadını dövmekten söz eden bir bilgi yoktur. Dolayısıyla bahis konusu olan, kocanın zevcesini dövmesidir.

2. Müzakereci Hocamız konuşmasının başında Nisâ 34. âyet ile ilgili yazılmış olan makaleleri kaydetmiştir. Keşke tebliğ olarak da sunmuş olsalardı diye düşünüyorum.

3. Müzakereci, “Kur’ân’daki *dövme* anlamı verilen kullanımlar, *dövün* değil, isabetli olarak *vurun* diye tercüme edilmiştir.” ifadesi kullanmıştır. Bu doğrudur, taş dövülmez, ölü bedeni dövülmez, bir demet ile vurmak, ancak dokundurma ve vurmakla ifade edilebilir. Dövme manası yaşayan insan için kullanılır. Sözlüklerde ve meâllerin çoğunda da “dövünüz” kelimesi kullanılmıştır. Bunun için Sayın Mehmet Günay Hoca’nın tebliğinde ayrıntılı örneklerine yer verdiği gibi, başta Ahmed Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay’ın meâlleri olmak üzere, meâllerin büyük çoğunluğunda “dövün” anlamı verilmiştir. Türkçemizde insan vurmak, kadın vurmak, adam vurmak, hayvan vurmak denilince bundan okla vurmak, silahla kurşunlamak mânâsı anlaşılır. Anılan kelimeye dövme anlamı değil de vurma anlamı verildiği takdirde Türk dilindeki kullanım açısından sıkıntı olur. Türkçede vurmak denilince silahla adam vurmak da anlaşılıyor. Ben o anlama gelmediğini tespit ettim ve düşüncelerimi o çerçevede arz ettim. Dolayısıyla dövmek mânâsı isabetlidir.

4. Hem Eyyûb aleyhisselâma “Eline bir demet buğday sapını alıp vur” şeklindeki emir, hanımını dövmekten kurtarmak için bir çıkış yolu olarak gösterilmiştir.

5. Tebliğimizin başlığı “Kur’ân’da Nisâ Sûresinin 34. Âyetinin Hakikati” tarzında konulmuştu. Müzakereci, tartışmalı bir konuda bu başlığın iddialı bir başlık olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Başlıkla ilgili öneriyi uygun bularak biz de başlığı “Nisâ Sûresi 34. Âyetin Hakikati Çerçevesinde Kur’ân’da Darp Kelimesinin Kullanılışı” şeklinde değiştirdik.

6. Hadiste geçen (“خيركم خيركم لأهله”) cümlesine “Sizin en hayırlınız aile fertleri nezdinde hayırlı olanıdır” tercümesi ile “Sizin en hayırlınız ehline karşı hayırlı olanıdır” şeklinde yapılan tercüme arasında ne gibi bir fark olduğunu anlayamadım. “Ehline karşı” mânâsı metne göre çıkmaz. Çünkü o takdirde (على ‘alâ) harf-i cerrinin olması gerekir. Oysa ifade (لأهله) (li-ehlihi) şeklinde olup (ل) (lām) harf-i cerri kullanılmıştır. “Ehli lehine hayırlı olan” (ifadesi)

metne daha uygundur. “Ehli nezdinde” tercümesinin Türkçemizde yanlış olmadığı kanaatindeyiz, bununla beraber, “aile fertleri için..” tercümesi de ikame edilebilir.

7. Müzakereci, tebliğimizde geçen “Ceza davaları dışında dayak, dövme ve şiddet uygulamanın İslâm’da yeri olmadığını görüyoruz.” cümlesine, “Halbuki dayak, dövme ve şiddet uygulama işi insanlık tarihi boyunca var olmuş ve olmaya da devam edecek görülmektedir.” ifadesi ile itiraz etmiştir. “İnsanlık tarihi” ifadesi başka, “İslâm’da” ifadesi başkadır. Bu iki ifade aynı şeymiş gibi değerlendirme yapılmıştır. Yani “İslâm’da dövme, vurma yahut dayak yoktur, fakat insanlık tarihi boyunca vardır.” Tebliğdeki cümlemiz müzakereci hoca efendinin ifadeleri ile çelişmiyor.

8. “Her şeyden önce *darabe* (ضرب) kelimesinin birçok sözlükteki ilk anlamı dövmek değildir.” cümlesi doğrudur. Birkaç örneği aşağıda kaydettik.

Mu‘cemu’l-me‘âni’l-câmi‘:

ضرب القلب: تحرك، ضرب الجرح: اشتد، ضرب شيئا بالشيء، على الشيء: أصابه وصدمه

Râz’î, Mu‘cemu’s-şihâh

(ضرب بالدرهم): سبكه ضرب في الأرض: سار لايتغاء الرزق، ضرب الدرهم

el-Mu‘cemu’l-vasîf

ضرب الشيء: تحرك، القلب: هاج دم

Râgıb Isfahânî, el-Müfredât

إيقاع الشيء على الشيء

el-Müncid

ضرب: أصابه بضربة سيف، العقرب: لدغت، ضربا البرد النبات: أصابه البرد ضرب الزمان مض

Tâcûl’-arûs:

فُلَانُ الْغَائِطِ إِذَا مَضَى إِلَى مَوْضِعٍ يَقْضِي فِيهِ حَاجَتَهُ، ضَرَبَ: ضرب، ضربه ضربا: معروف ويقال وَقِيلَ سَارَ فِي ابْتِغَاءِ الرِّزْقِ بِضَرَبٍ: وَهُوَ مَجَازٌ.

Yukarıdaki sözlüklerde de görüldüğü üzere, *darb* kelimesinin ilk mânâsı insan dövmek değildir. Bunların sayısı az değildir. Dolayısıyla ifademi teyit ediyorum.

9. “Dolayısıyla, Kur’ân’da zevcenin dövülmesi ile ilgili bir emrin ya da bir terbiye şeklinin bulunmadığı anlaşılıyor. Bu durum son derece sevindiricidir.” cümlemize müzakereci Hoca Efendi “Böyle bir emir olsaydı üzülecek miydik? Nitekim geçmişte bir ilâhiyatçımız konumuz olan Nisâ sûresi’nin 34. âyeti ile ilgili olarak ‘Keşke Tanrı bu âyeti indirmemiş olsaydı.’ diye bir beyanda bulunmuştu! Böyle bir temenni Yüce Allah’ın iradesine müdahaledir diye düşünüyoruz. Çünkü dinin ilkelerini dinin sahibi belirleyecektir. Nitekim bu konuda Kur’ân, ‘Yüce Allah’a din öğretmeye kalkmayın’⁴⁶⁷ diyerek insanları uyarmakta ve böyle bir müdahaleye izin vermemektedir.” demektedir. Başka birinin kullandığı ifadelerin beni alâkadar etmeyeceği tabiidir. Kendisinin bu paragraftaki ifadelerini maksadını aşmış ifadeler olarak değerlendiriyor, tebliğimizdeki söz konusu ifademi aynen tekrarlıyorum: “Dolayısıyla, Kur’ân’da zevcenin dövülmesi ile ilgili bir emrin ya da bir terbiye şeklinin bulunmadığı anlaşılıyor. Bu durum, son derece sevindiricidir.”

10. Tebliğimizin beşinci sayfasında yer alan hadisin Arapça metninin tercümesinde bazı cümlelerin atlandığı uyarısı için Ali Akpınar Hocamıza şükran borçlu olduğumu burada ifade etmek istiyorum. Tercümede atlamadan çok, metin farklılığından

⁴⁶⁷ De ki: «Dininizi Allah’a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da yerde olanları da bilir, Allah her şeyi bilendir.» Hucurât 49/16.

kaynaklanan bir karışıklık söz konusu idi. Tercüme Müslim rivayetine göre verilmiş, fakat metin el-Müsne'den seçilmişti. Bu karışık durum düzeltilmiş, sadece Müslim rivayetine yer verilmiştir. Hatamızın bağışlanması dilerim.

11. Yatağı ayırmakla zevceyi dövmek, -hem de âyetin ibaresine göre sınırlandırılmamış bir dövmek- hiç kıyaslanabilir mi? O takdirde öğüt vermenin de cezalandırmak şeklinde değerlendirilmesi gerekirdi. Yüce Allah Nisâ sûresinin 34. âyetinde aile içinde başkaldırma/geçimsizlik/nüşûz belirtilerinde aileyi kurtarmanın metodunu kullarına öğretiyor. Bu metot dayak, dövmek veya şiddet uygulamak olamaz. Uluslararası yahut ulusal toplantılarda bugün İslâm adına bu görüş savunulabilir mi? Âyete ilavede bulunarak hafifçe dövmek de savunulabilir mi? Esasen bu hitap kocaya değil belki devlet yetkililerine yönelik olsa gerektir. Ceza verilecekse onu ancak devlet uygular. Günümüzde çok sık vuku bulan boşanmalarda, kocanın öğüt vermesinin yeterli olmadığı da görülmektedir. Öğüt vermede uzmanlar devreye girmeli ve bunun için mâkul bir mühlet verilmelidir.

12. Taberîden nakledilen hadis ve bunun dışındaki kaynaklardan nakledilen rivayetler tebliğimizin dışındadır. Üçüncü paragrafta neyin kastedildiğini anlayamadım. Dördüncü paragrafta Hz. Peygamber'in hanımlarının nüşûz durumunda onları darp etmediği düşüncesine karşılık "...Darp aşamasına gelmemiş, mesele tatlıya bağlanmıştır." deniliyor. Hz. Peygamber 29 gün evini terk etmiştir. Bu durumun âyete tamamen uygun olduğu kanaatindeyiz. Darp aşaması ne zaman olmalıydı acaba?

13. Bakara sûresi'nin 227. âyetinin devamında yer alan *عليهن درجة* cümlesini, haklar bakımından üstünlük anlamında değerlendirmek isabetli değildir. Buna delâlet eden bir delil yoktur. Belki bu (derece) evin reisi olmak bakından bir derecedir. Okul müdürü gibi, askerde çavuşluk gibi bir görevi ifade eder bu cümle. Daha sonra ise şöyle deniliyor: "Demek ki her konuda eşitlik olmuyor." Bu fakir de aynı şeyi söylüyor. *واهجروهن في المضاجع* cümlesini nasıl anlayacağız?" Cevap: Sözlükteki anlamlarına uygun olarak "Yataklarından ayrılın, yataklarını "terk edin" şeklinde anlayacağız.

14. "Ben âyetteki bu cümleye (evden uzaklaştırın) mânâsını vermedim. Başkalarının verdiği mânâ ise beni bağlamaz." Erkek, tıpkı Hz. Peygamber (s.a.s.) gibi kendine kalacak yer bulacak, böylece evden uzaklaşacak. Nitekim bugünkü kanunlarda da erkeğe evden uzaklaştırma cezası verilmektedir."

15. Şu önemli noktaya da dikkat çekmek istiyorum: "Kadınların nüşûzundan korkmak" ile "Kadınların nüşûz hali içinde olması" aynı şey değildir. Serkeşlik, geçimsizlik ya da itaatsizlik yapan kadınlar değil de serkeşlik, geçimsizlik ve itaatsizlik yapmamış, fakat yapmasından endişe edilen hanımlara, dövme cezası nasıl uygulanacak? Kadın "Ben bir suç işlemedim ki bana dövme cezası verilsin" derse buna tatmin edici nasıl bir cevap verilecektir? Bu durum şuna benzer: Ana-babalar çocuklarını, yaramazlık ve gayr-i ahlâkî bir tutumundan dolayı dövseler, böyle bir terbiye usulünü bugün kabul etmek mümkün olur mu? Bu çocuk isyana düşürülmez mi? Mesele kadın/zevce olunca "Bu terbiyedir, aileyi ıslahtır, kol kırılır, yen içinde kalır." gibi sudan bahanelerle meseleyi geçiştirmek câiz olur mu? Bu fakirin dayak/dövme/vurma mânâlarından birine yaklaşmamasının en temel dayanağı budur. Bu toplantıda buna cevap verilmemiş, meseleye bu açıdan yaklaşan olmamıştır.

16. “اضربوهن”/“(iḍribühünne) sözüne “Hafifçe darp edin” mânâsını vererek dövmeyle sempatik göstermek, kanımca işin içinden kolaylıkla sıyrılmaktır. Allah “dövün” diyor, siz “hafifçe” kelimesini ona ilâştirerek âyete ilave yapıyorsunuz. Bu durum, nassa ilavede bulunmaktır. Ebû Hanîfe’ye göre nassa ziyade etmek câiz değildir. Vedâ Hutbesi’ndeki (iḍribühünne ḍarben ğayra müberrihin) (اضربوهن ضربا غير مبرح) cümlesi, tıpkı iftira yahut iffetsizlik cezasında olduğu gibi, yaralamayacak şekilde vurmaktır. Bu vuruşun, acıtacak fakat yaralamayacak ve öldürmeyecek şekilde vasat bir vuruş olması, yüz, baş, edep yerlerine vurulmaması, zayıf bünyelilerde hafif vurulması fıkıh kitaplarında yer almıştır. Çünkü iftira yahut zina cezasında sopa ile vurmanın amacı, toplum önünde kişileri rüsvâ ederek caydırmak olup can acıtmak değildir.⁴⁶⁸ Hem orada iffetsiz davranmasından korkulan değil, iffetsizliği sabit olan kadınları bile hafifçe dövme emri varken, nüşûz halinden korkulan, fakat henüz bir eylemin gerçekleşmediği durumda aynı cezayı uygulamak uygun olmasa gerektir. İslâm’ı kurtarmak mı, insanların ayet hakkındaki yorumunu kurtarmak mı önemli? Bu meselede yorumdan feragat edilmesinin hiçbir sakıncası yoktur.

Tebliğimizin konusu sadece “Nisâ Sûresi’nin 34. Âyetinde Yer Alan Darp Kelimesinin Kur’ân’daki Kullanılışı”dır. Hadislerde ve fıkıh kültüründe (ḍarb) kavramı ayrı bir tebliğ konusudur. Ben o konuya girmedim. Yani bu, Kur’ân’ı Kur’ân’la tefsir etmektir. Yazdıklarım ve düşündüklerim Kur’ân ile sınırlıdır.

17. Ancak şu hususu da kaydetmeden geçemeyeceğim. Bu oturumun ikinci tebliğini sunan muhterem Saffet Köse Hocamız konunun, hadis, fıkıh ve kültürel boyutuna geniş çerçevede değindiler. Ḍarb kelimesinin dövme/vurmak anlamına değindiler. Fakat 34. âyette yer alan (“اضربوهن” iḍribühünne) ifadesinin dövme, vurmak anlamına geldiğini gösteren açık bir hadis kaydetmediler. Ben böyle bir hadisin var olduğunu hatırlamıyorum. Sayın müzakereci Hocamız muhterem Prof. Dr. Ali Akpınar da böyle bir bilgiye yer vermediler. Kendisi, darp anlamına delil olmak üzere kaydettiği bazı hadislerdeki “ḍarb” ifadelerine kıyas yaparak yorumla dövme/vurma mânâsını çıkarmaya çalışmıştır. Oysa bu sadece bir kıyastır, yorumdur; yorumsa bağlayıcı değildir. Dolayısıyla bilgi değil, zan ifade eder. Zan ise gerçek anlam olarak iddia edilemez. Esasen bu gibi önemli konularda, bağlayıcı olmak için kat’î bilgi gerekir. Çünkü sonuçta dövülecek olanlar toplumun zayıf ve zarif kesimini teşkil eden kadınlardır. Şâyet dövülmek erkek için söz konusu olsaydı eminim ki yorum farklı olurdu.

18. Kur’ân-ı Kerîm’de (ḍarb/ضرب) kelimesinin insan dövme anlamında kullanılmamış olması, bizim önerdiğimiz “zevceden ayrılma, zevcenin bulunduğu mekânı terk etme” mânâsının daha isabetli olduğunu göstermektedir.

19. Bu vesile ile Muhterem Saffet Köse Hoca’nın aşağıdaki paragrafı hakkında birkaç kelime söyleyeceğim:

“Bu âyetteki ‘vurma’ tavsiyesinden dolayı Kur’ân’a saldırmayı marifet sayanların, bu cezalandırma biçimlerinin tamamen Kur’ân’ın indiği dönemin toplum ve aile yapısını baz aldığını bilmeleri gerekir.”

20. Peki, ya diğer cezalara itirazı olanlara ne denilecek? Hırsızın elini kesmek, zina edene 100 celde vurmak, iftira atana 80 sopa vurmak, miras taksiminde kızlara ve kız

⁴⁶⁸ bkz. Şeyhîzade, Mecma’u’l-Enhur ŞerhuMülteka’l-Ebhur, II, 596; Mavsîlî, el-İhtiyar, IV, 85.

kardeşlere mirastan daha az pay vermek... Bunların güncel hükmü için “tamamen Kur’ân’ın indiği dönemin toplum ve aile yapısının baz alındığını” mı düşünmek gerekir? Kısas âyetini modern dünyada nasıl değerlendirmeliyiz? Kanaatimce bu hükümlerin modernizm ile alâkası yoktur. Kur’ân’ın hükümleri tarihsel değildir. Nihâî gerçeği bilen Yüce Allah’tır.

Benim muhterem müzakereci Hocamızın itirazlarına cevap niteliğindeki mâruzatım bundan ibarettir. Müzakerecim sayın Prof. Dr. Ali Akpınar’a eleştiri ve önerilerinden dolayı teşekkür ederim.

Prof. Dr. Saffet KÖSE: Ben öncelikle Hacı Mehmet Günay Bey’e değerlendirmeleri ve katkıları için çok teşekkür ederim. Kaynaklarda nüşûzun tanımı ve tasviri teorik olarak var. Ancak onun çerçevesinin çizilmesine katkı sağlayacak örneklerine de bakmak lazım. Bu bağlamda fetva mecmualarına, şer’iyye sicillerine, kadı sicillerine bakılabilir. Teşekkür ediyorum.

Bu vesile ile muzdarip olduğum bir konuyu açmak istiyorum. Modernlik kendisini din karşıtlığı üzerine konumlandırmıştır. Bunun sebebi kiliseye tepki olarak doğmuş olmasıdır. Bunun gelişen teknoloji ve diğer bazı sebeplere bağlı olarak İslâm dünyası üzerinde güçlü bir etkisi de oldu. Biz bugün Batı dünyasından gelen zihinle Kur’ân ve Sünnet’i modern zihnin ürettiği değerler ve kavramlar üzerinden okuyor, Kuran ve Sünnet üzerinden de bunları meşrûlaştırıyoruz. Bu kısır döngünün içinden de bir türlü çıkamıyoruz. Böyle bir problemimiz var. Şimdi Hocam da dinî bilgiyi erkeklerin ürettiğini söyledi. Her şeyi erkekler yazdı, çizdi de ne yaptı bu erkekler? Bugün geldiğimiz noktada neredeyse Allah’ı sorgulayacak hale geldik. Onu da yapıyoruz. Allah affetsin. Ömer Nasuhi Bilmen’in Büyük İslâm İlmihali’nde imamın erkeklerden oluşunu eleştirirken Hz. Peygamber’i eleştirdiğimizin farkında mıyız yoksa örtük biçimde onu da mı eleştiriyoruz! Buradan hareketle niye kadın peygamber göndermedi diye galiba Allah’ı da sorgulayacağız ya da tarihe gidip bir kadın peygamber bulacağız da rabbimizle barışacağız! Zaten bunu yapanlar da var! Bu artık erkek-kadın meselesi olmaktan çıkmış durumda! Biz zihnimizi modernitenin dayattığı, değerlerden, kavramlardan, ürettiği zihniyetten -bir bütün halinde reddedelim demiyorum elbette- temizleyemez isek ne kadın-erkek meselesini ne de diğer konuları çözebiliriz. Söz gelimi ailenin yöneticisi erkektir denildiğinde bunu modernitenin donattığı zihin ile yetki kullanmak olarak anlayıp eleştirmeye başlıyoruz. Oysa bizim anlayışımızda yönetici olmak, naz çekmektir, kahr çekmektir, katlanmaktır, şerefi hizmette aramaktır, yönettiğinin yükünü almaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de aile reisine “Çoluk çocuğuna namazı emret ve sabırla devam et” derken yönetiminde olanların sorumluluğunu al, ateşten koru demek istiyor. Dolayısıyla kurumsal yapıların doğasına uygun bir düzene işaret ediliyor. Bu düzenin paradigması da muhabbettir, ihsan ve rikkatten oluşan merhamettir. O yüzden bizim öncelikle nerede duracağımıza bir karar vermemiz gerekir.

İkinci olarak Nisâ/34’ün tamamı ile ilgili belki de gerçekten 500-1000 sayfalık bir kitap yazılabilir. Ben sadece bu tebliği hazırlarken **وَاضْرِبُوهُنَّ** kısmına odaklandığım için diğer temalara dokunmadım. Ama bu âyetin ifade ettiği bütün konuları “Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu” kitabımda işledim.

Üçüncü husus ise Abdülkadir Hocam ifade etti. Kur’ân’da kevnî âyetler var. Bunlar zamana yayılmış âyetlerdir. Bunların uyuyan (potansiyel) anlamları zamanla ortaya

çıkarmak. Meselâ Abdullah b. Abbas’ın dediğiyle oradaki ineğin sütünün gelmesi çok farklı bir şey. Örneğin Fahreddin Râzî ya da diğer bazı müfessirler dünyanın yuvarlak olmadığını söylüyor. Oysa gerçek anlamı o gün tespit etmek güç olabilir ama bugün bunu anlamak kolay. Bazı anlamları zamanın gelişmeleri ortaya çıkarıyor. Örnek vereyim: Geçenlerde bir jeoloji hocası dağlar yürüyor, bizim dağlar her sene Yunanistan’a 3 cm. yaklaşıyor dedi. Kur’ân-ı Kerîm, dağların bulutların yürüdüğü gibi yürüdüğünü söylüyor ama bugünkü şekliyle bunu daha önceki yüzyıllarda anlamak kolay değil. O yüzden bu sosyal yönü olan sünnetullah içeren âyetlerin yorumu farklı bir şey. Bugün de gerçeği ile anlayamadığımız bu türden âyetler var. Onlar da zaman ilerledikçe, bilimsel gerçeklikler ortaya çıktıkça anlaşılabilirler.

Bir başka konu, **غیر مبرح** ifadesini 197 tane önemli kaynakta taradık, 100’ünde geçtiğini tespit ettik. Bunlar içinde sahihler, müsnedler, musannefler, sünenler var. En azından elimizde tutunabileceğimiz bir dal var. “Ben bunu kabul etmiyorum, benim şüphem var” diyorsanız o zaman kendi kabul ettiğinizi açıklamanız ve temellendirmeniz gerekir.

Hakikat tarihe göre değişir mi, sorusuna gelince, benim kanaatimce kadınlık-erkeklik normları değişmemeli. Meselâ kadın subay-erkek astsubay bir karı-koca düşündüğümüzde bir askerî ortamda rütbelerine göre hareket ediyorlar ama en nihâyetinde karı-koca ve eve geldiklerinde bu statülerin kaybolması gerekiyor. Kadın âmir, erkek onun maiyyetinde çalışan bir memur ise evde bu bürokratik hiyerarşi süremez. O zaman ev garnizona ve devlet dairesine döner. Bu ailevî statüler neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmek gerekiyor diye düşünüyorum.

Ben, katılan hocalarıma çok teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Tebliğci hocalarıma, müzakereci hocalarıma ve siz genel müzakereci hocalarıma değerlendirmeleri, soruları, tenkitleri, katkılarından ötürü teşekkür ediyorum. Konu çok boyutlu bir konu. Belki de çalıştayın en tartışmalı konusu. Üzerinde geniş geniş konuşulması gereken bir konu. Bu yüzden bu oturumu burada sonlandırıyoruz.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

GENEL MÜZAKERE

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Saffet KÖSE

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN: Çalıştayı düzenleyen, düzenleme kurulunda adı bulunan veya bulunmayan herkese teşekkür ederim. Hakikaten bu iki günde konuyu çok farklı yönleriyle dinlememize vesile oldular. Kur'ân'dan bahsettiğimizde Peygamber Efendimiz'in hayatına, tebliğ ettiği ilkelere ve yaşantısına bakmak gerekiyor. Genellikle bu meselelerde konuşulan konular çok uç meseleler, en kötü örnekler. Her toplumda cinâyete varan sonuçlarla karşılaşmamız mümkün. Bir taraftan bu işin yaşayanları ve mağdurları varken diğer taraftan bunun dışında ortaya çıkan durumlar, yorumlar söz konusu. Eşler arasında sorun ortaya çıktığında tarafların yaptıkları yorumlar, değerlendirmeler çok farklı düzeylerde olabilir. Allah Resûlü'nün hayatına baktığımızda son iki tebliğde konuştuğumuz darp konusu dâhil olmak üzere insanı ve toplumu doğru bir zemine çektiğini görüyoruz. Meselâ hepimizin bildiği, Kur'ân-ı Kerîm'de de atıf yapılan İfk hadisesinde Allah Resûlü'nün eşine zina iftirası atılmasının oldukça rahatsız edici olmasına rağmen, çevresindeki insanların bundan rahatsızlık duydukları bir ortamda Allah Resûlü'nün tavrına baktığımızda örnek bir davranış sergilediğini görüyoruz.

Şiddeti hiçbir şekilde tecviz etmemek lâzım. Şiddetin tarihi bağlamında konuşulması, bu bağlamda konuşuyor olmamız bugünkü insanlara veri üretmek için olmamalı. Kanaatimce bu asırda yaşayan müslümanlar olarak şiddetin her türlüsüne karşı olmalıyız. Dolayısıyla fakih hocalarım günümüzün ihtiyaçlarına uygun değerlendirmeler yapmalıdırlar.

Prof. Dr. Adem APAK: Ben düzenleme kurulu adına giriş konuşması yapmıştım, şu anda değerlendirme konuşmam onlar adına olacak. Şunu ifade etmem gerekiyor. Çünkü oturumlarla birlikte anlıyoruz ki farklı ilim dallarının hadiselerle farklı bakışı zamanla sistemleşiyor. Cümlelerinden hocamızın tarih hocası mı, fıkıh hocası mı, tefsir hocası mı olduğunu üç aşağı beş yukarı tahmin edebiliyoruz. Bu aynı zamanda bir imkân. Kaldı ki fıkıh hocalarımız da aynı konu üzerinde farklı değerlendirmeler yapabiliyorlar. Başta Saffet Köse Hocamın açıklamaları çok mantıklı geldi sonra Hacı Mehmet Günay Hocam konuşmaya başlayınca Saffet Hocama o kadar güvenmemeye başladım. Dolayısıyla bu konu, o kadar net değil. Biz tarihçiler daha serbest düşünüyoruz. Onlar daha standart hareket ediyorlar. Bu bizim kendi bilimlerimizi kontrol etmeye, kendi konularımızı değerlendirmeye farklı bakış açısı olduğunu görmemize de vesile oluyor. O zaman söyledim, yine tekrar edeyim. Bu toplantının fikir babası Yunus Vehbi Yavuz Hocamdır. O böyle bir teklifte bulunmasaydı, biz böyle bir toplantıyı yapamazdık. Dolayısıyla kendilerine hassaten teşekkür ediyorum. Nice bereketli toplantılarda buluşmak ümidiyle hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Prof. Dr. Ali AKPINAR: Hocam tekrardan organize edeceğim olan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum. Aynı zamanda vedalaşmış da olalım, haklarınızı helâl ediniz. Değerli hocalarım, hepinizin mâlûmu olan bir kaide var. Bir sistem, kendi parçalarıyla, kendi bütünlüğü içerisinde randımanlı bir şekilde çalışır. Bir Mercedes markaya, Tofaş parça takarsak biz bu sistemi randımanlı bir şekilde çalıştıramayız. Dolayısıyla biraz önce Hocam da söyledi. Kur’ân bütünlüğü derken sûre, âyet bütünlüğünü, Kur’ân ilkelerini ben derslerde puzzlelara benzetiyorum. Bugün beş bin parçalık puzzleler var ve insanlar aylarca onu tamamlamaya çalışıyorlar. Bir küçük parçası eksik çıkarsa ya da bir parçayı doğru yere koyamazsanız, o resmi tamamlayamazsınız. Kur’ân’ı da Sünnet ile bu bütünlük içinde görmemiz gerekir diye düşünüyorum. Burada tartışıyoruz, konuşuyoruz. Burada aileye düşenler var, akrabalara düşenler, diğer insanlara bir de devlete düşenler var. Ama tabii ki bunlar kendi sistemi içerisinde çalışması halinde anlam ifade eder. Yoksa, seküler bir mantıkla evinizde şer’-i şerife göre bir hayat yaşayıp, problemleri çözme noktasında dışarıya, farklı mercilere başvuracağınız zaman birtakım kanunlarla karşı karşıya kalacağınız kesin. Bir başka husus da biz burada problemleri konuşuyoruz. Hem Asr-ı saâdet hem Osmanlı Dönemi’nde hem de günümüzdeki problemlerden dolayı bunları söyledik ama maalesef problem varsa haber değeri oluyor. Akşam haber saatlerinde biz bunları hep görüyoruz. Rahmetli kayınvalideme kaç yıldır evlisin diye sordum, yetmiş yıldır dedi. Bıkmadın mı dediğimde, her geçen gün sevgimiz arttı dedi. Hakikaten ben evlendikten sonra bunu gördüm. Halbuki birçoğu da problemsiz olarak bu işi götürüyor. Ben tahdis-i nimet kabilinden söylüyorum. Kırk yıldır evliyim, ellerinizden öper altı tane de çocuğum var. Allah’a hamd olsun bizim evde asla şiddetin ş’si olmadı. Bu şekilde pek çok ailemiz var. Dolayısıyla biz bu topluma bu konuları anlatırken yola bu güzel örnekleri ele alarak çıkmamız gerekir diye düşünüyorum. Son olarak da şöyle bir durum var. Sözüm cemaatten içeri, dışarı demeyeyim ama genelde aile sorunları yaşayanlar, aile sorunlarını çözmeye yönelik yazıp çiziyor. Sahaya iniyorlar. Bu da benim müftülük yaparken de dekanlık yaparken de yadırgadığım bir husus. “*Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede / Nerde kaldı gayriye himmet ede*”. Belki bu problemi yaşayan biri olarak en iyi ben bilirim diye düşünüyor olabilirler ama bu konuda toplumda üsve-i hasane olan o insanlarımızı çoğaltmamız gerekir diye düşünüyorum. Hepinize tekrar saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ: Bendeniz öncelikle bu toplantıyı gerçekleştiren Kur’ân Araştırmaları Vakfı’na (KURAV) ve Mudanya Üniversitesi’ne çok teşekkür ediyorum. Hakikaten iki gündür çok güzel bir ortam hazırlandı ve bu ortamda fikirlerimizi rahatça söyleme imkânı bulduk. Ayrıca çalışmaya katılan bütün hocalarımıza dostlarımıza, hasseten dışarıdan zahmet edip de buraya kadar gelen ilim erbabına teşekkür ediyorum.

Tabii bir sorunumuz var ve onu tartışmak üzere burada toplanmış bulunuyoruz. Sorunun adı “kadına şiddet” olarak isimlendirilmiş. Hepimizin bildiği gerçek şu ki bu sorun sadece müslüman dünyada değil, tüm dünyada yaşanmakta. Bu genel ve yaygın sorun ancak tüm devletlerin ve toplumların el ele vermesiyle ortadan kaldırılabilir.

İslâm’a ve Müslümanlara Yönelik Olumsuz Algı ve Çözümü: Bu sorunun bizi ilgilendiren en önemli tarafı “İslâm’ın ve Müslümanların kadın düşmanı olduğuna” dair oluşturulan yapay bir atmosfer ve algıdır. Öncelikle bizim bu algıyı kırmamız gerekiyor. Bu algıyı meydana getirenler Müslüman dünyada aile yapısını bozmaya ve bunun

üzerinden İslâm toplumlarını dejenere etmeye çalışanlardır. Bu dejenerasyon da kadın ve erkek arasında kutuplaşma meydana getirmek suretiyle yapılmaktadır. Bunun benzerini batı dünyasında yaptılar ve başarılı oldular. Evlilikleri özgürlüğü sınırlama ve kadının köleliğe adım atması olarak gösterdiler ve devamında ailenin özgürlüğe engel olduğu gibi bir algı oluşturdular. Batıda aile çözümleri ve nüfusun baş aşağı gitmesinin nedeni budur. Aynı tuzağı Müslüman toplumlara kurmak istiyorlar. Bunun önündeki en büyük engel, son hak din olan İslâm'dır. Onun için naslardaki bazı kelime, kavram ve cümleleri cımbızlayarak, tarihte olmuş bazı olumsuz uygulamaları sürekli gündeme getirerek İslâm'ı yıpratmaya çalışıyorlar. Buna karşı müteyakkız olmakta yarar var.

İslâmî hükümlerin uygulanmadığı ve zihinlerde dinî şuurun aşındığı bir ortamda Müslüman erkek ve kadınların çağın dayatmalarına boyun eğmeleri, oluşturulan yapay atmosfere kapılmaları veya dinî hükümlerden bîhaber/bigâne davranmaları mümkündür. Bu durum karşısında yeniden İslâmî bilincin ihyası çalışması yapılması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Oluşan bu ortamda garip bir erkek figürümüzün ortaya çıktığı da bir gerçektir. Dini kendi zevklerine göre yorumlayan, işi cinsellik bazında tutan, kadına ve çocuğa ihtimam göstermeyen, aile içindeki görevlerini yerine getirmeyen bir erkek figürüyle karşı karşıyayız. Öte yandan bu figür, İslâm'a ve Müslümanlara yönelik oluşturulan yapay atmosferin ve algının gerekçesi ve malzemesi kılınmaktadır. Bilelim ki bu erkek figürü içimizde yaşayan bir babanın ve annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, bir aile içinde yaşamış, toplumumuz içinde büyümüş, kurumlarımız tarafından eğitilmiştir. Öyleyse bunun sorumluluğu hepimize aittir. Sadece erkekleri veya kadınları sorumlu tutmak soruna tek taraflı yaklaşmak anlamına gelir. Eğer bizler, Müslüman bilinci taşımayan erkekler ve kadınlar yetiştirmeye devam edersek sorunun kalıcı hale gelmesi kaçınılmazdır. Demek ki topyekûn bir Müslüman bilince dönmemiz zorunluluk arz etmektedir.

Nisâ sûresi 34. âyetini sorun olarak görüyorsak bunun çözümü İslâmî hükümlerin uygulamasında yatmaktadır. Hz. Ömer'in zekatla ve talâkla ilgili uygulamaları bize yol gösterici olabilir. İslâmî otorite sorun gördüğü yerlerde çözümleyici hükümler koyabilir ve adımlar atabilir. Böylece kadına yönelik şiddetin gerekçesi kılınan nasların yorumu İslâm hukuku içinde çözüme kavuşturulabilir. Bu tür çözümler tarih boyu ortaya konmuş ve sonuç da alınmıştır. Buradaki en temel engel İslâmî hükümlerin uygulama alanının dar olması veya bulunmamasıdır. Bu da çözümlerin hayata geçirilmesinde zorluk yaşanmasına yol açmaktadır. Bu yüzden teorik düzeyde getirilen itirazlara/eleştirilere uygulamayla cevap vermekte zorlanıyoruz, bunun yerine âyetin anlamını sağa sola çekme veya hadisleri yok sayma yoluna gidiyoruz. Farkında olmadan bu tavrımızla dinin aşındırılmasına yol açıyoruz.

Bu konuda bir başka sorunumuz ise sömürge dönemi ve modern zamanlarda Müslümanların içine düştüğü eziklik psikolojisidir. Modern zaman düşüncesini ve uygulamalarını esas alan bir kesim sürekli dinden ve dindarlardan taviz istemektedir. Bunun boyutu bugün nasların bir kısmını oluşturan Sünnet'ten vazgeçmeye ve Kur'ân'ı zamanın atmosferine göre yorumlamaya kadar gitmiştir. Şunu bilelim ki bütün naslardan vazgeçsek, müslüman ismini taşıdığımız sürece yine de onlara kendimizi beğendirmemiz mümkün değildir, onlar tarafından beğenildiğimizde de zaten biz, biz olmaktan çıkmışız demektir.

Kadına Şiddetin Bir Nedeni de Boşanma Aşamasındaki Tarafların Bu Durumu Kabullenememeleri: Boşanmaya karar verme ya tarafların birinin kararıyla ya da tarafların dışında bir merciin kararıyla gerçekleşmektedir. Günümüzdeki uygulama taraflardan birinin ya da ikisinin müracaatıyla hâkimin kararıyla hükme bağlanma şeklindedir. Ancak mahkemenin bu kararına taraflardan birinin itirazı veya ikna olmama durumu söz konusu olabilmektedir. Bu da sürecin uzamasına ve tarafların mağdur olmasına yol açmaktadır. Sonuçta bir karar ortaya çıkmakta ve boşanma gerçekleşmektedir.

Ancak karar kesinleşse bile taraflardan birinin tam ikna olmaması söz konusu olabilmektedir. Boşandığı kadının peşine düşen erkeğin hali bunu göstermektedir. Bazen bu durum kadın yönünden de gerçekleşmektedir. Kişide oluşan bu ikna olamamışlık duygusu kin, nefret ve şiddet sarmalına dönüşebilmektedir. Bu şiddet bazen karar vericiye bazen de karar verilmesine sebep olan tarafa yönelebilmektedir. Günümüzde yaşananlara baktığımızda daha çok taraflardan birine özellikle de zayıf tarafa yönelik şiddet gerçekleştiğini görüyoruz. Zaten güçlü taraf kabullenmiş ve razı/ikna olmuş olsa ondan bir şiddetin gelmesi söz konusu olmaz. Öyleyse zayıf tarafın şiddete mâruz kalması daha muhtemeldir ki, çoğu zaman zayıf taraf kadınlar olmaktadır.

Bu duruma en geçerli çözüm tarafların her ikisinin ikna olduğu bir boşanmanın gerçekleşmesidir. Eğer bu gerçekleşmiyorsa en azından tarafların ikna çalışmasına tabi tutulması, psikolojik destek alması ve bir şekilde kabullenme ve ikna pozisyonuna taşınmasıdır. Hatta psikolojik destek alınmasının kurumsallaşması ve kanuna bağlanması yolunda bir adım da atılabilir.

Buradan aslında neden İslâm hukukunda boşanma hakkının güçlü tarafa verildiğinin de hikmeti anlaşılmaktadır. Zaten geleneksel toplum yapımıza baktığımızda eşini boşamış bir erkeğin dönüp peşine düşmesi, taciz etmesi veya şiddet uygulaması pek yaygın görülen bir husus değildir. Çünkü erkek ikna olarak/kabullenerek boşamayı gerçekleştirmektedir. Kadın da erkeğin böyle bir karara varmasından sonra evliliğin devam etme imkânı olmayacağını bildiğinden kabullenme yolunu seçmektedir. Eğer kadının aile içinde şiddete uğraması ve geçimsizlik söz konusuysa İslâm hukuku geniş aile üyelerine konunun taşınmasını ve hakem tayinini öngörmektedir. Böylece aile içi bütün çözüm yollarına başvurulması ve tüketilmesi esas kabul edilmiş, buna rağmen bir çözüm bulunamazsa en son mahkemeye başvurulması seçeneği taraflara gösterilmiştir.

İslâm hukukuna göre boşanmanın sonunda kadın ve erkek arasındaki helâllik/nikâh bağı ortadan kalkmış ve görüşme imkânı da sınırlandırılmıştır. Anadolu'da "*Boşanan kadının artık topuğuna bile bakılmaz*" sözü tam bu gerçeği dile getirmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, geleneksel toplum düzeni bu bilinci taraflara vermektedir. Ancak değerleri aşınmış günümüz toplum yapısında maalesef bu bilinç kaybolmuş durumda ve boşanan taraflar ya birbirlerini düşman görmekte ya da gözü kara birbirlerinin peşine düşmektedirler.

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN: Eşler arası sorunların çözümünde mahkeme sürecinden önce, arabuluculuk ve hakem yoluyla çözüme kavuşturulması birçok şiddet olayının önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim hukukî uyuşmazlıkların çözümünü düzenleyen 6325 sayılı Kanun'da yapılan düzenleme ile yargılama aşamasından önce tarafların bir araya getirilerek arabulucu yoluyla sulh

olmaları amaçlanmaktadır. Arabulucu, Adalet Bakanlığı'nca tutulan arabulucular siciline kayıtlı olan gerçek kişiler olup onların a) T.C. vatandaşı olmaları, b) Mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmaları, c) Tam ehliyetli olmaları, d) Kasten işlenmiş bir suçtan dolayı, bir yıldan fazla hapis cezası almamış olmaları, e) Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamaları, f) Arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Bakanlıkça yapılacak yazılı sınavda başarılı olmaları gerekmektedir. Günümüzde işçi-işveren uyuşmazlıkları, ticarî uyuşmazlıklar, tüketici uyuşmazlıkları, kira uyuşmazlıkları ve ortaklığın giderilmesi uyuşmazlıkları hakkında dava açmadan önce arabulucuya başvuru zorunlu olmasına rağmen diğer hukuk uyuşmazlıklarında isteğe bırakılmıştır. Bu bağlamda eşler arası sorunların çözümü ve muhtemel şiddet olaylarının önüne geçilebilmesi için arabuluculuk kurumunun aile davaları için de zorunlu hale getirilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyim. Ülkemizde ailevî sorunların çözümünde, arabulucu olarak islâm aile hukuku alanında uzman olan kişilerden yararlanılmasının aile kurumunun tahkim edilmesinde ve şiddetin önlenmesinde din kurumundan yararlanılması açısından önem arz etmektedir. En azından dinî hassasiyeti olan tarafların, ahirette bir sorumluluğunun olmaması için nasıl bir yol takip edecekleri noktasında yardımcı olunabilir. Bu noktada fıkıh alanında doktora yapmış, tecrübeli kişilerin arabuluculuk yapabilmesi için, yasal bir düzenleme yoluna gidilebilir. Arabulucuların ilâhiyatçı olup olmaması ise kişilerin isteğine bırakılmalıdır. Bu durum, inanç özgürlüğünün de gereğidir.

Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK: Hocam hemen bir hususu zikredebeyim. Yapılabilecek bazı tavsiyeleri söyleyeceğim. Birincisi biz bu âyetin kadını cezalandırmak için değil aileyi kurtarmak için gelmiş bir âyet olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Âyet, aileyi korumak ve aile yapısını muhafaza etmek için inmiştir. Bunu şuradan da anlıyoruz. Meselâ Nûr sûresinde mülâane âyeti var. Bir erkek hanımını zina ederken yakalamış ise lânetleşerek ayrılmalardan bahseden bir âyettir. Yani kişi hanımını en uygunsuz şekilde yakalasa dahi onu öldürmesi değil, yollarını ayırması emredilmektedir. Erkeğin daha ağır bir sorumluluğun içerisine atılması istenmemektedir. Nisâ sûresi 34. âyette sorunun yerinde çözülerek aile yapısının korunması amaçlanmıştır. Yani kadının yapmış olduğu nüşûz, topluma ya da dışarıya aktarmak yerine aile içerisinde kocasıyla kendi arasında çözüme kavuşturulması istenmektedir.

İkincisi toplumdaki suç oranlarını azaltmaya çalışmak kadına şiddeti de otomatik olarak ortadan kaldıracaktır. Şiddet olayı da toplumdaki suç oranı ile paralellik göstermektedir. Suç oranı arttıkça şiddet de artmaktadır. Toplumdaki suç oranı ne kadar artarsa şiddet oranının da o kadar arttığı gözlemlenmektedir. Suç unsurlarının ortadan kaldırılması dolaylı olarak şiddetin de ortadan kaldırılması demektir. Bunun yolu da eğitimidir. Eğitim ise “Rabbinin adıyla oku” âyet-i kerîmesinde buyrulduğu gibi Allah'ın adıyla olmalıdır. Allah adıyla yapılmayan eğitim, şiddeti azaltmayacağı gibi artmasına da sebep olabilir.

Üçüncüsü ise burada düzenlemeler yapılırken eşitlik esaslı değil kadın ve erkek fitratı üzerine kurulu birtakım düzenlemeler yapılmalıdır. Kadınlar şunu yapsın erkekler de bunu yapsın denmemeli. Yani Allah kadın ve erkeği farklı fitratta yaratmıştır. Kadın ile erkeğin yaratılışı, algıları tamamen farklı. Kadın ve erkekten fitratlarına uygun olan

fiilleri beklemek gerekir. Onlar fitratlarına uygun hareket ettiklerinde birçok sorun kendiliğinden çözüme kavuşacaktır.

Dördüncüsü, şiddetin ailevî bir problem olduğu söylendi. Aile, anne-babadan veya karı-kocadan ibaret değildir. Aile anne-baba ve karı-kocayı da içerisine alan bir bütündür. Bu bütünlüğe zarar verebilecek şeylerin ortadan kaldırılması aile içerisinde şiddetin de kendiliğinden ortadan kalkması demektir. Dolayısıyla aile bütünlüğüne zarar veren unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve ona göre adımlar atılmalıdır.

Beşincisi ise sosyal medya kullanımı. Sosyal medyayı en fazla kullanan toplumlardan biri olmamıza rağmen bu konuda en az bilince sahip toplumlardan biriyiz. Sosyal Medya bilinci oluşturulmalı ve bu yönde bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Gerekirse topluma sosyal medya kullanımı hakkında yol gösterici çalışmalar yapılmalı. Doğru ilkeler korunduğu takdirde, doğru çözümler kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Aksi takdirde yanlışlar ortaya çıkar ve çıkmaya da devam edecektir. Silah, polisin elinde iken suçluyu ve suç unsurunu ortadan kaldırırken; teröristin eline geçtiğinde ise suç haline gelir. Allah ehil olmayan kimseye emanetin verilmesini istemez. Nisâ sûresi 34. âyetinin muhatabı da Kur'ân ahlâkı ile ahlâklanmış, sorumluluk bilincinde, kendilerine yüklenen emanetin şuurunda olan kimselerdir. Eşlerini Allah'ın birer emaneti olarak gören erdem sahibi kişilerdir.

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE: Ben de bu güzel organizasyonun düzenlenmesinde emeği geçenlere Yunus Vehbi Yavuz Hocam şahsında teşekkür ediyorum. Burada daha önce tanımadığım pek çok hocayla tanıştım, benim için büyük bir kazanç oldu ama özellikle de Yunus Vehbi Hocamız'ı zikretmek istedim. Kendisiyle tanışmama vesile olması bile bu çalışmayı benim için çok anlamlı kılıyor.

Kur'ân-ı Kerîm, o günkü kültüre uygun kültürel bir çözüm öneriyor ama hocalarım da bahsetti bu bir emir değildir, tavsiyedir. Tamamen o günün kültürel zeminini esas alan bir çözümdür. İnsanlara ailenin kurtulması için kadına vurulması gerektiğini anlatmak çok mümkün değil. Bunu kabul edecek kadın geçmiş döneme göre kıyaslanamayacak seviyede. Genellikle tebliğlerde olumsuzlukların sebebi olsa ya da olmasa dahi kadına yükleniyormuş gibi bir hava estir. Ben evliliğin sürdürülmesinde veya huzursuzluklarında erkek ve kadının eşit sorumluluğunun olduğu düşüncesindeyim. Hocam'ın bahsettiği gibi arkasını dönüp televizyon izleyen erkeğin bu davranışın tek sebebi kadın olamaz. Böyle yaparsak erkeklerin yaptığı her olumsuzluğu kadın kaynaklı görme gibi bir riskle karşı karşıya kalırız diye düşünüyorum. Hatice Hocam da söylemişti; her aile, her karı koca için geçerli tek bir çözüm yolu yok. Öyle bir şey olsa nasihat vermeyle, yatak ayırmayla, dayakla illaki hallolurdu. Birisi için çok basit olan bir şey, bir başka aileyi yıkabilir. Bunun yerine yeni bir dil geliştirerek Kur'ân-ı Kerîm'in adalet, merhamet, sevgi prensiplerine vurgu yapmak ve aile hayatında da bunları ön plana çıkarmanın daha etkili olacağını düşünüyorum, tekrar hepinize çok teşekkür ederim.

Doç. Dr. M. Salih KUMAŞ: Ben de çalıştayın mutfağında çalışan bir kardeşiniz olarak birkaç tespitte bulunmak isterim. Betül Hocam, Yunus Vehbi Yavuz Hocamıza teşekkür etti, ben de hassaten teşekkür ediyorum. Çünkü bu konu benim gündemimi çok fazla meşgul etmiyordu, bu meseleden aslında çok fazla bir şey çıkmayacağı düşüncesindeydim. Hocam bize konuyu 2023'ün Ekim ayında söyledi, biz de bu çalıştayı yapmamak için çeşitli bahaneler ürettik. Ancak hocamız bunu muhakkak yapacağız

deyince biz de emir demiri keser dedik. Fakat bu çalıştayı niye yaptık? Yani amacımız ne idi? Konuyu sahiplendikten sonra -bunları mutfaktaki bütün arkadaşlar adına ifade ediyorum- bu çalıştayın iki temel hedefinin olması gerektiği kanaati oluştu. Birincisi, iki gündür buradaki bütün konuşmalarda bu ortaya çıkıyor; Şu an mevcut şiddetin belki de en önemli unsuru naslar ve İslâm. Türkiye’de böyle düşünen insanlar var ve her fırsatta bunu İslâm’a mâl ediyorlar. Bir şiddet olduğunda hemen bak zaten dindar insanlar diyenler var. Sanıyorum bu hemen Narin meselesinde de gündeme geldi. Bir böyle kafalar var bir de bizim gibi yani buradaki hocalarımın tamamının böyle düşündüğü kanaatindeyim. Bazen hocalarımız siz de şiddeti tecviz eder gibi bir dil kullanıyorsunuz diye anlasalar da rahatsız olsalar da hiçbir Hocamız burada İslâm’ın bu şiddeti, bu zulmü asla meşrû gördüğünü ihsas dahi etmediği kanaatindeyim. Yani hem yazılanlardan hem söylenenlerden hareketle bunu söylüyorum. İkincisi ise tam da bizim gibi düşünenlerin yani din, tam tersi aslında şiddetin önüne geçebilecek potansiyele sahiptir. Burada oryantalist ve din düşmanlarına karşı bazen savunmacı bir refleksle bütün sistematığımızı bozabiliyoruz. Hem nasları anlama hem de hüküm çıkarma metodolojimizi bozabiliyoruz. Kanaatimce İslâm’ın şiddetin kaynağı olmadığı düşüncesi hem de bizim bu nasları tecviz olarak görsek dahi işe yaradığını düşündüğümüz anda kullanılabilir bir şey. Hacı Mehmet Günay Hocam da bahsetti. Ama bugün için bir sonraki âyeti dikkate aldığımız zaman o süreci baltalayacak veya akim bırakacak bir süreç olmadığını ifade etmeliyim. Hep bu gayret içerisinde oldum. Çalıştayın açılışında konuşan vekilimiz Emine Hanım, buradan çıkan kararları siyaset kurumuna yansıtmamız gerektiğini söyledi. Yine şiddeti, din adamları olarak bizlerin engelleyeceğini düşünüyor. Ancak son tahlilde bizim kullandığımız dilin bu şiddeti ve birçok problemi çözebilecek mahiyete sahip olduğunu öne çıkarmamız gerekiyor. Ayrıntılarda boğulup da şiddetin bir parçası gibi görünmemek gerekir. Saygı ve hürmetlerimle.

Ar. Gör. Dr. Ahmet Selim DEMİRYÜREK: Hocam ben şöyle bir katkıda bulunmak istiyorum. Çalıştay boyunca sunulan tebliğ ve müzakerelerden ayrıyeten kadının fiziksel şiddet olgusu üzerine güçlü bir ayırım yapabiliriz. Bunu olgu, değer ve aktüel olarak üçlü bir ayırım üzerinden değerlendirmemiz gerektiği kanaatindeyim. Bu çalıştay boyunca verilen müzakerelerde ve tebliğlerdeki kafa karışıklığının, düşünce karışıklığının bu üçlü ayırma dikkat etmediğimizden dolayı oluştuğu kanaatindeyim. Yani kadına karşı fiziksel şiddetin Kur’ân’da ve Sünnet’te bir olgusal durumu var. İslâm tarihi kaynaklarında olgu nedir bunu anlamamız gerektiği durumu var. Meseleye de değersel açıdan İslâm hukuku ve ahlâkı açısından, olguyu nasıl anlamamız gerektiği açısından bakmamız gereken bir durum var. Bir de meselenin aktüel yanı var. Bu üçlü ayırımı birbirine karıştırdığımız zaman birbirinden kopuk tespitler ortaya çıkabiliyor diye düşünüyorum, teşekkür ederim.

Doç. Dr. Abdulkadir KARAKUŞ: Çalıştayın organizatörlerine, KURAV’a ve Mudanya Üniversitesi’ne sonsuz teşekkürler ediyorum. Çalıştayların en güzel yönlerinden biri de sizler gibi değerli hocalarımızın düşüncelerinden faydalanma imkânı bulmaktır, burada da bu durum fazlasıyla gerçekleşti. Zira insanoğlu değişik fikirlerden etkilenen bir varlıktır ve bu etkilenmenin olması önemli bir kazanımdır. Allah Kur’ân’da hanif bir Müslüman olarak Hz. İbrahim’i örnek göstererek, itmi’nana ermek için merak etmenin ve sorgulamanın önemli olduğuna dikkat çekiyor. O’nun, “Ölüleri nasıl diriltiyorsun?”

sorusu üzerinden, meselelerimizin üzerine gitmeyi öğütüyor. Bu yüzden, bildiklerimizin gözden geçirilmesi, sorgulanması ve tartışılmasına imkân sağlayan bu tür çalıştaylar oldukça önemlidir.

Adnan Hocam çok güzel söyledi “Şiddeti öne çıkarmayalım” dedi. Çıkarmayalım Hocam, çok doğru söylüyorsunuz, fakat Kur’ân’da hâlâ *وَاضْرِبُوهُنَّ* ifadesinin “Kadınların dövülebileceğine işaret ettiğini” söyleyebiliyorsak, şiddeti nasıl öne çıkarmayacağız? Geçmiş dönemlerde, bu âyetten dövmek mânâsı çıkarmışlar, fakat bu anlam Allah’ın kesin muradı değil ki. Zamanın âlimlerinin, kendi dönemlerinin kültürel kodlarıyla çıkardıkları bir anlam. Onlar, çok anlamlı kelimelerden olan “*darabe*” kelimesinin “vurmak” temel anlamından yola çıkarak âyetteki *وَاضْرِبُوهُنَّ* ifadesine “kadınları dövmek” anlamı verdiler diye, bugün kadınları dövelim mi?

Hz. İbrahim’in sorduğu gibi, “Allah niçin herkesin anlayabileceği, ‘vekeze’ veya ‘sakke’ gibi ‘bir insana vurmak’ anlamını ifade eden fiiller yerine, pek çok anlama gelen ‘*darabe*’ kelimesini kullandı?” Saffet Hocam’ın da söylediği gibi “*darabe*” kelimesinin temel anlamı “vurmak”. Bu doğru, fakat darphanede, madenin üzerine kalıbı vurup para basmakta, bir yere gitmek üzere yola düşüp ayağı yere vurmakta, başörtüsünü başa vurmakta, yağmur damlacıklarının yere düşerken toprağa vurmasında da tabii ki bir “vurmak” var, fakat bunların hiçbirinde herhangi bir şiddet anlamı yok. Zira konumuz olan âyet, vurmak olarak yorumlandığında ortaya şiddet çıkmakta.

Çok anlamlı kelimelerin anlamının tespitinde en önemli metot bağlamın tespit edilmesidir. Burada da âyete, iki bağlam çerçevesinde yaklaşmak mümkün. Birincisi, nüûzun aile olma kurallarını çiğneme ve böylece aileye zarar verme şeklinde tanımlayabileceğimiz bir anlamı var. İşin içinde tabii ki psikolojik sorunlar olabilir, başka sorunlar da olabilir. Burada vurgulanan, bir problem esnasında, onun çözümüne yönelik olarak, aile yuvasının huzurla yoluna devam etmesini sağlayacak şeylerin yapılmasıdır. Kur’ân, erkeğin nüûzünde, “sulh” olmayı, anlaşılarak meseleleri çözmeyi öne çıkarmaktadır. Kadının nüûzunda da sulha dayalı bir yaklaşım göstermek zorunludur.

İkinci bağlam ise âyetin beyanıyla, karşı tarafın itaatinin sağlanmasıdır. İtaat gönüllü olarak gerçekleşecek bir olgudur. Döverek korkutarak gerçekleşmez. Dolayısıyla kadının severek ve isteyerek, yani gönüllü olarak meselenin çözülmesine katkı sağlaması gerekmektedir. Bu iki bağlam çerçevesinde âyete yaklaşıldığında dayak atmanın, hedeflenen her iki hususa da aykırı olduğu görülecektir. Bu durumda, âyette vurgulanan anlamın ne olduğunu şu şekilde ortaya koymak mümkün olur. Ailede kadından kaynaklı bir huzursuzluk baş gösterdiğinde karşılıklı olarak oturup konuşulmalıdır. Bu esnada erkeğin, meseleye samimiyetle yaklaşp çözüm odaklı nasihatlerde bulunması, kadını cinsel bir obje olarak görmediğini hissettirecek şekilde yatağı kadına bırakarak kendisinin başka bir yerde yatması, aynı zamanda meseleyi darbimesellerle ortaya koyması gerekmektedir. Buradaki darbimeselden kastedilen şudur: Erkek hanımına, bu anlaşmazlığın bir ayrılıkla sonuçlanması durumunda, aynı durumda olup ayrılan kişilerin ve onların çocuklarının yaşadığı mağduriyetler üzerinden örnekler sunması ve bu duruma düşmemek için çözüm odaklı meseleye yaklaşması gerekmektedir.

Bu yaklaşım hem âyetin bağlamına hem de Kur’ân’ın ortaya koyduğu birlik, beraberlik, aile saadeti gibi hususların muhafaza edilmesine daha uygundur. Yoksa şiddet uygulayarak, döverek, sindirerek çözüm odaklı bir sonuca ulaşmak ve kadının gönüllü

olarak çözüme yanaşması mümkün değildir. Bana bu imkânı verip dinlediğiniz için teşekkürlerimi ve dualarımı arz ediyor, huzurunuzu sevgi ve saygıyla selâmlıyorum.

Doç. Dr. Zeynel Abidin AYDIN: Ben konuya farklı yerden bakacağım. Öncelikle şunu söyleyeyim. Günümüz Türkiye’sinde hiç kimse kadına ya da çocuğa şiddet uygulanmasına, vurulmasına taraftar değil. Ben bir tefsirci olarak o zaman burada şu soruları soruyorum: Kur’ân nasıl bir kitaptır? Biz Kur’ân’ı nasıl tanımlıyoruz ve bu tanım doğru mudur?

Bu soruyu Diyanet İşleri Başkanlığı’nı da göz önünde bulundurarak soruyorum. Bu soruyu sorup cevap vermek durumundayız. Kanaatime göre mevcut Kur’ân tanımımız problemlidir. Bugün Kur’ân kurslarında, İmam-Hatip liselerinde, ilâhiyatlarda gençlere öğrettiğimiz Kur’ân tanımı, Kur’ân tasavvuru problemlidir. Biz Kur’ân’ı tüm âyetleri kıyamete kadar aynen geçerli bir kitap şeklinde tanımlıyoruz. Halbuki bunun çerçevesinin çizilmesi lazım!

Nisâ/34’teki kelimenin anlamı dövmek/vurmak ise -ki kuvvetle muhtemel böyle olduğu anlaşılıyor- buna sahip çıkmamız ve Kur’an tanımımızı buna göre yenilememiz gerekiyor. O zaman insanların karşısına çıkıp Kur’ân kıyamete kadar mevcut ahkâmıyla uygulanması gereken bir kitaptır demeyeceğiz. En önemli nokta olarak bunun üzerinde durmak istiyorum. Amacımız ateistleri, şunları, bunları mutlu etmek de değil amacımız hakikati keşfedip hayatımızı ona göre tanzim etmek ve doğruları insanlığa anlatmak.

Hırsızlığın cezası noktasında farklı değerlendirmeler olmakla birlikte el kesme cezasının tarihsel verilerle örtüştüğü ve işin hakikati olduğu da ortadadır. Ona da sahip çıkacağız ve Kur’an tanımımızı ona göre yapacağız. **وَأَعِزُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ** âyetinde “Savaş için kuvvet ve atlar hazırlayın” emrindeki kuvvet kelimesini tefsirlerden özellikle inceledim. Biz oradaki kuvvet kelimesine nekre olduğu için istediğimiz anlamı yükleyebiliriz mantığıyla yaklaşıyoruz lâkin rivayetlerde kelimenin tefsiri olarak sadece ‘الرمي/ok’ geçiyor. O zaman orada sahâbenin anladığı bir anlam var. Biz o anlama da sahip çıkacağız ama Kur’ân tanımımızı gözden geçirmemiz gerekiyor.

Bunu nasıl yapacağız? Kuran’ın iman ve ibadet de ilgili hükümlerinin kıyamete kadar geçerli olduğunu, muamelât ve ukubâtla ilgili ahkâmının ise Hz. Muhammed’in yaşadığı dönemle/tarihsel şartlarla alâkalı olduğunu söyleyerek yapacağız. Bugün ülkemizde dövmenin olmayacağını, olamayacağını konuşurken, dövme emrini uygulamak zorunda değiliz derken aslında bunu ifade etmeye çalışıyoruz. O zaman biz bu tür uygulamalara, Allah tarafından insanlığa sunulmuş örnekler olarak bakmak durumundayız. Bu gözle bakmamız lazım ve insanoğlunun bu örneklerden de istifade ederek hayatına yön vereceğini söylememiz lazım. Bu durumda Kur’ân’ın müteğayyirat kısmını da - kendisinden örneklik olarak istifade edilmesi yönüyle- kıyamete kadar yaşatmış oluyoruz.

Yine biz Kur’ân’ın Allah kelâmı olduğunu, çok anlamlı olduğunu söylüyoruz. Tarihin değişik dönemlerinde farklı mânâlara gelebileceğini söylüyoruz. Halbuki Kur’ân âyetleri tek anlamlıdır ve bu anlamlar nüzûl dönemindeki anlamlardır. Az önce işaret ettiğim örneklerde olduğu gibi. Kur’ân’daki âyetler bağlamdan hareketle şekillenmiştir. Bu bağlam, o günkü Arap toplumunun (inancıyla, ibadetiyle, sosyal yaşantısıyla, hukuk sistemiyle...) yaşadığı bağlamdır. Dolayısıyla bunu doğru anlamak zorundayız ve bizler de bugün kendi bağlamımızdan hareketle çözümler üretmek durumundayız. Çukurova

Üniversitesi'nin tertip ettiği kadın çalıştaylarının birinde sunduğum tebliğ esnasında felsefe öğretmenlerinin bana yöneltmiş olduğu bir soru vardı: Hocam siz ilâhiyatçılar sürekli bağlam diyorsunuz. Peki biz bugün bağlamdan hareket etmeyecek miyiz, kendi bağlamımızdan hareket etmemiz gerekmiyor mu? Niye biz kendi bağlamımızdan hareket etmiyoruz da Kur'an'ın bağlamına gitmek zorunda kalıyoruz?

Diğer taraftan ürettiğimiz çözümlerin Kur'ân âyetlerinin anlamı olduğunu iddia etmeyeceğiz, etmemeliyiz de. Üretilen çözümler, Kur'ân'dan hareketle ulemânın çıkarımları olarak görülmeli, icmâa sunulmalı ve kabul edilen görüşler de hayata geçirilmelidir. Aksi takdirde mesela neo-seleflerin yaptığı gibi Kur'ân çok anlamlıdır, bugün bu âyetin anlamı şudur diyerek herkes kendisine alan açıyor ve istediği anlamı Kur'ân'a söylettiriyor. Burada sûfi müfessirlere de gönderme yapmam gerekiyor, zira tefsirlerinde aynı durumu görüyoruz. İnsanoğlu kendi düşüncesinin kabul edilmesini sağlamak için onu Kur'an'a (otoriteye) söyletmek istiyor. Bu çok tehlikeli bir durum! Yanlış bir şey söylüyorsa bunun adı Allah'a iftira atmaktır. Kur'an'da ise kendi düşüncelerini Allah'a isnad edenlerin (Allah'a iftira atanların) asla iflah olmayacakları ifade ediliyor. Bu organizasyon için KURAV'a, Mudanya Üniversitesi'ne çok teşekkür ediyorum, sağ olsunlar bizi gönülden ağırladılar.

Prof. Dr. Abdullah KARAHAN: Ben de çok teşekkür ediyorum, hakikaten iki gündür çok istifade ettik. Kadın konusu, çok zor bir konu. Hayat ile dinin öğretileri, âyetler ve hadisler arasında zaman zaman anlama konusunda zorluklarımız oluyor. Sümeyra Hocam ifade etti. Modern insanın anlamakta zorlanacağı sadece bu darabe ifadesi değil, kadınların mirası, çok eşlilik gibi birçok konu var. Yıllar önce bir televizyon programında izlemiştim. Bir hanımefendi “Nisâ/34'te *النِّسَاءُ عَلَى الرِّجَالِ قَوَامُونَ*” kısmında siz böyle diyorsunuz ama Allah başka şey diyor, buna ne diyeceğiz?” sorusuna “Yarın bir gün öbür dünyaya gittiğimde Allah'a ilk soracağım şey bu olacak. Sen nasıl böyle bir şey söylersin deyip yakasına yapışacağım” diyor. Tabii ki biz bazı şeyleri modern insana anlatmaya çalışalım. Modern insan, kendi çağının insanı olarak bugünü yaşamaya çalışacak ama bunu da dinin bize çizdiği sınırlar, çerçeveler içinde anlamaya çalışmak önemli. Ya ne yapalım, ancak böyle anlamlı. Ateistler ancak böyle razı olurlar, biz de böyle anlayalım diyemeyiz. Hakikat neyse, orada onu anlamaya gayret edeceğiz. Bir de hakikati anlamaya çalışırken bu hakikatin erkeği kadını olmaz, hakikat hakikattir. Erkek için de hakikattir, kadın için de hakikattir. Aslında anlamını hepimiz anlıyoruz. Vurun diyor, bu çok açık yani. Tarih boyunca böyle anlaşılmış. Ben geçmişteki müfessirlerin bayağı bir kısmı hanım olsaydı, geçmişteki o şartlarda da elbette ki böyle anlayacaklarını, yorumlayacaklarını iddia ediyorum. Şimdi bir kere meseleye kadın şöyle anlar, erkek böyle anlar tarafından bakmamamız gerekir. Cenâb-ı Allah bunun ölçüsünü Kur'ân-ı Kerîm'de vermiş: *وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ* “Kadın da erkek de birbirinin velisidir.” Baktığınızda veli, birbirine dost, birbirini seven, birbirini sayan, birbiriyle dayanışma içinde olan, birbiriyle yardımlaşma içinde olan varlıklar demektir. Birbiriyle mücadele eden, çekişme içinde olan varlıklar değildir. İstisnalar kaideyi bozmaz. Burada müminlerin özelliği birçok âyette bahsediliyor. *وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ* birbirine hakkı tavsiye edip, hakikati yakalama gayretinde olmanın erkeği kadını olmaz. Önemli olan doğruyu yakalamış olmaktır. Şimdi zaman zaman bu tip söylemlerle karşılaşıyoruz. Sanki erkekler tarih boyunca kendi egemenliklerini ve kadınlara olan üstünlüklerini

devam ettirmek için bir söylem geliştirmişler. Bu söylemi, her şeye rağmen eğip bükerek devam ettirmişler gibi bir anlayış var. Bu konu özelinde şunu söyleyeyim burada **واضرُّوا** vurun kelimesi, vurun anlamındadır ama burada erkekler bile vurun diye mânâ vermiş ama bunun doğru bir şey olmadığını söylemişler. Bu, egemenliği devam ettirmek için değil de nasıl yaklaşalım diye bakmak için yapılmış. Ben bu anlamda Hatice Hanımefendi'nin ve Vildan Hanımefendi'nin dünkü yaklaşımlarını çok sağlıklı buluyorum. Kadın-erkek yarıştırmacası içine girmeden kadın ve erkek fitratını dikkate alarak, her ailenin kendi içerisindeki yapısını dikkate alarak bu konuları değerlendirsek daha sağlıklı neticelere ulaşabiliriz diye düşünüyorum. Çünkü ortada bir realite var, geçmişte ortada bir dövme olayı var. Biz bunu da anlamak durumundayız. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Nimet FERAH: Ben de hocalarıma, düzenleme kuruluna, çalıştayın fikir babası Yunus Vehbi Yavuz Hocama ve Salih Kumaş Hocama çok teşekkür ediyorum. Ben sonuçta şunu anlıyorum. Bu konunun anlaşılabilmesi için farklı disiplinlerin bir arada çalışması gerekiyor. Benim için ortaya çıkan bir diğer şey, bu konuda kavram kargaşası ve kafa karışıklığı var. Kendi alanımızdan baktığımızda zihnimiz, düşüncemiz net olabilir fakat genel anlamda ciddî bir kafa karışıklığı var diyebilirim. Bir defa şu kaydı koymalıyım. Bir erkek olarak kusurlarımızı biliyorum. Kadınların zorluk yaşadığını biliyorum. Kadın olmanın zor olduğunu meslek icabı karşılaştığım vak'alardan biliyorum. Kadınlar zor durumda. Çoğunlukla şiddetin faili erkek, mağduruydu kadın oluyor. Fakat şu klişelerden kurtulmalıyız ve şunu bilmeliyiz. Şiddet kademeli olarak farklılaşıyor. Şiddet dediğimizde tek bir şey anlaşılmamalı. Şiddete karşıym diyenlere ben o zaman hangi türüne diye sorarım. Burada zorlama, müeyyide, hukuki ceza, yaptırım olarak mı bir şiddetten bahsediliyor? Ya da eğitim yönüyle bir şeyden mi bahsediliyor? Yoksa zulüm olarak ortaya çıkan patolojilerden mi? Bunun anlaşılması gerekiyor. Ali Akpınar Hocam, bizim evde şiddetin ş'si yok dedi. Allah razı olsun. Ben çok imrendim. Hocam çocuğunuzu hiç ikaz ettiniz mi? Bugün ikaz etmek, bir şiddet, baskı unsuru olarak anlaşılıyor. Ne yazık ki hiçbir şey konuşamaz hale geliyoruz. "Hanımefendi", "Bayan" diyoruz. Karşı çıkıyorlar. Feminist kadınlar karşısında hangi dili kullanacağımızı şaşırdık. Buna bir de kendi alanım açısından bakıyorum. Belirttim. Zannediyorum bunun bir kişilik sorunu olduğu, ruhsal bir durum olduğu çok açık. Biz kişilikleri düzeltemediğimiz sürece, ruhu iyileştiremediğimiz sürece bunun üstesinden gelemeyiz. Bunu nasıl yapacağız? Tabii şunu da söyleyeyim. Biz çalıştaylarda genelde yöntem olarak durum tespiti sonrasında projeksiyonla çözüm önerileri söylüyoruz. Bir çözüm önerisi olarak da konuşacağım. Burada politikacılara, akademisyenlere, anne-babalara iş düşüyor. Ben öğrencilerime bazen bu kadar hırslı, uğursuz ben mi yetiştirdim diyorum. Anneleri babaları var, 18 yıl eğitim aldılar. Bunlar suça suç ekliyor, arkadaşına şiddet uyguluyor ya da antisosyal hareketler sergiliyor. Devlet bunun farkına varmadı, eğitim bunları geçiştirdi. Biz bunlara çözüm üretmedik. Eğer çözüm üretmek istiyorsak gerçekçi politikalara ve gerçekçi bakış açlarına ihtiyacımız var. Adliyelerde son yıllarda arabuluculuk müessesesi de devreye girdi. Hocam da söyledi ama tam devreye girmiş değil. Orada uzmanlar, psikologlar, pedagoglar çalışıyor. Şunu söyleyebilirim bu arabuluculuk müessesesi bizim hakem kuruluyla örtüştürülmeli. Müslüman toplum olarak bunun politikasını üretmiyorsak gerçekten durup düşünmeliyiz. Arabuluculuk

hedefinde, hakem heyeti gibi modern anlamda hakemin akrabalarından seçimi yapılamıyorsa ki o da seçilebilir; hâkim, bir psikolog bir fıkıhçı olsun bunun ne zararı var? Ben bununla yetineyim. Çok teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ: Sunum ve müzakere yapan tüm hocalarımıza teşekkür ederim. Çok faydalı bir ilmî toplantı olduğuna inanıyorum. İstifade ettiğimi belirtmeliyim. Ama yine de bazı eleştirilerimi ve mülâhazalarımı burada son kez sunmak istiyorum. Öyle anlaşıyor ki, Nisâ sûresi 34. âyet bağlamında yapılan açıklamalara ve sunumlara göre Müslüman erkekler eşlerine vurmaya devam edecekler. Çünkü yapılan sunumlar yaralamadan ve iz bırakmadan hafif vurmalara cevaz veriyor. Bu vurmaların evliliği kurtaran eylemler olabileceği açıklamaları da yapıldı. Âyetin anlamına bağlı kalma endişesi taşıyan bu açıklamaları günümüz şartlarında son derecede sakıncalı buluyorum. Günümüzde nasıl ve hangi dozda olursa olsun kadına vurma, şiddet olarak değerlendiriliyor. Bugünün kadını, artık bunu onur kırıcı olarak görüyor. O yüzden kocaya verilen vurma yetkisi evliliği kurtaran değil bilakis tehlikeye atan bir eylemdir. Eşler arasında saygınlık, sevgi ve merhameti zedeler ve nefreti körükler. Kanaatime göre bu âyetin muhatapları kocalar değil, yöneticiler olmalıdır. Darb, nüşûz yapan, yani evliliği tehlikeye atacak kadar kocanın haklarını ihlâl eden kadına önerilen bir cezadır. Cezalar da kişilerin insafına bırakılamaz. O yüzden kocaya vurma yetkisi verilemez. Bu konuda 2021 yılında “Nisa 34. Âyette Hitap Açısından Darb Meselesi” adlı bir makalede bu görüşlerimi yazdım. Orada gerekçelerim detaylı bir şekilde sunulmuştur. Âyet, vacip/zorunlu olmayan bir ceza önerisi yaptığı için, yetkililerin uygun gördüğü herhangi başka bir ceza verilebileceği gibi ceza yerine amaca yönelik farklı pratikler de uygulanabilir. Âyetin amacı evliliği tehlikeye girmiş bir çiftin sorunlarını çözmektir. Âyete maksat açısından baktığımızda çiftlerin karşılaştıkları sorunların çağımızda yöneticiler tarafından kurulan aile danışmanlıkları ve psikologlar tarafından çözülmesi aslında âyetin anlamını uygulamaktır. Bizim âyete yanlış yaklaşımlarımızdan dolayı âyetin çözüm olarak yaptığı önerinin kendisi günümüzde bir sorun olmuştur. O yüzden bizzat âyetin çözüm önerisini bir şiddet sorunu olarak tartışıyoruz ve işin içinden çıkamıyoruz. Kocaya vurma yetkisi vererek Kur’ân’da şiddetin önerildiğini ikrar etmiş oluyor ve Kur’ân düşmanlarının elini güçlendiriyoruz. Oysa âyetin maksadı eşler arasındaki sorunu çözmektir. Bu sorunları çözecek her türlü uygulama âyetin anlamı kapsamındadır. Âyetin önerdiği yöntemleri taklitçi bir biçimde uygulama zorunluluğumuz yoktur. Çünkü zamanın koşullarına göre çözüm yöntemleri değişebilir, hatta her çift için ayrı yöntemler ve çözümler düşünülmelidir. Çünkü her evli çiftin ilişkisi özeldir ve dolayısıyla sorunları da özeldir. Böyle bakınca, âyetteki vurma anlamını Arap dili gramerini çiğneyerek zorlamalarla mânâyı hiç olmadık yerlere çekme teşebbüslerine gerek kalmayacaktır. Özetle; literal anlamı muhafaza edip maksada bakmalıyız.

Dindar kesimin içinde şiddete başvuranların arka planında büyük ölçüde kadına bakışın kültürel kodlarıyla ilgilidir. Bu kültürel kodlar klasik tefsir ve fıkıh metinlerimizin erkek egemen yaklaşımların ağırlık kazanmasını da beslemiştir. Özellikle kadın ve aile konularında hem hukuk hem sosyokültürel yaşantı konularına erkek merkezci fikirler hâkimdir. Bir örnek olarak Fahreddin Râzî’nin Rûm sûresi 21. âyete yaptığı yorum dikkat çekicidir. Orada Râzî, tıpkı hayvanlar ve bitkiler gibi kadınların da erkekler için yaratıldığını açıkça ifade etmektedir. Ayrıca fıkıhta kadınlardan erkeğe mutlak itaat

isteği, kadınların zorunlu haller dışında dışarı çıkmasının yasaklanması, boşanmanın erkeğin iki dudağı arasında olması gibi birçok erkek merkezci fikhî ihtihadlar artık günümüzde geçerliliğini yitirmelidir ve zaten hayatın akışına da direnememektedir. Bu ihtihadları uygulamaya çalışan dindar erkekler daima kadınlarla sorunlar yaşamaktadırlar ve şiddet bu anlayışın dışı vurumu olarak tezahür etmektedir. O yüzden kadın ve aile hukuku konusunda nassların maksadı gözetilerek yeni ihtihadlara ve yeni âyet yorumlarına ihtiyacımız vardır. Günümüz insanlarına uygun yeni bir dil geliştirmeliyiz. Yoksa kadına yönelik şiddet yapmakla anılırız ve dine muhatap bulamayız. Herkese teşekkür ederim.

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL: Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu çalıştayı hazırlayan ve iki gündür yürütülmesini sağlayan kurum ve kuruluşlara, hocalarımıza teşekkür ediyorum. Hepimiz tespit yaptık. Hocalarımızın sunumlarından anladık ki âyetin geliş sebebi, ailede yaşanan şiddet. O günden günümüze kadar azalarak veya çoğalarak şartlara göre muhtevası, sebebi farklı olsa da şiddet olarak bir olguyla karşılaştınız. Bizim İslâm ulemâsına düşen tabii bu gençliği görerek bu şiddeti nasıl sonlandırabiliriz? Kuran, sünnet ve yaşanmış tarihî bir mâziyi göz önüne alarak bu sonuca nasıl gidebiliriz? Onu öne çıkarmak gerekir. İki gündür gelmeye çalıştığımız şey budur. Daha önce de bir başlangıç yapılmıştı, şu iki gündür yapılan çalışmalarla bir çözüm yolu kaydetmemiz mümkün değildir ama Kur’ân ve Sünnet merkezli güzel bir iş, başlangıç yapılmıştır. Bunu yapan arkadaşlardan devamını bekliyoruz. Hocalarımızın sunumları ile alâkalı da birkaç şey söyleyeyim. Meselâ Yunus Hocamız kadına karşı şiddet uygulanmaması gerektiğini söyledi. Saffet Hocam da şiddet ile ilgili Hz. Peygamber’in uygulamalarını, örnekliğini öne çıkararak evlilikte yaşanan kadına şiddetin azaltmanın ve mümkünse sonlandırmanın gerektiğini belirtti. Bakın, bu âyeti böyle anlamak lâzım. Şiddet yok. Yunus bey de yok dedi, siz de yok dediniz. Hacı Mehmet Günay Hocamız da bu âyet aile düzenini korumak, işleyişini iyileştirmeyi amaçlıyor dedi. Şiddet yok, aramızda şiddeti arzu eden, şiddet diye adlandırılması lâzım gelir diyen kimse yok. Cağfer Bey de Rûm/21. âyetine değinmişti. Saffet Hocam siz de değinmiştiniz. Rahmet ve meveddet olarak geçiyor yani şiddet yok. Bunda hemfikiriz. Ama şiddeti sonlandıracak şey nedir? Onu konuşmak durumundayız. Bu âyette rahmet ve meveddet diyor. Bunun üzerinden okumak lazım. Acaba biz burada ve bunun devamında başka yerlerde neler yapabiliriz? Hatice Hanım aile danışmanlığı yapıyor. Kendisine yaşanmış yüzlerce, binlerce örnek geliyor. Mahalleye, sokağa bir bakmak lazım. Neler yaşıyor? İki gündür güzel sunumlar, müzakereler, katkılar oldu. Kanaatime göre problemi vazettik. Devamını bekliyoruz inşallah. Daha güzel gelişmeler olsun, aile içinde çözüm sağlansın. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Abdurrahman KURT: Konunun “kavvâm” kelimesi ile bir bağlantısı var. Âyet zaten bununla başlıyor. Kavvâm kelimesi, aileyi ayakta tutması gereken, feragatta bulunması gereken, değer üretmesi gereken bir kimseyi ifade ediyor. Dolayısıyla bir erkek aile bütünlüğünü nasıl hayatta sağlayabilecekse ona göre hareket etmelidir. Bunu söyleyelim. Hocalarımızdan aile bütünlüğünü korumaktır diyenler de oldu. Biz, kavvâmlığı gündeme getirmekle aslında ataerkil bir din oluşturma amacında değiliz. Batıda teologlar bu konuyu tartışırken kadını, Tanrı’ya boyun eğen gibi erkeğe boyun eğen biri olarak tasvir ediyorlar. Biz böyle bir anlayıştan da uzağız. Dikkate sunmak istediğim diğer bir husus, biz değişen kültürü sosyal değişmeyi, sosyal gelişmeyi ve

Şari'in mantığını göz önünde tutarak; sadece Kur'ân-ı Kerîm'i değil, Sünnet'i de göz önünde tutarak görüşlerimizi ortaya koymalıyız. Muamelât alanındaki fıkıh kuralları elbette ki değişebilir. Daha önceki hükümlerde yer almadığı halde 1917 Hukuk-i Aile Kararnâmesi'nde evliliklerde yaş sınırının getirildiği mâlûm. Son olarak şunu ifade etmek istiyorum: Hem Saffet Bey hem de Feyza Hanım bahsettiler. Kadın zina halinde yakalansa bile ona şiddet uygulanamaz, doğru uygulanmaması gerekir. Fakat fıkıh kaynaklarında şöyle bir ifade geçiyor: Feveran-ı gazap ile bir kimse yakınlarından birisini zina halinde görürse ve o esnada katlederse, ona herhangi bir şey terettüp etmez. Dolayısıyla burada zina ile mücadele alanlarını gündeme getirmek lazım. Başta Yunus Bey Hocama, organizatörlere ve Mudanya Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum, güzel bir toplantı olduğunu düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Benim burada gördüklerimden, duyduklarımın, yazdıklarımın şöyle bir kanaate vardım, üzerinde düşünmeye değer olabilir. Birincisi, biz geleneğimizi yeterince anlamlandıramadık, modernitenin meydan okuması karşısında da onunla yeterince hesaplaşamadık. İkincisi, bu savruluk içinde kurmadığımız bir dünyanın problemlerini çözmeye çalışıyoruz. Elbette bu dünyada yaşıyoruz ve her bir sorun bizi ilgilendiriyor. Üstelik küreselleşen bir dünyada artık hiçbir sorun lokal değil. Dolayısıyla meselelerin çözümünde olmamız gerekiyor. Ama ondan önce belki de bu sorunları önleyici mekanizmalarımız var onları devreye sokmamız gerekiyor, ama ona da izin verilmiyor. Hareket noktamız da bize dayatılan zihin üzerinden olmak zorunda, yoksa vardığımız sonuç da kabul görmüyor. Bu durumda kendimiz kalarak üretemediğimiz çözümler aslında bize sorun olarak geri dönüyor. Bence önce zihnimizi düzeltmemiz gerekiyor. Bunu nasıl yapacağımızı burada ele almaya zaman yok. Ne dediğimi anlatmak için birkaç örnek vereyim. Mesela Hz. Âişe validemizin Peygamber Efendimiz ile evliliğini sorun eden insanlardan dinden çıkanlar var. Kur'ân'da, Peygamber Efendimiz'in evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı hanımı Zeynep ile evliliğini eleştiren birtakım insanlar var. Bir İmam Hatip öğrencisi Kur'ân'ı açıyor, "*Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, esir alın, kuşatın ve onları her geçit yerinde gözetleyin*" âyetini görünce dinden çıkıyor, "Ben böyle bir dini kabul etmiyorum" diyor. Bizim ilâhiyat profesörü televizyonda konuşuyor. Biz evrensel değerleri tanırız, Kur'ân'da evrensel değerler ile çatışan âyetler varsa âyeti kabul edemeyiz, evrensel değerleri esas alırız diyebiliyor. Şimdi ben şunu söylemeye çalışıyorum. Burada biz kendi değerlerimizin bütünlüğü içinde, kendimize özgü bir dil ile bugünün insanına günün dilini kullanarak bir şeyi nasıl anlatabiliriz? Bunun için önce zihinsel anlamda bir arınmaya ihtiyaç var. Ancak dini bu şekilde insanlığa bir alternatif olarak sunabiliriz, sorunlarımızı kendi iç tutarlılığı içinde o zaman değerlendirip insanlara anlatabiliriz. Peygamber varisi bugünkü âlimlerin görevi bu! Kur'ân-ı Kerîm'de *واضربوهنَّ* kelimesinin geçtiği âyeti de cihad âyetlerini de böyle cevaplayabiliriz. Yoksa moderniteye uydurulmuş cevaplar müslümanca düşünmenin bir sonucu değildir.

İbn Hacer el-Askalânî'nin, "*Kim kendi alanı dışında konuşursa, acayip garayip şeyler söyler*" diye bir sözü var. İhtisasa hürmeti ifade eden bir cümle bu! Sözü bir örnek üzerinden bir yere getirmek istiyorum. Hz. Ömer "Müellefe-i kulûba zekâtı kesti" deyip maslahat gereği Kur'ân'daki her şeyin değişebileceğini söyleyen araştırmacılar çıktı. Oysa bunu ilk söyleyenler fıkıh uzmanı değiller. Hz. Ömer, müellefe-i kulûbu kaldırmamıştır, onlara

zekâtı kesmemiştir. Ben bununla ilgili tam kırk sayfalık makale yazdım. Böyle bir şey yok. Bu olay Hz. Ebû Bekir döneminde olmuştur. Hz. Ömer onun mali müşaviridir. Daha önce Hz. Peygamber döneminde bu kalemden tahsilat ayrılanlar bunun devamını istediklerinde halife olan Hz. Ebû Bekir gelenleri ona gönderiyor. Hz. Ömer onların müellefe-i kulûb özelliğini kaybettiklerini tespit ediyor ve bu fondan zekât alamayacaklarını söylüyor. Yani hüküm illete bina edilir, illet yoksa hüküm de yoktur. Yeri gelmişken anlaşılsın diye ifade edeyim müellefe-i kulûb üç gruptur. Biri kalbi İslâm'a ısındırılmak istenenler, biri yeni müslüman olanların kalbine İslâm'ın iyice yerleşmesi istenenler, diğeri de belası defedilmek istenenler. Hz. Ömer'e gelenler üçüncü grupta olanlardır. Müslümanlar kuvvetlenince onların zarar verebilecekleri bir güçleri kalmamıştır. Dolayısıyla bu kalemden zekât alma hakları bitmiştir. İşte bu insanlar halife Hz. Ebû Bekir'e gelip diyorlar ki Muhammed bize beytûlmalden bir hisse ayırmıştı onu alıyorduk artık halife sensin sen de vermeye devam et, işte yazılı belge de var diyorlar. Hz. Ebû Bekir de onları bir pusula yazıp Hz. Ömer'e gönderiyor. Hz. Ömer de pusulayı yırtıp atıyor. Diyor ki "Bugün Allah İslâm'ı aziz kıldı, Müslüman olursanız kardeşimiz olursunuz, olmazsanız da düzgün durursanız problem yok" deyip bunları kovuyor. Hz. Ebû Bekir'e gelip halife sen misin Ömer mi? diyorlar. Hz. Ebû Bekir de "Ne oldu?" dediğinde "Senin verdiği pusulayı Ömer yırtıp attı" diyorlar. Hz. Ebû Bekir de "Hilafeti isterse halife Ömer'dir" deyip fitneyi orada söndürüyor. Bunlar müellefe-i kulûb özelliğini kaydetmiş olan insanlardır. Şimdi bunu anlamadan bu örnek üzerinden "madem sabit bir hüküm olmasına rağmen Ömer Kur'an'daki bir hükmü maslahat gereği askıya aldı, ya da değiştirdi, bu da bire bir delildir ve bütün hükümleri buna göre yorumlamalıyız" diyenler çıkmaya başladı. Görüldüğü üzere hatalı anlaşılan bu örnekten yola çıkarak Kur'an'daki bütün ahkâmın canına okuyoruz. Şimdi arkadaşımız muhtemelen bu tür örnekten yola çıkarak muamelâtı, ukubâtı değiştirelim diyor. Hocam, bakın Kur'an-ı Kerim'de üç tür hüküm vardır. Birisi ayrıntılı hükümlerdir. Bunlarda maslahat sabittir, değişmezler. Had cezaları buna dahildir. Bir ceza hukuku felsefesi okuyanlar bunu bilirler, bunlar değişmezler. Değişmesi de gerekmiyor zaten. Aile ile ilgili hükümler de aynı şekilde, bunların sayısı azdır. İkincisi, temel ilkeler ya da ilkelerden elde edilebilecek âyetlerdir. Üçüncüsü de kevnî âyetler, bunları herkes biliyor zaten. Onlar zaman içerisinde ortaya çıkan, anlaşılabilen şeyler. O yüzden bizim değişen ve değişmeyen alanını iyi belirlememiz gerekiyor. O sebeple de böyle iddiası olan arkadaşlarımız alanın uzmanları ile istişare ederek konuşsalar daha iyi olur diye düşünüyorum.

Bu toplantının çok verimli sonuçları ortaya çıktı. Çok istifade ettik, aldığımız çok şey var. Ben Yunus Vehbi Hocama çok teşekkür ediyorum. Bu hizmetleri devam ettiriyor, Allah ondan razı olsun, ömrünü bereketlendirsin. Ben burada toplantıyı kapatıyorum, sonuç çıkarmak herkesin kendisine ait. Ev sahibi olarak sözü Yunus Hocama ve Ahmet Saim Hocama bırakıyorum.

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ: Ben de Yunus Vehbi Hocam başta olmak üzere KURAV'a, düzenleme ekibine, siz katılımcı arkadaşlarıma Mudanya Üniversitesi adına çok teşekkür ediyorum. Açılış konuşmasında da ifade ettiğim gibi çok genç bir üniversiteyiz, bu yıl üçüncü yılımız. Galiba çalıştay düzeyinde KURAV ile yapmış olduğu ilk faaliyeti bu. İnşallah gelenek haline gelmesini temenni ediyorum. Çok güzel fikirler

ortaya çıktı. Bir noktada buluşamadık, elbette ki buluşmamız da çok mümkün değil. Çünkü bakış açılarımız farklı ama inşallah yayınlandıktan sonra istifademiz biraz daha artacak. KURAV her sene böyle toplantılar yapıyor, Tabii belli bir sebat oluştu. İnşallah bundan sonraki sempozyumlarımızda da devam edecektir diye ümit ediyorum. Espri olsun diye söylüyorum. Zaman zaman eşimle ufak tefek küçük tartışmalarımız olduğunda küçük oğlumla kızım bize takılırlar. Hanginiz hangimizin velâyetini alacaksınız diyerek espri yaparlar ve orada tartışma biter. Yani bizim bu tartışmamızın ayrılmaya kadar gideceğini var sayarlar. Arkadaşlar insan belli bir yaşa gelince artık bu tip tartışmaların veya psikolojik de olsa nüşûzun çok fazla değeri olmuyor. Onu ifade edeyim. Hanımla birlikte yedi odalı bir evde artık iki kişi kaldık. Akşam ‘Ömür Dediğin’ programını izledik. 92 yaşında Niğdeli bir hacı amcamız çocukları torunları çıkarmış, yalnız başına kalmış. Ben çok ağladım. Yani nasıl bir aile yapısıdır ki? Geleneksel bir aile yapısı, onu belirtiyim. Herkes hakkına rıza göstermiş, kadın son derece memnun. İnsan biraz bu yaşlarda o noktaya geliyor. Annem 94 yaşında, yaşıyor. Dua bekleriz. Onun halası vardı, halasının eşi gardiyandı. Halanın boyu gardiyana göre biraz daha uzundu. Gardiyan Lütfü eniştemiz her eve geldiğinde, büyük halamız “aaa benim güneşim geldi” diyerek karşılardı. Bilirsiniz gardiyanlık mesleği, biraz ceberrut bir meslektir. Şimdi infaz koruma memuru diyorlar. O da “aaa, beni boy aynam karşıladı.” diyordu. Bakın, güneş ve boy aynası metaforu var. Bu ailede mutluluk olur arkadaşlar, onu ifade edeyim. Zaten dövme, vurmaya aklım hayalim almıyor. Bu misvak ile de olsa. Ama elbette tartışmalar olur. Bu tabiidir, fitrîdir. Evliliğin sosu olarak bakıyoruz. Tabii bu arada Hayreddin Karaman Hoca da davetliydi, ben onun damadıyım. Öğrenmiş olsunlar. Selâmları ve başarı dilekleri var ama şu an itibarıyla kayınvalideye bakıyor. Biz onun için 36 yıllık evimizi bırakıp aynı siteye taşındık. Fakat ne kadar aynı siteye taşınırsanız da 2 yıl önce kayınvalide rahatsızlık geçirdi kalbi durdu. Yatağa mahkûm olacakken kayınpederin sevgisiyle, muhabbetiyle, meveddetiyle sükûnet meydana geldi ve şu anda bastonla evin içinde yürüyor. Yakın hafıza yok, acıttım demiyor ama eskiyi en ince detayına kadar hatırlıyor. Mehmet Görmez Hoca geçen sene Hayrettin Hoca için vefa gecesi düzenlemişti. Kendisi Hayrettin Hoca, hanımına hizmet ederek ibadet ve kulluğunu yerine getiriyor dedi; hakikaten de öyle, onun sevgisi bu noktaya getirdi. Yani Hocamız 90 yaşına geldi ama son beş-altı yıldır muhabbet sebebiyle yirmi yıl önce İz Yayıncılık’tan çıkmış aruzla yazılmış bir divan kitabını 450 sayfaya çıkardı ve Yıldırım Belediyesi bu kitabı geçen sene bastı. Bunların on üç tanesini de Mehmet Kemiksiz kardeşimiz besteledi. Yıldırım Belediyesi’nden CD’si temin edilebiliyor. Şiir şu:

Simânâ tebessüm, güle gülmek yaraşmış;
Ol vech-i dilaraya süzülmek yaraşmış
Vuslat da bir gelmezse eğer yandı bu gönlüm
Ümidi yiten aşıkla ölmek yaraşmış

Gül mevsimi geçmiş bre bülbül ne durursun
Hasretle yanan bu gönlüme hançer mi vurursun
Hicranını hicretle telafi ediver, git
Maşukuna can sun, yuva mal mülk kaladursun.

Bu bir eşe yazılmış şiirdir. O eşin Konya İmam Hatip'i bitirdikten sonra ya Çorum'un bir köyünde imam olmak ya da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne gitmek gibi bir alternatifi var. Kayınpeder ve kayınvalidenin yanında kalıyorlar ve iki tane de çocuk var. Kayınvalideye soruyor ne yapalım diye. O da ben senin okumana engel olmam, iki yıl daha burada hizmete devam ederim diyor. Arkadaşlar bu işler karşılıklı. Allah tüm ailelerimizde karşılıklı anlayışı, muhabbeti, meveddet ve sükûneti var kılsın. Bu dua ile hepinizi saygıyla ve sevgiyle selâmlıyorum. Memleketlerinize hoş safa gidiniz dua ve temennisinde bulunuyorum, sağ olun.

Osman ŞEKER: Dün Allah'a hamd ederek çalışmaya başlamıştık. Bugün çalıştayımızın amacına ulaştığını görmekten dolayı Rabbimiz'e nihâyetsiz hamdolsun. Şimdi bir söz var, denizler dalgalanmadan durulmaz, bilirsiniz. Çalıştayların da böyle bir amacı var, sanırım o amaca ulaştı. Durulabilmesi için dalgalanması lazım, hocalarım onu dalgalandırdı. İnşallah durulacaktır.

Ben özellikle Bursa dışından gelen bütün hocalarımıza katkı verdikleri için teşekkür ediyorum. Belki burada tevazu gösteriyor. Salih Kumaş Hocam'ın gerçekten bu çalıştayın gerçekleşmesinde çok büyük bir gayreti var. Şurada oturan genç akademisyen kardeşlerimin hiçbirinin sesi çıkmıyor ama onlar da çok büyük bir teşekkürü hak ediyorlar. Çünkü Salih Hocam'la beraber çalışmışlardı. Onlara da çok teşekkür ediyorum. Ahmet Saim Kılavuz Hocamın şahsında, ev sahipliğinden dolayı Mudanya Üniversitesi'ne çok teşekkür etmek istiyorum. Daha önce yapmış olduğumuz çalıştayı ve bu çalıştayı en kısa zaman içerisinde inşallah dijital kitap olarak akademisyenlerin ve insanlarımızın faydasına sunacağız. İnşallah bunu en kısa zamanda yapacağız. Bir de teşekkür etmem gereken bir kurum ve başkanı var. Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz kardeşimize gerçekten çok teşekkür etmek istiyorum. Daha önceki katkılarından dolayı ve özellikle bu çalıştayın gerçekleşmesinde de çok büyük katkıları oldu, onun gıyabında da teşekkür ediyoruz. Vaktiniz olursa Mudanya Üniversitesi'nin logosunun bulunduğu girişte bir hatıra fotoğrafı çektirebilirsek iyi olur diye düşünüyorum. Hepinize teşekkür ediyorum, Allah'a emanet olun.

Editör
Doç. Dr. Mehmet Salih Kumaş

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet İslamî İlimler Perspektifinden Müzakereler Physical Violence Against Women Discussions from the Perspective of Islamic Sciences

Kadına yönelik şiddetin özü itibariyle İslam'ın ruhuna aykırı olduğu açıktır. Ancak şiddet olgusunu en azından mâzur gösteren bazı âyet ve hadislerin olup olmadığı tartışma konusu olagelmektedir. Özellikle kocadan kaynaklı fiziksel şiddetle ilişkilendirilen Nisâ Sûresi 34. âyet çerçevesinde birçok akademik çalışma yapılmış, İslam'ın genelde şiddet olgusuna, özelden eşten kaynaklı fiziksel şiddete bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak kadına yönelik şiddet konusu İslamî ilimler açısından ülkemizde sempozyum veya çalıştay gibi ilmî bir toplantıya konu edilmemiştir. Birçok disiplinden ilim insanının bir araya gelerek bu konuyu, tüm boyutlarıyla ele almasının, şiddet olgusunun anlaşılması ve mâkul çözümler üretilmesi açısından daha verimli olacağı açıktır. İşte elinizdeki bu kitap, 19-20 Ekim 2024 tarihlerinde Kur'an Araştırmaları Vakfı (KURAV) ile Mudanya Üniversitesi'nin iş birliği ile yapılan çalıştayda sunulan tebliğ ve müzakereleri içermektedir. Bu ilmî faaliyete 13 farklı üniversiten 40'ı aşkın ilim insanı iştirak etmiş, 4'ü kadın katılımcı tarafından sunulan 6 tebliğ çerçevesinde konu tahlil edilmiştir.

www.yayin.okuokut.org